

... θεοὶ μὲν γὰρ μελλόντων,

... want goden hebben weet van de toekomst,

ἄνθρωποι δὲ γιγνομένων,

mensen van wat aan het gebeuren is,

σοφοὶ δὲ προσιόντων αἰσθάνονται ...

wijzen daarentegen wat wat ons bedreigt ...

(Philostratus)

Een bezit voor de eeuwigheid ...

een chronologisch overzicht van de
Griekse en Latijnse geschiedschrijving

versie : donderdag 19 januari 2017

Guy Debognies

(leraar op rust bij Onze-Lieve-Vrouwecollege - Halle)

- Een bezit voor de eeuwigheid -

Voor Μ., τῷ φιλάτῳ,
τῷ ἀξιοῦντι τε καὶ ἀξιουμένῳ

...

In dankbare herinnering aan alle oud-leerkrachten en oud-leerlingen
van het voormalige Onze-Lieve-Vrouw-van-Halle College

maar vooral opgedragen aan de heren Julien Garcet en Jaak Langhendries, mijn lichtende voorbeelden,
die de vlam van mijn levenslange passie voor het Latijn en het Grieks hebben aangewakkerd,
want *“onderwijzen is niet emmers vullen maar toortsen aansteken”* (William BUTLER YEATS) ...

Ten geleide :

L.S.

Dit boek is de vrucht van meer dan dertig jaar onderwijspraktijk. Het wil een historisch overzicht bieden van de Griekse en Latijnse geschiedschrijvers, met telkens per auteur een korte biografische notitie en één of meer representatieve fragmenten uit hun bewaarde werken, in de oorspronkelijke taal én voorzien van Nederlandse (hulp)vertalingen. Het boek heeft als doelpubliek in de eerste plaats leerkrachten Latijn en Grieks (maar ook Geschiedenis), voor wie het een aanvullende selectie van waardevolle teksten kan bieden, waar die van bestaande handboeken of handboekenreeksen, al dan niet onder druk van opgelegde leerplandoelstellingen, de leerkracht - en de student - soms op zijn / haar honger laten. Maar overeenkomstig het motto "*Ignoti discant et ament meminisse periti*", kan het ook interessant zijn voor een klassiek geschoold publiek (zeg maar oud-gymnasiasten) dat na de secundaire school een blijvend contact wil hernieuwen en onderhouden met de basis van hun vorming.

Bij de keuze van representatief tekstmateriaal heb ik bewust gekozen om de "histoire-bataille", de geschiedschrijving "op de wijze van Julius Caesar", zoveel mogelijk achterwege te laten. "Oorlog-als-schoolvak" en het relaas van bloedige krijgsverrichtingen in het verleden kan misschien heel boeiend lijken voor deskundigen, maar heeft helaas maar al te vaak gediend om mythevorming over nationale helden, en de visie dat hun heroïsche prestaties bijdroegen aan de realisatie van puur imperialistische doelstellingen, in de hand te werken.¹ De meeste teksten in dit boek hebben als onderwerp mensen in belangrijke crisismomenten van hun bestaan: individu's zowel als hele bevolkingsgroepen, vorsten en legeraanvoerders zowel als "gewone" mensen. Het wil vooral de nadruk leggen op de universele dimensie in ieder mens, over de grenzen van tijd, ruimte en maatschappelijke stand heen.

Het samengaan van Griekse en Latijnse teksten binnen het bestek van één handboek is bij mijn weten uniek en enigszins controversieel. Tegen de aanwezigheid van Griekse teksten kan er, door gebruikers die het Grieks niet machtig zijn, terecht bezwaren worden gemaakt, en dit geldt omgekeerd evenzeer voor hen die wél het Grieks maar niet het Latijn machtig zijn. Als rechtvaardiging voor deze bewuste keuze kan ik volgende argumenten aanhalen:

- zelden vond ik een bestaande literatuurgeschiedenis van de Klassieke Oudheid waar de Griekse en Latijnse auteurs *synchronisch* behandeld, en hun onderlinge beïnvloeding belicht worden,
- het feit dat de Griekse teksten vaak van een (hulp)vertaling zijn voorzien stelt de leerkracht (of student) Latijn in staat om *vakoverschrijdend* te werken en af en toe zijn licht te gaan opsteken bij een auteur van het andere taalgebied ...

¹ Lees daartoe het artikel van historicus SÉBASTIEN LEDOUX in 'Le Monde': http://www.lemonde.fr/idees/article/2013/10/11/l-histoire-bataille-n-est-plus-un-socle-identitaire_3494382_3232.html

Voor de weergave van de originele teksten werd, op een paar uitzonderingen na, vrijwel steeds beroep gedaan op de site PERSEUS DIGITAL LIBRARY¹, en in mindere mate op THE LATIN LIBRARY² en LACUS CURTIUS³. Voor de vertaling van de teksten werden door elkaar drie werkwijzen gevolgd:

- 1° Van bepaalde de teksten wordt enkel een Nederlandse vertaling afgedrukt, waarbij het Griekse / Latijnse origineel gewoon ontbreekt; op deze manier kan er bij de lectuur meer aandacht geschonken worden aan louter inhoudelijke elementen ...
- 2° Onder de originele teksten is een Nederlandse parallelvertaling weergegeven die, uiteraard in de mate van het mogelijke de oorspronkelijke zinsconstructie respecteert: op die manier kan de lezer in een oogopslag nagaan aan welke Griekse / Latijnse constructie de vertaling beantwoordt ...
- 3° Onder de originele teksten worden enkel een paar vertaalsuggesties gegeven: op die manier blijft er ruimte open voor zelfwerkzaamheid, en kan de leerkracht eventueel de tekst als 'huistaak' laten voorbereiden. Deze methode werd door mij zelf gedurende vele jaren met vrucht in de praktijk toegepast.

De talrijke voetnoten verwijzen in principe naar artikels in de Nederlandstalige WIKIPEDIA, waaraan ik zelf regelmatig een min of meer belangrijke bijdrage heb geleverd. In deze artikels vindt de geïnteresseerde gebruiker meestal een aantal bibliografische verwijzingen en/of bronvermeldingen die hem verder kunnen helpen. De pijlvormige tekens [↗ en ↘] moeten de aandacht van de gebruiker vestigen op een hyperbaton, zodat hij of zij min of meer automatisch op zoek gaat naar het tweede lid van dit hyperbaton.

Vb. '*Maximam*[↗] habet inter eos *auctoritatem*.' = '*Habet inter eos maximam auctoritatem*.'

Ook deze werkmethode heb ik met vrucht in de praktijk toegepast, wanneer het er op aan kwam om sneller grote tekstgehelen te lezen.

Wat de opbouw van dit werk betreft werd als enig criterium *de geboortedatum* (voor zover bekend) *van de auteur* gehanteerd. Dit houdt in dat de aangehaalde passages de gebeurtenissen en onderwerpen in principe niet noodzakelijk in de juiste chronologische volgorde geven.

Moge de lectuur van dit boek voor de gebruiker een aangename ervaring zijn...

"Sed in primis ad fontes ipsos properandum, id est Graecos et Antiquos." (Desiderius Erasmus)

Guy Debognies, Halle 11 januari 2017

¹ <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

² <http://www.thelatinlibrary.com/>

³ <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/home.html>

...

Nescire autem quid ante quam natus sis acciderit

Niet weten wat er gebeurd is vóór je ter wereld kwam

id est semper esse puerum.

dat is voor immer kind blijven.

Quid enim est aetas hominis

Wat is immers een mensenleven

nisi ea memoria rerum veterum

als niet die herinnering aan voorbije zaken

cum superiorum aetate contexitur?

verweven wordt met het leven van vroegere generaties?

- M. Tullius CICERO

...

Τὰ ἐξῆς ἀεὶ τοῖς προηγησαμένοις

Wat volgt staat altijd in nauw verband

οἰκείως ἐπιγίνεται ...

met wat eraan voorafging ...

- keizer MARCUS AURELIUS (IV, 45)

1. Het prille begin ...

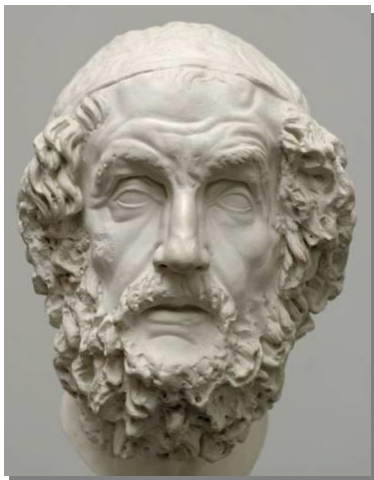
Het verlangen om de roemrijke verrichtingen van de voorouders voor het nageslacht te bewaren is wellicht zo oud als de mensheid zelf. Zo ontstond in alle menselijke culturen het **epos**¹, een lang uitgesponnen verhaal dat roemrijke daden uit een (ver) verleden vertelt. Vaak bevat het een historische kern, maar de feiten worden geleidelijk aangedikt en ingepast in een fictionele wereld vol goden en bovennatuurlijke wezens. Die traditie doorgeven was de verantwoordelijkheid van ‘volkszangers’. Duizenden jaren lang werden verhalen mondeling, van zanger tot zanger, doorgegeven. Dit vergde van de zangers vanzelfsprekend een uitstekend geheugen, maar zij konden ook terugvallen op een heel arsenaal van mnemotechnische middeltjes², zoals stereotiepe verzen en ‘epische’ adjectieven (*epitheton ornans*³). Vooral het metrum hielp hem die lange verhalen te memoriseren.

¹ "Epos." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 22 jul 2014, 20:33 (UTC). 22 jul 2014, 20:33 <//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Epos&oldid=41747656>.

² "Mnemotechniek." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 feb 2014, 19:49 (UTC). 14 feb 2014, 19:49<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Mnemotechniek&oldid=40469577>.

³ "Epitheton." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 23 dec 2014, 21:17 (UTC). 23 dec 2014, 21:17 <//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Epitheton&oldid=42818424>.

Het oudste heldenepos, en meteen ook de oudste Griekse (en westerse!) tekst is toegeschreven aan de half-legendarische dichter **HÓMERUS**¹. Er zijn wetenschappers die twijfelen of hij wel echt bestaan heeft, maar *donec contrarium probetur* gaan we ervan uit dat hij echt heeft bestaan, en dat hij een geniale zanger ('rhapsode') was, die het eindpunt vormt van een eeuwenlange mondelinge traditie. Hij heeft verschillende verhaallijnen en verschillende versies van allerlei vertellingen gecombineerd tot één kunstige compositie met een doordacht concept.

Al zijn de Homerische epen ontsproten uit de creatieve fantasie van de dichter, en bevatten zij als dusdanig ook geen betrouwbare historische waarheid, toch kunnen bepaalde passages verwijzingen bevatten naar historische realiteit. Het is dan ook niet zo ver gezocht om in de volgende Thersites-episode² uit Zang II van de *'Ilias'* een vage echo op te vangen van de kritiek waaraan de feodale vorstenhuizen rond het einde van de zogenaamde 'Myceense' beschaving bloot stonden, toen het

duidelijk werd dat zij steeds minder in staat bleken hun onderdanen efficiënt te beschermen tegen nieuwe gevaren. Het algemene ongenoegen over het misbruik van hun privileges en het toenemende besef van eigenwaarde bij de gewone bevolking zal uiteindelijk leiden tot het verval van de feodale vorstenhuizen en tot het ontstaan van de typisch Griekse, onafhankelijke polis, waarin de bevolking in de eerste plaats ondersteuning en bescherming verwachtte bij zichzelf, in de interne sociale infrastructuur van een stedelijke gemeenschap.

Fragment : een lastige contestant ...

Ἄλλοι μὲν ῥ' ἔζοντο, ἐρήτυθεν δὲ καθ' ἔδρας·

Anderen gingen zitten, en hielden zich gedeisd op hun banken;

Θερσίτης δ' ἔτι μοῦνος ἀμετροεπῆς ἐκολῶα,

enkel nog de bemoeial Thersites kon zijn snater maar niet houden,

ὄς ἔπεα^γ φρεσὶν ἦσιν ἄκοσμά τε πολλά τε ἦδη

zijn hoofd altijd boordevol van onbeschofte grappen,

μάψ, ἀτὰρ οὐ κατὰ κόσμον, ἐριζέμεναι βασιλεῦσιν,

om er, brutaal en ongemanierd, mee op de edele vorsten te schelden

5 ἄλλ' ὅ τι οἱ εἴσαιτο γελοῖον Ἀργείοισιν

als hij de gelegenheid schoon zag om de Achaeërs aan het lachen te

ἔμμεναι· αἴσχιστος δὲ ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθε [...]

brengen. Hij was de lelijkste man die tot voor de wallen van Ilion was meegekomen [...]

Ἐχθιστος δ' Ἀχιλλῆϊ μάλιστ' ἦν ἡδ' Ὀδυσῆϊ,

Vooral Achilles had een bloedhekel aan hem, maar ook wel Odysseus, beiden waren vaak het mikpunt

τῷ γὰρ νεικείεσκε· τότ' αὖτ' Ἀγαμέμνονι δίω

van zijn verwijten. Toen had hij het nog maar eens op de doorluchtige Agamemnon gemunt,

ὄξέα^γ κεκλήγων λέγ' ὀνειδέα· τῷ δ' ἄρ' Ἀχαιοὶ

en met krijgsende stem schreeuwde hij hem toe, gebruik makend van de gelegenheid nu de Achaeërs

¹ "Homerus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 dec 2014, 20:01 (UTC). 14 dec 2014, 20:01 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Homerus&oldid=42751189>.

² "Thersites." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 21 jul 2016, 15:16 (UTC). 21 jul 2016, 15:16 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Thersites&oldid=47117089>.

- 10 **ἐκπάγλως κοτέοντο νεμέσσηθέν τ' ἐνὶ θυμῷ.**
vreselijk gebeten waren op hem, en hem diep in hun binnenste verachtten.
αὐτὰρ ὃ μακρὰ βοῶν Ἀγαμέμνονα νείκεε μύθῳ·
Luidkeels slingerde hij Agamemnon deze verwijten in het gezicht:
« Ἄτρεΐδῃ τέο δ' αὐτ' ἐπιμέμφεαι ἠδὲ χατίζεις;
« Zoon van Atreus, waarom staat U weer te zaniken en wat wil u nog méér?
Πλεῖαί τοι χαλκοῦ κλισίαι, πολλαὶ δὲ γυναῖκες^α
Volgepropt met brons zitten uw tenten, en vele vrouwen bevinden zich in
εἰσὶν ἐνὶ κλισίῃς ἐξαίρετοι, ἄς τοι^α Ἀχαιοὶ
uw slaapvertrekken, uitgelezen dames, die wij Achaeërs aan u
15 **πρωτίστῳ δίδομεν εὖτ' ἂν πτολίεθρον ἔλωμεν.**
als eerste laten kiezen, zodra wij een stad hebben veroverd.
ἧ ἔτι καὶ χρυσοῦ ἐπιδεύεαι, ὃν κέ τις οἴσει
Of hebt u misschien nog uw zinnen gezet op het goud, dat een of andere edelman van de
Τρώων ἵπποδάμων ἐξ Ἰλίου υἱὸς ἄποινα,
paardenfokkende Trojanen uit Ilion heeft meegebracht als losprijs voor zijn zoon,
ὃν κεν ἐγὼ δήσας ἀγάγω ἢ ἄλλος Ἀχαιῶν,
die ik zelf of een andere Achaeër in de boeien naar hier heb gesleept?
ἧὲ γυναῖκα νέην, ἵνα μίσγειαι ἐν φιλότῃτι,
Of op een nieuw meisje, met wie u de liefde kan bedrijven,
20 **ἦν τ' αὐτὸς ἀπονόσφι κατίσχεαι; Οὐ μὲν ἔοικεν**
en die u eerst speciaal voor uzelf hebt gereserveerd? Het is toch wel ongehoord dat u,
ἀρχὸν ἐόντα κακῶν ἐπιβασκέμεν υἱᾶς Ἀχαιῶν.
die hun opperbevelhebber bent, de zonen van de Achaeërs in de penarie brengt.
Ἦ πέπονες κάκ' ἐλέγχε' Ἀχαιῖδες οὐκέτ' Ἀχαιοὶ!
Achaeërs, wat zijn jullie toch slapjanussen, Achaeïsche vrouwen, niet langer mannen!
Οἴκαδέ περ σὺν νηυσὶ νεώμεθα, τόνδε δ' ἐῷμεν
Laten wij maar doodgewoon op onze schepen huiswaarts varen, en meneer hier
αὐτοῦ ἐνὶ Τροίῃ γέρα πεσσέμεν, ὄφρα ἴδῃται
ter plekke in Troje rustig laten genieten van zijn beloning, dan kan hij eens zien
25 **ἧ ῥά τί οἱ χῆμεῖς προσαμύνομεν ἧε καὶ οὐκί ...**
of hij wel degelijk iets heeft gehad aan onze bijstand of niet ..."

Merkwaardig genoeg duiken de oudste prozateksten pas een aantal eeuwen na Homerus op, en de verklaring daarvoor ligt voor de hand. Eeuwenlang was lezen en schrijven het privilege van een kleine minderheid en werden verhalen quasi uitsluitend mondeling overgeleverd. Binnen een dergelijke 'oral tradition'¹ is het metrum een uitstekend mnemotechnisch middel, en poëzie dus de meest aangewezen literaire vorm om kennis door te geven. Zo verbaast JULIUS CAESAR zich er over dat – nog in zijn tijd – de Gallische druïden hun kennis van mond tot mond overleveren door het memoriseren van duizenden verzen ... (cf. infra blz. 87)

¹ "Orale traditie." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 23 sep 2014, 14:21 (UTC). 23 sep 2014, 14:21</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Orale_traditie&oldid=42141653>.

Id mihi duabus de causis instituisse videntur,
quod neque in vulgum disciplinam efferri velint
neque eos qui discut,
litteris confisos
minus memoriae studēre:
quod fere plerisque accidit,
ut praesidio litterarum
diligentiam in perdiscendo
ac memoriam remittant ...

Bovendien gold een dichter als iemand die door hogere machten werd geïnspireerd, en de goden orakelden nu eenmaal ook in verzen. Daardoor was het onderscheid met de gewone omgangstaal meteen ook duidelijk.

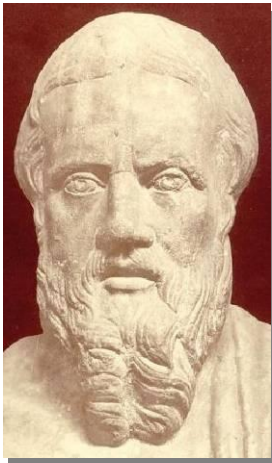
De eerste prozateksten waren notities van geografische, genealogische of historiografische aard, en gelden als de allereerste wetenschappelijke geschriften uit de westerse literatuur. De historiografie of geschiedschrijving in de Klassieke Oudheid valt doorgaans makkelijker als 'literatuur' te catalogeren dan als een specifieke tak van de wetenschap. De bedoeling was nog niet, zoals tegenwoordig, om een exact en objectief verslag te brengen van historische gebeurtenissen. In zekere zin zouden we die werken eerder onder het genre 'historische roman' kunnen klasseren. Vaak gaat het om een bonte verzameling wetenswaardigheden of folkloristische verhaaltjes en fantasierijke reis- of ooggetuigenverslagen waar waarheid en fictie probleemloos met elkaar blijken vermengd te zijn. Naar de huidige gangbare normen missen de meeste historici uit de Klassieke Oudheid de nodige kritische ingesteldheid.

De eerste prozateksten verschenen rond de 6^e eeuw v.C. in Ionië (nu de westkust van Turkije), en zijn van de hand van de zogenaamde 'LOGOGRAFEN' (niet te verwarren met de gelijknamige juristen uit latere tijden). Zonder veel kritische zin maakten zij allerlei aantekeningen van markante gebeurtenissen of interessante plaatsen die zij tijdens hun omzwervingen tegenkwamen, soms in een droge opsomming, maar vaak doorspekt met fantasierijke vertellingen. **HECATAEUS van Milete**¹ (Gr. Ἑκαταῖος / Hekataios, ± 500 v.C.) is daar een mooi voorbeeld van. Hij beoefende reeds een vroege vorm van rationalistische historische kritiek, hetgeen mag blijken uit zijn zogenaamde 'methodeverklaring': "*Het volgende schrijf ik, zoals ik het voor waar houd; want de verhalen van de Grieken komen mij voor als tegenstrijdig en belachelijk ...*" Eigenaardig detail: de logografen schrijven allemaal in hun eigen Ionische dialect², dat sindsdien de geëigende taal werd waarin de geschiedenis zou worden opgetekend.

¹ "Hekataios van Milete." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 mrt 2013, 23:08 (UTC). 8 mrt 2013, 23:08<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Hekataios_van_Milete&oldid=35484689>.

² "Ionisch (dialect)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 4 nov 2014, 11:45 (UTC). 4 nov 2014, 11:45<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Ionisch_(dialect)&oldid=42407749>.

Een andere belangrijke logograaf was **HELLANICUS¹ van Mytilene²** (Gr. Ἑλλάνικος / Hellánikos, ± 490 – 405 v.C.). Waarschijnlijk schreef hij het grootste deel van zijn werk in het laatste kwart van de 5^e eeuw. Volgens de overlevering was hij de auteur van een groot aantal geschriften van uiteenlopende aard, waarvan slechts een 25-tal titels en een aantal fragmenten bekend zijn. In het spoor van voorgangers als ACUSÍLAÛS³ en PHERECÝDES wenste hij systematiek aan te brengen in de Griekse mythen en sagen. Daarnaast had hij ook belangstelling voor de etymologie van topografische en etnische benamingen in de verschillende Griekse landstreken, en voor de Griekse lyriek en muziek. Met zijn *Ἀτθίς* / *Atthis* (of *Ἀττική συγγραφή* / *Attikè syngrafè*) legde Hellanicus de grondslag voor een genre dat in de 4e en 3e eeuw v.C. druk beoefend zou worden, namelijk de lokale geschiedenis van Attica. Zijn werk, dat wegens zijn droge, ‘wetenschappelijke’ stijl weinig waardering genoot, bleef gedurende de gehele oudheid echter een veelgebruikte bron. Toch vond men er geen spoor van historische kritiek, en blijkt hij meermaals leemten in de traditie willekeurig te hebben aangevuld. Hij vond zijn stof niet zozeer door persoonlijk onderzoek ter plaatse, maar nam zijn toevlucht tot bestaande literatuur. Zijn grootste verdienste is de bijdrage die hij leverde aan het ontwerpen van vaste chronologische schema’s.

De eerste echte geschiedschrijver die naam waardig is **HERÓDOTUS van Halicarnassus⁴** (Gr. Ἡρόδοτος / Hèródotos, ± 485 - ± 420 v.C.) Ook hij werd geboren op de westkust van Klein-Azië en, weetgierig als hij was, ondernam hij vele reizen naar de Zwarte Zee, Egypte, Mesopotamië en tenslotte naar het Westen. Hij belandde in Athene, dat een trekpleister was geworden voor handelaars, politici en kunstenaars, en bracht er tijdens druk bijgewoonde voordrachten verslag uit over zijn verre reizen en wat hij daar had beleefd. Hij kwam er ook terecht in de artistieke kring rond Pericles, en hielp op verzoek van deze laatste in Zuid-Italië de nieuwe Griekse kolonie Thurii⁵ (Gr. Thourioi) stichten. Daar voltooide hij zijn levenswerk, het eerste omvangrijke prozawerk uit de wereldgeschiedenis: de *‘Historiai’* (wat zoveel betekent als *‘Onderzoeksverslag’*). Hierin behandelt Herodotus de dramatische confrontatie tussen de Perzen en de Grieken die zich gedeeltelijk tijdens zijn jeugd heeft afgespeeld, en eindigde met de Griekse overwinning op koning Xerxes I in 479 v.C. Het werk is véél meer dan een louter chronologisch verslag van de militaire en politieke gebeurtenissen. Herodotus situeert het hele conflict binnen een ruimer kader: volgens hem is de botsing tussen Oost en West het gevolg van de diepgewortelde tegenstelling tussen oosters despotisme en westerse vrijheidsdrang, een probleem dat volgens hem teruggaat tot in de mythische tijden en onder meer reeds in de Trojaanse Oorlog tot uiting kwam. Je kan gerust stellen dat dit probleem ook nog onverminderd voortduurt tot in onze dagen. Zowat de helft van Herodotus’ werk wordt in beslag genomen door de voorgeschiedenis van de Perzische Oorlogen⁶, en daarin

¹ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/260263/Hellanicus-of-Lesbos>

² "Mytilini." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 28 mei 2014, 17:05 (UTC). 28 mei 2014, 17:05 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Mytilini&oldid=41383913>.

³ "Acusilaus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mrt 2013, 11:49 (UTC). 13 mrt 2013, 11:49 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Acusilaus&oldid=35774971>.

⁴ "Herodotus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 dec 2014, 23:28 (UTC). 13 dec 2014, 23:28 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Herodotus&oldid=42743432>.

⁵ "Thurii." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 5 mei 2014, 06:08 (UTC). 5 mei 2014, 06:08 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Thurii&oldid=41222148>.

⁶ "Perzische Oorlogen." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 27 nov 2014, 16:43 (UTC). 27 nov 2014, 16:43 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Perzische_Oorlogen&oldid=42571834>.

schrijft hij niet zonder bewondering over Egyptenaren, Lydiërs en Scythen¹. Daarin toont hij zich een erfgenaam van de weinig kritische, maar zeer weetgierige logografen, en blijkt hij een geboren verteller. Hij meent de inwerking van de goden in de loop van de gebeurtenissen te bespeuren, maar uiteindelijk gaat hij ook op zoek naar het patroon achter die oorlogen en komt tot de ontvullende vaststelling dat het de mens zelf is die, uit machtshonger en hoogmoed ('hybris²'), oorlogen voert en het kosmische evenwicht verstoort. Herodotus gaat dus op zoek naar oorzakelijke verbanden, en zijn werk is niet louter een registratie van feiten. Hij streeft er oprecht naar de waarheid geen geweld aan te doen, maar soms is hij te goedgelovig en neemt hij mondelinge bronnen kritiekloos over. Toch heeft hij de basis gelegd voor de geschiedschrijving. Vierhonderd jaar later zal zelfs MARCUS TULLIUS CICERO³ hem roemen als de 'pater historiae'.

Fragment 1: de "Aanhef" of Herodotus' intentieverklaring ...

Ἡροδότου Ἀλικαρνησέος ἱστορίας ἀπόδεξις ἦδε,
uit Halicarnassus onderzoeksverslag dit is
ὡς μήτε τὰ γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται,
opdat niet ... mettertijd in vergetelheid
μήτε ἔργα μεγάλα τε καὶ θωμαστά,
en evenmin ... bewonderenswaardige
τὰ μὲν Ἕλλησι τὰ δὲ βαρβάροισι ἀποδεχθέντα, ἀκλεᾶ γένηται,
niet ankel door Grieken maar ook door oosterlingen gepresteerd roemloos
5 τὰ τε ἄλλα καὶ δι' ἣν αἰτίην ἐπολέμησαν ἀλλήλοισι.
in het bijzonder welke oorzaak

Fragment 2: Croesus en Solon

In de tijd dat Croesus⁴ bezig was het Lydische rijk nog verder uit te breiden, kwamen vrijwel alle wijze mannen, die in die tijd in de Griekse wereld leefden, de een om deze, de ander om die reden naar Sardis, dat toen zijn grootste bloei beleefde. Onder hen was ook de Athener Solon⁵, die voor de Atheners op hun verzoek nieuwe wetten had gemaakt en daarna voor tien jaar op reis was gegaan, naar hij zelf beweerde met wetenschappelijke doeleinden, maar in werkelijkheid ook om niet gedwongen te kunnen worden iets aan zijn wetten te veranderen. De Atheners zelf namelijk konden dat niet doen, want ze hadden zich door een dure eed ertoe verplicht dat ze tien jaar lang de wetten die Solon voor hen had opgesteld, ongewijzigd zouden toepassen. Dit was de echte reden waarom Solon op reis was gegaan, maar toch ook wel uit wetenschappelijke belangstelling. Hij kwam op die reis in Egypte bij koning Amasis en natuurlijk ook bij Croesus in Sardis.

10 Ἀπικόμενος δὲ ἐξινίζετο ἐν τοῖσι βασιλῆιοισι ὑπὸ τοῦ Κροίσου·
< 'gastvrij ontvangen' paleis
μετὰ δὲ ἡμέρη τρίτη ἢ τετάρτη κελεύσαντος Κροίσου

¹ "Scythen." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 12 dec 2014, 10:48 (UTC). 12 dec 2014, 10:48 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Scythen&oldid=42728972>.

² "Hybris (Oudgrieks)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 18 okt 2014, 09:46 (UTC). 18 okt 2014, 09:46 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Hybris_(Oudgrieks)&oldid=42298043>.

³ "Marcus Tullius Cicero." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 16 nov 2014, 17:03 (UTC). 16 nov 2014, 17:03 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcus_Tullius_Cicero&oldid=42496084>.

⁴ "Croesus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 21 sep 2014, 08:00 (UTC). 21 sep 2014, 08:00 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Croesus&oldid=42126578>.

⁵ "Solon (Griekse oudheid)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 17 nov 2014, 08:11 (UTC). 17 nov 2014, 08:11 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Solon_(Griekse_oudheid)&oldid=42499920>.

τὸν Σόλωνα θεράποντες περιῆγον κατὰ τοὺς θησαυρούς,
dienaren < 'rondleiden' schatkamers

καὶ ἐπεδείκνυσαν πάντα

< 'laten zien'

έόντα μεγάλα τε καὶ ὄλβια.

prachtig

15 Θεησάμενον δέ μιν τὰ πάντα καὶ σκεψάμενον

< 'grondig bekijken'

< 'in zich opnemen'

ὥς οἱ κατὰ καιρὸν ἦν,

op een gunstig moment

εἶρετο ὁ Κροῖσος τάδε·

< 'vragen'

« Ξεῖνε Ἀθηναῖε,

gast

20 παρ' ἡμέας γὰρ περὶ σέο λόγος ἀπίκται πολλός

al dikwijls

καὶ σοφίης εἵνεκεν τῆς σῆς καὶ πλάνης,

omzwervingen

ὥς φιλοσοφῶν γῆν πολλὴν θεωρίης εἵνεκεν ἐπελήλυθας·

uit weetgierigheid

kijklust

hebt afgereisd

νῦν ὧν ἐπειρέσθαι με ἴμερος ἐπῆλθέ σε

eens te vragen

verlangen

is opgekomen

25 εἴ τινα ἤδη πάντων εἶδες ὀλβιώτατον. »

of

gelukkigste

Hij stelde die vraag in de stellige mening, dat hij zelf die gelukkigste was. Soloon echter was in het geheel geen vleier en antwoordde, volgens zijn eerlijke overtuiging: "Zeker, majesteit: de Athener Tellus."

Dit antwoord verbaasde de koning in hoge mate en vol spanning vroeg hij: "Op wat voor gronden beschouwt gij die Tellus als de gelukkigste?"

30 Soloon antwoordde: "In de eerste plaats was Tellus gezegend met voortreffelijke kinderen en het ging zijn vaderstad ook goed en hij mocht het beleven dat al die kinderen zelf ook weer kinderen kregen en dat ze allen in leven bleven. In de tweede plaats viel hem na een leven in welstand - althans naar onze maatstaven! - een schitterend levenseinde ten deel. In een veldslag namelijk tegen de naburige Eleusiniërs kwam hij de zijnen te hulp, dreef de vijanden op de vlucht en stierf daarbij de heldendood. De Atheners begroeven hem op staatskosten dáár waar hij gesneuveld was, en zij bewezen hem grote eer."

35 Soloons verhaal over het grote geluk van Tellus prikkelde Croesus en deze vroeg hem wie hij dan als de op één na gelukkigste beschouwde, in de vaste overtuiging dat hij zelf tenminste de tweede plaats zou krijgen.

“Ο δ’ εἶπε· « Κλέοβιν τε καὶ Βίτωνα.

Cleobis

Biton

Τούτοισι γὰρ, ἐοῦσι γένος Ἄργείοισι

uit Argos

40 βίος τε ἀρκέων ὑπῆν,

levensonderhoud toereikend was voorhanden

καὶ πρὸς τούτῳ ῥώμη σώματος τοιήδε·

kracht

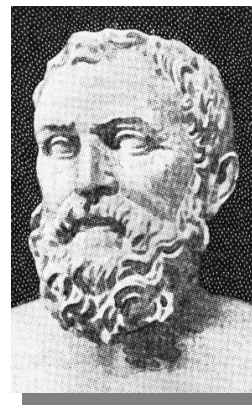
zo'n

ἀεθλοφόροι τε ἀμφοτέροι ὁμοίως ἦσαν,

prijswinnaars

καὶ δὴ καὶ λέγεται ὅδε ὁ λόγος.

(ja) zelfs

- Ἑούσης ὀρτῆς τῆ Ἥρῃ τοῖσι Ἀργείοισι
feest Hera (mensen van) Argos
- 45 ἔδεε πάντως
moest absoluut
- τὴν μητέρα αὐτῶν ζεύγεϊ κομισθῆναι ἐς τὸ ἱρόν,
wagen gebracht worden heiligdom
- οἱ δέ σφι βόες ἐκ τοῦ ἀγροῦ οὐ παρεγίνοντο ἐν ὥρῃ·
ossen veld < 'terugkomen' op tijd
- ἐκκληιόμενοι δὲ τῆ ὥρῃ
< 'in nood zijn'
- οἱ νεηνίαὶ ὑποδύντες αὐτοὶ ὑπὸ τὴν ζεύγλην
< 'zich buigen' juk
- 50 εἴλκον τὴν ἄμαξαν, ἐπὶ τῆς ἀμάξης δέ σφι ὠχέετο ἡ μήτηρ·
< 'trekken' kar < 'rijden'
- σταδίους δὲ πέντε καὶ τεσσαράκοντα διακομίσαντες
stadiën vijfenveertig < 'afleggen'
- ἀπίκοντο ἐς τὸ ἱρόν.
- Ταῦτα δέ σφι ποιήσασι
- καὶ ὀφθεῖσι ὑπὸ τῆς πανηγύριος
< ὀράω feestvierende menigte
- 55 τελευτῆ τοῦ βίου ἀρίστη ἐπεγένετο,
< 'ten deel vallen'
- διέδεξέ τε ἐν τούτοις ὁ θεὸς
< 'duidelijk maken'
- ὥς ἄμεινον εἶη ἀνθρώπῳ τεθνάναι μᾶλλον ἢ ζῶειν.
dood (te) zijn dan (te) leven
- Ἀργεῖοι μὲν γὰρ περιστάντες
mannen van Argos < 'rond(om) komen staan'
- ἐμακάριζον τῶν νεηνιέων τὴν ῥώμην,
waren vol lof over
- 60 αἱ δὲ Ἀργεῖαι τὴν μητέρα αὐτῶν, οἴων τέκνων ἐκύρησε·
vrouwen van Argos < 'gekregen hebben'
- ἡ δὲ μήτηρ περιχαρῆς ἐοῦσα τῷ τε ἔργῳ καὶ τῆ φήμῃ,
'geflatteerd' reputatie
- στᾶσα ἀντίον τοῦ ἀγάλματος εὔχετο
νόορ (goden)beeld
- Κλεόβι τε καὶ Βίτωνι τοῖσι ἐωυτῆς τέκνοισι,
- οἱ μιν ἐτίμησαν μεγάλως,
- 65 τὴν θεὸν δοῦναι τὸ ἀνθρώπῳ τυχεῖν ἄριστον ἐστί.
godin hetgeen om (te) krijgen

Μετὰ ταύτην δὲ τὴν εὐχὴν

gebed

ὡς ἔθυσάν τε καὶ εὐωχήθησαν,

< 'offeren'

< 'lekker eten'

κατακοιμηθέντες ἐν αὐτῷ τῷ ἱρῷ οἱ νεηνία οὐκέτι ἀνέστησαν

'zich te ruste leggen'

heiligheid

< 'opstaan'

ἀλλ' ἐν τέλει τούτῳ ἔσχοντο.

lotsbestemming

'kwamen ze terecht'

70 Ἀργεῖοι δὲ σφέν εἰκόνας ποιησάμενοι

beelden

'lieten ...'

ἀνέθεσαν ἐς Δελφούς ὡς ἀριστῶν γενομένων. »

(als votiefgeschenk) opstellen

Delphoi

omdat

Σόλων μὲν δὴ εὐδαιμονίης δευτερεῖα ἔνεμε τούτοις,

tweede plaats

< 'toekennen'

Κροῖσος δὲ σπερχθεὶς εἶπε·

verontwaardigd

« Ἵ ξεῖνε Ἀθηναῖε, ἡ δ' ἡμετέρη εὐδαιμονία

welvaart

75 οὕτω τοι ἀπέρριπται ἐς τὸ μηδὲν

zó ...

< ἀπορ-ρίπτω

het niet(s)

ὥστε οὐδὲ ἰδιωτέων ἀνδρῶν ἀξίους ἡμέας ἐποίησας; »

... dat

gewone

Ὁ δὲ εἶπε· « Ἵ Κροῖσε,

ἐπιστάμενόν με τὸ θεῖον πᾶν ἐὼν φθονερόν τε καὶ ταραχῶδες

'het goddelijke'

héél

afgunstig

onvoorspelbaar

ἐπειρωτᾶς ἀνθρωπηίων πρηγμάτων πέρι ...

menselijke

80 Ἐμοὶ δὲ σὺ καὶ πλουτέειν μέγα φαίνεαι

rijk zijn

καὶ βασιλεὺς πολλῶν εἶναι ἀνθρώπων·

ἐκεῖνο δὲ τὸ εἶρεό με, οὐκω σε ἐγὼ λέγω,

[illud ...]

[... quod]

gevraagd hebt

nog niet

πρὶν τελευτήσαντα καλῶς τὸν αἰῶνα πύθωμαι.

leven(stijd)

Σκοπέειν δὲ χρὴ παντὸς χρήματος τὴν τελευτήν, κἢ ἀποθήσεται·

hoe het zal aflopen

85 πολλοῖσι γὰρ δὴ ὑποδέξας ὄλβον ὁ θεὸς

reeds

< 'even laten zien'

geluk

προρρίζους ἀνέτρεψε. »

'onderste boven'

< 'omver gooien'

Ταῦτα λέγων τῷ Κροίσῳ οὐ κως οὔτε ἐχαρίζετο,
absoluut niet *< 'plezier doen'*
οὔτε λόγου μιν ποιησάμενος οὐδενὸς ἀποπέμπεται,
< 'zich aantrekken van ...' *< 'laten vertrekken'*
κάρτα δόξας ἀμαθέα εἶναι, ὅς τὰ παρεόντα ἀγαθὰ μετεῖς
zéér *dom* *van het ogenblik* *< 'geen oog hebben voor'*
90 τὴν τελευτὴν παντὸς χρήματος ὀρᾶν ἐκέλευε.
< 'aanraden'

Fragment 3: De ring van Polycrates¹ ...

Ἐν χρόνῳ δὲ ὀλίγῳ αὐτίκα τοῦ Πολυκράτεος τὰ πρήγματα ἠύξετο
macht *breidde zich uit*
καὶ ἦν βεβωμένα ἀνά τε τὴν Ἴωνίην καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα·
veelbesproken *in héél*
ὅκου γὰρ ἰθύσειε στρατεύεσθαι, πάντα οἱ ἐχώρει εὐτυχέως ...
ondernam *liep af* *(op) succesvol(le wijze)*
Καὶ κως τὸν Ἄμασιν εὐτυχέων μεγάλως ὁ Πολυκράτης ,
Amasis² *< 'succesvol zijn'*
5 οὐκ ἐλάνθανε ἀλλὰ οἱ τοῦτ' ἦν ἐπιμελής.
< 'onopgemerkt blijven' *zorgwekkend*
Πολλῶ δὲ ἔτι πλεῦνός οἱ εὐτυχίης γινομένης
= πλέονος *succes*
γράψας ἐς βυβλίον τάδε ἐπέστειλε ἐς Σάμον·
brief *< 'zenden'*
« Ἄμασις Πολυκράτει ὧδε λέγει·
aldus
ἡδὺ μὲν πυνθάνεσθαι ἄνδρα φίλον καὶ ξεῖνον εὖ πρήσσοντα·
10 ἐμοὶ δὲ αἰσαὶ μεγάλαι εὐτυχίαι οὐκ ἀρέσκουσι,
successen *bevallen*
τὸ θεῖον ἐπισταμένῳ ὡς ἔστι φθονερόν·
godheid *afgunstig*
καὶ κως βούλομαι
liever
καὶ αὐτὸς καὶ τῶν ἄν κήδωμαι
om wie *< 'bezorgd zijn'*
τὸ μὲν τι εὐτυχέειν τῶν πρηγμάτων
nu eens

¹ "Polycrates." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 mrt 2013, 23:29 (UTC). 8 mrt 2013, 23:29 <://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Polycrates&oldid=35485122>.

² "Amasis." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 21 sep 2014, 09:13 (UTC). 21 sep 2014, 09:13 <://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Amasis&oldid=42126974>.

15 τὸ δὲ προσπταίειν,
dan weer tegenvallen
καὶ οὕτω διαφέρειν τὸν αἰῶνα ἐναλλάξ πρήσων
zo doorbrengen leven(stijd) afwisselend
ἢ εὐτυχέειν τὰ πάντα.
altijd maar

Οὐδένα γὰρ κω λόγῳ οἶδα ἀκούσας
ooit ... zeggen van horen ...
ὅστις ἐς τέλος οὐ κακῶς ἐτελεύτησε πρόρριζος,
jammerlijk geheel en al
20 εὐτυχέων τὰ πάντα.

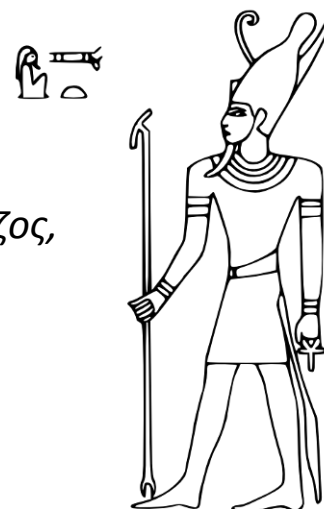
Σύ νυν ἐμοὶ πειθόμενος
< 'raad volgen' >
ποίησον πρὸς τὰς εὐτυχίας τοιάδε·

φροντίσας τὸ ἄν εὐρῆς ἐόν τοι πλείστου ἄξιον
< 'nadenken' wat >
καὶ ἐπ' ᾧ σὺ ἀπολομένῳ μάλιστα τὴν ψυχὴν ἀλγήσεις,
< 'verliezen' < 'spijt hebben' >
25 τοῦτο ἀπόβαλε οὕτω ὅπως μηκέτι ἤξει ἐς ἀνθρώπους·
< 'wegwerpen' op zo'n manier dat niet meer >

ἦν τε μὴ ἐναλλάξ ἤδη τῷπὸ τούτου αἰ εὐτυχίαι τοι
indien ... niet afwisselend = τὸ ἀπὸ
τῆσι πάθῃσι προσπίπτωσι,
met de tegenslagen < 'uitvallen' >
τρόπῳ τῷ ἐξ ἐμεῦ ὑποκειμένῳ ἀκέο. »
< 'aanbevolen worden' < 'er iets aan doen' >

Ταῦτα ἐπιλεξάμενος ὁ Πολυκράτης
< 'lezen' >
30 καὶ νόῳ λαβὼν ὡς οἱ εὔ ὑπετίθετο Ἄμασις,
< 'begrijpen' < 'voorstel doen' >
ἐδίζητο ἐπ' ᾧ ἄν μάλιστα τὴν ψυχὴν ἀσηθείη
< 'zich afvragen' waarmee < 'bedroefd maken' >

ἀπολομένῳ τῶν κειμηλίων,
< 'verliezen' kleinoden >
διζήμενος δὲ εὕρισκε τότε.
< 'piekeren' >
Ἦν οἱ σφρηγὶς τὴν ἐφόρει χρυσόδετος,
Erat ei (zegel)ring < '(vaak) dragen' 'in goud gevat' >
35 σμαράγδου μὲν λίθου ἐοῦσα,
smaragd

ἔργον δὲ ἦν Θεοδώρου τοῦ Τηλεκλέος Σαμίου.

Theodorus (zoon) van Telecles uit Samos

Ἐπεὶ ὢν ταύτην οἱ ἐδόκεε ἀποβαλεῖν,

= οὖν ... hij besloot op te offeren

ἔποιεε τοιάδε·

πεντηκόντερον πληρώσας ἀνδρῶν ἐσέβη ἐς αὐτήν,

(groot) oorlogsschip < 'bemannen' ging aan boord

40 μετὰ δὲ ἀναγαγεῖν ἐκέλευε ἐς τὸ πέλαγος·

vervolgens < 'uitvaren' volle zee

ὡς δὲ ἀπὸ τῆς νήσου ἐκάς ἐγένετο,

ver (genoeg)

περιελόμενος τὴν σφρηγίδα

< '(van zich) afdoen' (zegel)ring

πάντων ὀρώντων τῶν συμπλῶν ρίπτει ἐς τὸ πέλαγος.

opvarenden < 'werpen'

Τοῦτο δὲ ποιήσας ἀπέπλεε,

< '(terug)varen'

45 ἀπικόμενος δὲ ἐς τὰ οἰκία συμφορῆ ἔχρατο.

ramp voelde zich (als) getroffen

Πέμπτη δὲ ἦ ἕκτη ἡμέρη ἀπὸ τούτων

zesde

τάδε οἱ συνήνεικε γενέσθαι.

'gebeurde (toevallig)'

Ἄνῆρ ἀλιεὺς λαβὼν ἰχθὺν μέγαν τε καὶ καλὸν

zeeman vis

ἡξίου μιν Πολυκράτει δῶρον δοθῆναι· φέρων δὲ ἐπὶ τὰς θύρας

vond het de moeite waard

paleis

50 Πολυκράτει ἔφη ἐθέλειν ἐλθεῖν ἐς ὄψιν,

audiëntie

χωρήσαντος δὲ οἱ τούτου ἔλεγε, διδούς τὸν ἰχθύν·

< '(ge)lukken'

« Ἦ βασιλεῦ, ἐγὼ τόνδε ἐλὼν

aor. < αἰρέω

οὐκ ἐδικαίωσα φέρειν ἐς ἀγορὴν, καίπερ ἐὼν ἀποχειροβίωτος,

< 'juist vinden'

'van handenarbeid levend'

ἀλλὰ μοι ἐδόκεε σεῦ τε εἶναι ἄξιος καὶ τῆς σῆς ἀρχῆς·

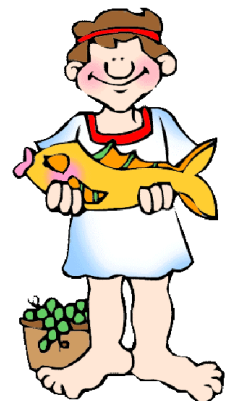
55 σοὶ δὲ μιν φέρων δίδωμι. »

dan ook

Ὁ δὲ ἡσθεὶς τοῖσι ἔπεσι ἀμείβεται τοῖσιδε·

tevreden

< 'antwoorden'

« Κάρτα τε εὖ ἐποίησας

zéér

καὶ χάρις διπλῆ τῶν τε λόγων καὶ τοῦ δώρου,

dankbaarheid dubbel

καὶ σε ἐπὶ δεῖπνον καλέομεν. »

60 Ὁ μὲν δὴ ἀλιεὺς, μέγα ποιεύμενος ταῦτα, ἦε ἐς τὰ οἰκία,

erg in zijn schik met ...

ging

τὸν δὲ ἰχθὺν τάμνοντες

aor. < τέμνω

οἱ θεράποντες εὐρίσκουσι ἐν τῇ νηδίῳ αὐτοῦ ἐνεοῦσαν

dienaren

ingewand(en)

< ἐν-εἰμι

τὴν Πολυκράτεος σφρηγίδα...

Ὡς δὲ εἶδόν τε καὶ ἔλαβον τάχιστα,

65 ἔφερον κεχαρηκότες παρὰ τὸν Πολυκράτεα,

< χαίρω

διδόντες δὲ οἱ τὴν σφρηγίδα ἔλεγον ὅτεω τρόπῳ εὐρέθη.

welke

Τὸν δὲ ὡς ἐσῆλθε θεῖον εἶναι τὸ πρῆγμα,

doordrong tot ... bovennatuurlijk

γράφει ἐς βυβλίον πάντα τὰ ποιήσαντά μιν οἷα καταλελάβηκε,

brief

hoe

het afgelopen was

γράψας δὲ ἐς Αἴγυπτον ἐπέθηκε.

< 'zenden'

70 Ἐπιλεξάμενος δὲ ὁ Ἄμασις

< 'lezen'

τὸ βυβλίον τὸ παρὰ τοῦ Πολυκράτεος ἦκον,

ἔμαθε ὅτι ἐκκομίσει τε ἀδύνατον εἶη ἀνθρώπῳ

begreep hij

te redder

ἄνθρωπον ἐκ τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι πρήγματος,

< 'vóórbeschikt zijn'

καὶ ὅτι οὐκ εὖ τελευτήσιν μέλλοι Πολυκράτης

< 'vóórbeschikt zijn'

75 εὐτυχέων τὰ πάντα, ὅς καὶ τὰ ἀποβάλλει εὐρίσκει.

= quae

Πέμψας δὲ οἱ κήρυκα ἐς Σάμον

boodschapper

διαλύεσθαι ἔφη τὴν ξεινίην.

op (te) zeggen

(gast)vriendschap

Τοῦδε δὲ εἵνεκεν ταῦτα ἐποίηε, ἵνα μὴ
 συντυχίης δεινῆς τε καὶ μεγάλης Πολυκράτεια καταλαβούσης
 < 'treffen'
 80 αὐτὸς ἀλγήσειε τὴν ψυχὴν
treuren
 ὡς περὶ ξείνου ἀνδρός.
goede vriend

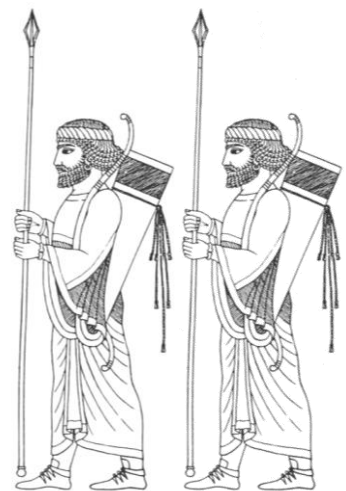
Fragment 4: Xerxes' invasieleger steekt de Hellespont over ...

Ταύτην μὲν τὴν ἡμέρην παρεσκευάζοντο ἐς τὴν διάβασιν·
troffen zij voorbereidingen *voor* *overtocht*
 τῆ δὲ ὑστεραίῃ ἀνέμενον τὸν ἥλιον
de volgende ochtend *ze wachtten*
 ἐθέλοντες ἰδέσθαι ἀνίσχοντα,
zien opgaan
 Θυμῆματά τε παντοῖα ἐπὶ τῶν γεφυρέων καταγίζοντες
reukwerk *allerlei* *bruggen* *< (wij)offers brengen(d)*
 5 καὶ μυρσίνησι στορνύντες τὴν ὁδόν.
mirtetwijgen¹ *bestrooien(d)*
 Ὡς δ' ἐπανετέλλε ὁ ἥλιος,
Toen *begon op te gaan*
 σπένδων ἐκ χρυσέης φιάλης Ξέρξης ἐς τὴν θάλασσαν
plengen(d) *flesje*
 εὔχετο πρὸς τὸν ἥλιον
hij bad, met het aangezicht gewend naar de zon,
 μηδεμίαν οἱ συντυχίην τοιαύτην γενέσθαι,
dat hem géén tegenslag mocht treffen *van die aard*
 10 ἢ μιν παύσει καταστρέψασθαι τὴν Εὐρώπην
dat het een einde zou maken aan zijn onderwerping van Europa
 πρότερον ἢ ἐπὶ τέρμασι τοῖσι ἐκείνης γένηται.
vóórdát hij de grenzen ervan had bereikt.
 Εὐξάμενος δὲ ἐσέβαλε τὴν φιάλην ἐς τὸν Ἑλλήσποντον
Na het gebed *flesje* *Hellespony*
 καὶ χρύσειον κρητῆρα καὶ Περσικὸν ξίφος,
vaas *zwaard*
 τὸν 'ἀκινάκην' καλέουσι.
dat *'akinakes'* *ze noemen.*

¹ "Mirte." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 22 okt 2013, 11:35 (UTC). 22 okt 2013, 11:35 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Mirte&oldid=39248991>.

- 15 Ταῦτα οὐκ ἔχω ἀτρεκέως διακρῖναι
Hierover kan ik niet met zekerheid oordelen
οὔτε εἰ τῷ ἡλίῳ ἀνατιθεῖς κατῆκε ἐς τὸ πέλαγος,
of hij die voorwerpen in zee gooide als wijgeschenken voor de zon
οὔτε εἰ μετεμέλησέ οἱ τὸν Ἑλλήσποντον μαστιγώσαντι
en ook niet of hij berouw had gekregen dat hij de Hellespont had laten geselen
καὶ ἀντὶ τούτων τὴν θάλασσαν ἐδωρέετο.
en om dat goed te maken nu de zee geschenken gaf.
Ὡς δὲ ταῦτά οἱ ἐπεποίητο, διέβαινον·
Toen hij daarmee klaar was, begonnen zij aan de overtocht:
- 20 κατὰ μὲν τὴν ἐτέρην τῶν γεφυρέων τὴν πρὸς τοῦ Πόντου
over de ene brug aan de kant van de Zwarte Zee
ὁ πεζὸς τε καὶ ἡ ἵππος ἅπασα,
ging het voetvolk en de voltallige ruitelij,
κατὰ δὲ τὴν πρὸς τὸ Αἰγαῖον
over die aan de Egeïsche zijde
τὰ ὑποζύγια καὶ ἡ θεραπηίη.
de lastdieren en het dienstponeel.
- Ἦγέοντο δὲ πρῶτα μὲν οἱ Μύριοι Πέρσαι,
Vóórop trokken de Tienduizend Perzen,
- 25 ἐστεφανωμένοι πάντες,
allen met kransen op het hoofd,
μετὰ δὲ τούτους ὁ σύμμικτος στρατὸς παντοίων ἐθνέων.
Achter hen kwam de rest van het leger, samengesteld uit alle mogelijke nationaliteiten.
- Ταύτην μὲν τὴν ἡμέρην οὗτοι,
Al dezen trokken die dag naar de overkant,
τῇ δὲ ὑστεραίῃ
maar de volgende dag
πρῶτοι μὲν οἱ τε ἵππῶται καὶ οἱ τὰς λόγχας κάτω τρέποντες·
kwamen eerst de ridders en degenen die de lanspunt naar beneden gericht droegen:
- 30 ἐστεφάνωντο δὲ καὶ οὗτοι.
óók allen met kransen op.
Μετὰ δὲ οἱ τε ἵπποι οἱ ἱροὶ καὶ τὸ ἄρμα τὸ ἱρόν,
Daarachter de heilige paarden en de heilige wagen,
ἐπὶ δὲ αὐτός τε Ξέρξης
met daarop Xerxes in eigen persoon,
καὶ οἱ αἰχμοφόροι καὶ οἱ ἵππῶται οἱ χίλιοι,
vergezeld door de Lansdragers en de Duizend Ridders,
ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ ἄλλος στρατός.
en op hen volgde de rest van het invasieleger.
- 35 Καὶ αἱ νέες ἅμα ἀνήγοντο ἐς τὴν ἀπεναντίον.
Tegelijk voeren ook de oorlogsschepen naar de overkant.

Ἦδη δὲ ἤκουσα καὶ ὕστατον διαβῆναι βασιλέα πάντων.

Nu heb ik echter ook gehoord dat de koning het laatst van al zou zijn overgestoken.

Ξέρξης δὲ ἐπεὶ διέβη ἐς τὴν Εὐρώπην,

Nadat Xerxes voet op Europese bodem had gezet,

ἐθιεῖτο τὸν στρατὸν ὑπὸ μαστίγων διαβαίνοντα·

keek hij toe hoe zijn leger onder zweepslagen naar de overkant trok.

διέβη δὲ ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἐν ἑπτὰ ἡμέρησι καὶ ἐν ἑπτὰ εὐφρόνησι,

De overtocht van het leger heeft zeven dagen en zeven nachten geduurd,

40 ἐλινύσας οὐδένα χρόνον.

zonder ook maar één onderbreking.

Ἐνθαῦτα λέγεται,

Een verhaal doet daar de ronde,

Ξέρξω ἤδη διαβεβηκότος τὸν Ἑλλήσποντον,

dat, toen Xerxes de Hellespont al over was,

ἄνδρα εἶπεῖν Ἑλλησπόντιον

een man die daar woonde zou hebben uitgeroepen:

« Ὡ Ζεῦ, τί δὴ ἀνδρὶ εἰδόμενος Πέρσῃ

«Maar Zeus, waarom is het nodig dat u de gestalte van een Perziër aanneemt,

45 καὶ οὖνομα ἀντὶ Διὸς “Ξέρξην” θέμενος

en u Xerxes laat noemen in plaats van Zeus,

ἀνάστατον τὴν Ἑλλάδα θέλεις ποιῆσαι,

als U Griekenland onder de voet wil lopen,

ἄγων πάντας ἀνθρώπους;

en daarvoor het hele mensdom aanvoert?

Καὶ γὰρ ἄνευ τούτων ἐξῆν τοι ποιέειν ταῦτα! »

Dat had U toch ook zonder dat vertoon kunnen doen? »

Fragment 5: Zo zijn Grieken nu eenmaal ...

Μετά δε την διαίρεσιν της ληΐης,

Na de verdeling van de krijgsbuit

ἔπλεον οἱ Ἕλληνες ἐς τὸν Ἴσθμον,

voeren de Grieken naar de landengte van Korinthe¹

ἀριστήια δώσοντες

om een prijs voor dapperheid uit te reiken

τῷ ἀξιωτάτῳ γενομένῳ Ἑλλήνων ἀνά τὸν πόλεμον τοῦτον.

aan de Griek die zich het meest verdienstelijk had gedragen gedurende deze oorlog.

¹ "Landengte van Korinthe." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 20:40 (UTC). 1 sep 2014, 20:40 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Landengte_van_Korinthe&oldid=42001750>.

5 Ὡς δε ἀπικόμενοι

Na hun aankomst daar

οἱ στρατηγοὶ διένεμον τὰς ψήφους ἐπὶ τοῦ Ποσειδέωνος τῷ βωμῷ,

brachten de opperbevelhebbers hun stemmen uit

op het altaar van Poseidon

τον πρῶτον καὶ τον δεύτερον κρίνοντες ἐκ πάντων.

om uit hun allen de eerste en de tweede aan te wijzen.

ἐνθαῦτα πᾶς τις ἐωυτῷ ἐτίθετο τὴν ψῆφον,

Maar toen bleek dat ieder van hen zijn stem op zichzelf had uitgebracht,

αὐτὸς ἕκαστος δοκέων ἄριστος γενέσθαι,

omdat iedereen zichzelf de beste vond,

10 δεύτερα δε οἱ πολλοὶ συνεξέπιπτον

voor de tweede plaats echter was de meerderheid éénstemmig

Θεμιστοκλέα κρίνοντες.

in de aanwijzing van Themistocles¹.

Οὐ βουλομένων δε ταῦτα κρίνειν τῶν Ἑλλήνων φθόνῳ,

Hoewel de Grieken uit afgunst niet tot een definitieve beslissing wilden komen,

ἀλλ' ἀποπλεόντων ἑκάστων ἐς τὴν ἐωυτῶν ἀκρίτων,

maar allemaal naar hun eigen stad terugvoeren zonder dat er een uitspraak was gedaan,

ὅμως Θεμιστοκλέης ἐβώσθη τε

werd toch de reputatie van Themistocles luide verkondigd,

¹ "Themistocles." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 aug 2014, 10:42 (UTC). 30 aug 2014, 10:42 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Themistocles&oldid=41976343>.

- 15 και ἔδοξώθη εἶναι ἀνὴρ πολλόν Ἑλλήνων σοφώτατος
en hij werd beschouwd als onder de Grieken veruit de meest bekwame kerel
ἀνά πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα.
in heel Griekenland.
- Ἵτι δε νικῶν οὐκ ἐτιμήθη πρὸς τῶν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχησάντων,
Omdat hij echter ondanks zijn overwinning geen hulde ontving van de deelnemers aan de zeeslag bij Salamis,
αὐτίκα μετὰ ταῦτα ἐς Λακεδαίμονα ἀπίκητο
begaf hij zich onmiddellijk daarop naar Sparta,
θέλων τιμηθῆναι·
want hij wilde absoluut eerbewijzen ontvangen.
- 20 και μιν Λακεδαιμόνιοι καλῶς μὲν ὑπεδέξαντο,
de Spartanen bereidden hem niet enkel een warm onthaal,
μεγάλως δε ἐτίμησαν ...
maar eerden hem ook op grootse wijze ...
αἰνέσαντες δὲ πολλά,
Nadat zij hem met loftuitingen overladen hadden
προέπεμψαν ἀπὸντα τριηκόσιοι Σπαρτιητέων λογάδες,
deden hem bij zijn vertrek een keure van driehonderd Spartanen uitgeleide,
οὔτοι οἱ περὶ ἵππῆες καλέονται, μέχρι οὖρων τῶν Τεγεητικῶν.
de zogenaamde 'ridders', tot aan de grenzen van Tegea.
- 25 μῦνον δὲ τοῦτον πάντων ἀνθρώπων
Hij is de enige van alle mensen,
τῶν ἡμεῖς ἴδμεν Σπαρτιῆται προέπεμψαν.
die, voor zover wij weten, van de Spartanen dit geleide kreeg.
Ὡς δὲ ἐκ τῆς Λακεδαίμονος ἀπίκητο ἐς τὰς Ἀθήνας,
Toen hij vanuit Sparta naar Athene teruggekeerd was,
ἐνθαῦτα Τιμόδημος Ἀφιδναῖος
begon Timodemus uit Aphidnae hem uit te schelden
τῶν ἐχθρῶν μὲν τῶν Θεμιστοκλέος ἐών,
iemand die tot de persoonlijke vijanden van Themistocles behoorde,
- 30 ἄλλως δὲ οὐ τῶν ἐπιφανέων ἀνδρῶν,
maar voor de rest een onbeduidend man was.
φθόνῳ καταμαργέων ἐνεῖκε τὸν Θεμιστοκλέα,
Hij werd razend jaloers en verweet Themistocles
τὴν ἐς Λακεδαίμονα ἄπιξιν προφέρων,
zijn reis naar Sparta: hij beweerde
ὡς διὰ τὰς Ἀθήνας ἔχοι τὰ γέρεα τὰ παρὰ Λακεδαιμονίων,
dat hij die eerbewijzen aan Athene te danken had
ἀλλ' οὐ δι' ἑωυτόν.
en niet aan zichzelf.

CHARON van Lampsacus (Gr. Χάρων ὁ Λαμπσακηνός) was een Griekse historicus maar verder is er weinig bekend over zijn leven en zijn historiografisch werk. Uit de schaarse informatie die we over hem beschikken kunnen wij zijn leven lokaliseren, als tijdgenoot van Herodotus en misschien van Thucydides (cf. infra). Het bekendst is hij geworden met zijn geschiedenis van zijn thuisstad Lampsacus¹, getiteld “Kronieken van Lampsacus” / “Ὠροι Λαμπσακίωνων”). Verder schreef hij geschiedenissen van afzonderlijke landen, zo o.a. een geschiedenis wel van het Oude Nabije Oosten in twee boeken, getiteld “Persica” / “Περσικά”). Zijn werk is grotendeels verloren gaan, alleen fragmenten zijn ons overgeleverd, waaronder het volgende:

Fragment: ... hoe de Bisalten de stad Kardia versloegen

Βισάλται εἰς Καρδίην ἐστρατεύσαντο καὶ ἐνίκησαν·

De Bisalten² trokken eens ten oorlog tegen Kardia³ en behaalden de overwinning:

ἡγεμῶν δὲ τῶν Βισαλτέων ἦν Ὀναρις·

veldheer van de Bisalten was Onaris.

οὗτος δὲ παῖς ὢν, ἐν τῇ Καρδίῃ ἐπράθη,

Toen deze nog een kleine jongen was, werd hij in Kardia als slaaf verkocht,

καὶ τινι Καρδιηνῶ δουλεύσας κορσωτεὺς ἐγένετο.

hij trad in dienst bij iemand uit Kardia en werd barbier.

5 Καρδιηνοῖς δὲ λόγιον ἦν, ὡς Βισάλται ἀπίξονται

Die van Kardia hadden een orakel gekregen, dat de Bisalten hen zouden komen aanvallen

καὶ πυκνὰ περὶ τούτου διελέγοντο ἐν τῷ κορσωτηρίῳ ἰζάνοντες.

en over dat onderwerp werd er druk gepraat door de klanten in het winkeltje van de barbier.

Καὶ ἀποδράς ἐκ τῆς Καρδίας εἰς τὴν πατρίδα,

Maar Onaris wist uit Kardia te ontsnappen en naar zijn vaderland terug te keren.

τοῦς Βισάλτας ἔστειλεν ἐπὶ τοῦς Καρδιηνοὺς

Daar rustte hij de Bisalten uit ten oorlog tegen die van Kardia,

ἀποδειχθεὶς ἡγεμῶν ὑπὸ τῶν Βισαλτέων.

nadat hij door zijn medeburgers tot veldheer was aangesteld.

10 Οἱ δὲ Καρδιηνοὶ πάντες τοῦς ἵππους ἐδίδαξαν

Nu hadden die van Kardia allemaal hun paarden afgericht

ἐν τοῖς συμποσίοις ὀρχεῖσθαι ὑπὸ τῶν αὐλῶν·

om bij hun feestelijkheden te dansen op de muziek van de fluit.

καὶ ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν ἰστάμενοι

De dieren gingen daarbij op hun achterbenen staan

τοῖς προσθίοις ὠρχοῦντο ἐξεπιστάμενοι τὰ αὐλήματα.

en met hun voorbenen gesticulerend dansten zij op de deuntjes die zij kenden.

¹ "Lampsacus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 dec 2014, 12:41 (UTC). 30 dec 2014, 12:41 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lampsacus&oldid=42880476>.

² Een Thracische stam aan de noordkust van de Egeïsche Zee. Zie Wikipedia contributors. "Bisaltae." *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Wikipedia, The Free Encyclopedia, 2 Aug. 2014. Web. 26 Feb. 2015.

³ Een stad op de Thracische Chersonesos. Zie Wikipedia contributors. "Cardia (Thrace)." *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Wikipedia, The Free Encyclopedia, 4 Apr. 2014. Web. 26 Feb. 2015.

Ταῦτα οὖν ἐπιστάμενος

Dat wist Onaris

15 Ὅναρις ἐκτήσατο αὐλητρίδα ἐκ τῆς Καρδίας

en daarom nam hij in Kardia een fluitspeelster in dienst.

καὶ ἀφικομένη ἡ αὐλητρίς εἰς τοῦς Βισάλτας,

En toen de fluitspeelster was aangekomen bij de Bisalten,

ἐδίδαξε πολλοὺς αὐλητάς·

leidde zij daar veel mensen op tot fluitspelers.

μεθ' ὧν δὴ καὶ στρατεύεται ἐπὶ τὴν Καρδίην.

Dezen gingen uiteraard mee met het leger naar Kardia.

Καὶ ἐπειδὴ ἡ μάχη συνειστήκει, ἐκέλευσεν αὐλεῖν τὰ αὐλήματα,

Toen nu de strijd was ontbrand, gaf Onaris het bevel alle deuntjes te fluiten

20 ὅσα οἱ ἵπποι Καρδινηῶν ἐξεπισταίατο·

die de paarden uit Kardia kenden.

καὶ ἐπεὶ ἤκουσαν οἱ ἵπποι τοῦ αὐλοῦ,

En nauwelijks hadden de paarden het fluitspel gehoord,

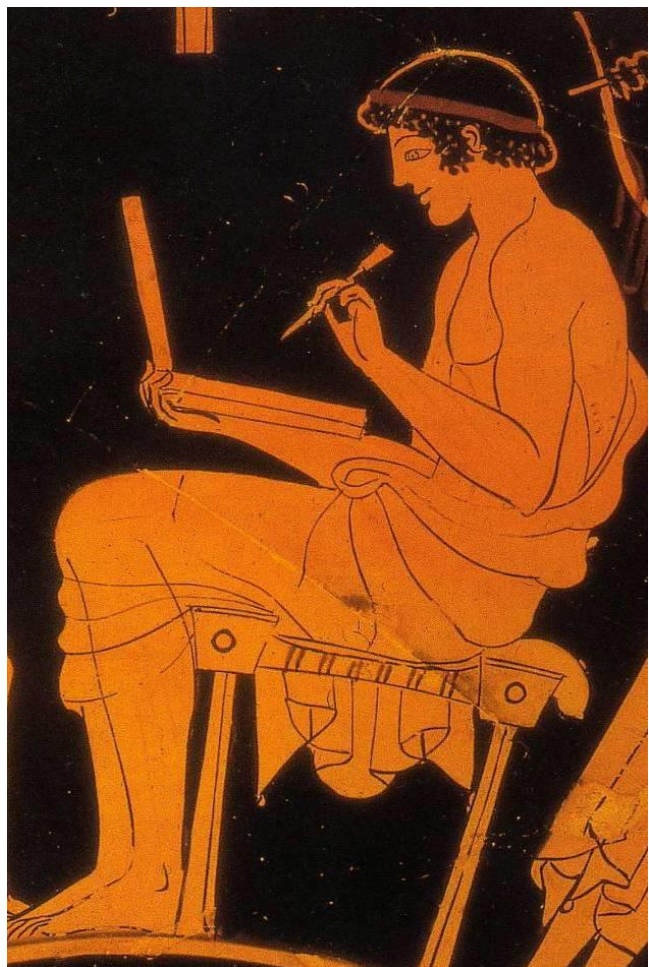
ἔστησαν ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν, καὶ πρὸς ὄρχησμον ἐτράποντο·

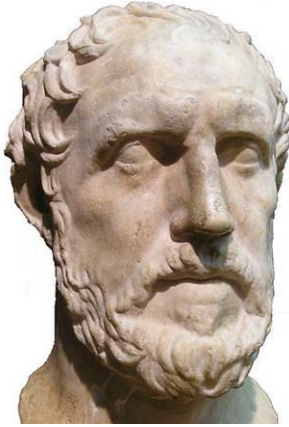
of zij gingen op hun achterbenen staan en concentreerden zich op de dans.

τῶν Καρδινηῶν ἡ ἰσχὺς ἐν τῇ ἵππῳ ἦν· καὶ οὕτως ἐνικήθησαν ...

Nu lag de kracht van die van Kardia in hun cavalerie, en op die manier verloren zij de strijd.

2. De Klassieke tijd in Griekenland ...

De Athener **THUCYDIDES**¹ (Gr. Θουκυδίδης / Thoukydides, ± 460 - ± 400 v.C.) deed voor het eerst op een vrij wetenschappelijke manier aan geschiedschrijving. In een werk bestaande uit 8 boeken bracht hij verslag uit van de *Peloponnesische Oorlog*², de ‘wereldoorlog’ van de Griekse Oudheid. Hij speelde daarin trouwens zelf mee, en het was niet bepaald een glansrol: hij werd door de overheid verbannen omdat hij als generaal een paar keer blunderde, maar zijn ooggetuigenverslag mag er wel zijn. Meteen bij het uitbreken van de oorlog in 431 v.C. was hij ervan overtuigd dat dit een keerpunt in de (Griekse) geschiedenis zou blijken, en begon hij te schrijven. In 404 v.C. leidde het conflict inderdaad tot de ondergang van het onoverwinnelijk geachte Athene, waardoor de kaarten in Griekenland grondig werden herschikt. Thucydides heeft zijn levenswerk nooit volledig kunnen afronden, maar brak het abrupt af in 411 v.C. Toch is het meteen duidelijk dat zijn aanpak grondig verschilt van die van Herodotus. Thucydides is een pragmatische geest, die zijn bronnen systematisch aan een grondig onderzoek onderwerpt, en op zoek gaat naar de wetmatigheden in de geschiedenis, de oorzakelijke verbanden de diepere motieven. Bij hem is alleen de mens verantwoordelijk voor de gebeurtenissen. Door hebzucht, eerezucht en angst vervallen machthebbers steeds opnieuw in geweld en oorlog. Zijn personages zijn psychologisch juister getekend en ook het verhaal wordt stilistisch beter uitgewerkt, vaak aangevuld met ingelaste redevoeringen, die moeten bijdragen aan de karaktertekening van degene die ze uitspreekt. Zijn stijl is *to the point* en zijn aanpak methodisch. Geschiedenis en de kennis ervan zijn voor hem een κτήμα εἰς αἰεί / *ktēma eis aei*, een ‘bezit voor altijd’.

Fragment 1: De pest in Athene ...

Zij (= de Spartaanse troepen) waren nog niet veel dagen in Attica toen de ziekte voor het eerst begon uit te breken onder de Atheners. Men vertelde dat al eerder Lemnos en andere plaatsen her en der daardoor werden getroffen, maar dat ergens anders een zo hevige pest zou voorgekomen zijn en zo'n ravage hebben aangericht kon men zich echt niet herinneren. Aanvankelijk waren artsen, die geen ervaring hadden met de ziekte, niet in staat haar te
5 behandelen, maar zij stierven zelf het meest in de mate dat zij ook het meest met zieken in aanraking kwamen, en geen andere menselijke activiteit bracht enig baat. Alles wat men probeerde, smeekbeden bij tempels, het raadplegen van orakels en dergelijke zaken, het haalde allemaal niets uit; tenslotte zag men ook daar van af, en gaf men zich gewonnen aan het onheil. De ziekte begon aanvankelijk - zo zegt men - in Ethiopië, ten zuiden van Egypte, en verspreidde zich daarna over Egypte en Lybië en over het grootste deel van het Perzische Rijk. In het
10 gebied van Athene brak ze plotseling uit, en greep ze eerst de inwoners van Piraeus aan, zodat door hen ook werd beweerd dat de Peloponnesiërs vergif in de reservoirs hadden gegoooid; bronnen waren daar toen immers nog niet. Later drong ze door tot de bovenstad en nam het aantal sterfgevallen aanzienlijk toe. Ik zal beschrijven hoe het verloop van de ziekte was en de symptomen waaraan men, van te voren ingelicht, indien zij opnieuw mocht uitbreken, ze het best zou herkennen, zal ik mededelen, ik, die de ziekte zelf heb gehad, en er anderen aan heb
15 zien lijden. Dat jaar was - daar waren allen het over eens - vergeleken met alle andere jaren merkwaardig vrij van andere kwalen; maar indien iemand van te voren al ziek was, liep die kwaal steevast op deze ziekte uit. De anderen echter - zonder aanwijsbare oorzaak - werden plotseling vanuit een toestand van volkomen gezondheid, eerst door brandende hitte in het hoofd, door roodheid en ontsteking van de ogen getroffen, en inwendig werden de keel en de tong terstond bloederig, en de adem werd onnatuurlijk en kwalijk riekend. De daarop volgende sym-
20 ptomen waren niesbuien en heesheid, en dan duurde het niet lang of de ziekte daalde af naar de borst, gepaard met hevige hoestbuien; en wanneer zij de maag aantastte, keerde ze die binnenste buiten, en alle soorten

¹ "Thucydides (historicus)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 aug 2014, 10:37 (UTC). 30 aug 2014, 10:37<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Thucydides_(historicus)&oldid=41975978>.

² "Peloponnesische Oorlog." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 22 okt 2014, 05:59 (UTC). 22 okt 2014, 05:59<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Peloponnesische_Oorlog&oldid=42323666>.

galoprispingen, waarvoor artsen een naam hebben, bleven niet uit en gingen gepaard met hevige pijn. Onproductief braken (= 'de hik') overviel de meeste zieken, hetgeen heftige krampen meebracht, die bij sommigen spoedig daarna ophielden, maar bij anderen pas veel later. Voor wie het lichaam aan de buitenkant aanraakte

25 voelde het niet al te warm aan, en het zag ook niet bleek, maar wel vuurrood en vaal, uitslaande met kleine blaartjes en zweren; maar van binnen gloeide het zo erg, dat men zelfs de dunste kleren en de bedekking van linnen niet kon verdagen, en niets anders dan naakt wilde zijn, en men zich liefst van al in koud water zou willen werpen. Vele mensen die geen verzorging hadden deden dit, en dompelden zich onder in waterputten, door onlesbare dorst gekweld; maar de dorst bleef onverminderd dezelfde, of men nu méér dronk of minder. De

30 uitzichtloosheid van onrust en slaapgebrek bleef hen doorlopend kwellen. Het lichaam, zolang de ziekte op haar hoogtepunt was, vermagerde niet, maar weerstond, tegen alle verwachting in, de beproeving, zodat de meesten, wanneer ze zeven tot negen dagen later doodgingen als gevolg van de koorts nog niet geheel verzwakt waren. Anderzijds, indien zij de koortsaanval overwonnen, daalde de ziekte af naar de buik en veroorzaakte acute inwendige verettering en onophoudelijke diarree, waarvan de meesten later door uitputting toch overleden. Want

35 de ziekte tastte geleidelijk het gehele lichaam aan, te beginnen van bovenaf, aanvankelijk post vattend in het hoofd, en indien al iemand het ergste had overleefd liet ze de sporen van haar aanval achter op de extremiteiten. Schaamdelen werden immers aangetast, en ook vingers en tenen, en velen van hen die herstelden werden daarvan beroofd, anderen dan weer van hun ogen. Sommigen ook, zodra de genezing intrad, leden aan een totaal geheugenverlies, waardoor zij zichzelf noch hun vrienden herkenden.

40 Alle vogels en viervoeters die lijken pikken, ook al bleven vele doden onbegraven liggen, kwamen er niet op af of gingen dood als zij ervan gegeten hadden. Een bewijs: de afwezigheid van dergelijke aasvogels was opvallend, en zij werden nergens waargenomen, niet elders en ook niet bij de lijken. De honden echter boden méér gelegenheid om de uitwerking van de ziekte te observeren, door het feit dat zij met mensen samenleven. Aan andere van de gewone ziekten leed men gedurende deze periode niet: als er al één voorkwam, liep deze hierop uit. Sommigen

45 stierven door gebrek aan verzorging, anderen ondanks de allerbeste verzorging. [... /...] Verschrikkelijkst van al was de moedeloosheid die iemand aangreep wanneer hij merkte dat hij ziek was: zij lieten terstond alle hoop varen en verloren veel te snel hun geestkracht en hun weerstandsvermogen, ook al omdat de ene besmet raakte door verpleging van de andere en zij als schapen stierven. Dat veroorzaakte de grootste sterfte. Want indien zij uit angst elkaar niet wilden bezoeken, stierven de zieken in eenzaamheid, en vele

50 families stierven uit door gebrek aan iemand die hen wilde verzorgen. Indien zij toch naar de zieken toegingen, stierven zij zelf, en in de eerste plaats zij die aanspraak maakten op moed: uit eergevoel gingen zij, zonder zichzelf te sparen, bij hun vrienden binnen, op een ogenblik waarop zelfs de gezinsleden uiteindelijk hun weeklachten om de slachtoffers niet hadden volgehouden, overmand door de vele rampspoed. Méér nog ontfermden zich over de stervenden en de noodlijdenden zij die van de ziekte hersteld waren: zij wisten wat het was en voelden zich zelf

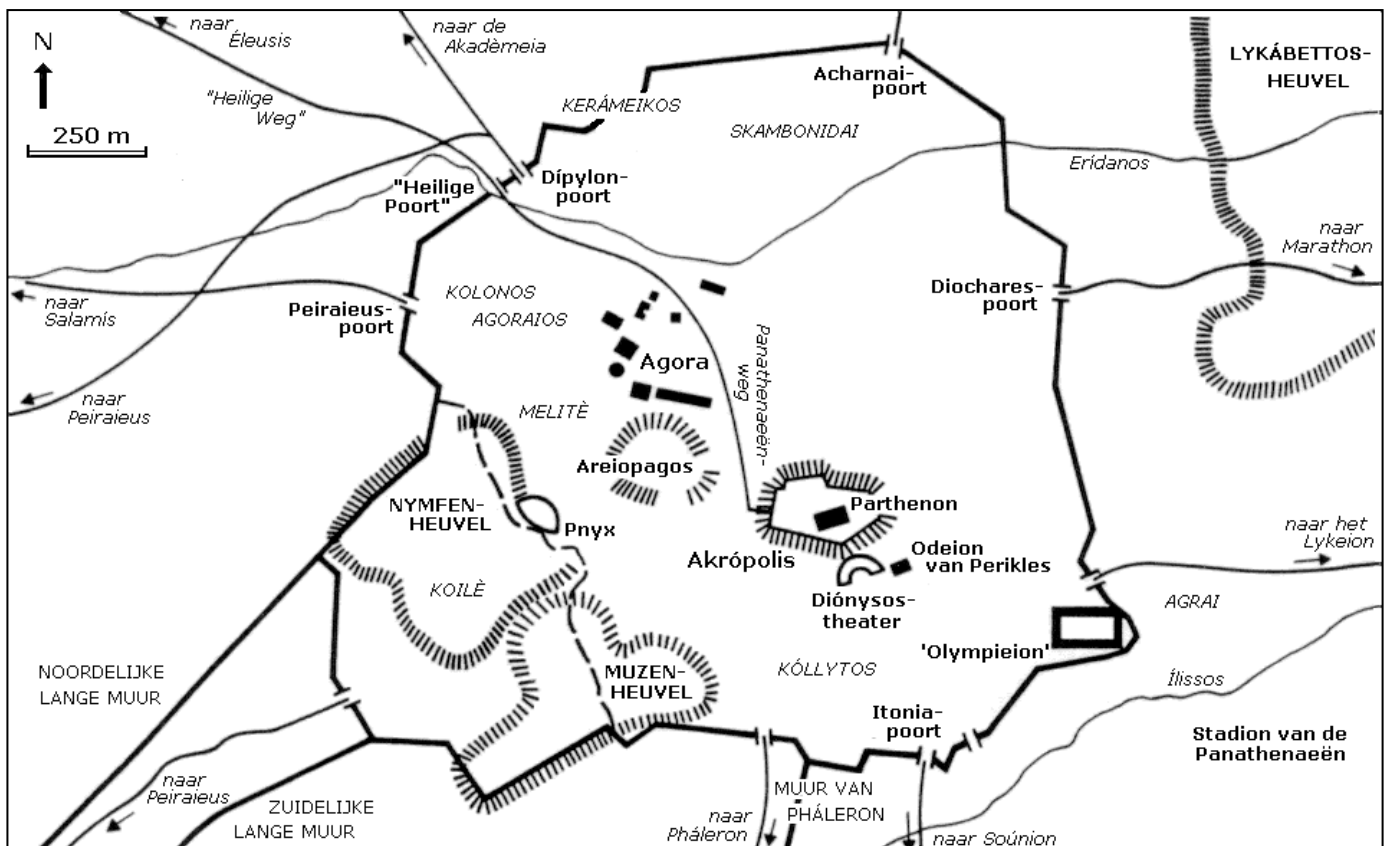
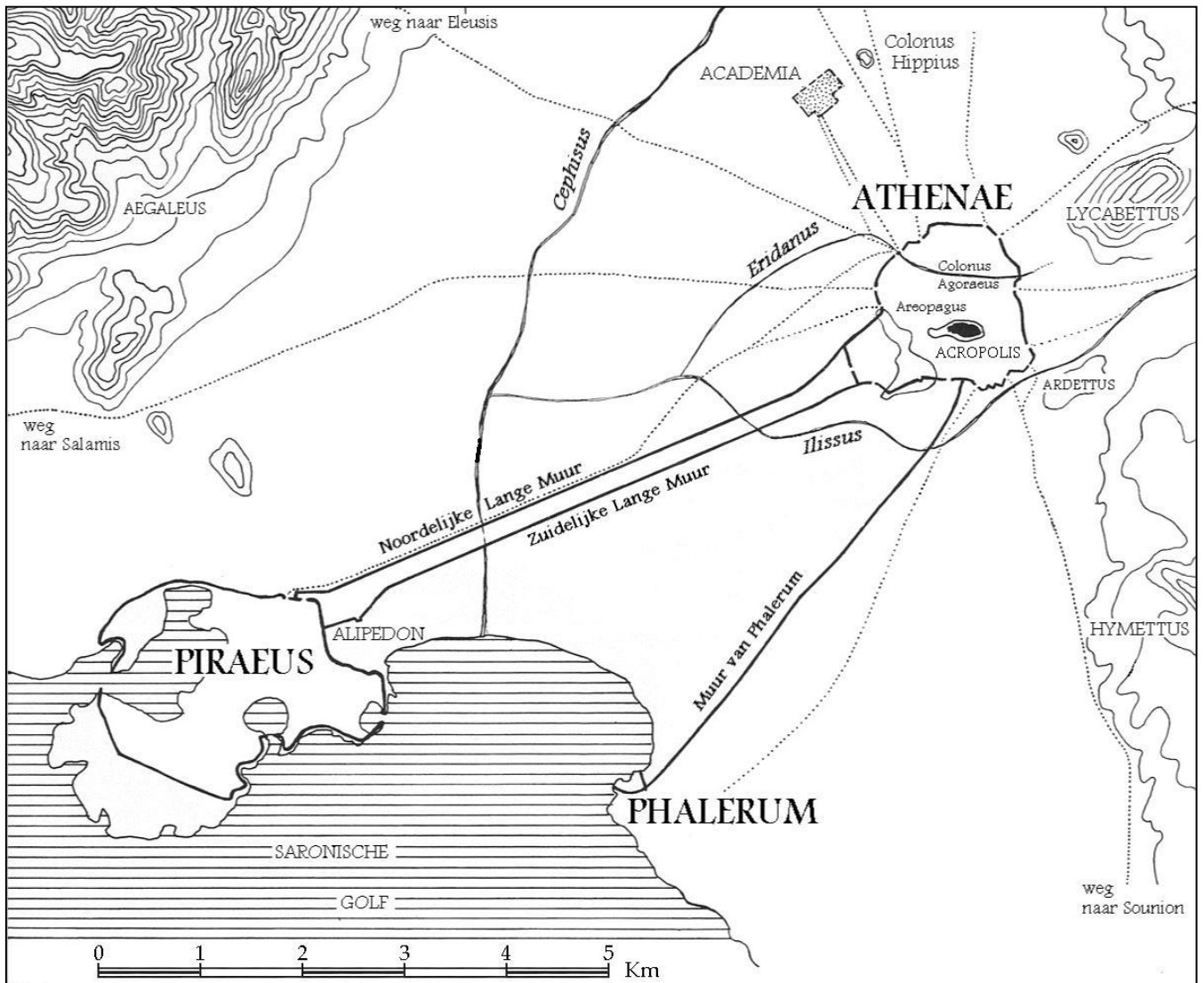
55 reeds in veiligheid, want voor een tweede maal greep de ziekte niemand aan, toch niet met dodelijke afloop. [... /...] Wat hun reeds aanwezige ellende nog vergrootte was de migratie vanuit het platteland naar de stad, en niet in het minst voor de binnenstromers. Omdat er niet genoeg huizen waren, en men in het heetste van de zomer in benauwde noodbarakken woonde, heerste er grote ellende en chaos, lijken en stervenden lagen op elkaar gestapeld, zieken sleepten zich voort door de straten, en meer dood dan levend sleepten zij zich tot bij elke

60 fontein, snakkend naar water. De tempels, waar zij onderdak hadden gezocht, lagen vol lijken van hen die dáár stierven. Door de rampspoed totaal overweldigd bekommerden de mensen, onzeker over wat er van hen worden moest, zich niet meer om het respect voor godsdienstige praktijken en vroomheid. Alle gebruiken werden veronachtzaamd, die zij vroeger bij begrafenissen in acht namen, en ieder begroef zijn doden zo goed als hij maar kon, en velen veroorloofden zich daarbij de meest schaamteloze middelen, uit gebrek aan het benodigde, wegens

65 talrijke sterfgevallen binnen de familie. Als zij brandstapels aantroffen die reeds eerder door anderen waren opgericht, legden sommigen hun eigen dode daarop en staken die aan, anderen wierpen het lijk dat zij droegen bovenop een andere stapel die reeds brandde en gingen heen. De ziekte gaf ook voor het eerst in andere opzichten aanleiding tot grotere wetteloosheid in de stad. Men durfde immers gemakkelijker te doen uit genotzucht hetgeen men daarvoor geheim placht te houden, omdat men inzag hoe onverwacht het lot kon

70 omslaan, hoe niet alleen de welgestelden óók plotseling stierven maar ook de voorheen onbemiddelden terstond hun bezittingen erfden. En zo wilden zij van het leven en het geld snel genieten en het voor hun plezier besteden omdat zij het als zo vergankelijk gingen beschouwen. Zich in te zetten voor wat een edel doel leek te zijn, daartoe was niemand bereid, omdat het onzeker was of hij niet vóór het bereiken ervan zou doodgaan. Al wat voor het ogenblik aangenaam was en hoe dan ook daaraan kon bijdragen, ging gelden als schoon en nuttig. Vrees voor de

75 goden of respect voor menselijke wetten, daardoor liet niemand zich weerhouden, zij meenden dat het op hetzelfde neerkwam de goden wél of niet te eren, aangezien zij allen zonder onderscheid zagen omkomen, en niemand verwachtte lang genoeg te zullen leven om voor zijn vergrijpen terecht te staan en gestraft te worden. Zij voelden dat er een véél zwaarder vonnis over hen geveld was en hun boven het hoofd hing, zodat het logisch leek dat zij vóór de voltrekking ervan nog iets van het leven wilden genieten.

Fragment 2: De lijkrede van Pericles ...

Ἄρξομαι δὲ ἀπὸ τῶν προγόνων πρῶτον·

Beginnen zal ik bij onze voorouders,

δίκαιον γὰρ αὐτοῖς καὶ πρέπον δὲ

Want het is zowel rechtvaardig als gepast

ἅμα ἐν τῷ τοιῷδε τὴν τιμὴν ταύτην τῆς μνήμης δίδοσθαι.

dat bij een gelegenheid als deze ook dit eervol woord aan hun gedachtenis wordt gewijd.

Τὴν γὰρ χώραν οἱ αὐτοὶ αἰεὶ οἰκοῦντες

Zij zijn het immers die, steeds als hetzelfde volk dit land bewonend,

5 διαδοχῇ τῶν ἐπιγιγνομένων μέχρι τοῦδε

van geslacht tot geslacht tot op heden toe

ἐλευθέραν δι' ἀρετὴν παρέδοσαν.

door hun goede eigenschappen het als een vrij land aan ons hebben doorgegeven.

Καὶ ἐκεῖνοί τε ἄξιοι ἐπαίνου καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ πατέρες ἡμῶν·

Ook zij verdienen lof,

maar nog méér onze vaders;

κτησάμενοι γὰρ πρὸς οἷς ἐδέξαντο ὄσσην ἔχομεν ἀρχὴν

Want zij hebben aan de erfenis die zij ontvingen de wereldmacht toegevoegd die wij nu hebben,

οὐκ ἀπόνως ἡμῖν τοῖς νῦν προσκατέλιπον.

en die zij niet zonder harde inspanning aan ons, het huidige geslacht, hebben nagelaten.

10 Τὰ δὲ πλείω αὐτῆς αὐτοὶ ἡμεῖς οἶδε οἱ νῦν ἔτι ὄντες

En wij zelf, die hier nu verzameld zijn,

μάλιστα ἐν τῇ καθεστηκυῖα ἡλικίᾳ ἐπηυξήσαμεν

mannen in de kracht van ons leven, hebben die macht in de meeste opzichten tot grotere bloei gebracht,

καὶ τὴν πόλιν τοῖς πᾶσι παρεσκευάσαμεν

en de staat met alle middelen zo toegerust,

καὶ ἐς πόλεμον καὶ ἐς εἰρήνην αὐταρκεστάτην.

dat zijn eigen krachten toereikend zijn voor oorlog en voor vrede.

Ἵν ἐγὼ τὰ μὲν κατὰ πολέμους ἔργα, οἷς ἕκαστα ἐκτήθη,

Over de krijgsdaden, waardoor alles achtereenvolgens werd verworven,

15 ἢ εἴ τι αὐτοὶ ἢ οἱ πατέρες ἡμῶν

of waardoor wijzelf of onze vaders

βάρβαρον ἢ Ἑλληνα πολέμιον ἐπιόντα προθύμως ἡμυνάμεθα,

ons dapper hebben verdedigd tegen de agressie van een Aziatische of Helleense vijand,

μακρηγορεῖν ἐν εἰδόσιν οὐ βουλόμενος ἐάσω·

wil ik niet uitweiden: ze zijn u immers bekend.

ἀπὸ δὲ οἷας τε ἐπιτηδεύσεως ἤλθομεν ἐπ' αὐτὰ

Liever wil ik eerst wijzen op de geest die deze daden inspireerde

καὶ μεθ' οἷας πολιτείας καὶ τρόπων ἐξ οἷων μεγάλα ἐγένετο,

en op de staatsinrichting en de gedragslijnen, waardoor wij groot werden,

20 ταῦτα δηλώσας πρῶτον εἶμι καὶ ἐπὶ τὸν τῶνδε ἔπαινον,

om daarna over te gaan tot de lof van de doden hier voor ons.

νομίζων ἐπὶ τε τῷ παρόντι οὐκ ἂν ἀπρεπῆ λεχθῆναι αὐτὰ

want ik acht het in overeenstemming met deze plechtigheid dat deze dingen worden gezegd

καὶ τὸν πάντα ὄμιλον καὶ ἀστῶν καὶ ξένων

en ik meen dat het zin heeft dat ze worden gehoord

ξύμφορον εἶναι ἐπακοῦσαι αὐτῶν.

door allen hier verzameld, zowel burgers als vreemdelingen.

Χρώμεθα γὰρ πολιτεία οὐ ζηλούση τοὺς τῶν πέλας νόμους,

Wij hebben immers een staatsvorm die geen kopie is van de instellingen van onze buurlanden;

25 παράδειγμα δὲ μᾶλλον αὐτοὶ ὄντες τισὶν ἢ μιμούμενοι ἑτέρους.

in plaats van anderen na te bootsen zijn wij juist zelf een voorbeeld voor hen.

Καὶ ὄνομα μὲν διὰ τὸ μὴ ἐς ὀλίγους ἀλλ' ἐς πλείονας οἰκεῖν

En omdat zij in handen is van velen en niet slechts van enkelen

‘δημοκρατία’ κέκληται·

heeft onze staatsvorm de naam ‘democratie’ gekregen.

μέτεστι δὲ κατὰ μὲν τοὺς νόμους πρὸς τὰ ἴδια διάφορα πᾶσι τὸ ἴσον,

In persoonlijke geschillen verzekeren onze wettelijk recht aan allen,

κατὰ δὲ τὴν ἀξίωσιν, ὡς ἕκαστος ἔν τῳ εὐδοκιμεῖ,

en de publieke opinie eert eenieder die zich door iets onderscheidt

30 οὐκ ἀπὸ μέρους τὸ πλεον ἐς τὰ κοινὰ ἢ ἀπ' ἀρετῆς προτιμᾶται,

in het openbare leven boven anderen, niet om de klasse waartoe hij behoort, maar om zijn verdienste alleen.

οὐδ' αὖ κατὰ πενίαν, ἔχων γέ τι ἀγαθὸν δρᾶσαι τὴν πόλιν,

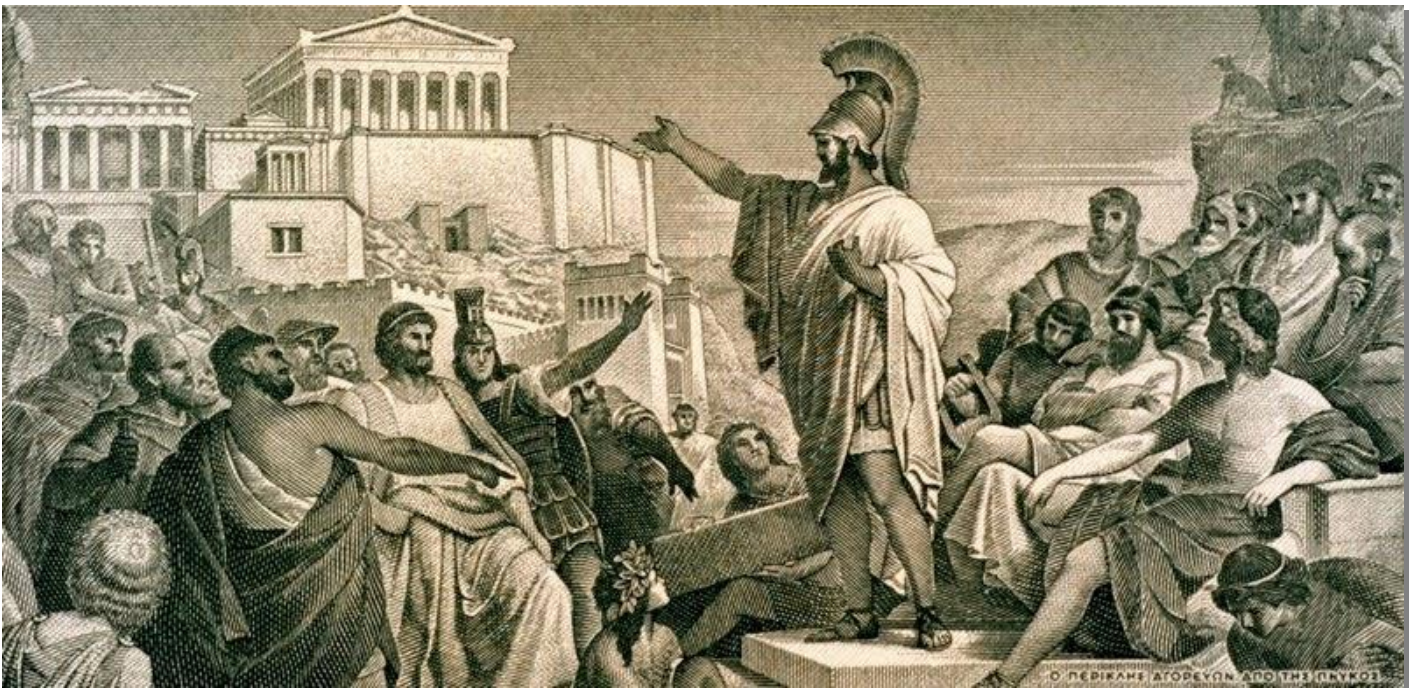
Armoede is voor niemand die de staat van nut kan zijn een beletsel,

ἀξιώματος ἀφανεία κεκώλυται.

hoe gering zijn aanzien ook is.

Ἐλευθέρως δὲ τὰ τε πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύομεν

Wij leven als vrije staatsburgers

- καὶ ἐς τὴν πρὸς ἀλλήλους τῶν καθ' ἡμέραν ἐπιτηδευμάτων ὑποψίαν,
en in onze dagdagelijkse omgang zijn wij zonder argwaan tegen elkander,
- 35 οὐ δι' ὀργῆς τὸν πέλας, εἰ καθ' ἡδονὴν τι δρᾷ, ἔχοντες,
en wij ergeren ons niet aan onze buurman als hij zijn eigen genoeg zoekt,
- οὐδὲ ἀζημίους μέν, λυπηρὰς δὲ τῇ ὄψει ἀχθηδόνας προστιθέμενοι.
en werpen hem geen boze blikken toe, die weliswaar geen schade brengen, maar toch kwetsend zijn.
- Ἄνεπαχθῶς δὲ τὰ ἴδια προσομιλοῦντες,
Verdraagzaam in onze persoonlijke omgang,
- τὰ δημόσια διὰ δέος μάλιστα οὐ παρανομοῦμεν,
houden wij ons in het openbare leven aan de wetten;
- τῶν τε αἰεὶ ἐν ἀρχῇ ὄντων ἀκροάσει καὶ τῶν νόμων,
wij gehoorzamen aan hen die telkens over ons gesteld zijn én aan de wetten,
- 40 καὶ μάλιστα αὐτῶν ὅσοι τε ἐπ' ὠφελία τῶν ἀδικουμένων κεῖνται
vooral aan die wetten die bescherming bieden aan de verdrukten
- καὶ ὅσοι ἄγραφοι ὄντες αἰσχύνην ὁμολογουμένην φέρουσιν.
en aan al de ongeschreven wetten, waarvan de overtreding in aller ogen schande brengt.
- Καὶ μὴν καὶ τῶν πόνων πλείστας ἀναπαύλας τῇ γνώμῃ ἐπορισάμεθα,
Ook hebben wij gezorgd voor een veelzijdige verpozing voor onze geest na de arbeid
- ἀγῶσι μέν γε καὶ θυσίαις διετησίοις νομίζοντες,
door het instellen van wedstrijden en religieuze plechtigheden het gehele jaar door,
- ιδίαις δὲ κατασκευαῖς εὐπρεπέσιν,
en door de fraaie inrichting van onze privé-woningen,
- 45 ὧν καθ' ἡμέραν ἡ τέρψις τὸ λυπηρὸν ἐκπλήσσει.
waarvan de dagdagelijkse genotvolle aanblik onze zorgen verdrijft.
- Ἐπεσέρχεται δὲ διὰ μέγεθος τῆς πόλεως ἐκ πάσης γῆς τὰ πάντα,
Onze staat is zo groot dat alles uit de gehele wereld er samenstroomt,
- καὶ ξυμβαίνει ἡμῖν μηδὲν οἰκειοτέρα τῇ ἀπολαύσει
en wij hebben het geluk dat wij,
- τὰ αὐτοῦ ἀγαθὰ γιννόμενα καρποῦσθαι
niet minder dan van de produkten van eigen bodem,
- ἢ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.
kunnen genieten van de goederen afkomstig uit andere landen
- 50 Διαφέρομεν δὲ καὶ ταῖς τῶν πολεμικῶν μελέταις τῶν ἐναντίων
Ook in de verzorging van ons krijgsbedrijf verschillen wij van onze tegenstanders,
- τοῖσδε· τὴν τε γὰρ πόλιν κοινὴν παρέχομεν,
en wel door het volgende: wij stellen immers onze stad open voor iedereen,
- καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε ξηνηλασίαις ἀπείργομέν τινα
en het is ondenkbaar dat wij soms, door het verdrijven van vreemdelingen, anderen zouden beletten
- ἢ μαθήματος ἢ θεάματος,
om iets te begrijpen of te zien,
- ὃ μὴ κρυφθὲν ἂν τις τῶν πολεμίων ἰδὼν ὠφεληθεῖη,
waarmee, als het niet geheim blijft, een onzer vijanden zijn voordeel zou kunnen doen.

- 55 πιστεύοντες οὐ ταῖς παρασκευαῖς τὸ πλεόν καὶ ἀπάταις
Wij vertrouwen immers niet zozeer op militaire voorbereidingen en krijgslisten,
ἢ τῷ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐς τὰ ἔργα εὐψύχῳ·
dan op onze persoonlijke moed in de strijd.
Καὶ ἐν ταῖς παιδείαις οἱ μὲν ἐπιπόνῳ ἀσκήσει
Sommigen oefenen zich bij hun opvoeding door keiharde training
εὐθύς νέοι ὄντες τὸ ἀνδρεῖον μετέρχονται,
vanaf hun prille jeugd in de dapperheid,
ἡμεῖς δὲ ἀνειμένως διαιτώμενοι
maar wij, met onze zorgeloze levenswijze,
- 60 οὐδὲν ἥσσον ἐπὶ τοὺς ἰσοπαλεῖς κινδύνους χωροῦμεν.
treden met evenveel dapperheid de gevaren tegemoet waartegen wij opgewassen zijn.
Τεκμήριον δέ· οὔτε γὰρ Λακεδαιμόνιοι καθ' ἑαυτοῦς,
Een bewijs? Die van Sparta trekken niet op eigen kracht,
μεθ' ἀπάντων δὲ ἐς τὴν γῆν ἡμῶν στρατεύουσι,
maar met al hun geallieerden ons grondgebied binnen,
τὴν τε τῶν πέλας αὐτοὶ ἐπελθόντες
maar wanneer wij wél op eigen kracht een buurland zijn binnengedrongen,
οὐ χαλεπῶς ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ
blijven wij zonder moeite in vreemd gebied
- 65 τοὺς περὶ τῶν οἰκείων ἀμυνομένους μαχόμενοι τὰ πλείω κρατοῦμεν.
meestal overwinnaars van vijanden die eigen huis en haard verdedigen.
Ἀθρόα τε τῇ δυνάμει ἡμῶν οὐδεὶς πω πολέμιος ἐνέτυχε
Met onze gezamenlijke strijdmacht heeft nog géén onzer vijanden een ontmoeting gehad,
διὰ τὴν τοῦ ναυτικοῦ τε ἅμα ἐπιμέλειαν
omdat wij onze aandacht gelijkelijk verdelen over onze zeemacht
καὶ τὴν ἐν τῇ γῆ ἐπὶ πολλὰ ἡμῶν αὐτῶν ἐπίπεμψιν·
en over de vele expedities te land die wij uitzenden.
ἦν δέ που μορῖῳ τινὶ προσμείξωσι, κρατήσαντές τέ τινας ἡμῶν
En toch, indien onze vijanden ergens slaags raken met één afdeling, en enigen van ons hebben verslagen,
- 70 πάντας αὐχοῦσιν ἀπεῶσθαι
dan bluffen zij dat zij ons hele leger hebben teruggedreven,
καὶ νικηθέντες ὑφ' ἀπάντων ἡσσησθαι.
en als ze overwonnen worden, dat zij door onze volledige strijdkrachten zijn verslagen.
Καίτοι εἰ ῥαθυμῖα μᾶλλον ἢ πόνων μελέτη καὶ
Onze bereidheid de gevaren tegemoet te gaan méér met zorgeloosheid dan na harde training, en
μὴ μετὰ νόμων τὸ πλεόν ἢ τρόπων ἀνδρείας ἐθέλομεν κινδυνεύειν,
méér met aangeboren dan met wettelijk voorgeschreven moed
περιγίνεται ἡμῖν τοῖς τε μέλλουσιν ἀλγεινοῖς μὴ προκάμνειν,
geeft ons het voordeel niet al van te voren gebukt te gaan onder het leed dat nog moet komen,
- 75 καὶ ἐς αὐτὰ ἐλθοῦσι
terwijl wij toch in het aanzien van al die gevaren

μὴ ἀτολμοτέρους τῶν αἰεὶ μοχθούντων φαίνεσθαι,

blijkbaar niet minder moed tonen dan zij die het zich altijd moeilijk maken.

καὶ ἔν τε τούτοις τὴν πόλιν ἀξίαν εἶναι θαυμάζεσθαι

Ook hierom verdient onze stad bewonderd te worden,

καὶ ἔτι ἐν ἄλλοις.

evenals om andere redenen.

Φιλοκαλοῦμέν τε γὰρ μετ' εὐτελείας

Wij hebben de schoonheid lief zonder verkwisting,

80 καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας·

wij hebben de wijsheid lief zonder weekheid.

πλούτῳ τε ἔργου μᾶλλον καιρῷ ἢ λόγου κόμπῳ χρώμεθα,

Rijkdom is voor ons een middel tot werkzaamheid, niet een reden tot bluf.

καὶ τὸ πένεσθαι οὐχ ὁμολογεῖν τινὶ αἰσχρόν,

Voor armoede uit te komen achten wij geen schande,

ἀλλὰ μὴ διαφεύγειν ἔργῳ αἴσχιον.

maar wel een blaam niet te trachten door arbeid aan armoede te ontkomen.

Ἐνὶ τε τοῖς αὐτοῖς οἰκείων ἅμα καὶ πολιτικῶν ἐπιμέλεια,

Wij wijden ons zowel aan onze persoonlijkebelangen als aan het belang van de staat,

85 καὶ ἑτέροις πρὸς ἔργα τετραμμένοις τὰ πολιτικὰ μὴ ἐνδεῶς γινῶναι·

en zij die door andere dingen in beslag worden genomenschietsen in de kennis van staatszaken niet te kort.

μόνοι γὰρ τὸν τε μηδὲν τῶνδε μετέχοντα οὐκ ἀπράγμονα,

Wij verschillen van anderen door de man die zich aan het openbare leven onttrekt niet te beschouwen als een rustig burger,

ἀλλ' ἀχρεῖον νομίζομεν,

maar als een nutteloos wezen.

καὶ οἱ αὐτοὶ ἦτοι κρίνομέν γε ἢ ἐνθυμούμεθα ὀρθῶς τὰ πράγματα,

Wij zelf beslissen en overwegen nauwgezet de staatszaken,

οὐ τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις βλάβην ἡγούμενοι, ἀλλὰ

van mening niet dat woorden de daden schaden, maar

90 μὴ προδιδαχθῆναι μᾶλλον λόγῳ πρότερον ἢ ἐπὶ ἃ δεῖ ἔργῳ ἐλθεῖν.

dat het schade brengt niet eerst door het woord te zijn onderricht voordat men tot de vereiste daad overgaat.

Διαφερόντως γὰρ δὴ καὶ τότε ἔχομεν

Ook hierin verschillen wij van anderen,

ὥστε τολμᾶν τε οἱ αὐτοὶ μάλιστα

dat wij weliswaar ondernemend zijn

καὶ περὶ ὧν ἐπιχειρήσομεν ἐκλογίζεσθαι·

maar tevens ons nauwkeurig rekenschap geven van hetgeen wij willen ondernemen.

ὁ τοῖς ἄλλοις ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει.

Anderen daarentegen brengt onwetendheid tot onbesuisdheid en nadenken tot aarzeling.

95 Κράτιστοι δ' ἂν τὴν ψυχὴν δικαίως κριθεῖεν

Terecht wordt de grootste geesteskracht toegekend

οἱ τὰ τε δεινὰ καὶ ἡδέα σαφέστατα γινώσκοντες

aan hen die de gevaren en de vreugden van het leven het duidelijkst voor ogen hebben,

καὶ διὰ ταῦτα μὴ ἀποτρεπόμενοι ἐκ τῶν κινδύνων.

en daarom toch niet voorgevaren terugdeinzen.

Καὶ τὰ ἐς ἀρετὴν ἐνηντιώμεθα τοῖς πολλοῖς·

Ook in grootmoedigheid zijn wij het tegendeel van de meesten.

οὐ γὰρ πάσχοντες εὖ, ἀλλὰ δρῶντες κτώμεθα τοὺς φίλους.

Niet door weldaden te ontvangen, maar door ze te bewijzen maken wij ons vrienden.

100 Βεβαιότερος δὲ ὁ δράσας τὴν χάριν

Standvastiger in zijn vriendschap is hij die de gunst heeft bewezen,

ὥστε ὀφειλομένην δι' εὐνοίας ᾧ δέδωκε σῶζειν·

zodat hij hem aan wie hij gegeven heeft door welgezindheid blijvend aan zich heeft verplicht.

ὁ δὲ ἀντοφείλων ἀμβλύτερος, εἰδὼς οὐκ ἐς χάριν,

De begunstigde daarentegen is lauwer in zijn gevoelens, omdat hij beseft dat zijn wederdienst niet zal worden aangezien

ἀλλ' ἐς ὀφείλημα τὴν ἀρετὴν ἀποδώσων.

als een uiting van vriendschap, maar als de vereffening van een schuld.

Καὶ μόνοι οὐ τοῦ ξυμφέροντος μᾶλλον λογισμῷ ἢ τῆς ἐλευθερίας

Wij alleen bewijzen onbevreesd weldaden, niet uit welberekend eigenbelang,

105 τῷ πιστῷ ἀδεῶς τινὰ ὠφελοῦμεν.

maar door het vertrouwen onze vrijgevigheid eigen.

Ξυνελών τε λέγω τὴν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παιδευσιν εἶναι

Samenvattend verklaar ik dat onze gehele staat een leerschool is van Hellas,

καὶ καθ' ἕκαστον δοκεῖν ἄν μοι τὸν αὐτὸν ἄνδρα παρ' ἡμῶν

en ik meen dat iedere Athener zich kan aanpassen

ἐπὶ πλεῖστ' ἄν εἶδη καὶ μετὰ χαρίτων μάλιστ' ἄν εὐτραπέλως

aan de meest uiteenlopende levensvormen, en met gratie en soepelheid

τὸ σῶμα αὐταρκες παρέχεσθαι.

zich tot een zelfstandige persoonlijkheid kan ontwikkelen.

110 Καὶ ὡς οὐ λόγων ἐν τῷ παρόντι κόμπος τάδε

Dat dit geen ijdele frases zijn ter gelegenheid van het ogenblik

μᾶλλον ἢ ἔργων ἐστὶν ἀλήθεια, αὐτὴ ἡ δύναμις τῆς πόλεως,

maar veeleer werkelijke feiten, dat bewijst de macht zelf van onze staat,

ἦν ἀπὸ τῶνδε τῶν τρόπων ἐκτησάμεθα, σημαίνει.

die wij door deze eigenschappen hebben verworven.

Μόνη γὰρ τῶν νῦν ἀκοῆς κρείσσων ἐς πεῖραν ἔρχεται,

Géén stad gaat in deze dagen haar vuurproef zo krachtig tegemoet, krachtiger dan haar roep verkondigt,

καὶ μόνη οὐτε τῷ πολεμῷ ἐπελθόντι ἀγανάκτησιν ἔχει

zij alléén wekt bij de vijand die haar aanvalt geen bitterheid

115 ὑφ' οἴων κακοπαθεῖ

omdat hij door zulke tegenstanders wordt overwonnen,

οὐτε τῷ ὑπηκῶ κατάμεμψιν ὡς οὐχ ὑπ' ἀξίων ἄρχεται.

zij alléén wekt geen zelfverwijt bij de onderworpenen omdat hij door onwaardigen wordt geregeerd.

Μετὰ μεγάλων δὲ σημείων καὶ οὐ δὴ τοὶ ἀμάρτυρόν γε

Groot zijn de symbolen, veelvuldig de getuigen van de macht

τὴν δύναμιν παρασχόμενοι

die wij hebben gevestigd

τοῖς τε νῦν καὶ τοῖς ἔπειτα θαυμασθησόμεθα,

en waarom wij bewonderd zullen worden door de mensen van nu en later.

120 καὶ οὐδὲν προσδεόμενοι οὔτε Ὅμηρου ἐπαινέτου

Wij hebben ook geen Homerus nodig om ons te verheerlijken,

οὔτε ὅστις ἔπεσι μὲν τὸ αὐτίκα τέρψει,

géén dichter wiens woorden voor het ogenblik het oor zullen strelen;

τῶν δ' ἔργων τὴν ὑπόνοιαν ἢ ἀλήθεια βλάψει,

maar wiens voorstelling van de feiten de toets van de waarheid niet zal doorstaan.

ἀλλὰ πᾶσαν μὲν θάλασσαν καὶ γῆν ἐσβατόν τῇ ἡμετέρᾳ τόλμῃ

Want door onze durf hebben wij ons een weg gebaad naar elke zee en elk land,

καταναγκάσαντες γενέσθαι, πανταχοῦ δὲ μνημεῖα

overal hebben wij onvergankelijke gedenktekenen gesticht

125 κακῶν τε κάγαθῶν αἴδια συγκατοικίσαντες.

van straf en van weldaad.

Περὶ τοιαύτης οὔν πόλεως οἶδε

Zo is dan de stad, waarvoor deze mannen

τε γενναίως δικαιοῦντες μὴ ἀφαιρεθῆναι αὐτὴν

in het besef dat ze haar niet mochten verliezen

μαχόμενοι ἐτελεύτησαν,

een dappere dood op het slagveld zijn gestorven,

καὶ τῶν λειπομένων πάντα τινὰ εἰκὸς ἐθέλειν ὑπὲρ αὐτῆς κάμνειν.

en het is slechts natuurlijk dat wij allen die hen overleven bereid zijn ons offers voor haar te getroosten.

Fragment 3: De waarheid omtrent Harmodius en Aristogeiton ¹...

Τὸ γὰρ Ἀριστογεΐτονος καὶ Ἄρμοδιου τόλμημα

Het waagstuk van Aristogiton en Harmodius namelijk,

δι' ἐρωτικὴν ξυντυχίαν ἐπεχειρήθη,

werd bedreven in de nasleep van een liefdesaffaire,

ἦν ἐγὼ ἐπὶ πλέον διηγησάμενος ἀποφανῶ

waarop ik nader zal ingaan om te bewijzen

οὔτε τοὺς ἄλλους οὔτε αὐτοὺς Ἀθηναίους

hoe weinig nauwkeurig alles is wat de andere Grieken en de Atheners zelf

5 περὶ τῶν σφετέρων τυράννων

over hun eigen tirannen

οὐδὲ περὶ τοῦ γενομένου ἀκριβὲς οὐδὲν λέγοντας.

en de gehele geschiedenis errond weten te vertellen.

[.../...] Γενομένου δὲ Ἄρμοδιου ὥρα ἡλικίας λαμπροῦ

[.../...] Toen Harmodius de leeftijd had bereikt waarop een jongen knap is,

Ἀριστογεΐτων ἀνὴρ τῶν ἀστῶν, μέσος πολίτης,

werd hij de minnaar van Aristogiton, een burger van de stad, uit de middenklasse,

ἐραστής ὣν εἶχεν αὐτόν.

die innig van hem hield.

10 Πειραθεὶς δὲ ὁ Ἄρμόδιος ὑπὸ Ἰππάρχου τοῦ Πεισιστράτου

Nu werd Harmodius ook verleid door Hipparchus, de zoon van Pisistratus²,

καὶ οὐ πεισθεὶς καταγορεύει τῷ Ἀριστογεΐτονι.

maar zonder succes, en dat bracht hij, Harmodius, over aan Aristogiton.

Ὁ δὲ ἐρωτικῶς περιαλήσας

Deze, gedreven door ziekelijke jaloersheid,

καὶ φοβηθεὶς τὴν Ἰππάρχου δύναμιν

en bang dat Hipparchus zijn machtspositie zou misbruiken

μὴ βία προσαγάγηται αὐτόν,

om de jongen met geweld tot zich te nemen,

15 ἐπιβουλεύει εὐθύς

beraamde terstond een complot om,

ὡς ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης ἀξιώσεως κατάλυσιν τῆς τυραννίδι.

voor zover zijn huidige positie hem daartoe in staat stelde, de tirannie ten val te brengen.

Καὶ ἐν τούτῳ ὁ Ἰππαρχος ὡς αὔθις πειράσας

Nadat Hipparchus het intussen nog een tweede keer gewaagd had Harmodius voor zich te winnen,

οὐδὲν μᾶλλον ἔπειθε τὸν Ἄρμόδιον,

en opnieuw met even weinig succes,

βίαιον μὲν οὐδὲν ἐβούλετο δρᾶν,

vond hij het verkieslijker geen geweld te gebruiken

¹ "Harmodius en Aristogiton." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 jan 2014, 20:08 (UTC). 15 jan 2014, 20:08 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Harmodius_en_Aristogiton&oldid=40141667>.

² "Pisistratiden." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 sep 2014, 18:46 (UTC). 15 sep 2014, 18:46 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Pisistratiden&oldid=42093154>.

- 20 **έν τρόπῳ δέ τινα ἀφανεῖ ὡς**
maar zocht naar een of andere onopvallende wijze,
οὐ διὰ τοῦτο δὴ παρεσκευάζετο προπηλακιῶν αὐτόν.
om, alsof het daar niks mee te maken had, zijn reputatie door het slijk te halen.
[.../...] **Τὸν δ' οὖν Ἄρμόδιον ἀπαρνηθέντα τὴν πείρασιν,**
Omdat Harmodius dus niet was ingegaan op Hipparchus' avances
ὥσπερ διενοεῖτο, προυπηλάκισεν·
bracht deze zijn voornemen om hem in zijn eer te krenken ten uitvoer.
Ἀδελφὴν γὰρ αὐτοῦ κόρην
Zij riepen zijn zuster, een jong meisje,
25 **ἐπαγγείλαντες ἥκειν κανοῦν οἴσουσαν ἐν πομπῇ τινί,**
aanvankelijk op om korfdraagster¹ te zijn bij een of andere processie
ἀπήλασαν λέγοντες οὐδὲ ἐπαγγεῖλαι τὴν ἀρχὴν
maar stuurden haar weer naar huis, met de bewering dat zij haar helemaal níét hadden opgeropen
διὰ τὸ μὴ ἀξίαν εἶναι.
omdat zij die eer niet waardig was.
Χαλεπῶς δὲ ἐνεγκόντος τοῦ Ἄρμοδίου
Harmodius nam dit zéér kwalijk,
πολλῶ δὴ μᾶλλον δι' ἐκεῖνον καὶ ὁ Ἄριστογεῖτων παρωξύνετο.
en Aristogeiton was, omwille van hem, nog véél meer verbitterd.
30 **Καὶ αὐτοῖς τὰ μὲν ἄλλα**
Zij hadden zelf alles geregeld
πρὸς τοὺς ξυνεπιθησομένους τῷ ἔργῳ ἐπέπρακτο,
met hun medeplichtigen voor de aanslag,
περιέμενον δὲ Παναθήναια τὰ Μεγάλα,
en wachtten de Grote Panathenaeën² af
ἐν ἧ ἴ μόνον ἡμέρα οὐχ ὑποπτον ἐγίγνετο ἐν ὄπλοις
de enige dag waarop, zonder argwaan te wekken,
τῶν πολιτῶν τοὺς τὴν πομπὴν πέμψοντας ἀθρόους γενέσθαι·
de burgers, die aan de optocht zouden deelnemen, gewapend konden verzamelen.
35 [.../...] **Καὶ ὡς ἐπῆλθεν ἡ ἐορτή,**
[.../...] *En toen dan de feestdag aangebroken was,*
Ἴππίας μὲν ἔξω ἐν τῷ Κεραμεικῷ καλουμένῳ
was Hippias bezig in de zogenaamde Ceramicus³, buiten de stadsmuur,
μετὰ τῶν δορυφόρων
omringd door zijn lijfwacht,
διεκόσμηι ὡς ἕκαστα ἐχρῆν τῆς πομπῆς προϊέναι,
zijn instructies voor de juiste opstelling van de processie aan het geven.

¹ Wikipedia contributors. "Kanephoros." *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Wikipedia, The Free Encyclopedia, 12 Aug. 2013. Web. 15 Feb. 2015.

² "Panathenaeën." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 12 jan 2015, 16:49 (UTC). 12 jan 2015, 16:49 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Panathenae%C3%ABn&oldid=42983978>.

³ "Kerameikos." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 dec 2013, 14:58 (UTC). 13 dec 2013, 14:58 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Kerameikos&oldid=39806258>. [cf. supra kaart blz. 31]

ὁ δὲ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων

Harmodius en Aristogiton,

40 ἔχοντες ἤδη τὰ ἐγχειρίδια ἐς τὸ ἔργον προῆσαν.

met hun dolken reeds in de hand, traden naar voren, tot de aanslag gereed.

Καὶ ὡς εἶδόν τινα τῶν ξυνωμοτῶν σφίσι

En toen zij merkten dat een van de samenzweerders

διαλεγόμενον οἰκείως τῷ Ἴππία

vertrouwelijk stond te praten met Hippias

(ἦν δὲ πᾶσιν εὐπρόσодος ὁ Ἴππίας),

(Hippias was overigens steeds voor iedereen gemakkelijk te benaderen)

ἔδειςαν καὶ ἐνόμισαν μεμνηῦσθαί τε

werden zij bang, en meenden zij dat zij verraden waren

45 καὶ ὅσον οὐκ ἤδη ξυλληφθήσεσθαι.

en ieder moment gearresteerd konden worden.

τὸν λυπήσαντα οὖν σφᾶς καὶ δι' ὄνπερ πάντα ἐκινδύνεον

Maar op de man die hen beledigd had en door wie ze heel het risicovolle waagstuk hadden ondernomen,

ἐβούλοντο πρότερον, εἰ δύναιντο, προτιμωρήσασθαι,

wilden zij, indien mogelijk, éérst wraak nemen,

καὶ ὡςπερ εἶχον ὡρμησαν ἔσω τῶν Πυλῶν,

en dus renden zij zonder meer de Stadspoort¹ binnen,

καὶ περιέτυχον τῷ Ἰππάρχῳ παρὰ τὸ Λεωκόρειον καλούμενον,

en troffen Hipparchus aan bi jhet zogenaamde 'Leokóron'².

50 καὶ εὐθύς ἀπερισκέπτως προσπεσόντες

Dadelijk en zonder omzien stortten zij zich op hem,

καὶ ὡς ἂν μάλιστα δι' ὀργῆς ὁ μὲν ἐρωτικῆς, ὁ δὲ ὑβρισμένος,

en in groots mogelijke razernij, de ene uit liefdesnaijver, de andere omdat hij beledigd was,

ἔτυπτον καὶ ἀποκτείνουσιν αὐτόν.

sloegen zij toe en vermoordden hem.

καὶ ὁ μὲν τοὺς δορυφόρους τὸ αὐτίκα διαφεύγει ὁ Ἀριστογείτων,

Aristogiton kon aanvankelijk aan de lijfwacht ontkomen,

ξυνδραμόντος τοῦ ὄχλου,

in het gedrum van de volksmassa,

55 καὶ ὕστερον ληφθεὶς οὐ ῥαδίως διετέθη·

maar werd later gearresteerd en op onzachte wijze terdood gebracht;

Ἀρμόδιος δὲ αὐτοῦ παραχρῆμα ἀπόλλυται.

Harmodius verloor terstond het leven op de plaats van de misdaad.

[.../...] Τοῖς δ' Ἀθηναίοις χαλεπωτέρα μετὰ τοῦτο ἡ τυραννὶς κατέστη,

[.../...] *Voor de Atheners werd de tirannie daarna een stuk zwaarder om dragen,*

καὶ ὁ Ἴππίας διὰ φόβου ἤδη μᾶλλον ὦν

en Hippias, die nu meer voor zijn leven vreesde,

τῶν τε πολιτῶν πολλοὺς ἔκτεινε.

liet veel burgers terdood brengen.

¹ "Dipylon." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 dec 2013, 15:00 (UTC). 13 dec 2013, 15:00 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Dipylon&oldid=39806285>.

² Het "Leokorion" was een schrijn ter nagedachtenis van de drie dochters ('korai') van een zekere Leos, die zich uit vrije wil lieten slachtofferen om hun vaderstad Athene voor een hongersnood te vrijwaren ...

Rond de tijd dat er een einde kwam aan de uitputtende Peloponnesische Oorlog en aan de Atheense suprematie, werkte **ISOCRATES**¹ (Gr. Ἰσοκράτης, 436 - 338 v.C., niet te verwarren met de beroemde wijsgeer Socrates) te Athene als *logograaf* (zeg maar advocaat die tegen betaling pleidooien schreef voor anderen), maar omdat de praktijk aan de balie hem niet zo goed lag, koos hij voor het lerarenambt en stichtte in Athene zijn eigen retorenschool die veel leerlingen aantrok. Hij bleef er een gewaardeerd docent. Hier kon hij zijn opvoedingsproject ten volle realiseren: zijn voornaamste visie was, dat algemene geestelijke vorming slechts door studie der retoriek verkregen kon worden. Zijn school verwierf een grote reputatie in de Griekstalige wereld, want zijn lessen reikten verder dan de theoretische en praktische welsprekendheid. Hij integreerde in het programma ook lessen in politiek en moraal. Over Isocrates' succes getuigt Marcus Tullius Cicero: "*Isocratis e ludo tamquam ex aequo Trojano meri principes exierunt.*" - "*Uit de school van Isocrates kwamen net als uit het paard van Troje enkel leiders te voorschijn.*" In zijn latere jaren mengde hij zich ook in de politiek, en verzorgde allerlei publicaties, pamfletten waarin zijn politieke opvattingen naar voren treden. Isocrates was op zijn manier vaderlandslievend, maar de bekrompen grenzen van de traditionele πόλις waren hem te eng. Hij gaf eerder blijk van panhelleense gezindheid, en begreep - te laat - dat de verdeeldheid, het particularisme en de rivaliteit van de Grieken moest leiden tot hun ondergang tegenover de nog steeds machtige erfvijand Perzië. Uiteindelijk meende hij in PHILIPPUS II VAN MACEDONIË de redder der Grieken te kunnen begroeten, een man die de vroegere grootheid, de dagen van Marathon en Salamis, kon herstellen en in hellenistische geest de verdeelde Griekse staatjes kon bundelen tegen aartsvijand Perzië. Kort voor zijn dood, op de hoge leeftijd van 98 jaar, schreef hij nog een paar opmerkelijke brieven aan Philippus, waaruit duidelijk zijn visie blijkt. Dit is de laatste brief, en meteen ook het laatste wat Isocrates ooit zou schrijven ...

Fragment : het begin van een nieuw tijdperk? ...

Ἐγὼ διελέχθην μὲν καὶ πρὸς Ἀντίπατρον

Ik heb wel al overleg gepleegd, zelfs met Antipater²,

περὶ τε τῶν τῆ πόλει καὶ τῶν σοὶ συμφερόντων

niet alleen over de belangen van onze stad maar ook over die van u,

ἐξαρκούντως, ὡς ἑμαυτὸν ἔπειθον,

en lang genoeg ook, daar ben ik nu van overtuigd.

ἡβουλήθην δὲ καὶ πρὸς σὲ γράψαι

Maar ik wou mij schriftelijk tot u wenden

⁵ περὶ ὧν μοι δοκεῖ πρακτέον εἶναι μετὰ τὴν εἰρήνην,

aangaande datgene wat er, mijns inziens, moet gebeuren na het sluiten van de vrede.

παραπλήσια μὲν τοῖς ἐν τῷ λόγῳ γεγραμμένοις,

Nu is dat wel grotendeels vergelijkbaar met wat ik in mijn toespraak heb geschreven,

πολὺ δ' ἐκείνων συντομώτερα.

maar het is toch beknopter dan die versie.

¹ "Isocrates." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 18 mei 2015, 11:15 (UTC). 18 mei 2015, 11:15 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Isocrates&oldid=44174799>.

² Bij zijn vertrek naar Asië liet Alexander deze man achter als stadhouder van Macedonië en Griekenland. Cf. "Antipater (Macedonië)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 nov 2014, 14:38 (UTC). 9 nov 2014, 14:38 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Antipater_(Macedonië)&oldid=42447448>.

Κατ' ἐκεῖνον¹ μὲν γὰρ τὸν χρόνον συνεβούλευον

In die tijd immers gaf ik u mijn advies

ὡς χρή διαλλάξαντά σε τὴν πόλιν τὴν ἡμετέραν

dat het noodzakelijk was, nadat u onze stad had weten te verzoenen

10 καὶ τὴν Λακεδαιμονίων καὶ τὴν Θηβαίων καὶ τὴν Ἀργείων

met Sparta, Thebe en Argos

εἰς ὁμόνοιαν καταστῆσαι τοὺς Ἕλληνας,

ook de andere Grieken tot eendracht te brengen.

ἡγούμενος, ἂν τὰς προεστῶσας πόλεις πείσης οὕτω φρονεῖν,

Ik was immers de mening toegedaan dat, als u de belangrijkste steden tot die gezindheid kon overhalen,

ταχέως καὶ τὰς ἄλλας ἐπακολουθήσειν.

al gauw ook de anderen het voorbeeld wel zouden volgen.

Τότε μὲν οὖν ἄλλος ἦν καιρός,

Welnu, toen lagen de zaken anders,

15 νῦν δὲ συμβέβηκε μηκέτι δεῖν πείθειν·

nu heeft het toeval gewild dat die noodzaak tot overhalen niet meer bestaat

διὰ γὰρ τὸν ἀγῶνα τὸν γεγενημένον

want door de veldslag¹ die heeft plaats gevonden

ἦναγκασμένοι πάντες εἰσὶν εὖ φρονεῖν

zijn ze allen gedwongen hun gezond verstand te gebruiken

καὶ τούτων ἐπιθυμεῖν

en naar datgene te uit te kijken

ᾧ ὑπονοοῦσί σε βούλεσθαι πράττειν καὶ λέγειν,

waarvan zij vermoeden dat ú het wil doen en zeggen,

20 ὡς δεῖ παυσαμένους τῆς μανίας καὶ τῆς πλεονεξίας,

namelijk dat zij moeten stoppen met hun waanzin en hun drang naar suprematie,

ἦν ἐποιοῦντο πρὸς ἀλλήλους,

die zij bleven aan de dag leggen in hun relaties tot elkaar,

εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν πόλεμον ἐξενεγκεῖν.

en de oorlog tegen Perzië moeten beginnen.

Καὶ πολλοὶ πυνθάνονται παρ' ἐμοῦ

Velen willen van mij weten

πότερον ἐγὼ σοι παρήνεσα

of ik ú heb overtuigd

25 ποιεῖσθαι τὴν στρατείαν τὴν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους

om de expeditie tegen de Aziaten te organiseren,

ἢ σοῦ διανοηθέντος συνεῖπον·

of dat het úw idee was, en ik u naar de mond heb gepraat.

ἐγὼ δ' οὐκ εἰδέναι μὲν φημι τὸ σαφές,

Ik antwoord dan dat ik het niet met zekerheid weet,

¹ "Slag bij Chaeronea (338 v.Chr.)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 mei 2015, 07:05 (UTC). 8 mei 2015, 07:05 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Slag_bij_Chaeronea_(338_v.Chr.)&oldid=44110217>.

οὐ γὰρ συγγεγενῆσθαί σοι πρότερον,

omdat ik u vroeger niet persoonlijk had ontmoet,

οὐ μὴν ἄλλ' οἶεσθαι σέ μὲν ἐγνωκέναι περὶ τούτων,

maar dat ik alleszins van mening was dat u in deze materie tot een conclusie gekomen was

30 ἐμὲ δὲ συνειρηκέναι ταῖς σαῖς ἐπιθυμίαις.

en dat ik in mijn toespraken had ingestemd met uw betrachtingen.

Ταῦτα δ' ἀκούοντες ἐδέοντό μου πάντες

Wanneer zij dat vernamen, vroegen zij allen van mij

παρακελεύεσθαί σοι

dat ik u zou uitnodigen

καὶ προτρέπειν ἐπὶ τῶν αὐτῶν τούτων μένειν,

en er toe zou aanzetten bij uw zelfde voornemens te blijven

ὡς οὐδέποτ' ἂν γενομένων

omdat er, naar hun mening,

35 οὔτε καλλιόνων ἔργων οὔτ' ὠφελιμωτέρων τοῖς Ἕλλησιν

geen enkele onderneming roemvoller of voordeliger zou zijn voor de Grieken

οὔτ' ἐν καιρῷ μᾶλλον πραχθησομένων.

of op een geschikter moment zou plaatsvinden.

Εἰ μὲν οὖν εἶχον τὴν αὐτὴν δύναμιν ἢπερ πρότερον,

Indien ik nog dezelfde kracht bezat als vroeger,

καὶ μὴ παντάπασιν ἦν ἀπειρηκώς,

en niet letterlijk uitgepraat was,

οὐκ ἂν δι' ἐπιστολῆς διελεγόμην,

dan zou ik niet met u spreken door middel van een brief,

40 ἀλλὰ παρὼν αὐτὸς παρώξυνον ἂν σε

maar in uw aanwezigheid persoonlijk u aanporren

καὶ παρεκάλουν ἐπὶ τὰς πράξεις ταύτας.

en overhalen tot deze acties.

Νῦν δ' ὡς δύναμαι παρακελεύομαί σοι

Nu echter wil ik, met de kracht die mij nog rest, u verzoeken,

μὴ καταμελῆσαι τούτων,

deze kwestie niet te veronachtzamen,

πρὶν ἂν τέλος ἐπιθῆς αὐτοῖς.

alvorens ze tot een goed einde is gebracht.

45 Ἔστι δὲ πρὸς μὲν ἄλλο τι τῶν ὄντων ἀπλήστως ἔχειν οὐ καλόν,

Een onblusbaar verlangen koesteren naar iets anders in de wereld is niet goed,

αἱ γὰρ μετριότητες παρὰ τοῖς πολλοῖς εὐδοκιμοῦσι,

- want matigheid wordt door de meeste mensen hoog geacht -

δόξης δὲ μεγάλης καὶ καλῆς ἐπιθυμεῖν

maar verlangen naar roem die groots en eerbaar is

καὶ μηδέποτ' ἐμπίλασθαι

en daar nooit genoeg van krijgen,

προσῆκει τοῖς πολὺ τῶν ἄλλων διενεγκοῦσιν·

dat is een passende ingesteldheid voor wie ver boven de anderen wil uitmunten,

50 ὅπερ σοὶ συμβέβηκεν.

hetgeen bij u het geval is.

Ἦγοῦ δὲ τόθ' ἔξειν ἀνυπέρβλητον αὐτὴν

Weest u er zeker van dat u onovertroffen roem zult oogsten,

καὶ τῶν σοὶ πεπραγμένων ἀξίαν,

roem die past bij uw verrichtingen in het verleden,

ὅταν τοὺς μὲν βαρβάρους ἀναγκάσης

wanneer u de Aziaten ertoe zal dwingen

εἰλωτεύειν τοῖς Ἑλλησι πλὴν τῶν σοὶ συναγωνισαμένων,

- uitgezonderd zij aan uw zijde hebben gestreden - zich slaafs aan uw gezag te onderwerpen

55 τὸν δὲ βασιλέα

en dat u de Koning,

τὸν νῦν «Μέγαν» προσαγορευόμενον ποιήσης τοῦτο πράττειν

die nu 'de Grote' wordt genoemd, zult laten uitvoeren

ὅτι ἂν σὺ προστάττης.

al wat u zal opdragen.

Οὐδὲν γὰρ ἔσται λοιπὸν ἔτι, πλὴν θεὸν γενέσθαι.

Want dan zal er u niets méér resten dan god worden.

Ταῦτα δὲ κατεργάσασθαι πολὺ ῥᾶόν ἐστιν ἐκ τῶν παρόντων

Deze agenda te verwezenlijken is vanuit uw huidige positie een stuk makkelijker

60 ἢ προελθεῖν ἐπὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν ἣν νῦν ἔχεις,

dan het was om te groeien tot de macht en de roem die u nu bezit

ἐκ τῆς βασιλείας τῆς ἐξ ἀρχῆς ὑμῖν ὑπαρξάσης.

vanuit het koningschap dat u aanvankelijk bekleedde.

Χάριν^γ δ' ἔχω τῷ γήρα ταύτην μόνην,

Ik ben mijn hoge leeftijd dankbaar alleen al om deze reden,

ὅτι προήγαγεν εἰς τοῦτό μου τὸν βίον,

dat zij mijn leven heeft verlengd tot op dit punt,

ὥσθ' ἂ νέος ὦν διενοοῦμην

dat ik de dromen die ik koesterde als jonge man,

65 καὶ γράφειν ἐπεχείρουν ἔν τε τῷ 'Πανηγυρικῷ' λόγῳ

en die ik probeerde te verwoorden zowel in mijn 'Panegyricus'¹

καὶ τῷ πρὸς σὲ πεμφθέντι,

als in de redevoering die naar u toe werd gezonden,

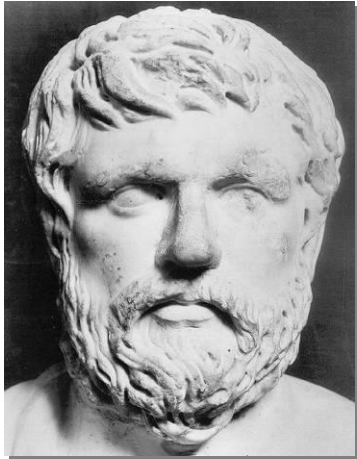
ταῦτα νῦν τὰ μὲν ἤδη γινόμενα διὰ τῶν σῶν^γ ἐφορῶ πράξεων,

nu al gedeeltelijk gerealiseerd zie worden door uw activiteiten,

τὰ δ' ἐλπίζω γενήσεσθαι.

en anderzijds verwacht dat ze in de toekomst werkelijkheid worden.

¹ "Panegyricus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 4 sep 2014, 07:51 (UTC). 4 sep 2014, 07:51 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Panegyricus&oldid=42021479>.

Een andere Athener, **ΧΕΝΟΦΩΝ**¹ (Gr. Ξενοφών, ± 430 - ± 350 v.C.) heeft het onvoltooide werk van Thucydides verder gezet en in zijn *'Helleniká'* (dit betekent zoveel als *Griekse Aangelegenheden*) de periode tussen 411 en 362 v.C. behandelt. Xenophon nam ook actief deel aan de expeditie van de Perzische prins Cyrus², die in 401 v.C. met een Grieks huurlingenleger van 10.000 man tegen zijn broer koning Artaxerxes II optrok om deze van de troon te stoten. Na de verpletterende nederlaag voerde Xenophon persoonlijk de Griekse huurlingen vanuit het onherbergzamze Aziatische bergland terug naar de Zwarte Zee. Het verslag van deze avontuurlijke tocht schreef hij neer in zijn magnum opus *'Anábasis'*. Hierin schrijft hij voortdurend over zichzelf in de *hij*-vorm, om de schijn van objectiviteit hoog te houden. Daarnaast heeft hij nog vele andere werken geschreven. Xenophon was een bijzonder veelzijdige kerel die samen met o.a. Plato tot de filosofische kring rond Socrates behoorde. Als historicus werkt hij lang niet zo methodisch als Thucydides, maar zijn taal en stijl werden wel bijzonder gesmaakt. Als verteller weet hij nog steeds velen te boeien.

Fragment 1 (uit de *'Helleniká'*) : de val van Athene ...

Οἱ δ' Ἀθηναῖοι πολιορκούμενοι κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν

De Atheners, belegerd te land en ter zee,

ἠγόρουσαν τί χρὴ ποιεῖν,

wisten niet wat te doen:

οὔτε νεῶν οὔτε συμμάχων αὐτοῖς ὄντων οὔτε σίτου·

schepen of bondgenoten hadden zij niet meer, en voedsel evenmin.

ἐνόμιζον δὲ οὐδεμίαν εἶναι σωτηρίαν εἰ μὴ παθεῖν

Ze waren de mening toegedaan dat er geen redding mogelijk was, en dat ze over zich moesten laten komen

5 ἃ οὐ τιμωρούμενοι ἐποίησαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ὕβριν

wat zij zelf, niet als represaille maar door hun hoogmoed,

ἠδίκουν ἀνθρώπους μικροπολίτας οὐδ' ἐπὶ μιᾷ αἰτίᾳ ἑτέρα

onrechtmatig hadden gedaan tegen mensen van kleine staatjes, om géén andere reden

ἢ ὅτι ἐκείνοις συνεμάχουν.

dan dat ze de kant van de tegenpartij hadden gekozen.

Διὰ ταῦτα τοὺς ἀτίμους ἐπιτίμους ποιήσαντες ἐκαρτέρουν,

Daarom herstelden zij in hun eer diegenen aan wie het burgerrecht was ontnomen, en zetten zich schrap.

καὶ ἀποθνησκόντων ἐν τῇ πόλει λιμῶ πολλῶν

En hoewel er in de stad veel mensen van honger stierven,

10 οὐ διελέγοντο περὶ διαλλαγῆς.

wilden zij niet weten van capituleren

Ἐπεὶ δὲ παντελῶς ἤδη ὁ σῖτος ἐπελελοίπει,

Maar toen uiteindelijk het voedselvoorraad volkomen was opgebraakt,

¹ "Xenophon." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 dec 2014, 19:01 (UTC). 1 dec 2014, 19:01 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Xenophon&oldid=42598518>.

² "Cyrus de Jongere." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 mrt 2013, 22:27 (UTC). 9 mrt 2013, 22:27 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Cyrus_de_Jongere&oldid=35555978>.

- ἔπεμψαν πρέσβεις παρ' Ἄγιν,
stuurden zij gezanten naar (koning) Agis¹,
βουλόμενοι σύμμαχοι εἶναι Λακεδαιμονίους
met de wens een bondgenootschap aan te gaan met de Spartanen,
ἔχοντες τὰ Τείχη καὶ τὸν Πειραιᾶ,
met behoud van de Lange Muren² en van Piraeus,
15 καὶ ἐπὶ τούτοις συνθήκας ποιῆσθαι.
en onder die voorwaarden een verdrag te sluiten.
Ὁ δὲ αὐτοὺς εἰς Λακεδαίμονα ἐκέλευεν ἰέναι·
Hij gaf ze de raad naar Sparta te gaan:
οὐ γὰρ εἶναι κύριος αὐτός.
zelf had hij immers geen beslissingsbevoegdheid.
Ἐπεὶ δ' ἀπήγγειλαν οἱ πρέσβεις ταῦτα τοῖς Ἀθηναίοις,
Toen de gezanten dit hadden gerapporteerd aan de Atheners,
ἔπεμψαν αὐτοὺς εἰς Λακεδαίμονα.
stuurde men hen door naar Sparta..
20 Οἱ δ' ἐπεὶ ἦσαν ἐν Σελλασίᾳ τῆς Λακωνικῆς
Toen zij in Sellasia waren, op Laconisch grondgebied³,
καὶ ἐπύθοντο οἱ ἔφοροι αὐτῶν ἃ ἔλεγον,
en de eforen⁴ van hen vernamen wat zij te zeggen hadden
ὄντα οἷάπερ καὶ πρὸς Ἄγιν,
(dat was precies hetzelfde als bij Agis),
αὐτόθεν αὐτοὺς ἐκέλευον ἀπιέναι, καὶ
geboden zij hun meteen rechtsomkeer te maken en,
εἴ τι δέονται εἰρήνης,
als ze enige behoefte hadden aan vrede,
25 κάλλιον ἦκειν βουλευσαμένους.
met een beter besluit terug te keren.
Οἱ δὲ πρέσβεις ἐπεὶ ἦκον οἴκαδε
Toen de gezanten thuis waren gekomen
καὶ ἀπήγγειλαν ταῦτα εἰς τὴν πόλιν,
en deze boodschap hadden gerapporteerd in de stad,
ἀθυμία ἐνέπεσε πᾶσιν·
maakte moedeloosheid zich van iedereen meester:
ᾤοντο γὰρ ἀνδραποδισθήσεσθαι,
men geloofde dat men tot slavernij zou gebracht worden,

¹ "Agis II van Sparta." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 26 jul 2014, 22:29 (UTC). 26 jul 2014, 22:29<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Agis_II_van_Sparta&oldid=41769872>.

² "Lange Muren." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 nov 2014, 18:00 (UTC). 13 nov 2014, 18:00<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lange_Muren&oldid=42475739>.

³ "Laconië." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 10 okt 2014, 11:49 (UTC). 10 okt 2014, 11:49 <//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Laconi%C3%AB&oldid=42246533>.

⁴ "Eforen." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 mrt 2013, 23:25 (UTC). 9 mrt 2013, 23:25 <//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Eforen&oldid=35559271>.

30 καὶ ἕως ἂν πέμπωσιν ἑτέρους πρέσβεις,
en dat er, in afwachting dat men nieuwe gezanten zou sturen,
πολλοὺς τῷ λιμῷ ἀπολεῖσθαι.
véél mensen van honger zouden omkomen.
Περὶ δὲ τῶν τειχῶν τῆς καθαιρέσεως
Over het neerhalen van de muren
οὐδεὶς ἐβούλετο συμβουλεύειν·
wilde echter niemand een voorstel doen,
Ἀρχέστρατος γὰρ
want toen (een zekere) Archéstratos
35 εἰπὼν ἐν τῇ Βουλῇ κράτιστον εἶναι
in de Raad¹ had gezegd dat het beste was
ἐφ' οἷς Λακεδαιμονιοὶ προυκαλοῦντο εἰρήνην ποιεῖσθαι,
met de Spartanen vrede te sluiten op de voorwaarden die zij stelden,
ἐδέθη· προυκαλοῦντο δὲ
was hij gearresteerd. Die voorwaarden waren
τῶν μακρῶν τειχῶν ἐπὶ δέκα σταδίους καθελεῖν ἑκατέρου·
dat ze van de Lange Muren aan beide zijden een stuk van tien stadiën (= 2 km) moesten neerhalen.
ἐγένετο δὲ ψήφισμα μὴ ἐξεῖναι περὶ τούτων συμβουλεύειν.
Er werd een volksbesluit aangenomen dat verbod hierover enig voorstel te doen.

40 *Toen de zaken er zo voorstonden, stelde Theramenes² in de vergadering dat, als men hem naar admiraal Lysandros³ wou sturen, hij zou terugkomen met de informatie of Sparta vasthield aan het punt van de muren omdat het de stad tot slavernij wilde brengen, of alleen bij wijze van garantie. Maar nadat hij uitgestuurd was, verbleef hij drie maanden en langer bij Lysandros, in afwachting van het moment waarop de Atheners vanwege het opraken van hun voedsel alles zouden accepteren wat men maar zei. Toen hij in de vierde maand uiteindelijk terugkeerde, rapporteerde hij in de vergadering dat Lysandros hem heel de tijd had vastgehouden en hem vervolgens had gezegd naar Sparta te gaan, omdat hij geen beslissing kon nemen over de vraag die hem werd gesteld en de bevoegdheid bij de eforen lag...*

Μετὰ ταῦτα ἠρέθη πρεσβευτῆς εἰς Λακεδαίμονα
Hierna werd Theramenes gekozen als afgezant naar Sparta,
αὐτοκράτωρ δέκατος αὐτός.
met onbeperkte volmacht, samen met negen andere.
50 [... /...] Θηραμένης δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις ἐπεὶ ἦσαν ἐν Σελλασίᾳ,
[... /...] Toen Theramenes en de andere gezanten in Sellasia waren,
ἐρωτώμενοι δὲ ἐπὶ τίνι λόγῳ ἦκοιεν
en op de vraag, met welk voorstel zij waren gekomen,
εἶπον ὅτι αὐτοκράτορες περὶ εἰρήνης,
antwoordden: "met onbeperkte volmacht om over vrede te onderhandelen",

¹ "Boulè." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 dec 2013, 14:45 (UTC). 13 dec 2013, 14:45 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Boul%C3%A8&oldid=39806120>.

² "Theramenes." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 aug 2014, 10:41 (UTC). 30 aug 2014, 10:41 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Theramenes&oldid=41976243>.

³ "Lysander (admiraal)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 18 dec 2013, 05:23 (UTC). 18 dec 2013, 05:23 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lysander_(admiraal)&oldid=39844722>.

μετὰ ταῦτα οἱ ἔφοροι καλεῖν ἐκέλευον αὐτούς.

pas toen gaven de eforen de opdracht hen binnen te laten.

Ἐπεὶ δ' ἦκον, ἐκκλησίαν ἐποίησαν,

Toen zij aangekomen waren, belegde men een algemene vergadering,

55 ἐν ἧ ἀντέλεγον Κορίνθιοι καὶ Θηβαῖοι μάλιστα,

waarbij vooral die van Korinthe en Thebe dwars lagen,

πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν Ἑλλήνων,

maar ook veel andere Grieken,

μὴ σπένδεσθαι Ἀθηναίοις, ἀλλ' ἐξαιρεῖν.

met de overtuiging dat men met de Atheners geen vrede moest sluiten, maar ze uitroeien.

Λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν Ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν

De Spartanen weigerden

een Griekse staat tot slavernij te brengen

μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην

die zich bijzonder verdienstelijk had gemaakt

60 ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένοις τῇ Ἑλλάδι,

in de hachelijkste omstandigheden die Griekenland hadden bedreigd,

ἀλλ' ἐποιοῦντο εἰρήνην

maar zij boden vrede aan,

ἐφ' ᾧ τὰ τε μακρὰ τείχη καὶ τὸν Πειραιᾶ καθελόντας

op voorwaarde dat men de Lange Muren en Piraeus zou neerhalen,

καὶ τὰς ναῦς πλὴν δώδεκα παραδόντας

de schepen

op twaalf na

zou uitleveren,

καὶ τοὺς φυγάδας καθέντας

de politieke vluchtelingen zou opnemen,

65 τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον νομίζοντας

en met dezelfde opvatting over vijanden of vrienden.

Λακεδαιμόνιοις ἔπεσθαι

als de Spartanen hen zou volgen

καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὅποι ἂν ἡγῶνται.

te land en ter zee, overal

waarheen ze zouden voorgaan

Θηραμένης δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρέσβεις

Theramenes en de afgezanten die hem vergezelden

ἐπανεφέρον ταῦτα εἰς τὰς Ἀθήνας.

brachten deze voorwaarden mee terug naar Athene.

70 Εἰσιόντας δ' αὐτούς ὄχλος περιεχεῖτο πολὺς,

Toen zij er binnenkwamen, omstuwde hen een grote mensenmassa,

φοβούμενοι μὴ ἄπρακτοι ἦκοιεν·

bang dat zij onverrichter zake waren gekomen,

οὐ γὰρ ἔτι ἐνεχώρει μέλλειν

want ruimte voor uitstel was er niet meer

διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολλυμένων τῷ λιμῷ.

vanwege de grote hoeveelheid mensen die omkwamen van de honger.

Τῆ δὲ ὑστεραία ἀπήγγελλον οἱ πρέσβεις

's Anderendaags brachten de afgezanten rapport uit

75

ἐφ' οἷς οἱ Λακεδαιμόνιοι ποιοῖντο τὴν εἰρήνην·

over de voorwaarden waarop de Spartanen vrede zouden sluiten.

προηγόρει δὲ αὐτῶν Θηραμένης,

Theramenes was hun woordvoerder:

λέγων ὡς χρὴ πείθεσθαι Λακεδαιμονίοις καὶ τὰ τείχη περιαιρεῖν.

hij zei dat men de Spartanen mocht vertrouwen,

en de muren moest afbreken.

Ἄντειπόντων δὲ τινων αὐτῷ,

Enkelen gingen nog tegen hem in,

πολὺ δὲ πλειόνων συνεπαινεσάντων,

maar een veel groter aantal steunde zijn advies,

80

ἔδοξε δέχεσθαι τὴν εἰρήνην.

en men besloot de vrede te aanvaarden...

Μετὰ δὲ ταῦτα Λύσανδρός τε κατέπλει εἰς τὸν Πειραιᾶ

Hierop voer Lysandros de haven van Piraeus binnen,

καὶ οἱ φυγάδες κατῆσαν καὶ τὰ τείχη κατέσκαπτον

de politieke vluchtelingen keerden terug, en ze begonnen met groot enthousiasme de muren te slopen,

ὑπ' αὐλητρίδων πολλῆ προθυμῖα,

onder muzikale begeleiding van fluitspeelsters,

νομίζοντες ἐκείνην τὴν ἡμέραν τῇ Ἑλλάδι ἄρχειν τῆς ἐλευθερίας.

in de overtuiging

dat die dag

voor Griekenland

het begin was van de vrijheid ...

Fragment 2 (uit de *Anábasis*) :

a) Paleisintriges ...

Δαρείου καὶ Παρυσάτιδος γίνονται παῖδες δύο,

(van) Darius II¹

(van) Parysatis²

πρεσβύτερος μὲν Ἄρταξέρξης, νεώτερος δὲ Κῦρος·

oudste

Artaxerxes II³

Cyrus⁴

ἐπεὶ δὲ ἡσθένει Δαρεῖος καὶ ὑπώπτευε τελευτὴν τοῦ βίου,

ziek werd

aanvoelde

ἐβούλετο τῷ παῖδε ἀμφοτέρω παρεῖναι.

allebei

5

Ὁ μὲν οὖν πρεσβύτερος παρῶν ἐτύγχανε·

toevallig ...

¹ "Darius II." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 20 sep 2013, 16:11 (UTC). 20 sep 2013, 16:11 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Darius_II&oldid=39010470>.

² "Parysatis." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 mrt 2013, 21:49 (UTC). 14 mrt 2013, 21:49 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Parysatis&oldid=35993677>.

³ "Artaxerxes II." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 sep 2014, 16:12 (UTC). 13 sep 2014, 16:12 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Artaxerxes_II&oldid=42077644>.

⁴ "Cyrus de Jongere." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 mrt 2013, 22:27 (UTC). 9 mrt 2013, 22:27 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Cyrus_de_Jongere&oldid=35555978>.

Κῦρον δὲ μεταπέμπεται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς
liet overkomen *satrapie¹*
ἧς αὐτὸν σατράπην ἐποίησε,
(tot) satraap
καὶ στρατηγὸν δὲ αὐτὸν ἀπέδειξε πάντων
ook *had benoemd*
ὅσοι ἐς Καστωλοῦ πεδίων ἀθροίζονται.
die *vlake van Castolus* *gemobiliseerd worden*
10 Ἄναβαίνει οὖν ὁ Κῦρος
begaf zich op weg
λαβὼν Τισσαφέρνην ὡς φίλον,
nam tot reisgezel *Tissafernes²*
καὶ τῶν Ἑλλήνων ἔχων ὀπλίτας ἀνέβη τριακοσίους,
reisde *driehonderd*
ἄρχοντα δὲ αὐτῶν Ξενίαν Παρράσιον.
aanvoerder *Xenias uit Parrasia*
Ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτησε Δαρεῖος
15 καὶ κατέστη εἰς τὴν βασιλείαν Ἀρταξέρξης,
zijn plaats innam
Τισσαφέρνης διαβάλλει τὸν Κῦρον πρὸς τὸν ἀδελφὸν
ging verdacht maken
ὡς ἐπιβουλεύοι αὐτῷ.
een staatsgreep voorbereidde
Ὁ δὲ πείθεται καὶ συλλαμβάνει Κῦρον ὡς ἀποκτενῶν
geloofde *liet arresteren* *met de bedoeling ...*
ἡ δὲ μήτηρ ἐξαιτησαμένη αὐτὸν
die tussenbeide was gekomen
20 ἀποπέμπει πάλιν ἐπὶ τὴν ἀρχήν.
liet hem terugkeren *opnieuw*
Ὁ δ' ὡς ἀπῆλθε
zodra *was ontkomen*
κινδυνεύσας καὶ ἀτιμασθεὶς,
vernederd
βουλεύεται ὅπως μήποτε ἔτι ἔσται ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ,
zon op een middel *om* *nooit* *meer* *afhankelijk van*
ἀλλά, ἢν δύνηται, βασιλεύσει ἀντ' ἐκείνου.
indien *in de plaats van*

¹ "Satrapie." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 mrt 2013, 17:42 (UTC). 9 mrt 2013, 17:42 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Satrapie&oldid=35534149>.

² "Tissaphernes." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 5 jul 2014, 13:10 (UTC). 5 jul 2014, 13:10 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tissaphernes&oldid=41643019>.

25 Παρύσατις μὲν δὴ ἡ μήτηρ ὑπῆρχε τῷ Κύρῳ,
vanzelfsprekend steunde
φιλοῦσα αὐτὸν μᾶλλον ἢ τὸν βασιλεύοντα Ἄρταξέρξην.
méér dan

b) Voorbereiding voor een staatsgreep ...

Ἵστικ δ' ἀφικνεῖτο τῶν παρὰ βασιλέως πρὸς αὐτὸν
Personen uit hofkringen die hem een bezoek brachten
πάντας οὕτω διατιθεὶς ἀπεπέμπετο
wist hij allen zodanig te bewerken dat ze bij hun vertrek
ὥστε αὐτῷ μᾶλλον φίλους εἶναι ἢ βασιλεῖ.
méér sympathie voor hem voelden dan voor de koning.
30 Καὶ τῶν παρ' ἑαυτῷ δὲ βαρβάρων ἐπεμελεῖτο
Ook aan de Aziaten uit zijn eigen gevolg besteedde hij veel aandacht,
ὡς πολεμεῖν τε ἱκανοὶ εἶησαν
dat ze in staat van paraatheid zouden verkeren
καὶ εὐνοϊκῶς ἔχοιεν αὐτῷ.
én hem een goed hart zouden toedragen.
Τὴν δὲ Ἑλληνικὴν δύναμιν ἤθροιζεν
Zijn Griekse troepenmacht verzamelde hij
ὡς μάλιστα ἐδύνατο ἐπικρυπτόμενος,
onder de grootst mogelijke geheimhouding,
35 ὅπως ὅτι ἀπαρασκευότατον λάβοι βασιλέα.
om de koning zo weinig mogelijk kans te bieden zich voor te bereiden.
Ἵστικ οὖν ἐποιεῖτο τὴν συλλογὴν·
Bij de troepenlichting ging hij dus als volgt te werk:
ὅποσας εἶχε φυλακὰς ἐν ταῖς πόλεσι
bij alle garnizoenen die hij bezat in zijn steden
παρήγγειλε τοῖς φρουράρχοις ἐκάστοις
gaf hij telkens aan iedere commandant de opdracht
λαμβάνειν ἄνδρας Πελοποννησίους ὅτι πλείστους καὶ βελτίστους,
zo veel mogelijk goed getrainde Peloponnesische soldaten in dienst te nemen.
40 ὡς ἐπιβουλεύοντος Τισσαφέρνου ταῖς πόλεσι.
Als reden gaf hij op dat Tissafernes zinnens was de steden aan te vallen.
Καὶ γὰρ ἦσαν αἱ Ἴωνικαὶ πόλεις Τισσαφέρνου τὸ ἀρχαῖον,
De Ionische steden hadden vroeger namelijk onder Tissafernes' bestuur gestaan,
ἐκ βασιλέως δεδομένα,
hij had ze van de koning gekregen,
τότε δὲ ἀφειστήκεσαν πρὸς Κύρον πᾶσαι πλὴν Μιλήτου·
maar op dat moment waren ze alle, op Milete na, naar Cyrus overgelopen.
[... /...] Πρὸς δὲ βασιλέα πέμπων
[... /...] Hij zond een brief naar de koning

45 ἡξίου - ἀδελφὸς ὦν αὐτοῦ - δοθῆναι οἷ ταύτας τὰς πόλεις
waarin hij stelde dat het méér voor de hand lag hem, zijn broer, die steden te schenken,
μᾶλλον ἢ Τισσαφέρνην ἄρχειν αὐτῶν,
dan er Tissafernes aan het bewind te laten.
καὶ ἡ μήτηρ συνέπραττεν αὐτῷ ταῦτα·
Ook zijn moeder verleende hem daarbij haar medewerking:
ὥστε βασιλεὺς τὴν μὲν πρὸς ἑαυτὸν ἐπιβουλήν οὐκ ἠσθάνετο,
bijgevolg was de koning zich niet bewust van het complot dat tegen hem gesmeed werd,
Τισσαφέρνει δ' ἐνόμιζε πολεμοῦντα αὐτὸν
en hij verkeerde in de waan dat Cyrus vanwege zijn conflict met Tissafernes
50 ἄμφι τὰ στρατεύματα δαπανᾷν·
al dat geld aan zijn legers besteedde.
ὥστε οὐδὲν ἤχθετο αὐτῶν πολεμούντων.
En dus liet het hem onverschillig dat zij met elkaar oorlog voerden,
Καὶ γὰρ ὁ Κῦρος
ook al omdat Cyrus
ἀπέπεμπε τοὺς γιγνομένους δασμοὺς βασιλεῖ ἐκ τῶν πόλεω
hem regelmatig de belastingopbrengsten bleef opsturen uit de steden
ἧν Τισσαφέρνου ἐτύγχανεν ἔχων.
die eigenlijk van Tissafernes waren.

c) Op reis door een land van mythen en legenden ...

55 Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς τρεῖς παρασάγγας εἴκοσιν
Vandaar trok dagreizen twintig parasangen = 100 km
εἰς Κελαινάς τῆς Φρυγίας, πόλιν οἰκουμένην,
Celaenae¹ Frygië dichtbevolkte
μεγάλην καὶ εὐδαίμονα.
Ἐνταῦθα Κύρω βασιλεία ἦν
Dáár paleis
καὶ παράδεισος μέγας ἀγρίων θηρίων πλήρης,
park wilde
60 ἃ ἐκεῖνος ἐθήρευεν ἀπὸ ἵππου,
jacht op maakte te ...
ὁπότε γυμνάσαι βούλοιο ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς ἵππους.
telkens wanneer trainen zichzelf
Διὰ μέσου δὲ τοῦ παραδείσου ῥεῖ ὁ Μαίανδρος ποταμός·
midden Meander²
αἱ δὲ πηγαὶ αὐτοῦ εἰσιν ἐκ τῶν βασιλείων·
bronnen in koninklijk domein

¹ "Kelainai." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 7 nov 2013, 07:00 (UTC). 7 nov 2013, 07:00
</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Kelainai&oldid=39371814>.

² "Meander (rivier)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 25 nov 2013, 16:01 (UTC). 25 nov 2013, 16:01
</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Meander_(rivier)&oldid=39512603>.

ῥεῖ δὲ καὶ διὰ τῆς Κελαινῶν πόλεως.

óók

65 Ἔστι δὲ καὶ Μεγάλου Βασιλέως βασιλεία ἐν Κελαιναῖς ἐρυμνὰ
strategisch gelegen

ἐπὶ ταῖς πηγαῖς τοῦ Μαρσίου ποταμοῦ ὑπὸ τῆ ἀκροπόλει·

bronnen

Marsyas

aan de voet van

ῥεῖ δὲ καὶ οὗτος διὰ τῆς πόλεως καὶ ἐμβάλλει εἰς τὸν Μαίανδρον·

mondt uit

τοῦ δὲ Μαρσίου τὸ εὖρος ἐστὶν εἴκοσι καὶ πέντε ποδῶν.

breedte

twintig

vijf

Ἐνταῦθα λέγεται Ἀπόλλων ἐκδεῖραι Μαρσύαν

Dáár

wordt verteld dat

heeft gevild

Marsyas¹

70 νικήσας ἐρίζοντά οἱ περὶ σοφίας,

uitdagend

hem

(vak)kennis

καὶ τὸ δέρμα κρεμάσαι ἐν τῷ ἄντρῳ ὅθεν αἱ πηγαί·

huid

heeft opgehangen

grot

waaruit

διὰ δὲ τοῦτο ὁ ποταμὸς καλεῖται Ἰαμάριον·

heet

Ἐνταῦθα Ξέρξης,

Dáár

Xerxes²

ὅτε ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἠττηθεὶς τῆ μάχῃ ἀπεχώρει,

na zijn nederlaag

zich terugtrok

75 λέγεται οἰκοδομησαὶ ταῦτά τε τὰ βασιλεία

wordt verteld dat

heeft laten bouwen

καὶ τὴν Κελαινῶν ἀκρόπολιν.

van Celaenae

d) Als de nood het hoogst is ...

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς τρεῖς παρασάγγας τριάκοντα

Vandaar

trok

εἰς Καῦστρουπεδίον, πόλιν οἰκουμένην.

Caystrupedium

dichtbevolkte

Ἐνταῦθ' ἔμεινεν ἡμέρας πέντε·

80 καὶ τοῖς στρατιώταις ὠφείλετο μισθὸς πλέον ἢ τριῶν μηνῶν,

was verschuldigd

soldij

maanden

καὶ πολλάκις ἰόντες ἐπὶ τὰς θύρας ἀπήτουν.

hoofdkwartier

vroegen erom

Ὁ δὲ ἐλπίδας λέγων διῆγε

goede vooruitzichten

hield aan het lijntje

¹ "Marsyas (Griekse mythologie)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 18 aug 2014, 09:15 (UTC). 18 aug 2014, 09:15 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marsyas_(Griekse_mythologie)&oldid=41897336>.

² "Xerxes I." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 nov 2014, 10:23 (UTC). 11 nov 2014, 10:23 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Xerxes_I&oldid=42458734>.

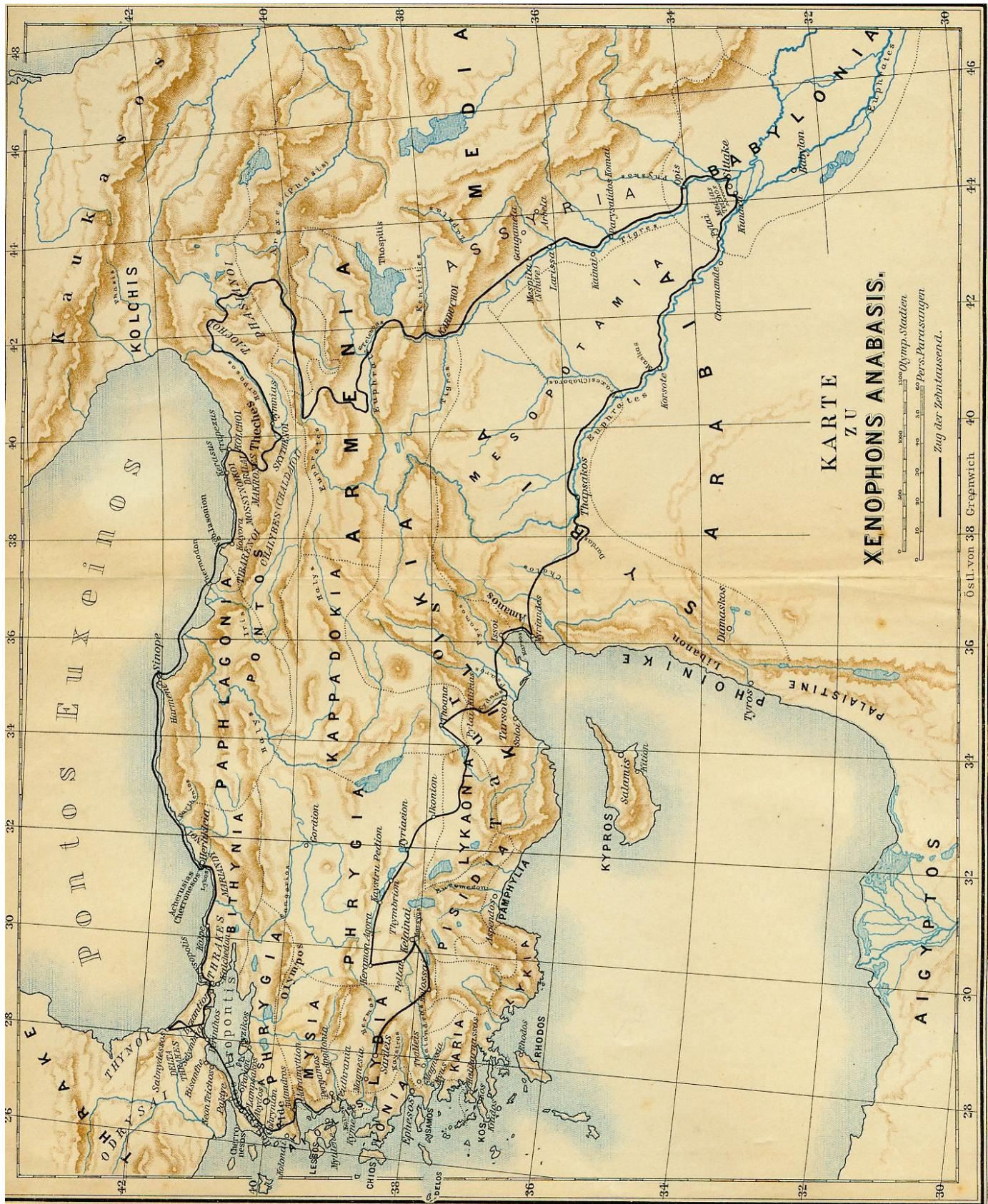
καὶ δῆλος ἦν ἀνιώμενος·
duidelijk (er mee) verveeld
οὐ γὰρ ἦν πρὸς τοῦ Κύρου τρόπου
volgens gewoonte
85 ἔχοντα μὴ ἀποδιδόναι.
betalen
[.../...] Ἐνταῦθα ἀφικνεῖται Ἐπύαξα,
kwam Epyaxa
ἡ Συεννέσιος γυνὴ τοῦ Κιλικίων βασιλέως παρὰ Κῦρον·
van Syennesis Cilicië(rs)¹ (onder)koning
καὶ ἐλέγετο Κύρῳ δοῦναι χρήματα πολλά.
werd beweerd geld
Τῆ δ' οὖν στρατιᾷ τότε ἀπέδωκε Κῦρος μισθὸν τεττάρων μηνῶν.
tóen betaalde uit
90 Εἶχε δὲ ἡ Κίλισσα φυλακὴν περὶ αὐτὴν Κίλικας καὶ Ἀσπενδίους·
"Cilicische" lijfwacht Ciliciërs Aspentiërs²
ἐλέγετο δὲ καὶ συγγενέσθαι Κῦρον τῇ Κιλίση ...
werd gefluisterd had geslapen met

e) Een hoogst ongewone troepenschouwing ...

Ἐντεῦθεν ἐξελαύνει σταθμοὺς δύο παρασάγγας δέκα
Vandaar
εἰς Τυριάειον, πόλιν οἰκουμένην. Ἐνταῦθα ἔμεινεν ἡμέρας τρεῖς.
Tyriaeum
Καὶ λέγεται δεηθῆναι ἡ Κίλισσα Κύρου
gevraagd heeft (aan) Cyrus
95 ἐπιδεῖξαι τὸ στράτευμα αὐτῆ·
te tonen
βουλόμενος οὖν ἐπιδεῖξαι, ἐξέτασιν ποιεῖται ἐν τῷ πεδίῳ
schouwing vlakte
τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων.
Aziaten
Ἐκέλευσε δὲ τοὺς Ἑλληνας
ὡς νόμος αὐτοῖς εἰς μάχην οὕτω ταχθῆναι καὶ στήναι,
als ... gebruikelijk zó ... zich in rang op te stellen
100 συντάξαι δ' ἕκαστον τοὺς ἑαυτοῦ. Ἐτάχθησαν οὖν ἐπὶ τεττάρων·
op te stellen elke (officier) zijn eigen (mannen) Ze stelden zich op in rijen vier

¹ "Cilicië." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 3 dec 2013, 19:03 (UTC). 3 dec 2013, 19:03 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Cilici%C3%AB&oldid=39571257>.

² "Aspendos." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 18 nov 2014, 06:36 (UTC). 18 nov 2014, 06:36 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Aspendos&oldid=42506506>.

εἶχε δὲ τὸ μὲν δεξιὸν Μένων καὶ οἱ σὺν αὐτῷ,
rechterflank Menon
τὸ δὲ εὐώνυμον Κλέαρχος καὶ οἱ ἐκείνου,
linkerflank Clearchus
τὸ δὲ μέσον οἱ ἄλλοι στρατηγοί.
midden
Ἐθεώρει οὖν ὁ Κῦρος πρῶτον μὲν τοὺς βαρβάρους·
inspecteerde
105 οἱ δὲ παρήλαυνον τεταγμένοι κατὰ ἴλας καὶ κατὰ τάξεις·
marcheerden voorbij opgesteld per eskaders regimenten
εἶτα δὲ τοὺς Ἑλληνας,
daarna
παρελαύνων ἐφ' ἄρματος καὶ ἡ Κίλισσα ἐφ' ἄρμαμάξης.
voorbijrijdend ἐπὶ strijdwagen koets
Εἶχον δὲ πάντες κράνη χαλκᾶ
helmen bronzen
καὶ χιτῶνας φοινικοῦς καὶ κνημίδας
wapenrokken purperrode beenbeschermers
110 καὶ τὰς ἀσπίδας ἐκκεκαλυμμένας.
schilden zonder hoes
Ἐπειδὴ δὲ πάντα παρήλασε,
was langsgereden
στήσας τὸ ἄρμα πρὸ τῆς φάλαγγος μέσης,
bracht tot stilstand strijdwagen slaglinie
πέμψας Πίγρητα τὸν ἑρμηνέα παρὰ τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἑλλήνων
Pigres tolk
ἐκέλευσε προβαλέσθαι τὰ ὄπλα
vóór zich uit gestrekt te houden
115 καὶ ἐπιχωρῆσαι ὄλην τὴν φάλαγγα.
zich in beweging te zetten héél
Οἱ δὲ ταῦτα προεἶπον τοῖς στρατιώταις·
gaven dit bevel door
καὶ ἐπεὶ ἐσάλπιγξε, προβαλόμενοι τὰ ὄπλα ἐπῆσαν.
sein was geblazen vóór zich uit gestrekt houdend rukten op
Ἐκ δὲ τούτου θᾶπτον προϊόντων σὺν κραυγῇ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου
Na sneller vorderend geschreeuw vanzelf
δρόμος ἐγένετο τοῖς στρατιώταις ἐπὶ τὰς σκηνάς,
looppas in de richting van tenten
120 τῶν δὲ βαρβάρων φόβος πολὺς,
paniek
καὶ ἡ τε Κίλισσα ἔφυγεν ἐπὶ τῆς ἄρμαμάξης
óók in koets

καὶ οἱ ἐκ τῆς ἀγορᾶς καταλιπόντες τὰ ὄνια ἔφυγον.

marktkramers

in de steek latend

koopwaar

Οἱ δὲ Ἕλληνες σὺν γέλῳτι ἐπὶ τὰς σκηνὰς ἦλθον.

gelach

Ἦ δὲ Κίλισσα

125 ἰδοῦσα τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν τάξιν τοῦ στρατεύματος

schittering

discipline

ἑθαύμασε. Κῦρος δὲ ἦσθη

was tevreden

τὸν ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς βαρβάρους φόβον ἰδών.

f) De vijand in zicht ...

Ἐπεὶ δ' ἐπὶ τῇ τάφρῳ οὐκ ἐκώλυε βασιλεὺς

Omdat de koning zelfs bij de gracht geen moeite deed te verhinderen

τὸ Κύρου στρατεύμα διαβαίνειν,

dat Cyrus' leger die zou oversteken,

130 ἔδοξε καὶ Κύρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπεγνωκέναι τοῦ μάχεσθαι·

dacht ook Cyrus, net als de anderen,

dat hij definitief had afgezien van de strijd

ὥστε τῇ ὑστεραία Κῦρος ἐπορεύετο ἡμελημένως μᾶλλον.

en dus nam Cyrus de volgende dag ook minder voorzorgsmaatregelen tijdens de mars.

Τῇ δὲ τρίτῃ ἐπὶ τε τοῦ ἄρματος καθήμενος τὴν πορείαν ἐποιεῖτο

Weer een dag later maakte hij de tocht al zittend in zijn wagen,

καὶ ὀλίγους ἐν τάξει ἔχων πρὸ αὐτοῦ,

met maar weinig parate strijdkrachten vóór hem uit.

τὸ δὲ πολὺ αὐτῷ ἀνατεταραγμένον ἐπορεύετο

Het gros van zijn leger marcheerde in grote wanorde verder

135 καὶ τῶν ὄπλων τοῖς στρατιώταις

en van hun wapenrusting lieten de soldaten

πολλὰ ἐπὶ ἀμαξῶν ἦγοντο καὶ ὑποζυγίων.

een groot deel meevoeren op karren en lastdieren.

Καὶ ἦδη τε ἦν ἀμφὶ ἀγορὰν πλήθουσιν

Het was al rond de tijd dat er veel volk op de markt loopt

καὶ πλησίον ἦν ὁ σταθμὸς ἔνθα ἔμελλε καταλύειν,

en de plek waar hij die dag zou halt houden was niet ver meer,

ἠνίκα Πατηγύας, ἀνὴρ Πέρσης τῶν ἀμφὶ Κῦρον χρηστός,

toen plots Pategyas, een Perzische vertrouweling uit Cyrus' gevolg,

140 προφαίνεται ἐλαύνων ἀνὰ κράτος ἰδροῦντι τῷ ἵππῳ,

kwam opdagen, spoorlags rijdend

op een bezweet paard.

καὶ εὐθύς πᾶσιν οἷς ἐνετύχανεν ἑβόα

Iedereen die hij tegenkwam schreeuwde hij luidkeels toe,

καὶ βαρβαρικῶς καὶ ἑλληνικῶς

zowel in het Perzisch als in het Grieks,

ὅτι βασιλεὺς σὺν στρατεύματι πολλῷ προσέρχεται

dat de koning met een groot leger in aantocht was,

ὡς εἰς μάχην παρεσκευασμένος.

zo te zien klaar voor de strijd ...

145 Ἔνθα δὴ πολὺς τάραχος ἐγένετο·

Dat bracht uiteraard grote opschudding teweeg:

αὐτίκα γὰρ ἐδόκουν οἱ Ἕλληνες καὶ πάντες δέ

de Grieken dachten, net als iedereen trouwens,

ἀτάκτοις σφίσιν ἐπιπεσεῖσθαι·

dat hij hen onmiddellijk zou aanvallen nog vóór dat ze zich hadden kunnen formeren.

Κυρός τε καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἄρματος

Cyrus sprong van zijn wagen,

τὸν θώρακα ἐνεδύετο

trok zijn borstpantser aan,

150 καὶ ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον τὰ παλτὰ εἰς τὰς χεῖρας ἔλαβε,

steeg te paard, greep zijn speren ter hand

τοῖς τε ἄλλοις πᾶσι παρήγγελλεν

en gaf alle anderen het bevel

ἐξοπλίζεσθαι καὶ καθίστασθαι εἰς τὴν ἑαυτοῦ τάξιν ἕκαστον.

zich te wapenen en zijn eigen plaats in het gelid in te nemen.

Ἔνθα δὴ σὺν πολλῇ σπουδῇ καθίσταντο ...

Zij stelden zich dan razendsnel op ...

Καὶ ἤδη τε ἦν μέσον ἡμέρας

Het was ook al middag

155 καὶ οὐπω καταφανεῖς ἦσαν οἱ πολέμιοι·

en nog steeds was de vijand niet in zicht.

ἠνίκα δὲ δείλη ἐγίνετο, ἐφάνη κονιορτὸς ὥσπερ νεφέλη λευκή,

Pas in de namiddag werd een stofwolk zichtbaar,

als een witte nevelsliert,

χρόνῳ δὲ συχνῶ ὕστερον ὥσπερ μελανία τις ἐν τῷ πεδίῳ ἐπὶ πολὺ.

en een hele tijd later iets als een donkere vlek

over een groot stuk van de vlakte.

Ὅτε δὲ ἐγγύτερον ἐγίνοντο, τάχα δὴ καὶ χαλκός τις ἦστραπτε

Toen ze dichterbij kwamen

begon er vanzelfsprekend algauw iets als brons te schitteren

καὶ λόγχοι καὶ αἱ τάξεις καταφανεῖς ἐγίνοντο.

en werden de lansen en de gelederen duidelijk zichtbaar.

160 Καὶ ἦσαν ἵππεῖς μὲν λευκοθώρακες

Er reden ruiters met witte borstpantser

ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου τῶν πολεμίων·

aan de linkervleugel van de vijand:

Τισσαφέρνης ἐλέγετο τούτων ἄρχειν·

die stonden onder bevel van Tissafernes, naar men zei.

ἐχόμενοι δὲ γερροφόροι,

daarnaast lichte infanterie,

ἐχόμενοι δὲ ὀπλιῖται σὺν ποδήρεσι ξυλίναις ἀσπίσιν·

en dáarnaast hoplieten met tot aan de voeten reikende houten schilden.

165 Αἰγύπτιοι δ' οὗτοι ἐλέγοντο εἶναι.

Egyptenaren, zo werd beweerd.

Ἄλλοι δ' ἵππεῖς, ἄλλοι τοξόται.

Daarnaast ook nog andere ruiters en boogschutters.

Πάντες δ' οὗτοι κατὰ ἔθνη

Allen waren naar hun land van herkomst opgesteld

ἐν πλαισίῳ πλήρει ἀνθρώπων ἕκαστον τὸ ἔθνος ἐπορεύετο.

en elke natie rukte op in vol carré.

Πρὸ δὲ αὐτῶν ἄρματα διαλείποντα συχνὸν ἀπ' ἀλλήλων

Vóór hen uit reden op geruime afstand van elkaar strijdwegens

170 τὰ δὴ “δρεπανηφόρα” καλούμενα·

de zogenaamde 'snoeimeswagens'.

εἶχον δὲ τὰ δρέπανα ἐκ τῶν ἀξόνων εἰς πλάγιον ἀποτεταμένα

ze hadden de 'snoeimessen' schuin uitstekend aan hun wielassen

καὶ ὑπὸ τοῖς δίφροις εἰς γῆν βλέποντα,

en ook naar de grond gerichte onder hun wagenbak,

ὡς διακόπτειν ὄτω ἐντυγχάνοιεν.

om alles wat ze tegenkwamen in stukken te rijten.

Ἡ δὲ γνώμη ἦν

Het opzet was

175 ὡς εἰς τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων ἐλῶντα καὶ διακόψοντα ...

ermee op de gelederen van de Grieken af te stormen en daar doorheen te breken ...

g) Weerzien met de zee ...

Ἐντεῦθεν διήλθον σταθμούς τέτταρας παρασάγγας εἴκοσι

Daarna legden zij in vier dagmarsen honderd kilometer af

πρὸς πόλιν μεγάλην καὶ εὐδαίμονα καὶ οἰκουμένην

tot een grote welvarende stad,

ἣ ἐκαλεῖτο Γυμνιάς.

die Gymnias heette.

Ἐκ ταύτης τῆς χώρας ὁ ἄρχων τοῖς Ἑλλησιν ἠγεμόνα πέμπει,

De vorst van de streek, die daar woonde,

stuurde de Grieken een gids

180 ὅπως διὰ τῆς ἑαυτῶν πολεμίας χώρας ἄγοι αὐτούς.

om hen door een gebied te leiden waarmee hij zelf op voet van oorlog stond.

Ἐλθὼν δ' ἐκεῖνος λέγει ὅτι ἄξει αὐτούς πέντε ἡμερῶν εἰς χωρίον

Bij zijn aankomst beloofde de gids hen binnen de vijf dagen naar een plaats te zullen brengen

ὄθεν ὄψονται θάλατταν· εἰ δὲ μή, τεθνάναι ἐπηγγείλατο.

waar ze de zee konden zien. Als hij dat niet deed, mochten ze hem doden, zo verklaarde hij.

Καὶ ἡγούμενος ἐπειδὴ ἐνέβαλλεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πολεμίαν,

Toen zij, onder zijn leiding, het vijandelijke gebied binnenvielen,

παρεκελεύετο αἴθειν καὶ φθείρειν τὴν χώραν·

drong hij er aanhoudend op aan de streek te verbranden en te verwoesten,

185 ᾧ καὶ δῆλον ἐγένετο ὅτι τούτου ἔνεκα ἔλθοι,

waaruit tegelijk bleek dat dit de reden van zijn komst was,

οὐ τῆς τῶν Ἑλλήνων εὐνοίας.

niet zozeer sympathie voor de Grieken.

Καὶ ἀφικνοῦνται ἐπὶ τὸ ὄρος τῆ πέμπτη ἡμέρα·

En inderdaad, op de vijfde dag bereikten zij de berg,

ὄνομα δὲ τῷ ὄρει ἦν Θήχης.

de Theches genaamd.

Ἐπεὶ δὲ οἱ πρῶτοι ἐγένοντο ἐπὶ τοῦ ὄρους, κραυγὴ πολλὴ ἐγένετο.

Toen de voorsten de top bereikt hadden, ging er een luid geschreeuw op.

190 Ἀκούσας δὲ ὁ Ξενοφῶν καὶ οἱ ὀπισθοφύλακες

Xenophon en de soldaten van de achterhoede hoorden dit

ὥθήσαν ἔμπροσθεν ἄλλους ἐπιτίθεσθαι πολεμίους·

en kregen de indruk dat het leger nu ook vooraan een vijandelijke aanval te doorstaan had.

εἶποντο γὰρ ὀπισθεν ἐκ τῆς καιομένης χώρας,

In de rug werden ze namelijk gevolgd door mensen uit het verbrande gebied.

καὶ αὐτῶν οἱ ὀπισθοφύλακες ἀπέκτεινάν τέ τινας

De achterhoede had er een paar gedood

καὶ ἐζώγησαν ἐνέδραν ποιησάμενοι,

en anderen door middel van een hinderlaag levend in handen gekregen.

195 καὶ γέρρα ἔλαβον δασειῶν βοῶν ὠμοβόεια ἀμφὶ τὰ εἴκοσιν.

Bovendien hadden zij een twintigtal schilden buitgemaakt van ongelooide huiden waar het haar nog aan zat.

Ἐπειδὴ δὲ βοὴ πλείων τε ἐγίνετο καὶ ἐγγύτερον

Toen het geroep sterker werd

en dichterbij kwam,

καὶ οἱ αἰεὶ ἐπιόντες ἔθεον δρόμῳ ἐπὶ τοὺς αἰεὶ βοῶντας

en afdeling na afdeling bij het naderen van de top ging rennen om, eenmaal boven, ook te gaan roepen,

καὶ πολλῶ μείζων ἐγίνετο ἡ βοὴ ὅσω δὴ πλείους ἐγίνοντο,

en toen het geroep aanzwol

naarmate er meer boven kwamen,

ἐδόκει δὴ μείζον τι εἶναι τῷ Ξενοφῶντι, καὶ ἀναβάς ἐφ' ἵππον

begreep Xenophon dat er iets heel bijzonders aan de hand moest zijn.

Hij steeg te paard

200 καὶ Λύκιον καὶ τοὺς ἱπέας ἀναλαβὼν παρεβοήθει·

en snelde met Lycius en de ruitertij te hulp,

καὶ τάχα δὴ ἀκούουσι βοῶντων τῶν στρατιωτῶν

en algauw hoorden ze de kreet

« Θάλαττα! Θάλαττα! » καὶ παρεγγυώντων.

“Zee! Zee!” door de gelederen gaan.

ἔνθα δὴ ἔθεον πάντες καὶ οἱ ὀπισθοφύλακες,

Ze begonnen toen allemaal hard te lopen, ook de achterhoede,

καὶ τὰ ὑποζύγια ἠλαύνετο καὶ οἱ ἵπποι.

de lastdieren en de paarden draafden mee.

205 Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο πάντες ἐπὶ τὸ ἄκρον,

Toen ze allemaal op de top waren,

ἐνταῦθα δὴ περιέβαλλον ἀλλήλους

omhelsden de soldaten elkaar

καὶ στρατηγούς καὶ λοχαγούς δακρύνοντες.

en hun officieren, zowel hogere als lagere, met tranen in de ogen.

Καὶ ἔξαπίνης ὅτου δὴ παρεγγυήσαντος

En plotseling – wie het had voorgesteld, was onbekend –

οἱ στρατιῶται φέρουσι λίθους καὶ ποιοῦσι κολωνὸν μέγαν.

begonnen de soldaten stenen aan te dragen en maakten een grote stapel.

210 Ἐνταῦθα ἀνέτιθεσαν δερμάτων πλῆθος ὠμοβοείων

Bovenop legden ze een hoop ongelooide huiden,

καὶ βακτηρίας καὶ τὰ αἰχμάλωτα γέρρα,

stokken en de buitgemaakte schilden.

καὶ ὁ ἡγεμὼν αὐτός τε κατέτεμνε τὰ γέρρα

De gids sneed eigenhandig de schilden kapot

καὶ τοῖς ἄλλοις διεκελεύετο.

en drong er bij de anderen op aan zijn voorbeeld te volgen.

Μετὰ ταῦτα τὸν ἡγεμόνα οἱ Ἕλληνες ἀποπέμπουσι

Daarna lieten de Grieken hem vertrekken.

215 δῶρα δόντες ἀπὸ κοινοῦ ἵππον καὶ φιάλην ἀργυρᾶν

Zij gaven hem geschenken uit de gemeenschappelijke bezittingen mee, een paard, een zilveren drinkbeker,

καὶ σκευὴν Περσικὴν καὶ δαρεικοὺς δέκα·

een Perzisch gewaad en tien darieken.

ἦτει δὲ μάλιστα τοὺς δακτυλίους,

Hij stelde vooral belang in de zegelringen van de soldaten,

καὶ ἔλαβε πολλοὺς παρὰ τῶν στρατιωτῶν.

en hij kreeg er heel wat.

Κώμην δὲ δείξας αὐτοῖς οὗ σκηνήσουσι

Hij wees hun nog een dorp waar ze konden bivakkeren

220 καὶ τὴν ὁδὸν ἣν πορεύονται εἰς Μάκρωνας,

en de weg naar het gebied van de Makronen.

ἐπεὶ ἔσπερα ἐγένετο, ὥχετο τῆς νυκτὸς ἀπιὼν ...

Toen de avond gevallen was, ging hij er van door, want hij wilde door het donker terugreizen ...

Op naam van Xenophon (al wordt er soms getwijfeld over de identiteit van de auteur) staat ook een politiek geschriftje met de titel “*Λακεδαιμονίων Πολιτεία*” / “*Staatsinrichting van de Lacedaemoniërs*”. Het is geschreven door iemand met een bijna blinde bewondering en genegenheid voor de wetgeving van Lycurgus¹ en voor de Spartaanse zeden en gebruiken, duidelijk in schril contrast tot de door hem geminachte Atheense democratie, die hij als door hebzucht en winstbejag ‘gedegenereerd’ beschouwt. Xenophons negatieve ervaringen met het Atheense politieke systeem is daar natuurlijk niet vreemd aan. Het grote succes van Sparta schrijft de auteur toe aan de oorspronkelijke geaardheid en instellingen.

Fragment : een klassenloze maatschappij ...?

Ἐναντία γε μὴν ἔγνω καὶ τάδε τοῖς πλείστοις.

Ook in de volgende aspecten wijken zijn instellingen totaal af van de meeste anderen:

Ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις πόλεσι

in de andere staatsstaten immers

τῶν ἑαυτοῦ ἕκαστος καὶ παίδων καὶ οἰκετῶν

heeft ieder persoon het hoederecht over zijn kinderen, zijn huispersoneel

καὶ χρημάτων ἄρχουσιν· ὁ δὲ Λυκοῦργος,

en zijn vermogen. Lycurgus daarentegen,

5 κατασκευάσαι βουλόμενος ὡς ἂν μηδὲν βλάπτοντες

omdat hij een regeling wenste waarbij de burgers, zonder enige schade toe te brengen,

ἀπολαύοιέν τι οἱ πολῖται ἀλλήλων ἀγαθόν, ἐποίησε

van mekaar alleen maar iets goeds zouden genieten, stelde hij het gebruik in

παίδων ἕκαστον ὁμοίως τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἄρχειν.

dat iedereen in dezelfde mate gezag over zijn eigen kinderen zou hebben als over die van de anderen.

ὅταν δέ τις εἰδῆ ὅτι οὗτοι πατέρες εἰσὶ τῶν παίδων,

Als iemand weet dat vaders deze houding aannemen tegenover de kinderen,

ᾧν αὐτὸς ἄρχει ἀνάγκη οὕτως ἄρχειν

over wie zij het gezag hebben, dan kan het niet anders of hij gaat op dezelfde manier zijn gezag laten gelden,

10 ὥσπερ ἂν καὶ τῶν ἑαυτοῦ ἄρχεσθαι βούλοιο.

precies als hij zou wensen dat het met zijn eigen kinderen zou gebeuren.

Ἦν δέ τις παῖς ποτε πληγὰς λαβὼν ὑπ’ ἄλλου

Als een jongen, die ooit een pak ransel heeft gekregen van iemand anders,

κατείπη πρὸς τὸν πατέρα,

dat aan zijn eigen vader zou gaan vertellen,

αἰσχρὸν ἐστὶ μὴ οὐκ ἄλλας πληγὰς ἐμβάλλειν τῷ υἱεῖ.

is het verwerpelijk als deze zijn zoon níét een ander pak ransel zou toedienen.

Οὕτω πιστεύουσιν ἀλλήλοις

Zo groot is hun vertrouwen in elkaar

15 μηδὲν αἰσχρὸν προστάττειν τοῖς παισίν.

dat zij hun kinderen geen on gepaste dingen laten doen.

¹ "Lycurgus (wetgever)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 31 aug 2014, 17:42 (UTC). 31 aug 2014, 17:42 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lycurgus_(wetgever)&oldid=41989180>.

Ἐποίησε δὲ καὶ

Hij gaf ook de toestemming

οἰκέταις, εἴ τις δεηθείη, χρῆσθαι καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις.

om, als men dat zou nodig hebben, andermans huispersoneel voor zich te laten werken.

Καὶ κυνῶν δὲ θηρευτικῶν συνῆψε κοινωσίαν·

Ook van jachthonden maakte hij gemeenschapsbezit,

ὥστε οἱ μὲν δεόμενοι παρακαλοῦσιν ἐπὶ θήραν,

in die mate dat, wie er nodig heeft, hun meester uitnodigt voor een jachtpartij,

20 ὁ δὲ μὴ αὐτὸς σχολάζων ἠδέως ἐκπέμπει.

en als deze zelf niet vrij is, staat hij met genoeg zijn honden af.

Καὶ ἵπποις δὲ ὡσαύτως χρῶνται·

Op dezelfde manier bestaat er ook een gebruiksovereenkomst voor paarden:

ὁ γὰρ ἀσθενήσας ἢ δεηθεὶς ὀχήματος

want wie ziek is, of vervoer nodig heeft

ἢ ταχύ ποι βουληθεὶς ἀφικέσθαι,

of snel ergens wil geraken,

ἦν που ἴδη ἵππον ὄντα,

als hij ergens een paard weet zijn,

25 λαβῶν καὶ χρησάμενος καλῶς ἀποκαθίστησιν.

leent het en behandelt het goed, en brengt het weer in goede staat terug.

Οὐ μὴν οὐδ' ἐκεῖνό γε παρὰ τοῖς ἄλλοις εἰθισμένον

Er is nog een ander gebruik door hem ingesteld,

ἐποίησεν ἐπιτηδεύεσθαι.

dat men bij de anderen niet aantreft.

Ἵπου γὰρ ἂν ὑπὸ θήρας ὀψισθέντες δεηθῶσι τῶν ἐπιτηδείων,

Waar mensen, door de jacht opgehouden, te laat komen voor de maaltijd,

ἦν μὴ συνεσκευασμένοι τύχῃσι, καὶ ἐνταῦθα ἔθηκε

en daardoor niets meer te eten hebben, stelde hij als regel

30 τοὺς μὲν πεπαμένους καταλείπειν τὰ πεπονημένα,

dat degenen die reeds verzadigd zijn het klaargemaakte eten achterlaten,

τοὺς δὲ δεομένους ἀνοίξαντας τὰ σήμαντρα,

en dat wie er nodig heeft de zegels verbreekt,

λαβόντας ὅσων ἂν δέωνται σημηναμένους καταλιπεῖν.

alles neemt wat hij nodig heeft, en de rest weer verzegelt en achterlaat.

Τοιγαροῦν οὕτως μεταδιδόντες ἀλλήλοις

Het gevolg van deze gewoonte om met elkaar te delen is

καὶ οἱ τὰ μικρὰ ἔχοντες μετέχουσι πάντων τῶν ἐν τῇ χώρᾳ,

is dat zelfs degenen die niet veel bezitten toch deel kunnen hebben aan alles wat het land te bieden heeft

35 ὅπῃ τινὸς δεηθῶσιν.

telkens wanneer zij iets nodig hebben.

Ἐναντία γε μὴν καὶ τάδε τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι

Ook op volgend punt wijken de gebruiken die Lycurgus in Sparta instelde

κατέστησεν ὁ Λυκοῦργος ἐν τῇ Σπάρτῃ νόμιμα.

af van die der andere Grieken:

Ἐν μὲν γὰρ δήπου ταῖς ἄλλαις πόλεσι

Want inderdaad, in de andere stadstaten

πάντες χρηματίζονται ὅσον δύνανται·

verdient iedereen zoveel geld als maar kan:

40 ὁ μὲν γὰρ γεωργεῖ, ὁ δὲ ναυκληρεῖ, ὁ δ' ἐμπορεύεται,

de ene is landbouwer, de andere zeevaarder, of handelaar,

οἱ δὲ καὶ ἀπὸ τεχνῶν τρέφονται·

en sommigen leven van ambachten;

ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ ὁ Λυκοῦργος τοῖς μὲν ἐλευθέροις

in Sparta daarentegen heeft Lycurgus aan de vrije mensen verboden

τῶν μὲν ἀμφὶ χρηματισμὸν ἀπεῖπε μηδενὸς ἄπτεσθαι,

zich onledig te houden met zaken die verband houden met geld verdienen,

ὅσα δὲ ἐλευθερίαν ταῖς πόλεσι παρασκευάζει,

maar alle zaken die aan de steden de onafhankelijkheid garanderen,

45 ταῦτα ἔταξε μόνα ἔργα αὐτῶν νομίζειν.

daarvoor stelde hij dat ze enkel dit als hun eigen "beroep" moesten beschouwen.

Καὶ γὰρ δὴ τί πλοῦτος ἐκεῖ γε σπουδαστέος,

En inderdaad, waarom zou men zich moeten interesseren voor rijkdom,

ἔνθα ἴσα μὲν φέρειν εἰς τὰ ἐπιτήδεια,

in een stad waar gesteld wordt dat iedereen zou bijdragen aan de voedselreserve,

ὁμοίως δὲ διαιτᾶσθαι τάξας ἐποίησε

en iedereen er dezelfde levensstandaard zou op na houden,

μὴ ἡδυπαθείας ἔνεκα χρημάτων ὀρέγεσθαι;

zodat er niet naar geld zou worden gegraaid omwille van het comfortabele leven?

50 Ἄλλὰ μὴν οὐδ' ἱματίων γε ἔνεκα χρηματιστέον·

En evenmin moet er geld verdiend worden om het te spenderen aan mooie kleren:

οὐ γὰρ ἐσθῆτος πολυτελεία ἀλλὰ σώματος εὐεξία κοσμοῦνται.

zij tooien zich immers niet met de weelderigheid van hun kleding, maar met de perfecte conditie van hun lichaam.

3. Het Hellenisme ...

Wij bezitten ook een tegenhanger over de staatsinstellingen van aartsrivaal Athene, op naam van **ARISTOTELES** (Gr. Ἀριστοτέλης, 384 - 322 v.C.), de meest getalenteerde leerling van Plato. Hij was de zoon van een hofarts en bracht het tot privéleraar van een jonge Macedonische prins, die later als Alexander III de Grote¹ een wereldrijk zou veroveren, en levenslang onder de invloed van zijn leermeester zou blijven staan. Aristoteles gold als de grootste universele geleerde van de Klassieke Oudheid en stichtte zijn eigen universiteit, het Lyceum, als tegenhanger van Plato's Academie. Zijn haast onbegrensde wetenschappelijke belangstelling blijkt uit het feit dat hij schreef over zeer diverse takken van de wetenschap: van filosofie, psychologie en moraal, over politiek en taalkunde, tot biologie en fysica. Zo had hij ook een studieverzameling aangelegd (of laten aanleggen door zijn studenten?) van de staatsinrichtingen van verschillende Griekse stadstaten, in de vorm van een historisch overzicht. Slechts één daarvan is - zij het gedeeltelijk - bewaard gebleven, de "Ἀθηναίων πολιτεία" / "Staatsinrichting van de Atheners", doordat een belangrijk gedeelte in 1891 op een papyrus in Egypte teruggevonden werd.

Fragment 1 : de tirannie van Pisistratus² ... een zegen voor het volk?

Διώκει δ' ὁ Πεισίστρατος, ὥσπερ εἴρηται,

Zoals gezegd, behartigde Pisistratus

τὰ περὶ τὴν πόλιν μετρίως καὶ μᾶλλον πολιτικῶς ἢ τυραννικῶς.

de staatsbelangen op een gematigde wijze en meer op de manier van een staatsman dan van een tiran.

Ἔν τε γὰρ τοῖς ἄλλοις φιλόανθρωπος ἦν καὶ πρᾶος

Want in het algemeen was hij aardig voor de mensen en mild

καὶ τοῖς ἀμαρτάνουσι συγγνωμονικός,

en vergevingsgezind voor wie fouten maakten,

5 καὶ δὴ καὶ τοῖς ἀπόροις προεδάνειζε χρήματα πρὸς τὰς ἐργασίας,

en in het bijzonder verstrekte hij voorschotten aan mensen zonder middelen voor hun ondernemingen,

ὥστε διατρέφεσθαι γεωργοῦντας.

zodat zij zich in leven konden houden door te gaan boeren.

Τοῦτο δ' ἐποίει δυοῖν χάριν,

Dat deed hij om twee redenen:

ἵνα μήτε ἐν τῷ ἄστει διατρίβωσιν,

opdat zij niet hun tijd zouden verslijten in de stad

ἀλλὰ διεσπαρμένοι κατὰ τὴν χώραν,

maar verspreid

over het platteland

10 καὶ ὅπως εὐποροῦντες τῶν μετρίων καὶ πρὸς τοῖς ἰδίοις ὄντες,

en opdat zij, wanneer zij een acceptabel inkomen hadden

en een eigen bedrijf,

μήτ' ἐπιθυμῶσι μήτε σχολάζωσιν ἐπιμελεῖσθαι τῶν κοινῶν.

zin noch tijd zouden hebben om zich met het staatsbestuur te bemoeien.

¹ "Alexander de Grote." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 dec 2014, 13:36 (UTC). 30 dec 2014, 13:36</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Alexander_de_Grote&oldid=42880882>.

² "Pisistratus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 20:42 (UTC). 1 sep 2014, 20:42 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Pisistratus&oldid=42001800>.

Ἄμα δὲ συνέβαινε αὐτῷ

Daarbij kwam het hem ook goed uit

καὶ τὰς προσόδους γίνεσθαι μείζους, ἐξεργαζομένης τῆς χώρας·

dat ook de inkomsten toenamen, omdat het land volledig bebouwd werd;

ἐπράττετο γὰρ ἀπὸ τῶν γιγνομένων δεκάτην.

hij inde namelijk 10% van de opbrengst als belasting.

15 Διὸ καὶ τοὺς κατὰ δήμους κατεσκεύασε δικαστάς,

En om die reden stelde hij ook gemeentelijke¹ rechtbanken in

καὶ αὐτὸς ἐξῆι πολλάκις εἰς τὴν χώραν,

en trok hij zelf vaak vanuit de stad het land in,

ἐπισκοπῶν καὶ διαλύων τοὺς διαφορομένους,

om te inspecteren en geschillen te beslechten

ὅπως μὴ καταβαίνοντες εἰς τὸ ἄστυ παραμελῶσι τῶν ἔργων.

met de bedoeling dat zij dan niet naar de stad hoefden af te zakken en hun werk verwaarlozen.

Τοιαύτης γὰρ τινος ἐξόδου τῷ Πεισιστράτῳ γιγνομένης,

Het was tijdens één van zo'n inspectierondes van Pisistratus dat – zo zegt men – het geval plaatsvond

20 συμβῆναί φασι τὰ περὶ τὸν ἐν τῷ Ὑμηττῷ γεωργοῦντα

dat – zo zegt men – het geval plaatsvond met die man die op de Hymettús² aan het boeren was

τὸ κληθὲν ὕστερον χωρίον ἄτελής·

op wat later het 'belastingvrije land' zou heten.

Ἴδὼν γὰρ τινα παντελῶς πέτρας σκάπτοντα καὶ ἐργαζόμενον,

Pisistratus zag namelijk hoe een man stond in te hakken op louter stenen.

διὰ τὸ θαυμάσαι τὸν παῖδα ἐκέλευσεν ἐρέσθαι,

en omdat het hem verbaasde, gaf hij zijn slaaf de opdracht te gaan vragen,

τί γίνεται ἐκ τοῦ χωρίου. Ὁ δ' "Ὅσα κακὰ καὶ ὀδύνας" ἔφη,

wat er dan wel op dat land groeide. En de man antwoordde: "Niets dan kommer en kwel!"

25 "Καὶ τούτων τῶν κακῶν καὶ τῶν ὀδυνῶν

En van die kommer en kwel

Πεισίστρατον δεῖ λαβεῖν τὴν δεκάτην."

moet Pisistratus zijn tiende deel krijgen."

Ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος ἀπεκρίνατο ἀγνοῶν,

De man gaf dit antwoord, zonder te weten met wie hij te doen had;

ὁ δὲ Πεισίστρατος ἠσθεὶς διὰ τὴν παρρησίαν καὶ τὴν φιλεργίαν

maar Pisistratus, blij om zijn vrijmoedigheid en zijn werklust,

ἀτελῆ πάντων ἐποίησεν αὐτόν.

stelde hem vrij van alle belastingen.

30 Οὐδὲν δὲ τὸ πλῆθος οὐδ' ἐν τοῖς ἄλλοις παρώχλει κατὰ τὴν ἀρχήν,

Ook verder bezorgde Peisistratos de doorsnee Athener helemaal geen last tijdens zijn regering;

ἀλλ' αἰεὶ παρεσκεύαζεν εἰρήνην καὶ ἐτήρει τὴν ἡσυχίαν·

integendeel, hij zorgde altijd voor vrede en lette er scherp op dat er geen onrust ontstond.

¹ "Deme (bestuur)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 5 jun 2014, 09:44 (UTC). 5 jun 2014, 09:44 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Deme_(bestuur)&oldid=41436043>.

² "Imittos." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 apr 2014, 22:44 (UTC). 11 apr 2014, 22:44 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Imittos&oldid=41025473>.

διὸ καὶ πολλάκις ἐθρύλλουν

Daarom bleef men ook steeds maar zeggen

ὡς ἡ Πεισιστράτου τυραννὶς “ὁ ἐπὶ Κρόνου βίος” εἶη·

dat de tirannie van Peisistratus “het leven onder Kronos” was:

συνέβη γὰρ ὕστερον διαδεξαμένων τῶν υἱέων

het gebeurde namelijk pas later, toen zijn zonen hem waren opgevolgd,

35

πολλῶ γενέσθαι τραχυτέραν τὴν ἀρχήν.

dat het bewind veel harder werd.

Μέγιστον δὲ πάντων ἦν τῶν εἰρημένων

En het belangrijkste van alle dingen die over hem gezegd worden

τὸ δημοτικὸν εἶναι τῷ ἦθει καὶ φιλόανθρωπον.

was toch wel dat hij in karakter een man van het volk was, en aardig was voor de mensen.

ἔν τε γὰρ τοῖς ἄλλοις ἐβούλετο πάντα διοικεῖν κατὰ τοὺς νόμους,

Over het algemeen wilde hij alles regelen volgens de wet,

οὐδεμίαν ἑαυτῷ πλεονεξίαν διδούς,

zonder zichzelf te bevoordelen,

40

καὶ ποτε προσκληθεὶς φόνου δίκην εἰς Ἄρειον πάγον,

en in één speciaal geval, toen hij voor de Areopaaḡ¹ was gedaagd op beschuldiging van moord

αὐτὸς μὲν ἀπήντησεν ὡς ἀπολογησόμενος,

kwam hij zelf opdagen om zich te verdedigen;

ὁ δὲ προσκαλεσάμενος φοβηθεὶς ἔλιπεν.

en de man die hem had aangeklaagd kreeg het toen benauwd en liet het er maar bij zitten.

Διὸ καὶ πολὺν χρόνον ἔμεινεν ἐν τῇ ἀρχῇ,

Daarom ook bleef hij lange tijd aan de macht,

καὶ ὄτ' ἐκπέσοι πάλιν ἀνελάμβανε ῥαδίως.

en greep hij, toen hij werd afgezet, ook weer gemakkelijk de macht terug.

ἐβούλοντο γὰρ καὶ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν δημοτικῶν οἱ πολλοί.

Dat wilde namelijk ook het merendeel van de notabelen én van de mensen uit het gewone volk.

45

τοὺς μὲν γὰρ ταῖς ὁμιλίαις,

Want de eerste groep nam hij voor zich in doordat hij zo prettig met hen omging,

τοὺς δὲ ταῖς εἰς τὰ ἴδια βοηθείαις προσήγετο,

de tweede doordat hij hen hielp met hun privé-zaken,

καὶ πρὸς ἀμφοτέρους ἐπεφύκει καλῶς.

en jegens beide was hij op een natuurlijke manier hartelijk.

¹ "Areopaaḡ." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 25 feb 2014, 14:31 (UTC). 25 feb 2014, 14:31 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Areopaaḡ&oldid=40626407>.

Fragment 2 : twee jaar legerdienst, of hoe een Atheense jongen volwaardig burger wordt ...

Ἔχει δ' ἡ νῦν κατάστασις τῆς πολιτείας τόνδε τὸν τρόπον.

De huidige toestand van de staatsinrichting is als volgt.

Μετέχουσιν μὲν τῆς πολιτείας οἱ ἐξ ἀμφοτέρων γεγονότες ἀστῶν,

Hebben deel aan het burgerrecht, de personen van wie beide ouders staatsburger zijn.

ἐγγράφονται δ' εἰς τοὺς δημότας ὀκτωκαίδεκα ἔτη γεγονότες.

Zij worden ingeschreven op de burgerlijsten op de leeftijd van achttien jaar,

Ὅταν δ' ἐγγράφονται, διαψηφίζονται περὶ αὐτῶν

maar wanneer zij ingeschreven worden, wordt er over hen gestemd

5 ὁμόσαντες οἱ δημόται,

onder beëdiging door de burgers van zijn deme (= gemeente),

πρῶτον μὲν εἰ δοκοῦσι γεγονέναι τὴν ἡλικίαν τὴν ἐκ τοῦ νόμου,

in de eerste plaats of men vindt dat zij de wettelijk voorgeschreven leeftijd hebben bereikt,

κἂν μὴ δόξωσι, ἀπέρχονται πάλιν εἰς παῖδας,

en als dat niet het geval is, worden zij terug tot de kinderen gerekend,

δεύτερον δ' εἰ ἐλεύθερός ἐστι καὶ γέγονε κατὰ τοὺς νόμους.

en ten tweede of de kandidaat-burger vrijgeboren is en zijn geboorte aan de wettelijke normen voldeed.

Ἐπειτ' ἂν μὲν ἀποψηφίσωνται μὴ εἶναι ἐλεύθερον,

Vervolgens, indien zij bij stemming besluiten dat hij niet vrij is,

10 ὁ μὲν ἐφήσιν εἰς τὸ δικαστήριον,

moet hij voor de rechtbank verschijnen,

οἱ δὲ δημόται κατηγόρους αἰροῦνται πέντε ἄνδρας ἐξ αὐτῶν,

en zijn medeburgers kiezen uit hun rangen vijf mannen als aanklagers,

κἂν μὲν μὴ δόξη δικαίως ἐγγράφεσθαι, πωλεῖ τοῦτον ἡ πόλις·

en als besloten wordt dat hij niet volgens de wet kan ingeschreven worden, mag de Staat hem verkopen.

ἐὰν δὲ νικήσῃ, τοῖς δημόταις ἐπάναναγκες ἐγγράφειν.

Als hij het proces wint, zijn zijn medeburgers verplicht hem in te schrijven.

Μετὰ δὲ ταῦτα δοκιμάζει τοὺς ἐγγραφέντας ἡ βουλή,

Nadien stelt de Raad¹ een onderzoek in naar de nieuw ingeschrevenen,

15 κἂν τις δόξη νεώτερος ὀκτωκαίδεκά εἰς τῶν εἶναι,

en als blijkt dat iemand jonger is dan achttien jaar,

ζημιῶν τοὺς δημότας τοὺς ἐγγράψαντας.

wordt de burgers die hem ingeschreven hebben een boete opgelegd.

Ἐπὶ δὲ δοκιμασθῶσιν οἱ ἔφηβοι,

Als eenmaal de efebē² het onderzoek met vrucht hebben doorstaan

συλλεγέντες οἱ πατέρες αὐτῶν κατὰ φυλάς,

worden hun vaders samengeroepen per district³

¹ "Boulè." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 dec 2013, 14:45 (UTC). 13 dec 2013, 14:45 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Boul%C3%A8&oldid=39806120>.

² "Efebe." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 26 feb 2015, 21:02 (UTC). 26 feb 2015, 21:02 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Efebe&oldid=43454587>.

³ "Phyle." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 24 aug 2014, 18:25 (UTC). 24 aug 2014, 18:25 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Phyle&oldid=41937105>.

ὁμόσαντες αἰροῦνται τρεῖς ἐκ τῶν φυλετῶν

en onder beëdiging kiezen zij drie personen uit hun eigen district

20 τῶν ὑπὲρ τετταράκοντα ἔτη γεγονότων,

die meer dan veertig jaar oud geworden zijn,

οὓς ἂν ἡγῶνται βελτίστους εἶναι

en die zij beschouwen als de meest geschikte

καὶ ἐπιτηδειοτάτους ἐπιμελεῖσθαι τῶν ἐφήβων,

en meest ervaren personen om de efeben onder hun hoede te nemen,

ἐκ δὲ τούτων

en onder hen

ὁ δῆμος ἓνα τῆς φυλῆς ἐκάστης χειροτονεῖ σωφρονιστήν,

kies de volksvergadering per district één coach,

25 καὶ κοσμητὴν ἐκ τῶν ἄλλων Ἀθηναίων ἐπὶ πάντας.

alsook uit de rest van de Atheense mannen één algemene leider.

Συλλαβόντες δ' οὗτοι τοὺς ἐφήβους,

Onder het bevel van deze personen doen de efeben

πρῶτον μὲν τὰ ἱερὰ περιῆλθον,

eerst de ronde van alle heiligdommen van de stad,

εἴτ' εἰς Πειραιέα πορεύονται,

en trekken vervolgens naar Piraeus,

καὶ φρουροῦσιν οἱ μὲν τὴν Μουνυχίαν, οἱ δὲ τὴν Ἀκτὴν.

waar zij dan garnizoen vormen, sommigen in Munychia¹, anderen aan de Kust.

30 χειροτονεῖ δὲ καὶ παιδοτρίβας αὐτοῖς δύο καὶ διδασκάλους,

Het volk kiest voor hen ook twee oefenmeesters en instructeurs,

οἵτινες ὄπλομαχεῖν καὶ τοξεύειν καὶ ἀκοντίζειν

die hun met zware wapenrusting leren vechten, alsook boogschieten en speerwerpen,

καὶ καταπάλτην ἀφιέναι διδάσκουσιν.

en werptuigen bedienen.

Δίδωσι δὲ καὶ εἰς τροφήν τοῖς μὲν σωφρονισταῖς δραχμὴν ἐκάστω,

Deze instructeurs krijgen elk het loon van één drachme²

τοῖς δ' ἐφήβοις τέτταρας ὀβολοὺς ἐκάστω·

de efeben elk vier obolen³.

35 τὰ δὲ τῶν φυλετῶν τῶν αὐτοῦ λαμβάνων ὁ σωφρονιστὴς ἕκαστος

ledere coach krijgt een budget voor de leden van zijn eigen district

ἀγοράζει τὰ ἐπιτήδεια πᾶσιν εἰς τὸ κοινόν

en koopt daarmee de noodzakelijke levensmiddelen voor al zijn groepsleden

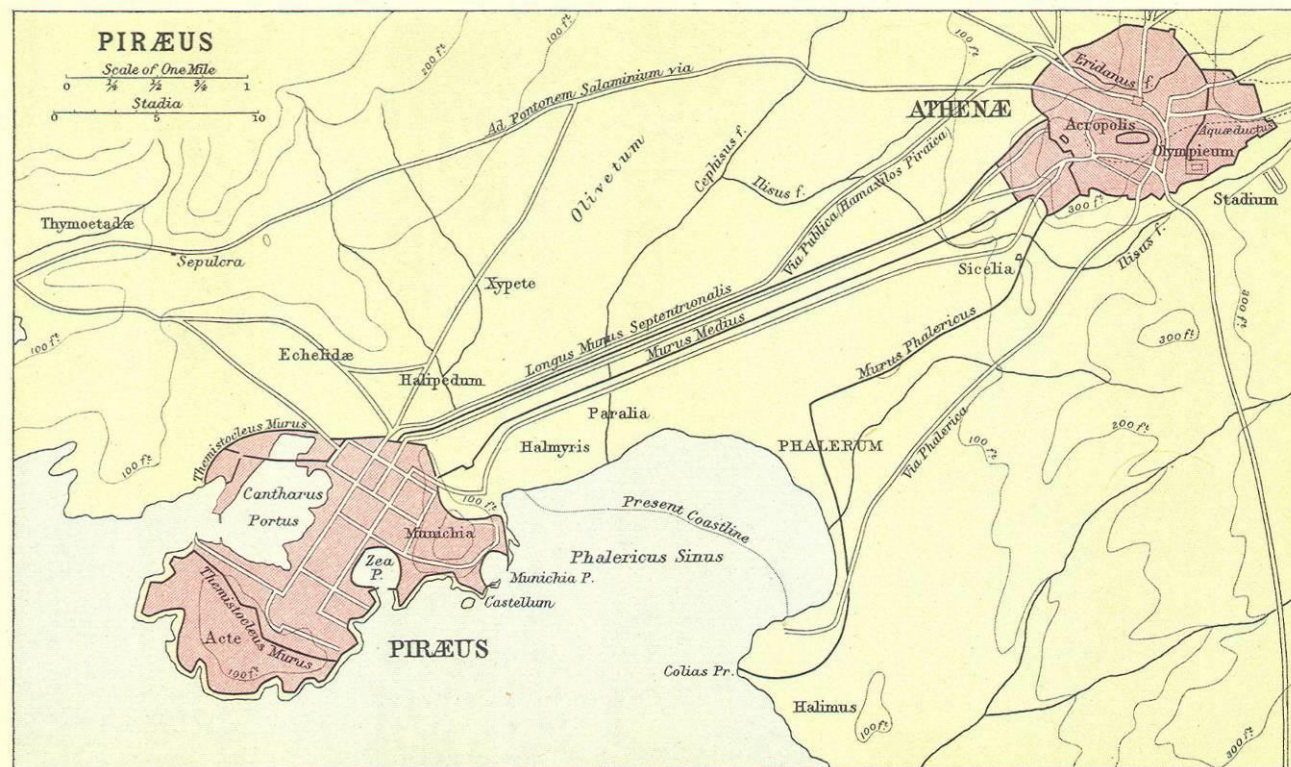
(συσσιτοῦσι γὰρ κατὰ φυλάς),

(zij gebruiken immers de maaltijden gemeenschappelijk per district),

¹ "Munychia (haven)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 6 aug 2014, 14:10 (UTC). 6 aug 2014, 14:10 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Munychia_(haven)&oldid=41829065>.

² "Drachme." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 5 jan 2015, 23:32 (UTC). 5 jan 2015, 23:32 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Drachme&oldid=42932303>.

³ "Obool." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 mrt 2013, 05:52 (UTC). 8 mrt 2013, 05:52 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Obool&oldid=35463180>.

καὶ τῶν ἄλλων ἐπιμελεῖται πάντων.

en hij draagt zorg voor al het andere wat zij nodig hebben.

Καὶ τὸν μὲν πρῶτον ἐνιαυτὸν οὕτως διάγουσι·

En op deze manier brengen zij hun eerste dienstjaar door:

40 τὸν δ' ὕστερον ἐκκλησίας ἐν τῷ θεάτρῳ γενομένης,

het volgende jaar, wanneer de Volksvergadering doorgaat in het Theater,

ἀποδειξάμενοι τῷ δήμῳ, τὰ περὶ τὰς τάξεις,

geven zij een publieke demonstratie van de militaire discipline die zij hebben bijgeleerd

καὶ λαβόντες ἀσπίδα καὶ δόρυ παρὰ τῆς πόλεως,

en dan ontvangen zij van de Staat hun schild en speer,

περιπολοῦσι τὴν χώραν καὶ διατρίβουσιν ἐν τοῖς φυλακτηρίοις.

zij patrouilleren door het land, worden ondergebracht in de forten,

φρουροῦσι δὲ τὰ δύο ἔτη χλαμύδας ἔχοντες,

en verblijven daar de rest van de twee jaar in militair uniform,

45 καὶ ἀτελεῖς εἰσι πάντων·

en zijn vrijgesteld van alle belastingen:

καὶ δίκην οὔτε διδόασιν οὔτε λαμβάνουσιν,

zij mogen niemand voor de rechtbank dagen, en kunnen evenmin voor een rechtbank gedaagd worden,

ἵνα μὴ πρόφασις ἧ τοῦ ἀπιέναι,

om geen hun excuses te geven hun post te verlaten,

πλὴν περὶ κλήρου καὶ ἐπικλήρου,

al wordt er wel uitzondering gemaakt voor een grondverdeling of erfeniskwestie

κἂν τινι κατὰ τὸ γένος ἱερωσύνη γένηται.

of indien er in de familie een ceremoniële plechtigheid plaatsvindt .

50 Διεξελθόντων δὲ τῶν δυεῖν ἐτῶν, ἤδη μετὰ τῶν ἄλλων εἰσίν.

Na afloop van deze twee jaren, zijn zij voortaan volledig gelijkwaardig aan de anderen.

Er zijn overigens nog tal van andere Griekse historici geweest, maar de bewaarde resten van hun werken staan in omgekeerde verhouding tot de productie :

- **ÉPHORUS**¹ van Cyme (Gr. Ἐφορος / Éforos, ± 405 - ± 330 v.C.) is de auteur van een later veel geciteerde *'Algemene Griekse Geschiedenis'* vanaf de inval van de Doriërs (1036 v.C.?) tot 340 v.C. Stilistisch staat hij dichterbij Herodotus dan bij Thucydides, door het novellistische karakter van zijn werk.
- **CTESIÁS**² van Cnidus (Gr. Κτησίας / Ktèsías, ± 400 v.C.) was lijfarts van de Perzische koning Artaxerxes II en schreef een *Perzische* en een *Indische Geschiedenis*, doorspekt met allerlei fantastische schilderingen, die zijn geloofwaardigheid ernstig aantasten.
- **THEÓPOMPOS**³ van Chios (Gr. Θεόπομπος / Theópompos, geboren ± 376 v.C.) schreef zijn magnum opus *'Philippiká'*, een Griekse geschiedenis over de tijd van koning Philippus II van Macedonië. In zijn *'Helleniká'* zette hij het werk van Thucydides voort. Hij was bijzonder scherp en grof in zijn oordeel over politici: met deze houding maakte hij zich veel vijanden, waardoor hij op latere leeftijd moest vluchten naar het hof van koning Ptolemaeus van Egypte.

In de literatuur van de Oudheid bestaan er slechts een viertal verwijzingen naar **CRATIPPUS** van Athene (Gr. Κράτιππος / Krátippos, ± 376 v.C.), en zijn belang als historicus dankt hij vooral aan het feit dat hij door vooraanstaande filologen geïdentificeerd wordt als de anonieme auteur van de **HELLENICA OXYRHYNCHIA**⁴. Sinds de eerste helft van de 20^e eeuw worden er in de Egyptische stad El-Beheseh (in de Ptolemaeïsche tijd *'Oxyrhynchus'*) omvangrijke archeologische opgravingen verricht, en deze worden beschouwd als een van de belangrijkste ooit verricht. De afgelopen decennia is er in het gebied rondom Oxyrhynchus onafgebroken gegraven, en men heeft op deze wijze een enorme collectie goed bewaarde teksten op papyrus verkregen, uit de Griekse en Romeinse perioden van de Egyptische geschiedenis. Hieronder bevonden zich ook een paar vrij lange fragmenten van een anoniem Grieks geschiedwerk dat grondig werd bestudeerd en uitgegeven - bij gebrek aan beter - onder de naam *Hellenica Oxyrhynchia*. Het werk, dat waarschijnlijk bedoeld was, net als de *Hellenica* van Xenophon, als aanvulling bij Thucydides' geschiedenis van de Peloponnesische Oorlog, is geschreven tussen de jaren 387 en 346 v.C. De identificatie van de auteur kan, ondanks vele pogingen, niet als gelukt worden beschouwd. Verschillende auteurs werden reeds vernoemd waaronder Theopompus en Ephorus, maar volgens de meest recente studies zou het om Cratippus gaan. Wat er ook van zij, uit de gehele behandelingswijze blijkt de grote deskundigheid en de kritische zin van de auteur.

In de Hellenistische periode werden uitgebreide **materiaalverzamelingen** aangelegd, waarbij de verzameling *'Staatsinrichtingen'* van de 'homo universalis' **ARISTOTÉLES** (Gr. Ἀριστοτέλης, 384 - 322 v.C.) als een lichtend voorbeeld geldt (cf. supra). Ook de **biografie**, gewoonlijk met een sterk anekdotische inslag, kwam in deze periode tot ontwikkeling. Een dankbaar onderwerp

¹ "Ephorus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mrt 2013, 14:26 (UTC). 13 mrt 2013, 14:26 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Ephorus&oldid=35792127>.

² "Ctesias." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 29 nov 2013, 17:19 (UTC). 29 nov 2013, 17:19 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Ctesias&oldid=39542916>.

³ "Theopompus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 mrt 2013, 00:37 (UTC). 9 mrt 2013, 00:37 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Theopompus&oldid=35486279>.

⁴ "Oxyrhynchus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 25 okt 2014, 10:01 (UTC). 25 okt 2014, 10:01 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Oxyrhynchus&oldid=42343500>.

vormden vooral de dikwijls romantiserend geschreven veroveringen van Alexander de Grote. Reeds koning **PTOLEMAEUS I 'SOTER'**¹ (Gr. Πτολεμαῖος / Ptolemaíos, 367 - 283 v.C.) stelde een (verloren) '*Geschiedenis van Alexander*' te boek.

Invloedrijk is het werk van **TIMAEUS**² van Tauromenium (Gr. Τιμαῖος / Timaios, ± 345 - ± 260 v.C.) geweest, die de geschiedenis van Groot-Griekenland tot 264 v.C. heeft geschilderd.

Het Grieks, dat nu was uitgegroeid tot een algemene cultuurtaal, werd ook de taal van niet-Griekse geschiedschrijvers :

- **BÉROSSUS**³ (Gr. Βήρωσος / Bèrossos, ± 300 v.C.), een priester van de god Baäl, stelde ten behoeve van Grieken een '*Geschiedenis van Babylon*' samen.
- **MANÉTHO**⁴ (Gr. Μανέθων / Manethon, ± 300 v.C.) schreef een werk over de geschiedenis en de godsdienst van de Egyptenaren. Zijn indeling van de Egyptische dynastieën in drie perioden is tegenwoordig de algemeen aanvaarde indeling van de Egyptische geschiedenis in *Oude Rijk*, *Middenrijk* en *Nieuwe Rijk*. Het werk van Manetho, die zelf beweert dat hij de officiële lijst der koningen heeft geraadpleegd, werd later vaak door joodse en christelijke auteurs gebruikt als bron voor het opstellen van de bijbelse chronologie.
- De Romein **Quintus FABIUS PICTOR**⁵ (2^e helft van de 3^e eeuw v.C.) : zie hoofdstuk 4

¹ "Ptolemaeus I Soter." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mei 2014, 10:16 (UTC). 13 mei 2014, 10:16 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Ptolemaeus_I_Soter&oldid=41282208>.

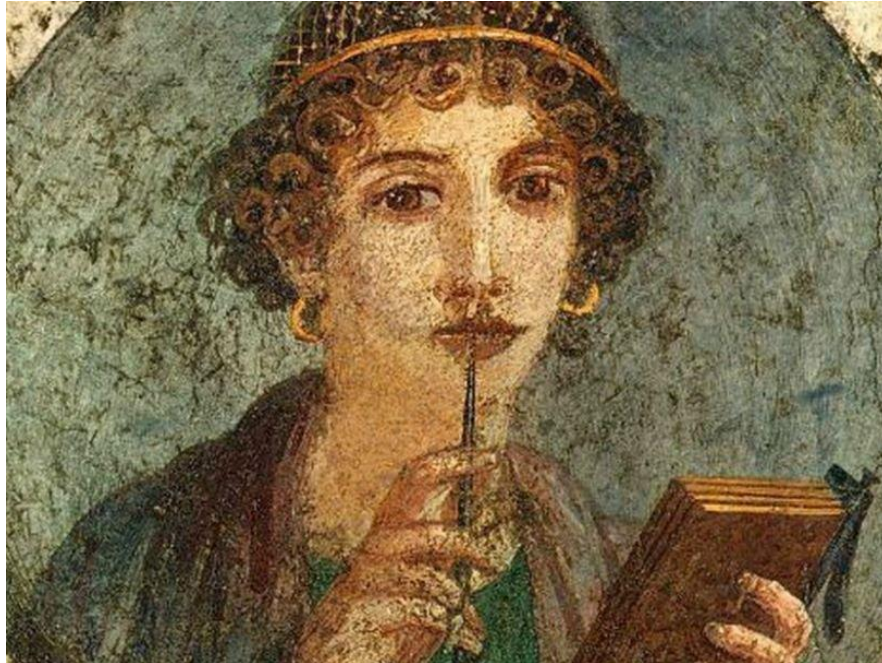
² "Timaeus van Tauromenium." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 20 dec 2013, 09:52 (UTC). 20 dec 2013, 09:52 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Timaeus_van_Tauromenium&oldid=39860394>.

³ "-." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 27 okt 2014, 11:00 (UTC). 27 okt 2014, 11:00 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Berossus&oldid=42355916>.

⁴ "Manetho." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 mrt 2013, 21:44 (UTC). 8 mrt 2013, 21:44 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Manetho&oldid=35482936>.

⁵ "Quintus Fabius Pictor." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 feb 2014, 21:21 (UTC). 11 feb 2014, 21:21 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Quintus_Fabius_Pictor&oldid=40411332>.

4. Het Romeinse Rijk ...

De Romein **Quintus Fabius Pictor**¹ (2^e helft van de 3^e eeuw v.C.) schreef Romeinse geschiedenis in het Grieks. Hij behoorde tot een voorname patricische gens, raakte helemaal doordrongen van de Griekse cultuur en sprak zelf vloeiend Grieks. Na de smadelijke Romeinse nederlaag bij Cannae² (216 v.C.) werd Fabius aan het hoofd van een diplomatiek gezantschap naar Delphi gestuurd om aan het orakel raad te vragen hoe Rome uit de impasse kon geraken. Tijdens deze reis kon hij zich een duidelijker beeld vormen van de anti-Romeinse gevoelens die in de hellenistische wereld de ronde deden. Als reactie daarop besloot hij bij zijn terugkeer een werk te schrijven - in het Grieks - waarin hij het Romeinse standpunt zou verduidelijken. Hij schreef een '*Romeinse Geschiedenis*' van Aeneas tot aan de Tweede Punische Oorlog³, en bediende zich van het Grieks om de Romeinse politiek en staatsinstellingen bekend te maken in de Griekse (= "beschaafde") wereld. Dit werk, dat slechts fragmentarisch bewaard bleef, heeft een grote invloed uitgeoefend op de latere historiografie, zodat men gerust mag stellen dat Fabius Pictor de grondlegger van de Romeinse geschiedschrijving werd.

¹ "Quintus Fabius Pictor." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 feb 2014, 21:21 (UTC). 11 feb 2014, 21:21<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Quintus_Fabius_Pictor&oldid=40411332>.

² "Slag bij Cannae." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 21 dec 2014, 17:28 (UTC). 21 dec 2014, 17:28<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Slag_bij_Cannae&oldid=42801813>.

³ "Tweede Punische Oorlog." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 28 dec 2014, 16:53 (UTC). 28 dec 2014, 16:53<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tweede_Punische_Oorlog&oldid=42865219>.

Één naam mag hierbij niet onvermeld blijven: **Πολύβιος**¹ van Megalópolis (Gr. Πολύβιος / Polybios, 210 – 120 v.C.). Hij is een typisch product van het hellenisme en schiep voor de Romeinen een theoretisch kader om aan historiografie en aan politiek te doen. Net als zijn vader bekleedde Polybios in zijn vaderstad Megalopolis belangrijke militaire, politieke en diplomatieke functies. Hoewel hij voorstander was van een neutraliteitspolitiek ten overstaan van de supermacht-in-wording Rome, behoorde hij toch tot de duizend Griekse gijzelaars die na de Romeinse overwinning bij Pydna² (168 v.C.) naar Rome werden overgebracht. Daar belandde hij binnen de aristocratische clan der Scipiones³, die dweept met alles wat Grieks was, en zo raakte hij nauw bevriend met Scipio Africanus⁴, die hij later als adviseur volgde naar Spanje en Noord-Afrika, en in wiens gezelschap hij de verwoesting van Carthago en van Korinthe meemaakte. Hij stortte zich als een bezetene op de Romeinse geschiedenis en behandelde de Punische Oorlogen in ruim veertig boeken. Hij was erg gefascineerd door de imperialistische politiek van de Romeinen en de volgens hem geniale politieke instellingen en militaire aanpak van de nieuwe supermacht.

Fragment 1 : waarom je dit boek moet lezen ...

Εἰ μὲν τοῖς πρὸ ἡμῶν ἀναγράφουσι τὰς πράξεις

Als de geschiedschrijvers die mij zijn voorgegaan

παραλελειφθαι συνέβαινε τὸν ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἱστορίας ἔπαινον,

toevallig zouden nagelaten hebben de lof van het historisch onderzoek zelf te zingen,

ἴσως ἀναγκαῖον ἦν τὸ προτρέπεσθαι πάντα

dan zou het misschien nog noodzakelijk zijn iedereen er toe aan te sporen

πρὸς τὴν αἴρεσιν καὶ παραδοχὴν τῶν τοιούτων ὑπομνημάτων

geschriften als deze eerder ter hand te nemen dan andere,

5 διὰ τὸ μηδεμίαν ἐτοιμοτέραν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις διόρθωσιν

want er bestaat geen méér voor de hand liggende levensles voor de mensheid,

τῆς τῶν προγεγενημένων πράξεων ἐπιστήμης.

dan de kennis van het verleden.

Ἐπεὶ δ' οὐ τινὲς οὐδ' ἐπὶ ποσόν,

Niet zomaar de eerste de beste geschiedschrijver zegt dit, in bescheiden bewoordingen,

ἀλλὰ πάντες ὡς ἔπος εἶπεῖν ἀρχῆ καὶ τέλει κέχρηται τούτῳ,

maar omzeggens allen zien hierin de grondslag en het doel van de geschiedschrijving.

φάσκοντες ἀληθινωτάτην μὲν εἶναι παιδεῖαν καὶ γυμνασίαν

De ideale opleiding en training - naar hun inzicht -

10 πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις τὴν ἐκ τῆς ἱστορίας μάθησιν,

voor wie politiek actief wil zijn, is de les die uit de geschiedenis kan getrokken worden.

¹ "Polybios." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 21 dec 2013, 19:01 (UTC). 21 dec 2013, 19:01 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Polybios&oldid=39872037>.

² "Slag bij Pydna." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 31 aug 2014, 17:40 (UTC). 31 aug 2014, 17:40 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Slag_bij_Pydna&oldid=41989153>.

³ "Scipio (cognomen)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 12 mrt 2013, 13:01 (UTC). 12 mrt 2013, 13:01 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Scipio_(cognomen)&oldid=35631239>.

⁴ "Publius Cornelius Scipio Africanus maior." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 20 dec 2014, 10:52 (UTC). 20 dec 2014, 10:52 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Publius_Cornelius_Scipio_Africanus_maior&oldid=42792069>.

ἐναργεστάτην δὲ καὶ μόνην διδάσκαλον

De levendigste en enige leermeesteres

τοῦ δύνασθαι τὰς τῆς τύχης μεταβολὰς γενναίως ὑποφέρειν

die ons in staat stelt de wisselvalligheden van het lot op een waardige wijze te dragen

τὴν τῶν ἀλλοτρίων περιπετειῶν ὑπόμνησιν.

is de herinnering aan de onverwachte slagen die anderen hebben getroffen.

Δῆλον ὡς οὐδενὶ μὲν ἂν δόξαι καθήκειν

Het is zonneklaar dat niemand zich geroepen moet voelen

15 περὶ τῶν καλῶς καὶ πολλοῖς εἰρημένων ταυτολογεῖν,

om wat reeds velen voortreffelijk hebben uitgedrukt nog eens te herhalen

ἥκιστα δ' ἡμῖν.

en ikzelf allerminst.

Αὐτὸ γὰρ τὸ παράδοξον τῶν πράξεων,

Want juist dat paradoxale karakter van de gebeurtenissen

ὑπὲρ ὧν προηγήμεθα γράφειν,

waaraan ik dit boek heb gewijd,

ἱκανὸν ἔστι προκαλέσασθαι καὶ παρορμηῆσαι πάντα

is geschikt om iedereen uit te dagen en te prikkelen,

20 καὶ νέον καὶ πρεσβύτερον

iedereen, zowel jong als oud,

πρὸς τὴν ἔντευξιν τῆς πραγματείας.

om kennis te maken met mijn verhandeling.

Τίς γὰρ οὕτως ὑπάρχει φαῦλος ἢ ῥάθυμος ἀνθρώπων

Wie toch ter wereld is zo ongeïnteresseerd en onverschillig

ὃς οὐκ ἂν βούλοιο γινῶναι

dat hij niet zou willen weten

πῶς καὶ τίνι γένει πολιτείας ἐπικρατηθέντα

op welke manier en met behulp van welk soort staatsvorm

25 σχεδὸν ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην

vrijwel de gehele bewoonde wereld

οὐχ ὀλοῖς πεντήκοντα καὶ τρισὶν ἔτεσιν

in minder dan drieënvijftig jaar tijd is veroverd

ὑπὸ μίαν ἀρχὴν ἔπεσε τὴν Ῥωμαίων,

en onder één gezag is terechtgekomen, dat van de Romeinen?

ὃ πρότερον οὐχ εὐρίσκεται γεγονός.

Iets dergelijks heeft zich nooit eerder voorgedaan.

Τίς δὲ πάλιν οὕτως ἐκπαθῆς

En wie laat zich dan weer zo meeslepen

30 πρὸς τι τῶν ἄλλων θεαμάτων ἢ μαθημάτων

door iets van andere zaken die hij wil zien of weten,

ὃς προουργιαίτερον ἂν τι ποιήσαιτο τῆσδε τῆς ἐμπειρίας;

dat hij dááran de voorkeur zou geven boven deze ervaring?

Ὡς δ' ἔστι παράδοξον καὶ μέγα

Het verrassende en grootse

τὸ περὶ τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν θεώρημα

van het voorwerp van mijn onderzoek

γένοιτ' ἂν οὕτως μάλιστ' ἐμφανές,

zou wel het duidelijkst blijken

- 35 εἰ τὰς ἐλλογιμωτάτας τῶν προγεγενημένων δυναστειῶν,
als wij de meest aanzienlijke rijken uit het verleden,
περὶ ἃς οἱ συγγραφεῖς τοὺς πλείστους διατέθινται λόγους,
waarover de geschiedschrijvers de meest uitgebreide werken hebben geschreven,
παραβάλοιμεν καὶ συγκρίναίμεν πρὸς τὴν Ῥωμαίων ὑπεροχὴν.
naast de hegemonie van de Romeinen zouden leggen en ze daarmee zouden vergelijken.

Fragment 2 : functiebeschrijving van de Romeinse consuls

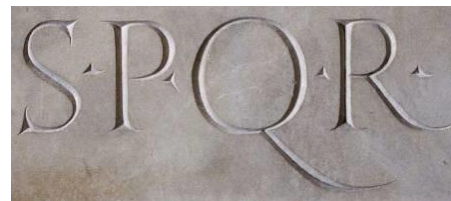
- Οἱ μὲν γὰρ ὕπατοι πρὸ τοῦ μὲν ἐξάγειν τὰ στρατόπεδα
De consuls nu, nog vóór zij met hun legioenen te velde trekken, hebben,
παρόντες ἐν Ῥώμῃ
wanneer zij in Rome verblijven,
πασῶν εἰσι κύριοι τῶν δημοσίων πράξεων.
beslissingsbevoegdheid in alle openbare aangelegenheden,
5 Οἷ τε γὰρ ἄρχοντες οἱ λοιποὶ πάντες ὑποτάττονται
Al de overige magistraten zijn immers aan hen ondergeschikt
καὶ πειθαρχοῦσι τούτοις πλὴν τῶν δημάρχων,
en aan hen gehoorzaamheid verschuldigd, de volkstribunen uitgezonderd.
εἷς τε τὴν σύγκλητον οὗτοι τὰς πρεσβείας ἄγουσι.
Zij zijn het ook die gezantschappen bij de senaat introduceren.
Πρὸς δὲ τοῖς προειρημένοις
Bovenop de hoger vermelde bevoegdheden
οὗτοι τὰ κατεπείγοντα τῶν διαβουλίῶν ἀναδιδόασιν,
zijn zij het die de meest dringende aangelegenheden op de agenda van de senaatsvergaderingen zetten,
10 οὗτοι τὸν ὅλον χειρισμὸν τῶν δογμάτων ἐπιτελοῦσι.
zijn zij het ook die tot in de details de senaatsbesluiten moeten laten uitvoeren.
καὶ μὴν ὅσα δεῖ διὰ τοῦ δήμου συντελεῖσθαι
Voor alle staatsaangelegenheden die door de volksvergadering
τῶν πρὸς τὰς κοινὰς πράξεις ἀνηκόντων,
moeten behartigd worden,
τούτοις καθήκει φροντίζειν καὶ συνάγειν τὰς ἐκκλησίας,
daar moeten zij zorg voor dragen, daartoe moeten zij de volksvergadering samenroepen,
τούτοις εἰσφέρειν τὰ δόγματα,
er wetsvoorstellen indienen,
15 τούτοις βραβεύειν τὰ δοκοῦντα τοῖς πλείοσι.
en toezicht houden op de uitvoering van de volksbesluiten die bij meerderheid zijn aangenomen.
Καὶ μὴν περὶ πολέμου κατασκευῆς
Inzake de voorbereiding van een oorlog
καὶ καθόλου τῆς ἐν ὑπαίθροις οἰκονομίας
alsook inzake de gehele organisatie van het leger te velde
σχεδὸν αὐτοκράτορα τὴν ἐξουσίαν ἔχουσι.
hebben zij vrijwel onbeperkte bevoegdheid.
Καὶ γὰρ ἐπιτάττειν τοῖς συμμαχικοῖς τὸ δοκοῦν,
Zij mogen immers de bondgenoten naar eigen goeddunken opdrachten geven,

- 20 καὶ τοὺς χιλιάρχους καθιστάναι,
krijgstribunen aanstellen,
καὶ διαγράφειν τοὺς στρατιώτας,
strijdkrachten ronselen,
καὶ διαλέγειν τοὺς ἐπιτηδεῖους τούτοις ἕξεσι.
en geschikte personen daaruit selecteren
Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις
Naast hogergenoemde taken
ζημιῶσαι τῶν ὑποταττομένων ἐν τοῖς ὑπαίθροις
mogen zij ook tijdens de veldtocht iedere ondergeschikte
25 ὃν ἂν βουλευθῶσι κύριοι καθεστᾶσιν.
naar eigen goeddunken een tuchtstraf op leggen.
Ἐξουσίαν δ' ἔχουσι καὶ δαπανᾶν τῶν δημοσίων ὅσα προθεῖντο,
Verder hebben zij de bevoegdheid om zoveel staatsgelden te besteden als hun nodig lijkt,
παρεπομένου ταμίου
en daartoe worden zij bijgestaan door een quaestor
καὶ πᾶν τὸ προσταχθὲν ἐτοίμως ποιοῦντος·
die alles wat hem wordt opgedragen zonder meer uitvoert.
ὥστ' εἰκότως εἰπεῖν ἂν,
Zo zou dus iemand terecht kunnen zeggen,
30 ὅτε τις εἰς ταύτην ἀποβλέψειε τὴν μερίδα,
wanneer hij zou kijken naar dit ene element in de Romeinse staatsinrichting,
διότι μοναρχικὸν ἀπλῶς καὶ βασιλικὸν ἐστὶ τὸ πολίτευμα.
dat er hier gewoonweg sprake is van alleenheersschappij of koningschap.

Fragment 3 : Onderlinge afhankelijkheid van consuls, senaat en volk

- Ὁ μὲν γὰρ ὕπατος,
Wanneer nu de consul
ἐπειδὴν τυχὼν τῆς προειρημένης ἐξουσίας
eenmaal hij de hierboven omschreven volmacht gekregen heeft
ὀρμήσῃ μετὰ τῆς δυνάμεως,
en met zijn legermacht er op uit trekt,
35 δοκεῖ μὲν αὐτοκράτωρ εἶναι
lijkt het wel alsof hij over een onbeperkte bevoegdheid beschikt
πρὸς τὴν τῶν προκειμένων συντέλειαν,
om zijn plannen uit te voeren,
προσδεῖται δὲ τοῦ Δήμου καὶ τῆς Συγκλήτου,
maar in feite heeft hij het Volk en de Senaat nodig
καὶ χωρὶς τούτων ἐπὶ τέλος ἄγειν τὰς πράξεις οὐχ ἰκανός ἐστι.
en kan hij zonder hun medewerking zijn ondernemingen niet tot een goed einde brengen.
Δῆλον γὰρ
Het is immer duidelijk

- 40 ὡς δεῖ μὲν ἐπιπέμπεσθαι τοῖς στρατοπέδοις ἀεὶ τὰς χορηγίας·
dat staande legers onafgebroken bevoorraad moeten worden,
- ἀνευ δὲ τοῦ τῆς Συγκλήτου βουλήματος
maar zonder de instemming van de Senaat
- οὔτε σῖτος οὔθ' ἱματισμὸς
kan er voedsel, kleding,
- οὔτ' ὀψώνια δύνανται χορηγεῖσθαι τοῖς στρατοπέδοις,
noch soldij aan de legers verstrekt worden,
- ὥστ' ἀπράκτους γίνεσθαι τὰς ἐπιβολὰς τῶν ἡγουμένων,
en bijgevolg lopen de initiatieven van de legeraanvoerders op niets uit
- 45 ἐθελοκακεῖν καὶ κωλυσιεργεῖν
zo lang dwars liggen en tegen werken
- προθεμένης τῆς Συγκλήτου.
de bedoeling van de Senaat blijft.
- Καὶ μὴν τό γ' ἐπιτελεῖς ἢ μὴ γίνεσθαι τὰς ἐπινοίας
Of de plannen en voornemens van de legeraanvoerders
- καὶ προθέσεις τῶν στρατηγῶν ἐν τῇ Συγκλήτῳ κεῖται·
al dan niet verwezenlijkt worden ligt óók in de handen van de Senaat:
- τοῦ γὰρ ἐπαποστεῖλαι στρατηγὸν ἕτερον,
want of er een andere bevelhebber wordt gemandateerd
- 50 ἐπειδὴν ἐνιαύσιος διέλθη χρόνος,
na verloop van één jaar,
- ἢ τὸν ὑπάρχοντα ποιεῖν ἐπίμονον, ἔχει τὴν κυρίαν αὕτη.
of dat de termijn van de generaal in functie wordt verlengd, over die vraag beslist uitsluitend de Senaat.
- Καὶ μὴν τὰς ἐπιτυχίας τῶν ἡγουμένων
Ook de mogelijkheid de successen van de bevelhebbers
- ἐκτραγωδῆσαι καὶ συναυξῆσαι
in epische stijl te bejubelen of te overschatten
- καὶ πάλιν ἀμαυρῶσαι καὶ ταπεινῶσαι
of ze anderzijds te bekladden en te minimaliseren.
- 55 τὸ Συνέδριον ἔχει τὴν δύναμιν·
ligt in handen van de Senaat.
- τοὺς γὰρ προσαγορευομένους παρ' αὐτοῖς 'θριάμβους',
De door de Romeinen zo genoemde 'triumftochten',
- δί' ὧν ὑπὸ τὴν ὄψιν ἄγεται τοῖς πολίταις ὑπὸ τῶν στρατηγῶν
waarmee de veldheren voor de ogen van hun medeburgers
- ἢ τῶν κατειργασμένων πραγμάτων ἐνάργεια,
een levendige voorstelling van hun geleverde prestaties geven,
- τούτους οὐ δύνανται χειρίζειν, ὡς πρέπει,
kunnen niet georganiseerd worden *zoals het hoort,*
- 60 ποτὲ δὲ τὸ παράπαν οὐδὲ συντελεῖν,
en soms zelfs helemaal níét doorgaan,

ἐὰν μὴ τὸ συνέδριον συγκατάθῃται

indien de senaat er niet mee instemt

καὶ δῶ τὴν εἰς ταῦτα δαπάνην.

en er de nodige geldmiddelen voor vrijmaakt.

Τοῦ γε μὴν δήμου στοχάζεσθαι καὶ λίαν αὐτοῖς ἀναγκαῖόν ἐστι,

Maar ook de visie van het volk moeten de consuls zeker in het oog houden,

κὰν ὄλως ἀπὸ τῆς οἰκείας τύχῃσι πολὺν τόπον ἀφεστῶτες·

zelfs al zijn ze op geruime afstand van huis verwijderd.

65 ὁ γὰρ τὰς διαλύσεις καὶ συνθήκας ἀκύρους καὶ κυρίας ποιῶν,

Het volk heeft immers, zoals ik hoger al zei, de bevoegdheid om vijandelikheden te beëindigen

ὡς ἐπάνω προεῖπον, οὕτως ἐστίν.

en overeenkomsten al dan niet te ratificeren.

Τὸ δὲ μέγιστον ἀποτιθεμένους τὴν ἀρχὴν

En wat nog het sterkste is: wanneer ze hun ambt neerleggen

ἐν τούτῳ δεῖ τὰς εὐθύνas ὑπέχειν τῶν πεπραγμένων·

moeten de consuls in de Volksvergadering verantwoording afleggen van hun gevoerde beleid.

ὥστε κατὰ μηδένα τρόπον ἀσφαλὲς εἶναι τοῖς στρατηγοῖς

Bijgevolg is het voor de consuls in elke geval riskant

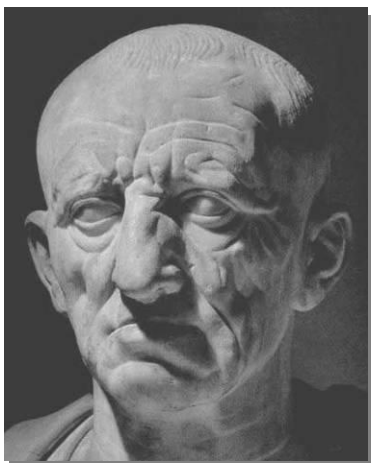
70 ὀλιγωρεῖν μήτε τῆς Συγκλήτου μήτε τῆς τοῦ Πλήθους εὐνοίας.

geen aandacht te schenken aan de welwillende steun van de Senaat en van het Volk.

De Romeinen zelf hadden altijd al veel aandacht aan hun verleden besteed. Hun aangeboren conservatieve houding, onmiskenbare familietrots en nationaal bewustzijn vormden dan ook een uitstekende voedingsbodem om aan geschiedschrijving te doen. Méér dan welk ander volk wilden ze onsterfelijke roem vergaren voor zichzelf, hun familie (*'gens'*) en hun vaderland. Dat die roemruchte prestaties dan ook gretig opgetekend en wereldkundig gemaakt werden was in die optiek de evidentie zelf. Toch duurde het ook bij de Romeinen wel even voor de geschiedschrijving als echt literair genre op gang kwam. Reeds heel vroeg werden door priesters, wetsdienaars en andere hoogwaardigheidsbekleders merkwaaardige gebeurtenissen en memorabele daden opgetekend of gebeiteld op gedenkplaten. Op een bepaald moment werden sommige daarvan "gebundeld". Dit is ongeveer wat de zogenaamde 'ANNALISTEN'¹ deden. Ze zijn zowat de eerste Romeinse geschiedschrijvers en noteerden summier en in strikt chronologische volgorde wat er jaar na jaar gebeurd was in het verleden. Ze legden lange lijsten, 'Annales' (= 'jaarboeken') aan, die op zich misschien niet veel betekenden, maar toch een eerste aanzet vormden voor latere historici.

¹ "Annalen." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 20 dec 2014, 15:09 (UTC). 20 dec 2014, 15:09</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Annalen&oldid=42793840>.

Één van deze annalisten was een zekere **Gaius FANNIUS** uit de tweede helft van de 2e eeuw v.C. Hij nam in 146 deel aan de bestorming van Carthago, werd *tribunus plebis*¹ in 142, praetor² in 132 en tenslotte consul in 122. In die hoedanigheid verzette hij zich heftig tegen Gaius Gracchus³ voorstel om de Italische bondgenoten het Romeinse burgerrecht te verlenen. Op zijn naam staat ook een verloren gegane geschiedenis van Rome, "*Annales*" genoemd, waarvan Marcus Brutus een compendium vervaardigde en Sallustius⁴ de betrouwbaarheid roemde.

Marcus Porcius CATO 'de Oudere'⁵ (234 – 149 v.C.) was de eerste Romein die echte geschiedenis van Rome schreef, waarbij hij tot 753 v.C. trachtte terug te gaan. In een wat stugge, onbeholpen stijl, die niet erg in de smaak viel, schreef hij, behalve "*de Agri Culturā*", een praktisch vademecum voor de beheerder van een landbouwbedrijf, ook een werk met als titel "*Origines*" (= 'Oorsprongen'). Deze herenboer, legerofficier en selfmade politicus stond bekend als een hevig voorvechter van het conservatisme, waarbij hij zich met hand en tand verzette tegen de fameuze clan der Scipiones en de graecofiele invloeden die zij in Rome introduceerden. Daartegenover verdedigde hij de terugkeer naar de oude Romeinse *virtus*. Daarom ook dat hij een werk schreef over de oorsprong van Rome en de Italische steden.

Hierbij wilde hij zeker ook de Italische volkeren dichter bijeenbrengen met Rome. Hij was een politicus van de rechte lijn en beroemd om zijn stokpaardje waarmee hij te pas en te onpas zijn redevoeringen afsloot: '*Ceterum censeo Carthaginem delendam esse.*' (= 'Overigens ben ik de mening toegedaan dat we Carthago beter met de grond gelijk maken.'). Cato kwam in de politiek terecht als een 'homo novus'⁶ en hierdoor voelde hij zich enigszins verplicht om zich op politiek vlak te bewijzen. Cato's historisch inzicht is vrij degelijk en hij probeert te voldoen aan de eisen die door THUCYDIDES en POLYBIUS⁷ gesteld werden, maar zijn schrijfstijl is erg moraliserend. Deze stijl werd niet gevolgd door de Romeinen, en Cato werd later door Cicero bekritiseerd omwille van zijn gebrekkige stijl. De grotendeels verloren gegane '*Origines*' was in navolging van het werk van zijn voorgangers annalistisch opgebouwd, maar toch waarschijnlijk niet zo strikt als zijn voorgangers. Cato wenste in elk geval geen droge opsomming van historische gebeurtenissen, zoals mag blijken uit een citaat dat we bij AULUS GELLIUS⁸ kunnen lezen: '*... Non lubet scribere, quod in tabulā apud pontificem maximum est, quotiens annona cara, quotiens lunae aut solis lumine caligo aut quid obstiterit.*' (= 'Het is niet verkieslijk te schrijven zoals op het bord bij de hogepriester gebeurt: hoe vaak de graanprijs hoog heeft gestaan, hoeveel maans- en zonsverduisteringen er zijn geweest of wat er tot last was.')

¹ "Volkstribuun." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 23 jan 2015, 21:30 (UTC). 23 jan 2015, 21:30 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Volkstribuun&oldid=43091505>.

² "Praetor." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 6 nov 2014, 08:09 (UTC). 6 nov 2014, 08:09 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Praetor&oldid=42421201>.

³ "Gaius Sempronius Gracchus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 6 nov 2013, 15:38 (UTC). 6 nov 2013, 15:38 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Gaius_Sempronius_Gracchus&oldid=39366959>.

⁴ Cf. infra blz.100

⁵ "Marcus Porcius Cato Censorius maior." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 6 nov 2014, 10:19 (UTC). 6 nov 2014, 10:19 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcus_Porcus_Cato_Censorius_maior&oldid=42422014>.

⁶ "Homo novus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 4 jan 2015, 16:47 (UTC). 4 jan 2015, 16:47 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Homo_novus&oldid=42921278>.

⁷ Cf. supra blz. 77.

⁸ Cf. in fra blz.212.

Uit diverse bronnen is ons de naam bekend van **ΕΥΡÓΛΕΜΟΣ** (Εὐπόλεμος, 2^e eeuw v.C.), de oudste Hellenistisch-Joodse geschiedschrijver van wie ook fragmentaire uittreksels uit zijn werk bewaard bleven. Als de belangrijkste bron kunnen we EUSEBIUS van Caesarea¹ vermelden. Op basis van stijl en woordkeuze kunnen we afleiden dat Eupolemus' werk oorspronkelijk in het Grieks is geschreven, rond het midden van de 2^e eeuw v.C. Dat hij zijn werk dateert bij middel van de Seleuciden, en niet van de Ptolemaeërs, kan er op wijzen dat hij van Palestijnse origine was. Mogelijk valt deze Eupolemus te identificeren met een gelijknamige persoon die door Judas Maccabaeus² werd uitgestuurd naar Rome om aldaar over een bondgenootschap³ te onderhandelen. Zijn opus magnum was *Ἐπι τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ βασιλέων* / *Over de koningen in Judaea*. In het fragment citeert Eusebius uit het werk van Eupolemus, weliswaar in indirecte rede⁴.

Fragment: bouw van de joodse tempel in Jerusalem ...

[Εὐπόλεμος δέ φησιν ...]

βουλόμενόν τε τὸν Δαβὶδ οἰκοδομῆσαι ἱερόν τῳ θεῳ

(koning) David bouwen

ἀξιοῦν τὸν θεὸν τόπον αὐτῳ δεῖξαι τοῦ θυσιαστηρίου.

< 'vragen' >

aan te wijzen

offerplaats

ἐνθα δὴ ἄγγελον αὐτῳ ὀφθῆναι

boodschapper

< 'verschijnen' >

ἐστῶτα ἐπάνω τοῦ τόπου,

die stond

boven op

5 οὗ τὸν βωμὸν ἰδρῦσθαι ἐν Ἱεροσολύμοις,

waar

altaar

(moest) gebouwd worden

Jerusalem,

καὶ κελεύειν αὐτὸν μὴ ἰδρῦσθαι τὸ ἱερόν,

de tempel (zelf)

διὰ τὸ αἷματι ἀνθρωπίνῳ πεφύρθαι

met bloed

menselijk

bezoedeld (te) zijn

καὶ πολλὰ ἔτη πεπολεμηκέναι

jarenlang

εἶναι δ' αὐτῳ ὄνομα Διαναθάν

Dianathan ('Jonathan?')

10 προστάξαι τε αὐτῳ τοῦτον

< 'opdragen', 'gelasten' >

ὅπως τῳ υἱῳ ἐπιτρέψῃ τὴν οἰκοδομίαν,

< 'overlaten' >

bouw

αὐτὸν δὲ εὐτρεπίζειν τὰ πρὸς τὴν κατασκευὴν ἀνήκοντα,

laten aanvoeren

aanleg / bouw

< 'nodig zijn' >

¹ Cf. infra blz. 238

² "Judas Makkabeüs." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 5 okt 2013, 20:11 (UTC). 5 okt 2013, 20:11 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Judas_Makkabeüs&oldid=39114461>.

³ Zie I Makk. 8. 17 en II Makk. 4.11.

⁴ "Indirecte rede." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 12 nov 2014, 13:51 (UTC). 12 nov 2014, 13:51 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Indirecte_rede&oldid=42466650>.

χρυσίον, ἀργύριον, χαλκόν, λίθους,

brons

ξύλα κυπαρίσσινα καὶ κέδρινα.

-hout cypressen- ceder-

15 Ἀκούσαντα δὲ τὸν Δαβίδ

πλοῖα ναυπηγήσασθαι ἐν Ἐλάνοις, πόλει τῆς Ἀραβίας

schepen (schepen) laten bouwen Eilat¹

καὶ πέμψαι μεταλλευτὰς εἰς τὴν Οὐφρῆ νῆσον,

mijnwerkers ?

κειμένην ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ Θαλάσσει,

Rode

μέταλλα χρυσικὰ ἔχουσαν·

mijnen goud-

20 καὶ τὸ χρυσίον ἐκεῖθεν μετακομίσαι

transporteren

τοὺς μεταλλευτὰς εἰς τὴν Ἰουδαίαν.

Judea

Βασιλεύσαντα δὲ τὸν Δαβίδ ἔτη μ'

40

Σολομῶνι τῷ υἱῷ τὴν ἀρχὴν παραδοῦναι,

Salomo

ὄντι ἐτῶν β', ἐνώπιον Ἡλεί τοῦ ἀρχιερέως

22 in bijzijn van Eli hogepriester

25 καὶ τῶν δώδεκα φυλάρχων

stamhoofden

καὶ παραδοῦναι αὐτῷ τὸν τε χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ χαλκόν

toevertrouwen

καὶ λίθον καὶ ξύλα κυπαρίσσινα καὶ κέδρινα.

καὶ αὐτὸν μὲν τελευτῆσαι, Σολομῶνα δὲ βασιλεύειν [.../...]

< 'sterven'

Διελθὼν δὲ Σολομῶν, ἔχων τοὺς πατρικοὺς φίλους,

< 'vertrekken' met

30 ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ τοῦ Λιβάνου

Libanon

μετὰ τῶν Σιδωνίων καὶ Τυρίων,

(van) Sidon

(van) Tyrus

μετήνεγκε τὰ ξύλα τὰ προκεκομμένα ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ

< 'transporteren' hout al eerder omgehakt

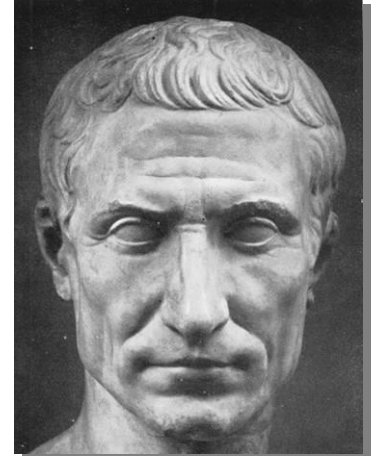
¹ "Eilat." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 jul 2015, 03:47 (UTC). 13 jul 2015, 03:47 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Eilat&oldid=44525376>.

διὰ τῆς θαλάσσης εἰς Ἰόππην,
*over Jaffa*¹
ἐκεῖθεν δὲ πεζῇ εἰς Ἱεροσόλυμα·
te voet Jerusalem
35 καὶ ἄρξασθαι οἰκοδομεῖν τὸ ἱερόν τοῦ θεοῦ,
< 'beginnen' bouwen
ὄντα ἐτῶν τρισκαίδεκα,
ἐργάζεσθαι δὲ τὰ ἔθνη τὰ προειρημένα
volkeren hogervermelde (n.v.d.r. in het vorige hoofdstuk)
καὶ φυλὰς δώδεκα τῶν Ἰουδαίων
stammen
καὶ παρέχειν ταῖς ἑκκαίδεκα μυριάσι
verschaffen honderd zestigduizend (arbeiders)
40 τὰ δέοντα πάντα, κατὰ μῆνα φυλὴν μίαν·
alles wat zij nodig hadden elke maand een andere stam
θεμελιῶσαί τε τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ,
(te) grondvesten
μῆκος πηχῶν ξ', πλάτος πηχῶν ξ',
lengte el 60 breedte
τὸ δὲ πλάτος τῆς οἰκοδομῆς καὶ τῶν θεμελίων πηχῶν ι'.
breedte bouwsel funderingen 10
οὕτω γὰρ αὐτῷ προστάξει Νάθαν τὸν προφήτην τοῦ θεοῦ.
*< 'opdragen' Natan*²
45 οἰκοδομεῖν δὲ ἑναλλάξ
afwisselend
δόμον λίθινον καὶ ἔνδεσμον κυπαρίσσινον,
laag verbindingslaag
πελεκίνοις χαλκοῖς ταλαντιαίοις
krammen 30 kg zwaar
καταλαμβάνοντα τοὺς δύο δόμους·
< 'samenhouden'
οὕτω δ' αὐτὸν οἰκοδομήσαντα
< 'bouwen'
ξυλῶσαι ἔσωθεν κεδρίνοις ξύλοις καὶ κυπαρισσίνοις,
< 'timmeren' aan de binnenkant
ὥστε τὴν λιθίνην οἰκοδομὴν μὴ φαίνεσθαι ...
niet zichtbaar was

¹ "Jaffa (stad)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 28 mei 2015, 23:21 (UTC). 28 mei 2015, 23:21 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Jaffa_(stad)&oldid=44246314>.

² "Natan (profeet)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 feb 2014, 10:50 (UTC). 13 feb 2014, 10:50 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Natan_(profeet)&oldid=40455773>.

De eerste echt volmondige Latijnse geschiedschrijver is niemand minder dan de grote **Gaius JULIUS CAESAR**¹ (101 – 44 v.C.). Zijn roemruchte campagne in Gallië, die acht volle jaren duurde en waarbij hij een spoor van vernieling trok door onze gewesten, heeft hij zelf beschreven in zijn *'Commentarii de Bello Gallico'*, het enige document trouwens uit deze periode dat over onze Keltische voorouders handelt, en eeuwenlang, vooral in onze lessen Latijn, een bestseller zou blijken. Caesar deed zijn best om te laten uitschijnen dat hij de feiten naar waarheid vertelde, onder meer door naar het voorbeeld van Xenophon in zijn *'Anabasis'* in de *hij*-vorm over zijn eigen prestaties te schrijven, maar het valt moeilijk te ontkennen dat hij daarbij wat subjectief te werk ging. Het hele werk heeft trouwens een bewust apologetisch karakter. Caesar wilde zijn handelswijze rechtvaardigen tegenover de senaat en tegenover zijn aartsrivaal Pompeius, én zijn geblutste reputatie bij het Romeinse volk wat oppoetsen, om te bekomen dat zijn proconsulair imperium werd verlengd. Zijn burgeroorlog tegen Pompeius beschreef hij in zijn *'Commentarii de Bello Civili'*: hier is het Leitmotiv de vredeswil van Caesar en de *clementia* die hij tegenover zijn verslagen tegenstanders aan de dag legt.

Commentarii, memoires, hadden bij de Romeinen bescheidener literaire pretenties dan de echte historiografie. In principe waren ze bedoeld als zelfrechtvaardiging en als materiaal voor latere geschiedschrijvers. In zijn beide werken hanteerde Caesar een zuiver klassiek Latijn, bewust eenvoudig gehouden qua vocabularium, met een heldere en zakelijke stijl zonder overdreven retorische opsmuk. Hij was een bevoorrechte, maar ook enigszins bevooroordeelde ooggetuige, die toegang had tot uitstekende bronnen en bijgestaan werd door een hele kanselarij bij het schrijven van zijn politieke en militaire memoires. Zijn historische betrouwbaarheid werd vaak negatief beoordeeld, maar toch lijkt hij zijn relaas van de gebeurtenissen eerder in zijn voordeel bij te kleuren dan te vervalsen.

¹ "Julius Caesar." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 nov 2014, 01:35 (UTC). 30 nov 2014, 01:35</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Julius_Caesar&oldid=42587198>.

Fragment 1 (uit *De Bello Gallico*, boek IV) : de invasie van Britannia door storm bemoeilijkt ...

Eādem nocte accidit ut esset luna plena,

Diezelfde nacht was het toevallig volle maan,

qui dies maritimos aestūs maximos in Oceano effiçere consuevit,

en dat is de dag waarop zich gewoonlijk grote springvloeden in de Noordzee voordoen,

nostrisque id erat incognitum.

De onzen waren daarvan niet op de hoogte.

Ita uno tempore et longas naves, quas Caesar in aridum subduxerat,

En zo kwam het dat tegelijkertijd de oorlogsschepen, die Caesar op het droge had laten trekken,

5 aestus complebat, et onerarias, quae ad ancoras erant deligatae,

volliepen met zeewater, en dat de vrachtschepen, die nog aan de ankers vastlagen,

tempestas adflictabat,

door het stormweer averij opliepen,

neque ulla nostris facultas aut administrandi aut auxiliandi dabatur.

zonder dat de onzen bij machte waren ermee te manoevreren, laat staan er hulp mee te bieden.

Compluribus navibus fractis, reliquae cum essent

Veel schepen braken doormidden, de anderen waren,

funibus, ancoris reliquisque armamentis amissis

door het verlies van kabels, ankers en ander tuig,

10 ad navigandum inutiles,

onklaar gemaakt om te varen.

magna, id quod necesse erat accidere,

Dit bracht, hetgeen vanzelfsprekend moest gebeuren,

totius exercitūs perturbatio facta est.

grote ontsteltenis in het hele leger teweeg.

Neque enim naves erant aliae quibus reportari possent,

Er waren immers geen andere schepen meer over waarmee de soldaten teruggebracht konden worden,

et omnia deerant quae ad reficiendas naves erant usui,

alle materiaal, dat bruikbaar was om de schepen te herstellen, ontbrak

15 et, quod omnibus constabat hiemari in Galliā oportere,

én omdat het voor iedereen vaststond dat ze noodgewongen op het Gallische vasteland zouden gaan overwinteren,

frumentum in his locis in hiemem provisum non erat.

was er op deze plaats geen wintervoorraad voorzien.

Quibus rebus cognitis, principes Britanniae,

Wanneer ze deze situatie doorzagen, begonnen de Britse stamhoofden,

qui post proelium ad Caesarem convenerant, inter se conlocuti,

die na de strijd bij Caesar waren samengekomen, met elkaar te overleggen.

cum et equites et naves et frumentum Romanis deesse intellegerent

Omdat ze begrepen dat de Romeinen geen ruiters, geen schepen en geen graanvoorraad hadden,

20 et paucitatem militum ex castrorum exiguitate cognoscerent,

en uit de geringe omvang van het kamp opmaakten dat er maar een klein aantal soldaten verbleef,

quae hoc erant etiam angustiora

- het kamp was nogal klein om volgende reden

quod sine impedimentis Caesar legiones transportaverat,

dat Caesar zijn legioenen de overtocht had laten maken zonder persoonlijke bagage -

optimum factū esse duxerunt

leidden zij hieruit dat de beste tactiek om uit te voeren was,

rebellione factā frumento commeatūque nostros prohibere

in verzet te komen en te beletten dat de onzen zich zouden bevoorraden in graan of andere levensmiddelen

25 et rem in hiemem producēre,

en dan de situatie tot in de winter te rekken.

quod his superatis aut reditū interclusis

Eenmaal ze de Romeinen verslagen of hun de terugtocht onmogelijk gemaakt zouden hebben,

neminem postea belli inferendi causā

zou er niemand meer zijn die met oorlogsplannen

in Britanniam transiturum confidebant.

naar Britannië zou oversteken - dat was toch hun redenering.

Itaque rursus coniuratione factā paulatim ex castris discedere

En daarom smeedden zij opnieuw een komplot

30 et suos clam ex agris deducere coeperunt.

en begonnen hun krijgers stiekem vanuit hun landerijen weer te mobiliseren.

Fragment 2 (uit *De Bello Gallico*, boek VI) : de druïden¹, meesters van Gallië ...

Illi rebus divinis intersunt,

Zij (= de druïden) houden zich bezig met religieuze aangelegenheden

sacrificia publica ac privata procurant, religiones interpretantur:

zij zien toe op openbare en particuliere offerdiensten en in godsdienstige kwesties geven zij opheldering.

ad hos magnus adolescentium numerus disciplinae causā concurrit,

Een groot aantal jonge mannen komt naar hen toegestroomd om er onderwijs te genieten,

magnoque hi sunt apud eos honore.

en zij staan bij hen in hoog aanzien.

5 Nam fere de omnibus controversiis publicis privatisque constituunt,

Aan hen is immers de beslissing bij nagenoeg alle onenigheden, tussen stammen zowel als tussen particulieren,

et, si quod est admissum facinus, si caedes facta,

en als er een misdaad is begaan of een moord gepleegd,

si de hereditate, de finibus controversia est,

als er ruzie is over een erfenis of er zich een grensgeschil voordoet,

idem decernunt, praemia poenasque constituunt;

zijn zij het weer die een beslissing nemen, en schadevergoedingen en boetes vastleggen.

si qui aut privatus aut populus

Indien een particulier of een stam

10 eorum decreto non stetit, sacrificiis interdicunt.

zich niet aan hun vonnis houdt, mag hij niet meer deelnemen aan de offerplechtigheden.

¹ "Druïde." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 16 nov 2014, 15:41 (UTC). 16 nov 2014, 15:41 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Dru%C3%AFde&oldid=42495559>.

Haec poena apud eos est gravissima. Quibus ita est interdictum,

Dit is de zwaarste straf die zij kennen. Wie met deze banvloek¹ zijn geslagen

hi numero impiorum ac sceleratorum habentur,

worden gerekend onder de goddelozen en de schurken,

his omnes decedunt, aditum sermonemque defugiunt,

allen gaan hen uit de weg, allen schuwen contact of een gesprek met hen,

ne quid ex contagione incommodi accipiant,

uit angst dat ze aan het contact iets onprettigs zouden overhouden,

15 neque his petentibus ius redditur neque honos ullus communicatur.

Zelfs niet als zij er om vragen, kunnen zij geen aanspraak maken op enig recht en geen eerbewijs deelachtig worden.

His autem omnibus druidibus praeest unus,

Maar één van deze druïden staat boven hen allen,

qui summam inter eos habet auctoritatem.

en die oefent in hun kring het hoogste gezag uit.

Hoc mortuo

Als deze overlijdt,

aut si qui ex reliquis excellit dignitate succedit,

dan wordt hij opgevolgd door één van hen, als die zich bijzonder onderscheiden heeft.

20 aut, si sunt plures pares, suffragio druidum,

Of als er meerdere in dat geval zijn, dan brengt een verkiezing door de druïden,

nonnumquam etiam armis de principatū contendunt.

of soms zelfs een tweegevecht de beslissing over de leidersplaats.

Hi certo anni tempore in finibus Carnutum,

Op een vastgestelde tijd van het jaar houden zij in het land der Carnuten²,

quae regio totius Galliae media habetur,

een gebied dat als het centrum van heel Gallië wordt beschouwd,

considunt in loco consecrato.

vergadering op een gewijde plaats.

25 Huc omnes undique, qui controversias habent, conveniunt

Daar komen van heinde en verre alle mensen samen die onenigheden hebben

eorumque decretis iudicisque parent.

en zij leggen zich neer bij hun besluiten en vonnissen.

Disciplina in Britannia reperta

Aangenomen wordt dat de leer in Britannië is ontstaan,

atque inde in Galliam translata esse existimatur,

en vandaar naar het Gallische vasteland is overgewaaid.

et nunc, qui diligentius eam rem cognoscere volunt,

Nu nog steeds vertrekken mensen die zich grondiger in het systeem willen verdiepen

30 plerumque illo discendi causa proficiscuntur.

vaak naar ginder om er in de leer te gaan.

¹ "Excommunicatie." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 26 sep 2013, 06:14 (UTC). 26 sep 2013, 06:14 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Excommunicatie&oldid=39048329>.

² "Carnutes." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 jul 2014, 16:08 (UTC). 8 jul 2014, 16:08 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Carnutes&oldid=41661609>.

Druides a bello abesse consuerunt

Druiden bemoeien zich in principe niet met oorlog,

neque tributa unā cum reliquis pendunt;

en betalen niet mee met de anderen aan de belastingen.

militiae vacationem omniumque rerum habent immunitatem.

Ze hebben vrijstelling van militaire dienst en genieten allerlei voorrechten.

Tantis excitati praemiis et suā sponte multi in disciplinam conveniunt

Aangelokt door dergelijke voordelen komen velen uit eigen beweging bij hen om lessen te volgen,

35 **et a parentibus propinquisque mittuntur.**

en er worden ook velen door hun ouders en verwanten gestuurd.

Magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur.

Men zegt dat zij daar een groot aantal zangen uit het hoofd leren.

Itaque annos nonnulli vicanos in disciplinā permanent.

Daarom ook duurt de opleiding voor meer dan één wel twintig jaar.

Neque fas esse existimant ea litteris mandare,

Zij menen menen dat het zondig is deze materie schriftelijk vast te leggen,

cum in reliquis fere rebus, publicis privatisque rationibus

terwijl zij toch meestal in alle andere gevallen, zoals bij rekeningen van de stam en van particulieren

40 **Graecis litteris utantur.**

het Griekse schrift gebruiken.

Id mihi duabus de causis instituisse videntur,

Mij komt het voor dat ze dit om twee redenen zo hebben ingesteld:

quod neque in vulgum disciplinam efferri velint

in de eerste plaats willen zij niet dat hun leer onder het gewone volk verspreid raakt,

neque eos, qui discunt, litteris confisos minus memoriae studere:

en (ten tweede) willen zij voorkomen dat hun leerlingen, steunend op de geschreven tekst, hun geheugen minder oefenen.

quod fere plerisque accidit, ut praesidio litterarum

Het overkomt toch ook bijna iedereen dat dat zij, door gebruikt te maken van een schriftelijk geheugensteuntje,

45 **diligentiam in perdiscendo ac memoriam remittant.**

hun vermogen om uit het hoofd te leren verliezen en hun geheugen laten verslappen.

In primis hoc volunt persuadere, non interire animas,

Vóór alles willen ze de mensen overtuigen van de gedachte dat de ziel niet vergaat,

sed ab aliis post mortem transire ad alios,

maar na de dood verhuist van de een naar de ander,

atque hoc maxime ad virtutem excitari putant,

en zij geloven dat de mensen daardoor gestimuleerd worden tot extreme dapperheid:

metū mortis neglecto.

zij hoeven immers niet bang te zijn voor de dood.

50 **Multa praeterea de sideribus atque eorum motu,**

Verder verdiepen zij zich veel in beschouwingen over de hemellichamen en hun banen

de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum naturā,

over de afmetingen van het heelal en van de aarde, over de natuurverschijnselen,

de deorum immortalium vi ac potestate

over de almacht en de bevoegdheid van de onsterfelijke goden,

disputant et iuventuti tradunt.

en hun bevindingen geven ze door aan de jongere generatie ...

Fragment 3 (uit *De Bello Civili*, boek III) : de spreekwoordelijke *clementia* van Caesar ...

Pompeius, iam cum intra vallum nostri versarentur,

equum nactus, detractis insignibus imperatoriis,

< springen op < afrukken onderscheidingstekens van opperbevelhebber

decumanā portā se ex castris eiecit

achter-...

hij reed ijlings weg

protinusque equo citato Lárissam contendit.

onmiddellijk

spoorslags

Larissa

hij begaf zich naar

5

Neque ibi constitit,

hij bleef niet lang

sed eādem celeritate paucos suos ex fugā nactus

met ...

die hij op de vlucht ontmoette

nocturno itinere non intermisso

comitatū equitum triginta ad mare pervenit

in het gezelschap

navemque frumentariam conscendit,

graan(cargo)

ging aan boord van

10

saepe, ut dicebatur, querens

klagend over

tantum se opinionem fefellisse,

zijn zozeer teleurgestelde verwachtingen

ut a quo genere hominum victoriam sperasset,

omdat door het soort

... van wie

ab eo initio⁷ fugae facto paene proditus videretur.

maar die het eerst op de vlucht waren gegaan

als het ware verraden

hij voelde zich

[.../...] Caesar primā luce omnes eos,

15

qui in monte consederant,

een schuilplaats gevonden hadden

ex superioribus locis in planitiem descendere

vanuit hun hoger gelegen stellingen

vlakke

atque arma proicere iussit.

neerleggen

Quod ubi sine recusatione fecerunt

protest

passisque palmis proiecti ad terram
met uitgespreide armen < *zich werpen*

20 flentes ab eo salutem petiverunt,
schreiend *om genade*

consolatus consurgere iussit
< *geruststellen* *(weer) opstaan*

et pauca apud eos de lenitate sua locutus,
mildheid

quo minore essent timore, omnes conservavit
hij spaarde / liet ze ongemoeid

militibusque suis commendavit,
hij drukte op het hard

25 ne qui eorum violaretur, neu quid sui desiderarent.
dat niemand *niets van hun bezit*

Hac adhibitam diligentiam ex castris sibi legiones alias occurrere
voorzorgsmaatregelen *aantreden*

et eas quas secum duxerat,

in vicem requiescere atque in castra reverti iussit
op hun beurt

eodemque die Larisam pervenit.
*naar Larissa*¹

30 In eo proelio non amplius ducentos milites desideravit,
méér dan *hij miste*

sed centuriones, fortes viros, circiter xxx amisit.

[.../...] Ex Pompeiano exercitum circiter milia xv cecidisse videbantur,
naar schatting ...

sed in deditionem venerunt amplius milia xxiiii
hebben zich overgegeven

- namque etiam cohortes²,

35 quae praesidio in castellis fuerant, sese Sullae dediderunt -

multi praeterea in finitimas civitates refugerunt,
naburige *stadsstaten*

signaque militaria
veldtekens

ex proelio ad Caesarem sunt relata clxxx et aquilae viii.
< *referre* *adelaars*

¹ "Larisa (stad)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 25 okt 2014, 09:30 (UTC). 25 okt 2014, 09:30 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Larisa_(stad)&oldid=42343224>.

² "Cohort." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 26 jun 2013, 10:40 (UTC). 26 jun 2013, 10:40 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Cohort&oldid=38287889>.

Ten tijde van Julius Caesar schreef in Rome de Griek **DIODORUS SICULUS**¹ (Gr. Διόδωρος Σικελιώτης / Diodoros van Sicilië, ± 90 – 30 v.C.) aan zijn enige werk *Βιβλιοθήκη Ἱστορική* / *Bibliotheca Historica* of "*Historische Bibliothek*". Het was dan ook een enorme opgave: in totaal besloeg het veertig boeken, waarvan er slechts een beperkt gedeelte bewaard is. Van de rest is wel de inhoud bekend uit samenvattingen. Diodorus begon zijn werk met een indeling op geografische basis. De eerste boeken gaan over de beschrijving van Egypte, Mesopotamië, India, Arabië, Noord-Afrika, Griekenland en de rest van Europa. Pas vanaf boek VII begint hij zijn persoonlijke versie van de geschiedenis van de wereld. De aanvang begint nog vóór de Trojaanse oorlog, en de laatste gebeurtenis die Diodorus beschrijft is het begin van Julius Caesars Gallische Oorlog (58 voor C.). Diodorus

verschafft soms onjuiste informatie en daarom werd zijn waarde voor de geschiedschrijving in het verleden soms in twijfel getrokken. Tegenwoordig heeft men wel meer oog voor Diodorus' eigen accenten. Zo kent hij een ethisch-pedagogische waarde toe aan geschiedschrijving en beklemtoont hij - beïnvloed door de Stoïcijnse² leer - de eenheid en samenhang van zijn wereld.

Fragment : na de Zondvloed ...

Τὴν δ' ἀντιπέρασ τῶν νήσων

Het vasteland tegenover de eilanden

Κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς συνέβη

had in die tijden te lijden gehad

διὰ τὸν Κατακλισμὸν μεγάλας καὶ δεινὰς κατασχεῖν ἀτυχίας·

van gigantische en vreselijke natuurrampen als gevolg van de Zondvloed,

διὰ μὲν γὰρ τὰς ἐπομβρίας

Door de stortregens immers

5 ἐπὶ πολλοὺς χρόνους ἐφθαρμένων τῶν καρπῶν

gingen voor vele jaren de veldvruchten verloren

σπάνις τε τῶν ἐπιτηδείων ὑπῆρχε

en daar ressorteerde een schaarste van levensmiddelen uit

καὶ λοιμικὴ κατάστασις ἐπέϊχε τὰς πόλεις

en een algemene ziekte-toestand verspreidde zich over de steden

διὰ τὴν τοῦ ἀέρος φθοράν. Αἱ δὲ νῆσοι διαπνεόμεναι

wegens de slechte luchtkwaliteit.

De eilanden daarentegen waren blootgesteld aan de zeebries

καὶ τὸν ἀέρα παρεχόμεναι τοῖς ἐνοικοῦσιν ὑγιεινόν,

en voorzagen de inwoners van gezonde lucht,

10 ἔτι δὲ τοῖς καρποῖς ἐπιτυγχάνουσαι,

en doordat de veldvruchten er goed gedijden

¹ "Diodoros van Sicilië." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 28 mrt 2014, 07:43 (UTC). 28 mrt 2014, 07:43 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Diodoros_van_Sicilië%3%AB&oldid=40896750>.

² "Stoa." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 2 jan 2015, 04:33 (UTC). 2 jan 2015, 04:33 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Stoa&oldid=42903154>.

ἀεὶ μᾶλλον εὐπορίας ἔγεμον,

werden de oogsten er steeds overvloediger

καὶ ταχὺ τοὺς κατοικοῦντας αὐτὰς μακαρίους ἐποίησαν.

en al gauw maakten zij hun inwoners welvarend.

Διὸ καὶ « Μακάρων » ὠνομάσθησαν νῆσοι,

Daarom ook werden ze «Eilanden der Gelukzaligen» genoemd,

τῆς εὐπορίας τῶν ἀγαθῶν αἰτίας γενομένης τῆς προσηγορίας.

omdat de overloed aan zegeningen de oorzaak van deze benaming is geweest.

15 Ἔνιοι δέ φασιν αὐτὰς « μακάρων νήσους » ὠνομάσθαι

Sommige bronnen beweren dat zij hun naam «Eilanden der Gelukzaligen (= 'Makaroon)» hebben gekregen

ἀπὸ Μακαρέως καὶ Ἴωνος

van Macareus en Ion

ὑπὸ τῶν παίδων τούτων δυναστευσάντων αὐτῶν.

omdat zij werden geregeerd door de zonen van dezen.

Καθόλου δ' αἰ προειρημέναι νῆσοι

Over het algemeen genomen muntten de hogergenoemde eilanden

διήνεγκαν εὐδαιμονία μάλιστα

door hun welvaart vooral uit

20 τῶν σύνεγγυς κειμένων

boven de eilanden in de omtrek,

οὐ μόνον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους,

niet alleen in lang verlogen tijden,

ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἡλικίαν.

maar ook nog tot in onze eigen tijd.

Als geschiedschrijver staat **CORNELIUS NEPOS**¹ (± 100 - ± 25 v.C.) niet bijzonder hoog aangeschreven. Hij stamde uit Noord-Italië en kwam zich in Rome vestigen, waar hij zich afzijdig hield van politiek, maar wel bevriend raakte met de dichter GAIUS VALERIUS CATULLUS en goede relaties onderhield met MARCUS TULLIUS CICERO en diens vriend en uitgever TITUS POMPONIUS ATTICUS². Zijn literaire oeuvre was vrij uitgebreid: hij was de auteur van de *'Chronicá'*, een chronologisch opgevatte wereldgeschiedenis waarover Catullus zich lovend heeft uitgelaten. De *'Chronicá'* ging echter verloren. Met zijn magnum opus *'De viris illustribus'* bleef Nepos op het terrein van de biografie. Het werd een omvangrijke verzameling biografieën van beroemde mannen (vorsten en politici, legeraanvoerders, dichters, ...) uit de Romeinse en niet-Romeinse (vooral Griekse) geschiedenis. Een groot deel daarvan ging echter verloren. Sommige van zijn biografieën zijn ware *'laudationes'*, maar meestal wordt aan de hand van allerlei anekdotes uit het leven van de besproken persoon een moraliserende karakterschets gegeven. Intellectueel is hij te ondermaats om een coherente visie te hebben op de grote persoonlijkheden over wie hij schrijft. Als geschiedschrijver toont hij soms weinig kritische zin, hij begaat wel eens zware historische vergissingen en heeft zijn bronnen soms eigenmachtig gewijzigd omwille van het effect, en in het algemeen heeft hij geen grondige bronnenstudie gemaakt. Hij schrijft echter levendig en onderhoudend in een eenvoudige stijl, en daardoor werd hij vele generaties lang door studenten als beginlectuur gebruikt.

Fragment (uit het *Leven van Alcibiades*³) : het schandaal van de Hermesbeelden⁴ ...

Bello Peloponnesio

Peloponnesische

huius consilio atque auctoritate

invloed

Athenienses bellum Syracusanis indixerunt,

de Atheners

(die van) Syracuse⁵

hebben verklaard

ad quod gerendum ipse dux delectus est,

(tot) strateeg verkozen

⁵ duo praeterea collegae dati, Nicias et Lamachus.

[sunt]

Nicias⁶

Lamachus⁷

¹ "Cornelius Nepos." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 2 mei 2014, 15:30 (UTC). 2 mei 2014, 15:30</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Cornelius_Nepos&oldid=41206192>.

² "Titus Pomponius Atticus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 11:10 (UTC). 1 sep 2014, 11:10</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Titus_Pomponius_Atticus&oldid=41997071>.

³ "Alcibiades." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 aug 2014, 08:11 (UTC). 30 aug 2014, 08:11</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Alcibiades&oldid=41969369>.

⁴ "Hermenschandaal." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 dec 2013, 14:48 (UTC). 13 dec 2013, 14:48</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Hermenschandaal&oldid=39806146>.

⁵ "Siciliaanse expeditie." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 nov 2014, 13:50 (UTC). 9 nov 2014, 13:50</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Siciliaanse_expeditie&oldid=42447014>.

⁶ "Nicias (politicus)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 aug 2014, 10:55 (UTC). 30 aug 2014, 10:55 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Nicias_(politicus)&oldid=41977451>.

⁷ "Lamachus (generaal)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 16 feb 2014, 11:34 (UTC). 16 feb 2014, 11:34 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lamachus_(generaal)&oldid=40483448>.

Id cum appareretur, priusquam classis exiret,

werd voorbereid *vloot*

accidit ut unā nocte omnes Hermae,

het gebeurde dat *Hermesbeelden*

qui in oppido erant Athenis,

in Athene

deicerentur praeter unum,

vernield werden *behalve*

10 qui ante ianuam erat Andocidi

(voor)deur *van Andocides¹ (= een democratisch politicus)*

(itaque ille postea 'Mercurius Andocidi' vocitatus est).

achteraf *'Hermes van Andocides'* *in de volksmond genoemd is*

Hoc cum appareret

aan het licht kwam / duidelijk werd

non sine magnā⁷ multorum consensione esse factum,

instemming

quae non ad privatam, sed ad publicam rem pertineret,

tegen particulieren *tegen de democratie / staat* *gericht was*

15 magnus⁷ multitudini timor est iniectus,

menigte *vrees* *is opgewekt*

ne qua repentina vis in civitate existeret,

dat = aliqua *onverwachte staatsgreep* *beraamd werd*

quae libertatem opprimeret populi.

...-cratie *moest ...* *demo-...*

Hoc maxime convenire in Alcibiadem videbatur,

verwijzen / wijzen op

quod ét potentior ét maior quam privatus existimabatur :

belangrijker *gewone burger*

20 multos enim liberalitate devinxerat,

vrijgevigheid *had aan zich weten te binden*

plures etiam operā forensi suos reddiderat.

rechtsbijstand *had voor zich gewonnen*

Quā re fiebat ut omnium oculos,

Zo kwam het *dat*

quotienscumque in publicum prodisset,

telkens wanneer *het openbaar* *was verschenen*

ad se converteret neque ei par quisquam in civitate poneretur.

op zich trok *= et ut* *= nemo* *werd beschouwd*

25 Itaque non solum spem⁷ in eo habebant maximam,

¹ "Andokides (redenaar)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 12 jan 2014, 19:31 (UTC). 12 jan 2014, 19:31</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Andokides_(redenaar)&oldid=40111326>.

sed etiam timorem,

quod ét obesse plurimum ét prodesse poterat.

kwaad doen

goed doen

Aspergebatur etiam infamiā,

"hij werd bezoedeld"

opspraak

quod in domo suā facere mysteria dicebatur

occulte rituelen

30 (quod nefas erat more Atheniensium)

"zondig"

idque non ad religionem,

met ...

sed ad coniurationem pertinere existimabatur.

complot / samenzwering

verband (te) houden

Hoc crimine in Contione ab inimicis compellabatur.

Volksvergadering

werd aangeklaagd

Sed instabat tempus ad bellum proficiscendi.

kwam nader

35 Id ille intuens

inziend / begrijpend

neque ignorans civium suorum consuetudinem

(politieke) geplogenheden

postulabat, si quid de se agi vellent,

indien zij zouden willen dat zijn zaak voor een parlementaire onderzoekscommissie werd afgehandeld

potius de praesente quaestio haberetur,

terwijl hij er nog was

(gerechtelijk) onderzoek

quam absens invidiae crimine accusaretur.

na zijn vertrek op grond van een door afgunst ingegeven aanklacht

40 Inimici vero eius quiescendum in praesenti,

zich rustig (te) houden

voor het ogenblik

quia noceri ei non posse intellegebant,

et illud tempus expectandum decreverunt,

ze hebben besloten

quo classis exisset, ut absentem aggredierentur,

de vloot zou uitgevaren zijn

tijdens zijn afwezigheid

itaque fecerunt.

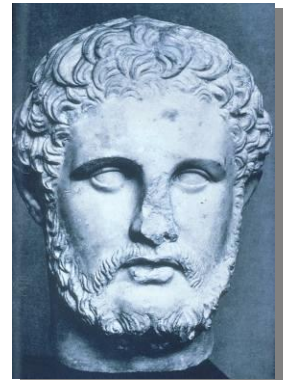
45 Nam postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt,

absentem, quod sacra violasset, reum fecerunt.

zie r. 43

de mysteriën ontheilgd had

ze stelden hem in beschuldiging

Quā¹ de re cum ei nuntius a magistratū in Siciliam missus esset,
overheid
ut domum ad causam dicendam rediret,
naar ... zijn zaak vóór het gerecht (te) verdedigen
essetque in magnā spe provinciae bene administrandae,
zijn opdracht met succes te kunnen vervullen
50 non parēre noluit
ongehoorzaam zijn
et in triremem, quae ad eum¹ erat² deportandum missa, ascendit.
oorlogsbodem¹ ging aan boord van
Hāc Thurios in Italiam pervectus,
naar Thurii < "varen"
multa secum reputans
"nadenkend"
de immoderatā¹ civium suorum licentiā
mateloze willekeur
55 crudelitateque erga nobiles,
wreedheid
utilissimum ratus impendentem¹ evitare tempestatem,
< reri dreigende storm
clam se ab custodibus subduxit
stiekem kon ontsnappen aan (de aandacht van)
et inde primum Elidem, dein Thebas venit.
naar Elis naar Thebe
Postquam autem se capitis damnatum bonis publicatis audivit,
ter dood [esse] bezit(tingen) verbeurdverklaard
60 et, id quod numquam antea usū venerat,
iets wat in de praktijk had voorgedaan
Eumolpidas sacerdotes a populo coactos ut se devoverent,
de Eumolpiden priesters [esse] ze (zouden) vervloeken
eiusque devotionis quo testatior esset memoria,
vervloeking = ut eo algemener bekend
exemplum in pilā lapideā incisum esse positum in publico,
kopie / afschrift stenen pilaar gebeiteld het openbaar
Lacedaemonem demigravit.
naar Sparta hij is uitgeweken
65 Ibi, ut ipse praedicare consuerat,
(openlijk) verkondigen gewoon was (te)
non adversus patriam, sed inimicos suos bellum gessit,
tegen

¹ "Trirem." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 nov 2014, 17:13 (UTC). 15 nov 2014, 17:13
</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Trirem&oldid=42489848>.

qui eidem hostes essent civitati:

eveneens

nam cum intellegent se plurimum prodesse posse rei publicae,

hoewel

diensten bewijzen

ex eā eiecisse

hebben verbannen

70

plusque irae suae quam utilitati communi paruisse.

haatgevoelens

algemeen belang

hebben laten leiden

Nog een trapje hoger dan Julius Caesar staan de historische werken van diens jongere tijdgenoot **Gaius SALLUSTIUS CRISPUS**¹ (86 – 34 v.C.). Zijn politieke carrière was niet erg succesvol, en zijn militaire al evenmin. Met het geld dat hij als politicus had weten te verduisteren, trok hij zich op een gegeven moment terug in een riante villa met bijhorend park. Daar wijdde hij de rest van zijn jaren aan het schrijven van drie historische werken. In 43 v.C. verscheen een monografie over de beruchte staatsgreep van LUCIUS SERGIUS CATILINA² (*‘De Catilinae Coniuratione’*), die twintig jaar eerder had plaatsgevonden. Twee jaar later verscheen zijn *‘De Bello Iugurthino’*, een werk over de oorlog tegen de Numidische vorst JUGURTHA³, die Rome beschreef als een *"urbem venalem et mature perituram, si emptorem invenerit"* (= *"een stad die te koop is en vroeg of laat de ondergang te wachten staat, mocht ze ooit een koper vinden"*). Nog eens twee jaar nadien publiceerde hij zijn *‘Historiae’*, die beschrijft wat er te Rome gebeurde tussen 78 en 67 v.C.

Sallustius staat bekend als een scherp observator, die zich niet beperkt tot een nuchtere weergave van feiten, maar ook zoekt naar causale verbanden en diepere drijfveren. Daardoor is hij vaak erg moraliserend. Opvallend daarbij is dat hij de verregaande corruptie binnen de Romeinse politiek sterk aan de kaak stelt, hoewel hij op dit punt zelf boter op het hoofd heeft. Hij weet karakters en gebeurtenissen historisch en psychologisch gemotiveerd te tekenen, in een gebalde stijl die ietwat archaïserend aandoet, maar anderzijds zeer kleurrijk en stilistisch mooi uitgebalanceerd is. Zijn historische monografieën verdienen ongetwijfeld het kwaliteitslabel ‘literatuur’.

Fragment : Catilina spreekt zijn bendeleden toe ...

Catilina ubi eos, quos paulo ante memoravi, convenisse videt,

bij naam vernoemd heb

tametsi cum singulis multa saepe egerat,

hoewel

elk afzonderlijk

besproken had

tamen in rem fore credens univorsos appellare et cohortari,

nuttig zou kunnen zijn

collectief

toe (te) spreken

aan (te) moedigen

in abditam partem aedium secedit

een afgelegen vleugel

van zijn huis

trok hij zich terug

¹ "Gaius Sallustius Crispus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 28 nov 2014, 19:35 (UTC). 28 nov 2014, 19:35<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Gaius_Sallustius_Crispus&oldid=42580479>.

² "Lucius Sergius Catilina." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 22 okt 2014, 14:35 (UTC). 22 okt 2014, 14:35<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lucius_Sergius_Catilina&oldid=42326924>.

³ "Jugurtha." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mei 2014, 17:58 (UTC). 13 mei 2014, 17:58<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Jugurtha&oldid=41285481>.

5 atque ibi omnibus arbitris procul amotis
(lastige) getuigen op veilige afstand < 'verwijderen'
orationem huiusce modi habuit:
in deze trant
« Ni virtus fidesque vostra spectata mihi forent,
indien niet = vestra genoeg bewezen = fuissent
nequiquam opportuna res cecidisset;
tevergeefs gelegenheid zou zich voorgedaan hebben
spes magna, dominatio in manibus frustra fuissent,
ambitie de macht voor het grijpen onbegonnen werk

10 neque ego

per ignaviam aut vana ingenia
geholpen door lafaards mensen op wie ik niet kan rekenen

incerta pro certis captarem.

zou het onzekere voor het zekere (willen) nemen

Sed quia multis et magnis tempestatibus

gewichtige omstandigheden

vos cognovi fortes fidosque mihi,

als ...

15 eo animus ausus est

mijn hart

maximum atque pulcherrimum facinus incipere,

= maximum = pulcherrimum onderneming op touw (te) zetten

simul quia vobis eadem quae mihi bona malaque esse intellexi;

als opvattingen over goed en kwaad ik heb begrepen

nam idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est.

pas

Sed ego quae mente agitavi, omnes iam antea divorsi audistis.

de plannen die ik in mijn hoofd heb

afzonderlijk

20 ceterum mihi in dies magis animus accenditur,

ik wil er wél aan toevoegen dat mijn verontwaardiging van dag tot dag meer oplaait,

quom considero, quae condicio vitae futura sit,

= cum soort van leven

nisi nosmet ipsi vindicamus in libertatem.

wijzelf (wij) vechten voor onze ontvoogding

Nam postquam res publica

(het bestuur van) de staat

in paucorum potentium ius atque dicionem concessit,

jurisdictie en (mede)zeggenschap is terecht gekomen

25 semper illis reges, tetrarchae vectigales esse,

landheren schatplichtig

populi, nationes stipendia pendere;

naties belasting betalen

ceteri omnes, strenui, boni, nobiles atque ignobiles,

ondernemend

volgus fuimus sine gratiā, sine auctoritate,

= vulgus aanzien invloed

iis obnoxii, quibus, si res publica valeret, formidini essemus.

onderdanig nog echt bestond (een reden) tot angst

30 Itaque omnis gratia, potentia, honos, divitiae apud illos sunt

aanzien ereambten

aut ubi illi volunt;

nobis reliquere pericula, repulsas, iudicia, egestatem.

= ...-erunt nederlagen processen armoede

Quae quo usque tandem patiemini, o fortissimi viri?

= sed ea hoe lang nog zullen jullie verdragen = fortissimi

Nonne emori per virtutem praestat

soms niet de heldendood (te) sterven is verkieslijker

35 quam vitam miseram atque inhonestam,

roemloos

ubi alienae superbiae ludibrio fueris,

andermans laatdunkendheid je tot spot bent beweest

per dedecus amittere?

in schande (te) verliezen?

Verum enim vero, pro deūm atque hominum fidem,

zo zeker als twee maal twee vier is bij alles wat heilig is

victoria in manū nobis est, viget aetas, animus valet;

is in volle kracht

40 contra illis annis atque divitiis omnia consenuerunt.

daarentegen voor ... door ... is verslapt

Tantummodo incepto opus est, cetera res expedit.

alléén maar 'er is nood aan een begin' zal wel vanzelf op zijn pootjes vallen.

Etenim quis mortalium, quoi virile ingenium est,

want = cui het hart van een man

tolerare potest illis divitias superare,

dat zij geld in overvloed hebben

quas profundant in extruendo mari et montibus coaequandis,

verspillen vol (te) bouwen (te) nivelleren

45 nobis rem familiarem etiam ad necessaria deesse?

(financiële) middelen

Illos binas aut amplius domos continuare

= duas nog méér (tot één) samenvoegen

nobis larem familiarem nusquam ullum esse?

huiselijke haard nergens

Quom tabulas, signa, toreumata emunt,

= cum schilderijen beeldhouwwerken kunstvoorwerpen

nova diruunt, alia aedificant,

nieuwe gebouwen slopen

50 postremo omnibus modis pecuniam trahunt, vexant,

kortom ze gooien weg ze verspillen

tamen summā lubidine divitias suas vincere nequeunt.

extreme zucht naar genot ze kunnen (het) niet de baas

At nobis est domi inopia, foris aes alienum,

thuis gebrek (daar)buiten schulden

mala res, spes multo asperior:

de realiteit ziet er al beroerd uit, het vooruitzicht nog véél triester.

denique quid reliqui habemus praeter miseram animam?

eigenlijk armzalig leven

55 Quin igitur expergiscimini?

waarom niet jullie ontwaken

En illa, illa quam saepe optâstis libertas,

= ecce

praeterea divitiae, decus, gloria, in oculis sita sunt;

en mét (de vrijheid) roem aanzien ze liggen

Fortuna omnia ea victoribus praemia posuit.

als ...

Res, tempus, pericula, egestas, belli spolia magna

realiteit gelegenheid ellende ...-buit

60 magis quam oratio mea vos hortantur.

toespraak (ze) zijn een drijfveer (voor ...)

Vel imperatore vel milite me utimini :

als ... imp. mv. < uti (+ abl.)

neque animus neque corpus a vobis aberit.

Haec ipsa, ut spero, vobiscum unā consul agam,

samen als ... zal ik verwezenlijken

nisi forte me animus fallit

ten zij ik mij misschien illusies maak

65 et vos servire magis quam imperare parati estis. »

= servos esse bereid om te ...

DIONYSIUS van Halicarnassus (Gr.: Διονύσιος / *Dionýsios*) was een Griekstalige Romeinse auteur die leefde van 60 v.C. tot 7 n.C. Hij kwam rond het jaar 30 v.C. naar Rome en werkte daar gedurende 22 jaar in de hoogste politieke en culturele kringen. Hij schreef allerlei essays over literaire onderwerpen, en wordt gezien als de baanbreker van het literaire classicisme¹ dat teruggreep naar de Attische voorbeelden, onder wie hij vooral Demosthenes bewonderde. Zijn belangrijkste historische werk is de “Ρωμαϊκή Ἀρχαιολογία” / “Romeinse Oergeschiedenis”, dat in 7 v.C. werd gepubliceerd. Hiermee wilde hij het werk van Polybius (cf. supra) aanvullen vanaf de oertijd tot 264 v.C. Dionysius haalt wel veel bronnen aan, maar als historicus stond hij eerder weinig kritisch tegenover zijn bronnen, en

vertrouwde te veel op het waarheidsgehalte van de Romeinse annalisten. Zijn voorliefde voor de retorische vormgeving blijkt uit de vele en lange redevoeringen die hij zijn personages laat uitspreken.

Fragment 1 (uit boek II) : ... hoe Numa Pompilius koning van Rome werd

Ὁ δὲ Νούμας

Toen de gezanten

ἀφικομένων ὡς αὐτὸν τούτων τῶν καλούντων ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν,

naar Numa² kwamen om hem uit te nodigen tot het koningschap

τέως μὲν ἀντέλεγε καὶ μέχρι πολλοῦ διέμεινεν ἀπομαχόμενος

weigerde hij eerst en bleef zich lange tijd verzetten tegen het idee

μὴ λαβεῖν τὴν ἀρχήν,

de koningsmacht te aanvaarden

5 ὡς δὲ οἱ τε ἀδελφοὶ προσέκειντο λιπαροῦντες

maar toen zijn broers maar bleven aandringen,

καὶ τελευτῶν ὁ πατήρ

en tenslotte ook zijn vader de mening uitte

οὐκ ἤξιου τηλικαύτην τιμὴν διδομένην ἀπωθεῖσθαι,

dat het aanbod van zulk een hoog eerbewijs in geen geval mocht afgewezen worden,

συνέγνω γενέσθαι βασιλεύς·

stemde hij er mee in om koning te worden.

τοῖς δὲ Ῥωμαίοις πυθομένοις ταῦτα παρὰ τῶν πρεσβευτῶν,

Nauwelijks waren de Romeinen hierover geïnformeerd door de gezanten,

10 πρὶν ὅψει τὸν ἄνδρα ἰδεῖν πολὺς αὐτοῦ παρέστη πόθος,

of er ontstond, nog vóór zij de man met eigen ogen hadden gezien, een groot verlangen naar hem,

ἱκανὸν ἡγουμένοις τεκμήριον εἶναι τῆς σοφίας,

ze vonden het een voldoende bewijs voor zijn bekwaamheid dat

εἰ τῶν ἄλλων ὑπὲρ τὸ μέτριον ἐκτετιμηκότων βασιλείαν

waar de anderen het koningschap bovenmatig overwaardeerden

¹ "Atticisme." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 10 jun 2014, 07:10 (UTC). 10 jun 2014, 07:10 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Atticisme&oldid=41468029>.

² "Numa Pompilius." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 feb 2015, 15:10 (UTC). 15 feb 2015, 15:10 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Numa_Pompilius&oldid=43364320>.

καὶ τὸν εὐδαίμονα βίον ἐν ταύτῃ τιθεμένων

en het zagen als bron van het gelukkige leven,

μόνος ἐκεῖνος ὡς φαύλου τινός

was hij de enige die er de neus voor ophaalde als iets minderwaardigs

15 καὶ οὐκ ἀξίου σπουδῆς πράγματος καταφρονεῖ,

en het de moeite niet vond er aandacht aan te besteden.

παραγενομένω τε ὑπὴντων ἔτι καθ' ὁδὸν ὄντι

En toen hij de stad was genaderd, kwamen zij hem onderweg tegemoet,

σὺν ἐπαίνω πολλῶ καὶ ἀσπασμοῖς καὶ ταῖς ἄλλαις τιμαῖς

en met veel applaus, omhelzingen en de andere blijken van eer

παραπέμποντες εἰς τὴν πόλιν.

begeleidden ze hem tot in de stad.

Ἐκκλησίας δὲ μετὰ τοῦτο συναχθείσης,

Daarna werd er een volksvergadering samengeroepen,

20 ἐν ἧ διήνεγκαν ὑπὲρ αὐτοῦ τὰς ψήφους αἱ φυλαὶ κατὰ φράτρας

waarin de tribus¹ hun stemmen per curia in zijn voordeel uitbrachten,

καὶ τῶν πατρικίων ἐπικυρωσάντων τὰ δόξαντα τῷ πλήθει

en nadat de patriciërs de beslissing van het volk hadden bekrachtigd,

καὶ τελευταῖον ἔτι τῶν ὀρνιθοσκόπων

en de vogelwichelaars² als laatsten van de rij

αἷσια τὰ παρὰ τοῦ δαιμονίου σημεῖα ἀποφηνάντων

hadden bevestigd dat de goddelijke voortekens gunstig waren,

παραλαμβάνει τὴν ἀρχήν.

nam hij de heerschappij over.

25 Τοῦτον τὸν ἄνδρα Ῥωμαῖοὶ φασὶ στρατείαν μηδεμίαν ποιήσασθαι,

Romeinen beweren dat deze man nooit één militaire campagne heeft ondernomen,

θεοσεβῆ δὲ καὶ δίκαιον γενόμενον

maar, godvrezend en rechtschapen als hij was,

ἐν εἰρήνῃ πάντα τὸν τῆς ἀρχῆς χρόνον διατελέσαι

zijn gehele regeringsperiode in vrede heeft doorgebracht

καὶ τὴν πόλιν ἄριστα πολιτευομένην παρασχεῖν,

en er in slaagde zijn stad op voorbeeldige wijze te besturen.

λόγους τε ὑπὲρ αὐτοῦ πολλοὺς καὶ θαυμαστοὺς λέγουσιν

Ze vertellen over hem ook vele wonderlijke verhalen

30 ἀναφέροντες τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν εἰς θεῶν ὑποθήκας.

en schrijven zijn menselijke bekwaamheid toe aan goddelijke inspiratie.

Νύμφην γάρ τινά μυθολογοῦσιν Ἡγερίαν φοιτᾶν πρὸς αὐτὸν

Zij vertellen immers het verhaal dat hij regelmatig bezocht werd door een nimf, een zekere Egeria³

¹ "Tribus (Rome)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 4 okt 2014, 21:14 (UTC). 4 okt 2014, 21:14 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tribus_(Rome)&oldid=42210238>.

² "Augur." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 7 nov 2014, 15:13 (UTC). 7 nov 2014, 15:13 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Augur&oldid=42434163>.

³ "Egeria (mythologie)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 jul 2014, 17:32 (UTC). 14 jul 2014, 17:32 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Egeria_(mythologie)&oldid=41701466>.

ἐκάστοτε διδάσκουσαν τὴν βασιλικὴν σοφίαν,

die hem telkens weer onderrichte over de knepen van het koningschap.

ἕτεροι δὲ οὐ νύμφην, ἀλλὰ τῶν Μουσῶν μίαν.

Anderen beweren dat zij geen nimf was, maar één van de Muzen.

Καὶ τοῦτό φασι γενέσθαι πᾶσι φανερόν.

En dit, beweren zij, vond plaats in volle openbaarheid,

35 ἀπιστούντων γὰρ, ὡς ἔοικε, τῶν ἀνθρώπων κατ' ἀρχὰς

want toen de mensen dit aanvankelijk niet geloofden, hetgeen voor de hand ligt,

καὶ πεπλάσθαι νομιζόντων τὸν περὶ τῆς θεᾶς λόγον,

en dachten dat het verhaal over de godin verzonnen was,

βουλόμενον αὐτὸν ἐπιδείξασθαι τοῖς ἀπιστοῦσιν

wilde hij de sceptici een onomstotelijk bewijs leveren

ἐναργές τι μήνυμα τῆς πρὸς τὴν δαίμονα ὁμιλίας

van zijn vertrouwelijke omgang met de godin,

καὶ διδαχθέντα ὑπ' αὐτῆς ποιῆσαι τάδε·

en deed, voortgaande op haar instructies, het volgende.

40 καλέσαντα Ῥωμαίων πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς εἰς τὴν οἰκίαν,

Hij inviteerde een groot aantal Romeinen, fatsoenlijke lui, in het huis

ἐν ᾗ διαιτώμενος ἐτύγχανεν,

waar hij op dat moment woonde,

ἔπειτα δείξαντα τοῖς ἐλθοῦσι τὰ ἔνδον

en nadat hij zijn gasten zijn privé-vertrekken had getoond,

τῆ τε ἄλλῃ κατασκευῇ φαύλως κεχορηγημένα

die overigens bijzonder armzalig waren ingericht

καὶ δὴ καὶ τῶν εἰς ἐστίασιν ὀχλικὴν ἐπιτηδείων ἄπορα,

en vooral niet waren voorzien op het ontvangen van zoveel volk,

45 τότε μὲν ἀπαλλάττεσθαι κελεύειν,

verzocht hij het gezelschap om voor een tijdje weg te gaan,

εἰς ἐσπέραν δὲ καλεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ δεῖπνον·

maar nodigde ze wel uit om 's avonds te komen eten ...

παραγενομένοις δὲ κατὰ τὴν ἀποδειχθεῖσαν ὥραν

En toen zij dan tegen het afgesproken uur kwamen opdagen

ἐπιδεῖξαι στρωμνάς τε πολυτελεῖς

liet hij hen kostbare aanligbedden zien,

καὶ τραπέζας ἐκπωμάτων γεμούσας πολλῶν καὶ καλῶν

en tafels boordevol met allerhande prachtig vaatwerk

50 ἐστίασίν τε αὐτοῖς παραθεῖναι κατακλιθεῖσιν ἀπάσης ἐδωδῆς,

en toen zij dan aan tafel waren gegaan, vergastte hij hen op een maaltijd met alle mogelijke spijzen,

ἦν οὐδ' ἂν ἐκ πολλοῦ πάνυ χρόνου παρασκευάσασθαι

die geen mens in die tijd met gemak had kunnen klaarmaken

τινὶ τῶν τότε ἀνθρώπων ῥάδιον ἦν. Τοῖς δὲ Ῥωμαίοις

zelfs niet met veel tijd.

En de Romeinen

κατάπληξιν τε πρὸς ἕκαστον τῶν ὀρωμένων ὑπελθεῖν

raakten totaal overbluft bij alles wat zij zagen

καὶ δόξαν ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου παραστῆναι βέβαιον,

en sinds die tijd waren zij rotsvast overtuigd van de mening,

55 ὅτι θεὰ τις αὐτῷ συνῆν.

dat een of andere godin met hem omging.

Fragment 2 (uit boek XIII) : ... ondank is 's werelds loon

Μετ' οὐ πολὺ δὲ οἱ δήμαρχοι Καμίλλῳ φθονήσαντες

Niet lang daarna riepen de volkstribunen, die een hekel aan Camillus¹ hadden,

ἐκκλησίαν κατ' αὐτοῦ συνήγαγον

een volksvergadering samen, om hem aan te klagen,

καὶ ἐζημίωσαν αὐτὸν δέκα μυριάσιν ἄσσαρίων,

en zij eisten van hem een dwangsom van 100.000 as²,

οὐκ ἀγνοοῦντες,

heel goed beseffend,

5 ὅτι πολλοστὸν τι μέρος ὁ βίος ἦν αὐτῷ τοῦ κατακρίματος,

dat zijn hele inkomen slechts een luttele fractie van de geldboete vertegenwoordigde,

ἀλλ' ἴν' ἀπαχθεὶς εἰς τὸ δεσμωτήριον ὑπὸ τῶν δημάρχων

maar het was hun bedoeling de man, die de meest roemvolle oorlogen had voltooid,

ἀσχημονήσῃ ὁ τοὺς ἐπιφανεστάτους κατορθώσας πολέμους.

door de volkstribunen naar de gevangenis geleid, in schande te zien eindigen.

Τὸ μὲν οὖν ἀργύριον οἱ πελάται τε καὶ συγγενεῖς αὐτοῦ

Het geld werd wel door zijn cliënten³ en verwanten

συνεισενέγκαντες ἐκ τῶν ἰδίων χρημάτων ἀπέδοσαν,

uit hun eigen vermogen bijeen gegaard en afbetaald,

10 ὥστε μηδεμιᾶς πειραθῆναι ὕβρεως,

zodat de grootste vernedering hem bespaard bleef,

ὁ δ' ἀνὴρ ἀφόρητον ἠγούμενος τὸν προπηλακισμόν

maar Camillus beschouwde deze belediging als onverdraaglijk

ἐκχωρεῖν ἔγνω τῆς πόλεως.

en besloot uit te wijken, weg van de stad.

Γενόμενος δὲ πλησίον τῶν πυλῶν

Toen hij vlak bij de stadspoort was gekomen

καὶ τοὺς παρόντας ἀσπασάμενος ὀλοφυρομένους καὶ δακρύνοντας,

en met een omhelzing afscheid nam van de aanwezigen, die jammerden en schreiden bij de gedachte

15 οἴου³ στέρεσθαι μέλλοιεν ἀνδρός,

welk groot man zij zouden verliezen,

¹ "Marcus Furius Camillus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 aug 2013, 13:49 (UTC). 14 aug 2013, 13:49 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcus_Furius_Camillus&oldid=38702716>.

² "As (munteenheid)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 nov 2014, 08:53 (UTC). 30 nov 2014, 08:53 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=As_(munteenheid)&oldid=42587740>.

³ "Cliens." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 nov 2013, 02:59 (UTC). 8 nov 2013, 02:59 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Cliens&oldid=39381824>.

πολλὰ⁷ κατὰ τῶν παρειῶν ἀφείς δάκρυα

liet hij zijn tranen de vrije loop

καὶ τὴν κατασχοῦσαν αὐτὸν ἀσχημοσύνην ἀνακλαυσάμενος, εἶπεν·

en weeklagend over de schandelijke situatie waarin hij was terechtgekomen, sprak hij:

« Ὡ θεοὶ καὶ δαίμονες, ἔφοροι τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων,

« O goden en godheden, die een wakend oog gericht houdt op daden van de mensen,

ὕμᾱς ἀξιῶ δικαστὰς γενέσθαι μοι

U smEEK ik als rechters voor mij op te treden

20 τῶν τε πρὸς τὴν πατρίδα πολιτευμάτων

van de bestuurlijke maatregelen die ik voor het vaderland heb genomen

καὶ παντὸς τοῦ παρεληλυθότος βίου·

en van heel mijn voorbije leven:

ἔπειτ', ἐὰν μὲν ἔνοχον εὔρητέ με ταῖς αἰτίαις,

en dan, als gij mij schuldig bevindt aan de aanklachten,

ἐφ' αἷς ὁ δῆμος κατεψηφίσαστό μου,

die het volk mij nu ten laste heeft gelegd,

πονηρὰν καὶ ἀσχήμονα τελευτὴν δοῦναι τοῦ βίου,

geef mij dan een levenseinde dat schandelijk en eerloos is,

25 ἐὰν δ' ἐν ἅπασιν, οἷς ἐπιστεύθην ὑπὸ τῆς πατρίδος

maar als, in alle opdrachten die mij ooit door het vaderland werden toevertrouwd,

ἐν εἰρήνῃ τε καὶ κατὰ πολέμους,

in vrede en in oorlogstijd,

εὐσεβῆ καὶ δίκαιον καὶ πάσης ἀσχήμονος ὑποψίας καθαρὸν,

gij vindt dat ik steeds godvruchtig en rechtschapen heb gehandeld, en vrij van alle schunnige verdachtmakingen,

τιμωροὺς γενέσθαι μοι, τοιούτους⁷ ἐπιστήσαντας τοῖς ἡδίκηκόσι

treedt dan op als wrekers voor mij, en brengt dan over wie mij onrecht deden

κινδύνους καὶ φόβους,

zoveel gevaren en angsten

30 δι' οὓς ἀναγκασθήσονται

dat zij gedwongen zullen worden om,

μηδεμίαν ἄλλην ἐλπίδα σωτηρίας ὀρῶντες ἐπ' ἐμὲ καταφυγεῖν. »

zonder enig uitzicht op een andere vorm van redding, tot mij hun toevlucht te zoeken. »

Ταῦτ' εἰπὼν εἰς πόλιν Ἀρδέαν ὤχετο.

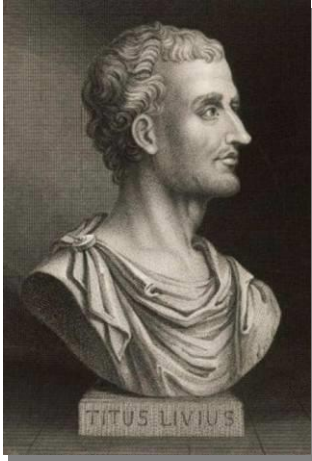
En na deze woorden begaf hij zich naar het stadje Ardea.

Ἐπήκουσαν δὲ αὐτοῦ ταῖς εὐχαῖς οἱ θεοί,

Maar de goden hebben zijn gebeden verhoord,

καὶ ὑπὸ Κελτῶν μετὰ μικρὸν ἡ πόλις ἐάλω ἄνευ τοῦ Καπιτωλίου.

want niet lang daarna werd de stad (Rome) door de Kelten ingenomen, met uitzondering van het Kapitol.

Slechts een paar jaar na het overlijden van Sallustius begon **TITUS LIVIUS**¹ (59 v.C. – 17 n.C.), tijdens het bewind van Augustus, aan zijn monumentale overzichtswerk *'Ab Urbe Conditā'*. Dit levenswerk vormt meteen een tweede hoogtepunt in de Romeinse historiografie. Livius bevond zich op een keerpunt in de geschiedenis: hij maakte de laatste stuiptrekkingen van de Republiek mee, de hele regering van Augustus, en dus ook de terugkeer naar de monarchie. De *'Ab Urbe Conditā'* is een ambitieus overzichtswerk in 142 boeken, waarin de gehele Romeinse geschiedenis behandeld wordt, van 753 v.C. tot 9 n.C. Het is vergelijkbaar met zo'n 9000 bladzijden gedrukte tekst in een moderne uitgave. In tegenstelling tot vele van zijn voorgangers hield Livius zich totaal afzijdig van politiek. Hij was welstellend genoeg

om nooit te moeten werken voor de kost en zich honderduit te wijden aan zijn hobby, de geschiedenis. Hij ging chronologisch en zeer analytisch te werk. Titus Livius was diep ontgoocheld in het morele verval dat kenmerkend was voor zijn tijd, en beseftte het belang van enig historisch inzicht.

Fragment 1 (uit de *praefatio* tot boek I) : Het belang van de (Romeinse) geschiedenis ...

Ad illa mihi pro se quisque acriter intendat animum,

Wat mij betreft moet iedere lezer voor zich er scherp op letten,

quae vita, qui mores fuerint, per quos viros quibusque artibus

wat (vroeger) de levensstijl, welke de zeden waren, dankzij welke mannen en door welke bekwaamheden

domi militiaeque et partum et auctum imperium sit;

in vredes- en oorlogstijd onze heerschappij gevestigd en uitgebreid werd;

labente⁷ deinde paulatim disciplinā

laat hij dan nagaan hoe, eenmaal de tucht langzaam begon te verslappen

5 velut desidentes⁷ primo mores sequatur animo,

het zedelijk peil eerst afbrokkelde,

deinde ut magis magisque lapsi sint, tum ire coeperint praecipites,

vervolgens méér en méér achteruitging om tenslotte volledig hals over kop te gaan,

donec ad haec tempora,

tot nu onze eigen tijd is aangebroken,

quibus nec vitia nostra nec remedia pati possumus, perventum est.

waarin wij noch tegen onze ondeugden noch tegen de remedies bestand zijn.

Hoc illud est praecipue in cognitione rerum salubre ac frugiferum,

Het meest heilzame en nuttige aan het bestuderen van de geschiedenis is,

10 omnis⁷ te exempli documenta in illustri⁷ posita monumento intueri:

dat je alle mogelijke leerzame voorbeelden onder de ogen hebt, ondergebracht in een schitterend gedenkboek:

inde tibi tuaeque rei publicae quod imitere capias,

daarin kan je, voor jezelf én voor je gemeenschap, dingen vinden om na te volgen,

inde foedum inceptū, foedum exitū, quod vites.

en zien wat dient vermeden te worden, omdat het zowel in zijn opzet als in zijn resultaten verwerpelij is.

¹ "Titus Livius." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 okt 2014, 12:17 (UTC). 8 okt 2014, 12:17</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Titus_Livius&oldid=42233512>.

Ceterum aut me amor negotii suscepti fallit,

Overigens, ofwel laat ik mij door mijn enthousiasme voor mijn onderneming meeslepen,

aut nulla⁷ umquam res publica nec maior nec sanctor

ofwel heeft er nooit één staat bestaan die groter, deugdzamer,

10 nec bonis exemplis ditior fuit,

of rijker aan goede voorbeelden was,

nec in quam civitatem tam serae avaritia luxuriaque immigraverint,

of waar hebzucht en weeldezucht zo laat zijn binnengedrongen,

nec ubi tantus ac tam diu paupertati ac parsimoniae honos fuerit,

en soberheid en spaarzaamheid zo hoog en zo lang in aanzien hebben gestaan,

adeo quanto rerum minus, tanto minus cupiditatis erat.

in die mate zelfs dat, hoe minder materiële welstand er was, er des te minder inheligheid bestond.

Nuper divitiae avaritiam et abundantes voluptates desiderium

Maar de laatste tijd heeft rijkdom tot hebzucht geleid en de overvloed aan genietingen tot het verlangen

15 per luxum atque libidinem pereundi perdendique omnia invexere.

om in weelde en wellust te gronde te gaan en alles te gronde te richten.

Fragment 2 (uit boek II) : De fabel van Menenius Agrippa redt de sociale vrede ...

Quo facto maturata est seditio.

bespoedigd

opstand

Et primo agitatum dicitur de consulum caede,

[esse]

er wordt ...

moord

ut solverentur sacramento;

van de eed

doctos deinde nullam⁷ scelere religionem exsolvi,

op de hoogte gebracht dat ...

(religieuze verplichting)

ontbonden (kan) worden

5 Sicinio quodam auctore iniussū consulum

een zekere Sicinius

zonder bevel van de consuls

in Sacrum Montem secessisse.

naar de Heilige Berg

uitgeweken (te) zijn

Trans Anienem amnem est, tria⁷ ab urbe milia passuum.

de rivier de Anio¹

mijl(en)

Ea frequentior fama est quam cuius Piso auctor est,

versie (v.h. verhaal)

Piso

bron

in Aventinum secessionem factam esse.

Aventijn²

uittocht

10 Ibi sine ullo duce vallo fossāque communitis castris quieti,

met een wal en een gracht

versterkt

hieldden zich rustig

¹ "Aniene." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 apr 2014, 22:52 (UTC). 13 apr 2014, 22:52 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Aniene&oldid=41054680>.

² "Aventijn." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 apr 2014, 12:54 (UTC). 1 apr 2014, 12:54 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Aventijn&oldid=40929960>.

rem nullam nisi necessariam ad victum sumendo,

leven(sonderhoud) "gebruiken"

per aliquot dies

neque lacesiti neque lacescentes sese tenere.

lastig gevallen

lastig vallend

= ...-erunt

Pavor ingens in urbe, metūque mutuo suspensa erant omnia.

paniek

wederzijdse

de spanning was om te snijden

15

Timēre relicta⁷ ab suis plebs violentiam patrum;

plebejers

patriciërs

timēre patres residem⁷ in urbe plebem,

achterblijvend

incerti manēre eam an abire mallent :

quamdiu autem tranquillam⁷ quae secesserit multitudinem fore?

= futuram esse

Quid futurum deinde

[esse]

20

si quod externum⁷ interim bellum existat?

= aliquod

zou uitbreken

Nullam⁷ profecto nisi in concordia civium spem reliquam ducere;

ongetwijfeld

eam per aequa, per iniqua reconciliandam civitati esse.

goedschiks of kwaadschiks

< 'herstellen'

Placuit igitur oratorem ad plebem mitti

er werd besloten

Menenium Agrippam, facundum virum

welsprekend

25

et quod inde oriundus erat plebi carum.

tot die stand behoorde

Is intromissus in castra

binnengelaten

prisco illo⁷ dicendi et horrido modo

van die tijd

boerse

nihil aliud quam hoc narrasse fertur.

naar men zegt

« *Tempore quo in homine*

30

non ut nunc omnia in unum consentiant,

(lichaamsdelen)

eensgezind waren

sed singulis membris suum⁷ cuique consilium,

elk afzonderlijk lichaamsdelen

beslissing

suus sermo fuerit,

spraak(vermogen)

indignatas reliquas partes

geërgerd [esse]

suā curā, suo labore ac ministerio ventri omnia quaeri,

inspanning

voor de maag

bij elkaar (te) zoeken

35

ventrem in medio quietum

de maag

lui(lekker)

nihil aliud quam datis voluptatibus frui;

genietingen

(te) profiteren van

conspirâsse inde

hadden (heimelijk) afgesproken

ne manūs ad os cibum ferrent, nec os acciperet datum,

mond voedsel

nec dentes quae acciperent conficerent.

tanden

vermalen / kauwen

40

Hāc irā, dum ventrem fame domare vellent,

honger

een lesje leren

ipsaⁿ unā membra totumque corpus ad extremam tabem venisse.

tesamen

verzwakking

Inde apparuisse ventris quoque haud segne ministerium esse,

is gebleken dat

onbelangrijk

taak / functie

nec magis ali quam alĕre eum,

voedsel krijgen

voedsel geven

reddentem in omnes corporis partes

'sturend'

45

huncⁿ quo vivimus vigemusque,

datgene

krachtig / gezond zijn

divisum pariter in venas maturum confecto cibo sanguinem. »

gelijkelijk

aderen

verrijkt

verteerd

bloed

Comparando hinc quam intestinaⁿ corporis seditio

zó

hoe(zeer)

verdeeldheid

similis esset irae plebis in patres,

patriciĕrs

flexisse mentes hominum.

de gemoederen (te) bedaren

Fragment 3 (uit boek VII) : Marcus Curtius offert zich op ...

Eodem anno, seu motū terrae seu quā vi aliā,

= aliquā natuurramp

forum medium ferme specū vasto conlapsum

ongeveer

(aard)kloof

ingestort

[esse]

in immensam altitudinem dicitur;
onpeilbare diepte
neque eam voraginem coniectū terrae,
gapende afgrond gestorte aarde
5 cum pro se quisque gereret, expleri potuisse,
ieder voor zich (er) aanvoerde opgevuld worden
priusquam deūm monitū quaeri coeptum
= deorum op aanwijzing zich afvragen men is begonnen
quo plurimum populus Romanus posset;
wát de grootste kracht van het Romeinse volk uitmaakte
id enim illi loco dicandum vates canebant,
geofferd worden ziens verkondigden
si rem publicam Romanam perpetuam esse vellent.
blijven voortbestaan
10 Tum M. Curtium, iuvenem bello egregium,
Marcus Curtius
castigāsse ferunt dubitantes
< 'terechtwijzen' men zegt dat ... omdat ze er nog aan twijfelden
an ullum¹ magis Romanum bonum quam arma virtusque esset,
karacteristiek voor Romeinen
et, silentio facto, templa deorum immortalium,
quae Foro imminent, Capitoliumque intuentem
boven het Forum uitrezen het Kapitoel de ogen opslaand naar ...
15 et manūs nunc in caelum,
nunc in patentēs² terrae hiatūs ad Deos Manes porrigentem,
gapende kloof Schimmen v.d. Onderwereld (uit)strekking
se devovisse;
heeft zich ten dode gewijd
equo³ deinde quam poterat maxime exornato insidentem,
opgetuigd gezeten op
armatum se in specum immisisse;
in volle wapenrusting afgrond zich storten
20 donaque ac fruges
(wij)geschenken (veld)vruchten
super eum a multitudine virorum ac mulierum congestas
< 'op een hoop gooien'
'Lacumque Curtium' non ab antiquo illo T. Tati milite Curtio Mettius
'Curtiusmeer' van lang geleden van Titus Tatus¹ Curtius Mettius

¹ "Titus Tatus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mrt 2013, 23:02 (UTC). 13 mrt 2013, 23:02
<://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Titus_Tatus&oldid=35844932>.

sed ab hoc appellatum.

[esse]

Cura non deesset,

Ik zou geen moeite gespaard hebben

25 si qua⁷ ad verum via inquirentem ferret:

als er een weg bestond die de geschiedvorder naar de waarheid leidde:

nunc famā rerum standum est, ubi certam derogat vetustas fidem,

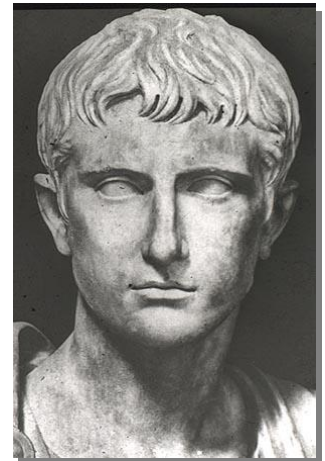
nu moeten we ons maar houden aan de overlevering, omdat het verre verleden ons in het ongewisse laat.

et lacūs nomen ab hāc recentiore insignitius fabulā est.

Alleszins wordt de naam van het meer door dit recentere verhaal beter verklaard.

Livius schreef in een periode waarin de Romeinse samenleving na de bloedige strijd van de burgeroorlogen begon te herademen. Door de oud-Romeinse idealen tot nieuw leven te wekken en de grootsheid van het verleden op te roepen, hoopte men de diepe wonden, die de burgeroorlogen in de volksziel hadden geslagen, te helen. Livius heeft alles wat er in zijn tijd aan geschiedkundige activiteit ontplooid is, in de schaduw gesteld en verdrongen. Het nieuwe tijdperk had een ruime herleving van de historische belangstelling met zich meegebracht.

Ook de grote **keizer Augustus**¹ (63 v.C. – 14 n.C.) heeft zijn eigen bescheiden, maar niet onbelangrijke bijdrage geleverd aan de geschiedschrijving over zijn tijd. Tegen het einde van zijn leven schreef hij, aan de hand van persoonlijke notities en documenten, een autobiografisch verslag van zijn loopbaan, waarin vanuit het perspectief van Augustus zelf een overzicht van zijn verdiensten wordt gegeven, niet alleen op politiek en militair, maar ook maatschappelijk vlak. Hoewel niet strikt behorend tot het domein van de literaire geschiedschrijving, maar wel geschreven in een helder en voornaam Latijn, werd dit document bekend als de 'RES GESTAE DIVI AUGUSTI' ('*de Daden van de Vergoddelijkte Augustus*'). Het document is dan ook beslist niet vrij van wat wij tegenwoordig politieke *spin* noemen. Het bevat weliswaar geen regelrechte leugens, maar Augustus plaatst zijn activiteiten wel in het voor hem meest gunstige daglicht. Zo vermeldt hij nergens de naam van zijn aartsrivaal Marcus Antonius, en rept hij met geen woord over zijn eigen politieke 'jeugdzonden'.

Fragment : Augustus' bouwpolitiek ... zijn onderscheidingen ...

Capitolium et Pompeium Theatrum

Het Capitoel en het Pompeius-theater²,

utrumque opus impensā grandi refeci

– allebei de bouwwerken – heb ik met investering van véél geld gerestaureerd,

¹ "Imperator Caesar Augustus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 jan 2015, 07:12 (UTC). 1 jan 2015, 07:12</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Imperator_Caesar_Augustus&oldid=42894255>.

² "Theater van Pompeius." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 20:40 (UTC). 1 sep 2014, 20:40 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Theater_van_Pompeius&oldid=42001733>.

sine ullā inscriptione nominis mei.

zonder enige schriftelijke vermelding van mijn naam.

Rivos aquarum, compluribus locis vetustate labentes, refeci,

Kanalen van aquaducten, door ouderdom op verscheidene plaatsen vervallen heb ik hersteld

5 et aquam quae « Marcia » appellatur duplicavi

en (het debiet van) de waterleiding, die men 'Aqua Marcia'¹ noemt, heb ik verdubbeld

fonte novo in rivum eius inmisso.

door een nieuwe bron op zijn kanaal aan te sluiten.

Forum Iulium

Het Marktplein van Caesar²

et basilicam quae fuit inter Aedem Castoris et Aedem Saturni,

en de basiliek die tussen de tempel van Castor³ en die van Saturnus⁴ lag,

coepta profligataque opera a patre meo,

bouwprojecten die door mijn [adoptief]vader waren begonnen en bijna afgewerkt,

10 perfeci et eandem basilicam consumptam incendio,

heb ik voltooid, en toen diezelfde basiliek⁵ door brand was verwoest, ben ik,

ampliato eius solo, sub titulo nominis filiorum meorum incohavi, et,

na de oppervlakte uitgebreid te hebben, in naam van mijn [klein]zoons, begonnen met de heropbouw.

si vivus non perfecissem,

Ik heb ook bepaald dat ze, mocht ik niet meer in leven zijn,

perfici ab heredibus meis iussi.

door mijn erfgenamen verder afgewerkt moet worden.

Duo et octoginta templa deûm in urbe

Tweeëntachtig godentempels in de stad

15 consul sextum ex auctoritate senatûs refeci

heb ik tijdens mijn zesde consulaat, met volmacht van de senaat, laten restaureren,

nullo praetermisso quod eo tempore refici debebat.

zonder er ook maar één te vergeten die op dat ogenblik hersteld moest worden.

Consul septimum Viam Flaminiam ab urbe Ariminum refeci

Tijdens mijn zevende consulaat heb ik de Via Flaminia⁶ vanaf de stad Rimini (tot in Rome) laten herstellen,

pontesque omnes praeter Mulvium et Minucium.

benevens alle bruggen, de Mulvius⁷- en de Minuciusbrug uitgezonderd.

¹ "Aqua Marcia." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 10 okt 2014, 15:12 (UTC). 10 okt 2014, 15:12 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Aqua_Marcia&oldid=42248002>.

² "Forum van Caesar." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 mei 2014, 12:33 (UTC). 14 mei 2014, 12:33 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Forum_van_Caesar&oldid=41290171>.

³ "Tempel van Castor en Pollux." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 11:10 (UTC). 1 sep 2014, 11:10 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tempel_van_Castor_en_Pollux&oldid=41997067>.

⁴ "Tempel van Saturnus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 25 feb 2014, 14:28 (UTC). 25 feb 2014, 14:28 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tempel_van_Saturnus&oldid=40625892>.

⁵ "Basilica Julia." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 28 feb 2014, 08:52 (UTC). 28 feb 2014, 08:52 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Basilica_Julia&oldid=40657147>.

⁶ "Via Flaminia." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 7 nov 2013, 21:13 (UTC). 7 nov 2013, 21:13 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Via_Flaminia&oldid=39380137>.

⁷ "Milvische brug." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 29 nov 2014, 10:50 (UTC). 29 nov 2014, 10:50 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Milvische_brug&oldid=42582758>.

In privato solo

Op mijn eigen privéterrein heb ik

20 **Martis Ultoris templum Forumque Augustum ex manubiis feci.**

de tempel van Mars-de-Wreker¹ en het Marktpllein van Augustus² laten bouwen, met de opbrengst van de oorlogsbuit.

Theatrum ad aedem Apollinis

Naast de tempel van Apollo (Sosianus)³ heb ik,

in solo magnā ex parte a privatis empto feci,

op grond, die voor het grootste deel van particulieren werd gekocht,

quod sub nomine M. Marcelli generi mei esset.

een theater⁴ gebouwd dat naar de naam van mijn schoonzoon Marcellus⁵ genoemd moet worden.

Dona ex manubiis in Capitolio

(Wij)geschenken, afkomstig van de krijgsbuit, heb ik op het Capitool,

25 **et in Aede Divi Iulii et in Aede Apollinis et in Aede Vestae**

in de Tempel van de Vergoddelijke Julius⁶, in die van Apollo⁷ en die van Vesta⁸

et in Templo Martis Ultoris consacravi,

en in die van Mars-de-Wreker plechtig laten opstellen,

quae mihi constiterunt HS circiter milliens. [.../...]

hetgeen mij ongeveer 1 miljoen sestertiën⁹ heeft gekost.

In consulatū sexto et septimo, postquam bella civilia exstinxeram,

In mijn zesde en zevende consulaat,

nadat ik een eind had gemaakt aan de burgeroorlogen,

per consensum universorum potitus rerum omnium,

heb ik, die met algemene goedkeuring alle macht in handen had gekregen,

30 **rem publicam ex meā potestate**

het staatsbestuur vanuit mijn eigen machtspositie

in Senatūs Populique Romani arbitrium transtuli.

weer overgedragen in de handen van Senaat en Volk van Rome.

Quo pro merito meo

Als dank voor deze verdienste

senatūs consulto « Augustus » appellatus sum

heb ik bij senaatsbesluit de aansprektitel 'Doorluchtige' gekregen,

¹ "Tempel van Mars Ultor." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 11:24 (UTC). 1 sep 2014, 11:24 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tempel_van_Mars_Ultor&oldid=41997401>.

² "Forum van Augustus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 28 feb 2014, 08:50 (UTC). 28 feb 2014, 08:50 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Forum_van_Augustus&oldid=40656565>.

³ "Tempel van Apollo Sosianus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 apr 2014, 15:12 (UTC). 11 apr 2014, 15:12 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tempel_van_Apollo_Sosianus&oldid=41020940>.

⁴ "Theater van Marcellus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 25 feb 2014, 14:25 (UTC). 25 feb 2014, 14:25 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Theater_van_Marcellus&oldid=40625501>.

⁵ "Marcus Claudius Marcellus III." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 09:16 (UTC). 1 sep 2014, 09:16 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcus_Claudius_Marcellus_III&oldid=41995979>.

⁶ "Tempel van Caesar." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 10:19 (UTC). 1 sep 2014, 10:19 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tempel_van_Caesar&oldid=41996466>.

⁷ "Tempel van Apollo Palatinus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 28 feb 2014, 13:46 (UTC). 28 feb 2014, 13:46 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tempel_van_Apollo_Palatinus&oldid=40669046>.

⁸ "Tempel van Vesta." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 sep 2014, 09:31 (UTC). 15 sep 2014, 09:31 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tempel_van_Vesta&oldid=42088974>.

⁹ "Sestertie." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 17 sep 2014, 09:44 (UTC). 17 sep 2014, 09:44 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Sestertie&oldid=42103280>.

et laureis postes aedium mearum vestiti publice

van staatswege zijn de deurposten van mijn huis met lauweren getooid,

35 coronaque civica super ianuam meam fixa est

is boven mijn deur een 'burgerkroon' bevestigd,

et clupeus aureus in Curiā luliā positus,

en is een gouden schild in het Raadhuis¹ van Caesar geplaatst.

quem mihi senatum populumque Romanum dare

Dat dit mij is aangeboden door de Senaat en het Volk van Rome

virtutis clementiaeque et iustitiae et pietatis causā

vanwege mijn heldenmoed, mijn mildheid, mijn rechtvaardigheid en mijn plichtsbetrachting

testatum est per eius clupei inscriptionem.

wordt betuigd door de inscriptie op dit schild.

40 Post id tempus auctoritate omnibus praestiti,

Vanaf dat moment stond ik in aanzien ver boven alle anderen,

potestatis autem nihilo amplius habui quam ceteri

maar toch heb ik niet méér persoonlijke macht gehad dan de andere lieden

qui mihi quoque in magistratū collegae fuerunt ...

die in de overheidsfuncties mijn collega's zijn geweest ...

Uit het tijdvak van Augustus stammen nog een tweetal andere Latijnse geschiedwerken, die echter verloren zijn gegaan. **Gaius Asinius Pollio**² diende als officier onder Julius Caesar en daarna onder Marcus Antonius, wiens legaat hij was in Gallia Transpadana³ (= Noord-Italië). Hij werd consul in 40 v.C., maar onder Augustus trok hij zich uit het actieve politieke leven terug en hield zich nog uitsluitend met schrijven bezig. Hij is de auteur van het "*Bellum Alexandrinum*", een werk dat Caesars gedenkschriften aanvulde. Ook schreef hij een *Geschiedenis van de Burgeroorlog* (over de jaren 60 tot 42 v.C.) in 17 boeken. Pollio stond bij zijn vakgenoten bekend als een uiterst gewetensvol historicus. Hij richtte te Rome ook voor het eerst een letterkundige leeskring op, waar hijzelf en andere auteurs uit eigen werk voorlezen voor een kring van gelijkgezinde deskundigen. Ten slotte stichtte hij in 38 v.C. ook de eerste openbare bibliotheek in Rome, en bezat hij een zeer waardevolle kunstverzameling. Hij ontdekte het talent van Vergilius, die hij te hulp schoot toen diens bezit bij Mantua in beslag werd genomen ten gunste van Augustus' veteranen van de Slag bij Philippi⁴. Vergilius én Horatius huldigden hem in hun werken.

Pollio's tijdgenoot **Pompeius Trogus**⁵ was een gehelleniseerde Galliër afkomstig Gallia Narbonensis⁶. Behalve zijn groot historiografisch werk schreef hij ook enkele verdienstelijke werken op het gebied van de natuurwetenschappen. Enkele fragmenten van zijn "*De*

¹ "Curia Julia." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 okt 2014, 12:23 (UTC). 13 okt 2014, 12:23 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Curia_Julia&oldid=42266151>.

² "Gaius Asinius Pollio I." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 26 sep 2014, 13:00 (UTC). 26 sep 2014, 13:00 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Gaius_Asinus_Pollio_I&oldid=42158692>.

³ "Gallia Transpadana." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 7 dec 2013, 15:34 (UTC). 7 dec 2013, 15:34 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Gallia_Transpadana&oldid=39598435>.

⁴ "Slag bij Philippi." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 sep 2014, 16:46 (UTC). 11 sep 2014, 16:46 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Slag_bij_Philippi&oldid=42065973>.

⁵ "Pompeius Trogus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mrt 2013, 05:19 (UTC). 13 mrt 2013, 05:19 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Pompeius_Trogus&oldid=35735440>.

⁶ "Gallia Narbonensis." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 25 okt 2014, 14:40 (UTC). 25 okt 2014, 14:40 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Gallia_Narbonensis&oldid=42345485>.

animalibus” (“Over de dierenwereld”) zijn bewaard bij PLINIUS DE OUDERE¹, die het werk gebruikte als bron voor zijn eigen “*Naturalis historia*”. Trogus’ *magnum opus* is echter een soort wereldgeschiedenis in 44 boeken, waarschijnlijk op basis van een Grieks origineel, waarin – in tegenstelling tot Livius – niet het Romeinse maar het Macedonische Rijk centraal stond, vandaar ook de titel “*Historiae Philippicae*”. Het hoofdthema in Trogus’ werk was de opkomst en val van de Macedonische monarchie². Van dit verloren werk bezitten wij een epitome van de hand van een zekere MARCUS JUNIANUS JUSTINUS³ (3e eeuw?), waarin slechts één enkele keer een onverkorte passage uit het origineel wordt geciteerd.

In de 1e eeuw n.C. heeft zich in de Romeinse literatuur een duidelijke evolutie voltrokken, waarbij het niveau van de bloeitijd onder Augustus niet bleef gehandhaafd. Doordat de vrije meningsuiting door de keizers sterk aan banden werd gelegd moest de geschiedschrijver, tot in de tijd van Nerva en Trajanus, ófwel bij de keizer in het gevlucht trachten te komen, óf zwijgen. Toch kunnen we even het werk vermelden van Valerius Maximus en Velleius Paterculus.

Over het leven van VALERIUS MAXIMUS⁴ is vrijwel niets bekend, behalve dat hij in 31 n.C. aan keizer Tiberius een verzameling “*Facta et dicta memorabilia*” / “*Merkwaardige daden en uitspraken*” opdroeg. Dit werk is opgevat als een compilatie in 9 boeken van gedenkwaardige anekdoten, ten behoeve van redenaars. Om het opzoeken van voorbeelden, telkens wanneer men die in een redevoering nodig heeft, te vergemakkelijken, werd het materiaal (hoofdzakelijk aan Livius en Cicero ontleend) gegroepeerd in rubrieken (bijv. dankbaarheid, vaderlijke gestrengheid, zin voor religie, voortekens en dromen, vriendschap, zelfvertrouwen, ...). De uitwerking is weinig oorspronkelijk en getuigt van kortzichtigheid en platte vleierij aan het adres van de keizer. De stijl is maniëristisch, met veel gezochte retorische middelen en daarmee toont Valerius Maximus zich als een product van zijn tijd.

Fragment 1 : What’s in a name ...?

Pompeius⁷ vero Magnus

Pompeius de Grote

in acie Pharsalicā victus a Caesare,

nadat hij op het slagveld van Pharsalus door Caesar was verslagen,

fugā quaerens salutem cursum in insulam Cyprum,

zocht zijn heil in de vlucht en liet met zijn vloot koers zetten naar het eiland Cyprus,

ut aliquid in eā virium contraheret,

om dàr enigszins zijn krachten weer te bundelen.

5 classe direxit appellensque ad oppidum Paphum

*Toen hij wou aanmeren in de stad Paphus*⁵

conspexit in litore speciosum aedificium

bemerkte hij op de kust een indrukwekkend bouwwerk.

¹ "Plinius de Oudere." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 16 dec 2014, 20:40 (UTC). 16 dec 2014, 20:40 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Plinius_de_Oudere&oldid=42768038>.

² "Macedonië (oudheid)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 5 jan 2015, 20:41 (UTC). 5 jan 2015, 20:41 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Macedoni%C3%AB_(oudheid)&oldid=42930915>.

³ "Marcus Iunianus Iustinus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 apr 2013, 10:36 (UTC). 11 apr 2013, 10:36 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcus_Iunianus_Iustinus&oldid=37072313>.

⁴ "Valerius Maximus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 18 jan 2015, 15:01 (UTC). 18 jan 2015, 15:01 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Valerius_Maximus&oldid=43039149>.

⁵ "Paphos." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 okt 2014, 22:05 (UTC). 11 okt 2014, 22:05 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Paphos&oldid=42256991>.

gubernatoremque interrogavit quod ei nomen esset,

Hij vroeg zijn stuurman wat de naam daarvan was,

qui respondit « Κατωβασίλεια » vocari.

en deze antwoordde dat het "Wegpaleis" werd genoemd.

Quae vox

(De klank van) dat woord

10 spem eius quae quantulamcumque restabat comminuit,

sloeg een deuk in het schamele greintje hoop dat Pompeius nog restte.

neque id dissimulanter tulit:

Onverholen incasseerde hij deze klap,

avertit enim oculos ab illis tectis

wendde zijn ogen af van dat gebouw

ac dolorem, quem ex diro omine ceperat, gemitū patefecit.

en gaf met een zucht uiting aan de pijn, die hij door dit onheilspellende voorteken had opgelopen.

Fragment 2 : de wreedheden van Ptolemaeus VIII ...

Iterum Ptolemaeus Physcon emergit,

Opnieuw treedt Ptolemaeus Physcon¹ (= "Vetzak") voor het voetlicht,

15 paulo ante libidinosae amentiae taeterrimum exemplum,

even hoger nog vermeld als een walgelijk voorbeeld van gestoorde wellust,

idem inter praecipua² crudelitatis indicia referendus:

dezelfde die nu opnieuw moet aangehaald worden temidden van bijzondere staaltjes van wreedheid;

quid enim hoc facto truculentius?

wat kan er immers van meer grofheid getuigen dan volgend feit?

Filium suum nomine Memphiten,

Een zoon van hem, met de bijnaam Memphites,

quem ex Cleopatrā, eādem sorore et uxore, sustulerat,

die hij had verwekt bij Cleopatra², zowel zijn zuster als zijn echtgenote,

20 liberalis formae, optimae spei puerum,

een jongen met voorname schoonheid en een schitterende toekomst,

in conspectū suo occidi iussit

liet hij voor zijn ogen afmaken,

protinusque caput eius et pedes praecisos et manūs

en dadelijk diens afgehakte hoofd, voeten en handen

in cistā chlamyde opertos

in een koffertje, bedekt met een koningsmantel,

pro munere natalicio matri misit,

bij wijze van verjardagsgeschenk naar diens moeder zenden,

25 perinde quasi ipse cladis, quam illi inferebat, expers,

evenzeer alsof hij zelf vrij was van het verlies dat hij haar had toegebracht,

ac non infelicior,

en niet ongelukkiger,

¹ "Ptolemaeus VIII Euergetes II." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mrt 2013, 11:51 (UTC). 13 mrt 2013, 11:51 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Ptolemaeus_VIII_Euergetes_II&oldid=35775234>.

² "Cleopatra II." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 17 apr 2013, 16:37 (UTC). 17 apr 2013, 16:37 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Cleopatra_II&oldid=37277498>.

quod in communi orbitate Cleopatram miserabilem cunctis,
dat, in het kinderverlies dat hen beiden evenzeer trof, hij bij heel de bevolking medelijden met Cleopatra had opgewekt,
se invisum reddiderat.

maar zichzelf gehaat gemaakt.

Adeo caeco furore summa quaeque effervescit crudelitas,

Met zulk een waanzinnige verblinding bruist elke wreedheid open,

30 cum munimentum ex se ipsā repperit:

als zij versterking uit zichzelf put.

nam cum animadverteret

Want toen hij er zich van bewust werd

quanto sui odio patria teneretur,

hoe sterk de haatgevoelens tegen hem waren in zijn land

timori remedium scelere petivit,

heeft hij in de misdaad een middel tegen zijn angst gevonden.

quoque tutius plebe trucidatā regnaret,

Om met meer veiligheid te kunnen regeren na een bloedbad onder de bevolking

35 frequens iuventute gymnasium armis et igni circumdedit

heeft hij een gymnasium, drukbezocht door jongelui, met vuur en wapens laten omsingelen

omnesque, qui in eo erant,

en allen die zich binnen bevonden

partim ferro, partim flammā necavit.

deels met het zwaard, deels met het vuur laten afmaken.

Van een andere aard is het werk van zijn tijdgenoot **MARCUS VELLEIUS PATERCULUS**¹. Deze stamde waarschijnlijk uit een familie afkomstig uit Capua, en had in het voetspoor van zijn vader en grootvader een militaire carrière uitgebouwd, die hij begon als *tribunus militum* in Moesië, gevolgd door een deelname aan de oostelijke tocht van Augustus' adoptiefzoon GAIUS CAESAR. Daarna vervulde hij een paar commando's in Germanië en Pannonië onder de latere keizer TIBERIUS. Praetor werd hij in 15. Twee van zijn zonen (of kleinzonen?) brachten het tot consul onder keizer NERO.

Vast staat dat hij in 31 een korte "*Historia Romana*" / "*Romeinse geschiedenis*") in twee boeken publiceerde, waarvan het eerste een bondig overzicht biedt van de oudste geschiedenis tot aan de verwoesting van Carthago en Korinthe (146 v.C.); het tweede gaat wat uitvoeriger in op de recentere geschiedenis tot 30 na C., en met name op de regeringen van Augustus en Tiberius. Vooral Velleius' loftuitingen aan het adres van keizer Tiberius staan in scherp contrast tot wat TACITUS² later over deze keizer zal vertellen. Duidelijk is ook dat hij vrij kritisch staat tegenover keizer Augustus: de successen van zijn regering worden slechts kort vermeld terwijl de beschrijving van de jaren tussen 30 v.C. en 14 n.C. vooral bestaat uit een opsomming van rampen, zoals de crisis rond Augustus' overspelige dochter Julia en de Romeinse nederlaag in het Teutoburgerwoud. Velleius' beschrijving van de slag in het Teutoburgerwoud speelde later een rol bij de constructie van het romantische zelfbeeld van Duitsland, als een sterke natie geboren in de strijd "tegen de Latijnse ervvijand" (aanvankelijk was dat Rome, in de 19^e eeuw zou het Frankrijk worden)...

¹ "Marcus Velleius Paterculus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 09:13 (UTC). 1 sep 2014, 09:13 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcus_Velleius_Paterculus&oldid=41995956>.

² Cf. infra blz. 152

Fragment : de verwoesting van Carthago en Corinthe ...

Universā deinde instinctā in bellum Achaeā,

Vervolgens ontbrandde heel Achaea¹ in oorlog,

cuius pars magna, ut praediximus,

ook al was een groot deel (van deze landstreek), zoals wij hoger vermeld hebben,

eiusdem Metelli Macedonici virtute armisque fracta erat,

door de dapperheid en de wapens van dezelfde Metellus Macedonicus² onder de voet gelopen.

maxime Corinthiis in arma

Voor al de Corinthiërs riepen op de wapens op te nemen

5 cum gravibus etiam in Romanos contumeliis instigantibus,

en uitten bovendien ernstige beledigingen aan het adres van de Romeinen,

destinatus ei bello gerendo consul L. Mummius.

en om deze oorlog te voeren werd consul L. Mummius aangewezen.

Et sub idem tempus, magis quia volebant Romani,

En in dezelfde periode, omdat de Romeinen eerder bereid waren

quidquid de Carthaginensibus diceretur credere

alles te geloven wat er over Carthago werd verteld,

quam quia credenda adferebantur,

dan omdat er geloofwaardige berichten werden aangevoerd,

10 statuit senatus Carthaginem excindere.

besloot de senaat Carthago te vernietigen.

Ita eodem tempore P. Scipio Aemilianus,

In diezelfde tijd werd Publius Scipio Aemilianus,

vir avitis P. Africani paternisque L. Pauli virtutibus simillimus

een man die het perfecte evenbeeld was van de kwaliteiten van zijn voorvader Publius Scipio Africanus en zijn vader Lucius Paulus,

omnibus belli ac togae dotibus

op grond van zijn talenten op militair en politiek vlak,

ingeniique ac studiorum eminentissimus saeculi sui,

de meest briljante persoonlijkheid van zijn tijd door zijn aangeboren kennis en zijn studies,

15 qui nihil in vitā nisi laudandum aut fecit aut dixit ac sensit,

die, in zijn leven niets heeft gedaan of gezegd of gedacht wat géén lof verdiende,

quem Paulo genitum,

en die een zoon was van Aemilius Paulus,

adoptatum a Scipione Africani filio diximus,

zoals wij hebben gezegd, en geadopteerd werd door Scipio, de zoon van Africanus,

aedilitatem petens consul creatus est.

tot consul aangesteld, terwijl hij kandideerde voor het ambt van aediel.

¹ "Achaea (landstreek)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 jan 2014, 13:59 (UTC). 13 jan 2014, 13:59 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Achaea_(landstreek)&oldid=40120330>.

² "Quintus Caecilius Metellus Macedonicus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 mrt 2013, 19:49 (UTC). 9 mrt 2013, 19:49 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Quintus_Caecilius_Metellus_Macedonicus&oldid=35543720>.

Is bellum Carthagini iam ante biennium

De oorlog, die reeds twee jaar eerder aan Carthago was verklaard

20 a prioribus consulibus inlatum maiore vi intulit

werd door deze met grotere heftigheid aangepakt.

(cum ante in Hispaniā murali coronā,

(Daarvóór was hij in Spanje met een corona muralis¹ gehuldigd geweest,

in Africā obsidionali donatus esset,

in Noord-Africa met een corona obsidionalis.

in Hispaniā vero etiam ex provocatione,

Bovendien had hij in Spanje ook, als gevolg van een provocatie,

ipse modicus virium,

hij die zelf maar over een matige lichaamskracht beschikte,

25 immanis magnitudinis hostem interemisset)

een vijandelijke soldaat van geweldige gestalte om het leven gebracht)

eamque urbem magis invidiā imperii

Hij maakte die stad met de grond gelijk, méér uit afgunst om haar heerschappij

quam ullius eius temporis noxiae invisam

dan omdat zij in die tijd nog enig gevaar kon betekenen

Romano nomini funditū sustulit

en om die reden door de Romeinen gehaat werd.

fecit suae virtutis monumentum,

Zo maakte hij Carthago tot een gedenkteken van zijn militaire talent,

30 quod fuerat avi eius clementiae.

hetgeen ze ook was geweest voor de mildheid van zijn grootvader.

Carthago diruta est,

Carthago werd dus vernietigd

cum stetisset anni DCLXXII,

nadat het 672 jaar had overeind gestaan

abhinc annos CLXXIII Cn. Cornelio Lentulo & L. Mummio consulibus.

onder het consulaat van Gnaeus Cornelius Lentulus en Lucius Mummius, nu 173 jaar geleden.

Hunc finem habuit Romani imperii Carthago aemula,

Dat was nu het einde van Carthago, aartsrivaal van het Romeinse Rijk,

35 cum quā bellare maiores nostri coepere

waarmee onze vootouders begonnen oorlog te voeren

Claudio et Fulvio consulibus

onder het consulaat van Claudius en Fulvius

ante annos CCXCII quam tu, M. Vinici, consulatum inires.

292 jaar voordat jij, Marcus Vinicius², consul werd.

Ita per annos CXX aut bellum inter eos populos

Zo was er gedurende 120 jaar tussen beide volkeren of oorlog

Corona muralis

Corona obsidionalis

¹ "Corona." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 jul 2013, 22:13 (UTC). 30 jul 2013, 22:13 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Corona&oldid=38599281>.

² Wikipedia contributors. "Marcus Vinicius (consul 19 BC)." *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Wikipedia, The Free Encyclopedia, 21 Nov. 2014. Web. 29 Jan. 2015.

aut belli praeparatio aut infida pax fuit.

óf voorbereiding tot oorlog óf een onstabiele vrede.

40 Neque se Roma iam terrarum orbi superato

Ook al had Rome de hele wereld reeds veroverd,,

securam speravit fore,

het verwachtte dat het zich nooit geheel veilig zou voelen,

si nomen usquam stantis manēre Carthagini;

zolang er ergens nog één getuigenis van de naam Carthago overeind zou blijven.

adeo odium certamibus ortum ultra metum durat

Het is dus zozeer waar dat haat, ontstaan uit onderlinge strijd, langer duurt dan angst

et ne in victis quidem deponitur

en zelfs tegenover verliezers niet afgelegd wordt

45 neque ante invisum esse desinit quam esse desiit.

en dat hetgeen vroeger gehaat werd, niet ophoudt het te zijn, voordat het opgehouden heeft te bestaan.

Ante triennium quam Carthago deleretur,

Drie jaar voordat Carthago werd van de kaart geveegd,

M. Cato, perpetuus diruendae eius auctor,

overleed Marcus Cato, die voortdurend op de verwoesting ervan had aangedrongen,

L. Censorino M'. Manilio consulibus mortem obiit.

onder het consulaat van Lucius Censorinus en van Manius Manilius.

Eodem anno, quo Carthago concidit,

In hetzelfde jaar waarin Carthago tegen de grond ging,

50 L. Mummius Corinthum post annos CMLII,

werd ook Corinthe door L.Mummius, 952 jaar

quam ab Alete Hippotis filio erat condita, funditus eruit.

nadat het door Aletes, zoon van Hippotès was gesticht, met de grond gelijk gemaakt.

Uterque imperator devictae a se gentis nomine honoratus,

Beide veldheren kregen een eretitel afgeleid van de naam van het volk dat zij hadden verslagen

alter 'Africanus', alter appellatus est 'Achaicus';

de ene kreeg de naam 'Africanus' toegewezen, de andere 'Achaicus';

nec quisquam ex novis hominibus prior Mummio

Onder de 'homines novi'¹, was er niemand die vóór Mummio

55 cognomen virtute partum vindicavit.

die aanspraak kon maken om een toenaam² op grond van zijn verdienste.

Diversi imperatoribus mores, diversa fuere studia:

De karakters van beide bevelhebbers waren zeer uiteenlopend van aard, net als hun interesses:

quippe Scipio tam elegans liberalium studiorum

want inderdaad, Scipio bezat zulk een goede smaak inzake vrije kunsten³,

omnisque doctrinae et auctor et admirator fuit,

en was een actief beoefenaar én bewonderaar van elke vorm van wetenschap,

¹ Cf. supra blz. 83.

² "Agnomen." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 12 feb 2015, 07:23 (UTC). 12 feb 2015, 07:23 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Agnomen&oldid=43319079>.

³ Voor vrije kunsten: cf. infra blz. 256.

ut Polybium Panaetiumque, praecellentes ingenio viros,

dat hij steeds briljante geesten als Polybius¹ en Panaetius² in zijn gezelschap had,

60 **domi militiaeque secum habuerit.**

zowel thuis in Rome als op krijgstoct .

Neque enim quisquam hoc Scipione elegantius

Niemand immers wist op smaakvoller wijze dan deze Scipio

intervalla negotiorum otio dispunxit

de vrije tijd die hem restte gescheiden te houden van zijn drukke bezigheden

semperque aut belli aut pacis serviit artibus:

en steeds toonde hij zich een volleerde dienaar, zowel van de oorlog als van de vrede.

semper inter arma ac studia versatus

Steeds in de weer met wapens of met studeren

65 **aut corpus periculis aut animum disciplinis exercuit.**

oefende hij óf zijn lichaam met gevaarlijke oefeningen, of zijn geest met bijscholing.

Mummius tam rudis fuit, ut captā Corintho

Mummius daarentegen, was zulk een ongelikte beer, dat hij na de inname van Corinthe,

cum maximorum artificum perfectas manibus tabulas ac statuas

terwijl hij schilderijen en beeldhouwwerken van de hand van de allergrootste kunstenaars,

in Italiam portandas locaret,

inventariseerde om ze naar Italië te vervoeren,

iuberet praedici conducentibus, si eas perdidissent,

de ondernemers liet waarschuwen dat zij, bij verlies ervan,

70 **novas eos reddituros.**

ze door nieuwe moesten vervangen.

Non tamen puto dubites, Vinici,

Toch geloof ik dat u er niet aan twijfelt, Vinicius,

quin magis pro re publicā fuerit

dat het voor de reputatie van onze republiek beter zou zijn geweest

manēre adhuc rudem Corinthiorum intellectum

tot op de dag van vandaag onkundig te blijven van de intellectuele verfijning van Corinthe

quam in tantum ea intellegi,

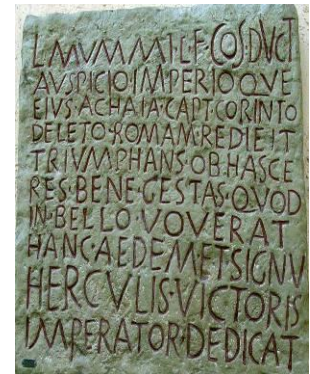
dan dat ze in dergelijke omstandigheden moest begrepen worden,

75 **et quin hāc prudentiā**

en dat dergelijke onwetendheid

illa imprudentia decori publico fuerit convenientior.

beter in overeenstemming zou zijn geweest met onze nationale glorie dan deze ervaring.

¹ Cf. supra blz. 77.

² "Panaetius van Rodos." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mrt 2013, 15:05 (UTC). 13 mrt 2013, 15:05 <://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Panaetius_van_Rodos&oldid=35795970>.

In dit historisch relaas mag ook een bescheiden plaats worden voorbehouden voor de evangelist **LUCAS**¹ (Λουκάς / Loukás, 1^e eeuw), die naast een Evangelie ook de “Πράξεις Ἀποστόλων” / “Handelingen van de Apostelen” op zijn naam heeft staan. Volgens een anonieme commentator uit de tweede helft van de 2^e eeuw was Lucas een Syriër uit Antiochia die het beroep van arts uitoefende voor hij zich rond het jaar 50 aansloot bij het gezelschap van de apostel Paulus, en overleed op de leeftijd van 84. Zeker is alleszins dat zijn beide boeken door een ontwikkeld man zijn geschreven: hij gebruikte een zeer verzorgd en correct soort Grieks wat er mogelijk wijst dat hij inderdaad iemand was die voor arts gestudeerd kan hebben. Lucas was (als enige van de Bijbelauteurs!) geen jood, maar een hellenistische Griek, beter bekend met de Egeïsche Zee dan met toestanden in Palestina. Hij schrijft in de stijl van de Griekse geschiedschrijvers, waarbij opvalt dat hij de titels van de overheidsambtenaren correct hanteert ...

Fragment: Paulus spreekt voor de Areopagus² ...

Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ἐκδεχομένου αὐτοῦ τοῦ Παύλου,

Terwijl Paulus in Athene op hen wachtte,

παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ

raakte hij in zijn binnenste hevig verontwaardigd

θεωροῦντος κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν.

bij het zien van de vele godenbeelden in de stad.

Διελέγετο μὲν οὖν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς Ἰουδαίοις

In de synagoge sprak hij met de Joden

5 καὶ τοῖς σεβομένοις καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ

en met de Grieken die God vereerden, en op het marktplein

κατὰ πᾶσαν ἡμέραν πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας.

debateerde hij heelder dagen met de mensen die hij daar aantrof.

Τινὲς δὲ καὶ τῶν Ἐπικουρίων καὶ Στωικῶν φιλοσόφων

Ook enkele epicuristische en stoïcijnse filosofen,

συνέβαλλον αὐτῷ, καὶ τινες ἔλεγον·

waren onder hen, van wie sommigen zeiden:

« Τί ἂν θέλοι ὁ σπερμολόγος οὗτος λέγειν; »

« Wat zou die praatjesmaker toch bedoelen? »

10 Οἱ δὲ· « Ξένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι. »

Anderen merkten op: « Hij schijnt een boodschapper van uitheemse goden te zijn. »

ὅτι τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν εὐηγγελίζετο.

omdat hij predikte over Jezus en de Opstanding.

Ἐπιλαβόμενοι δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Ἄρειον Πάγον ἤγαγον, λέγοντες·

Ze namen hem mee naar de Areopagus en zeiden:

¹ "Lucas (evangelist)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 18 jan 2015, 08:54 (UTC). 18 jan 2015, 08:54 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lucas_(evangelist)&oldid=43035139>.

² "Areopaag." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 25 feb 2014, 14:31 (UTC). 25 feb 2014, 14:31 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Areopaag&oldid=40626407>.

« Δυνάμεθα γνῶναι

« Kunnen wij vernemen

τίς ἡ καινὴ αὐτῆ ἢ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδαχὴ;

wat die nieuwe leer is die door u wordt uitgedragen?

15 ξενίζοντα γάρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν·

Want hetgeen u zegt, klinkt ons vreemd in de oren;

βουλόμεθα οὖν γνῶναι τίνα θέλει ταῦτα εἶναι. »

we willen daarom graag weten wat het te betekenen heeft. »

Ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι

Alle Atheners en ook de vreemdelingen die er wonen

εἰς οὐδὲν ἔτερον ἢ καίρουν ἢ λέγειν τι ἢ ἀκούειν τι καινότερον.

hebben immers voor haast niets anders tijd dan voor het uitwisselen van de nieuwste ideeën.

Σταθεὶς δὲ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἔφη·

Paulus ging in midden tussen de leden van de Areopagus staan en sprak aldus:

20 « Ἄνδρες Ἀθηναῖοι,

« Mijne heren Atheners,

κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ·

ik heb gezien hoe buitengewoon godsdienstig u in ieder opzicht bent.

διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν

Want toen ik in de stad rondliep en alles wat u vereert nauwlettend in ogenschouw nam,

εὑρον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο ἌΓΝΩΣΤΩ ΘΕῶ.

ontdekte ik ook een altaar met het opschrift: 'Aan een onbekende god'.

Ὁ οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτο ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν.

Welnu, wat u vereert zonder het te kennen, dat kom ik u verkondigen.

25 ὁ θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ,

De God die de wereld heeft gemaakt en alles wat er op leeft,

οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχων κύριος

hij die over hemel en aarde heerst,

οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ

woont niet in door mensenhanden gebouwde tempels

οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρωπίνων θεραπεύεται, προσδεόμενός τινος,

en hij laat zich ook niet bedienen door mensenhanden, alsof er nog iets is dat hij nodig heeft,

αὐτὸς διδούς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα·

hij die zelf aan iedereen leven en adem en al het andere schenkt.

30 ἐποίησέν τε ἐξ ἐνὸς πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων

Uit één mens heeft hij de hele mensheid geschapen,

κατοικεῖν ἐπὶ παντὸς προσώπου τῆς γῆς,

die hij over ieder landschap van de aarde heeft verspreid;

ὀρίσας προστεταγμένους καιροὺς

voor elk volk heeft hij een tijdperk vastgesteld

καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν,

en hij heeft de grenzen van hun woongebied bepaald,

ζητεῖν τὸν θεὸν εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὕροιεν,

Het was Gods bedoeling dat ze hem zouden zoeken en hem al tastend zouden kunnen vinden,

35 καὶ γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα.

aangezien hij van niemand van ons ver weg is.

ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν,

Want in hem leven wij, bewegen wij en bestaan wij.

ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασιν

Of, zoals ook enkele van uw eigen dichters hebben gezegd:

« Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν. »

"Uit hem komen ook wij voort."¹

γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ θεοῦ

Maar als wij dan uit God voortkomen,

40 οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσοῦ ἢ ἀργύρω ἢ λίθῳ,

mogen we niet denken dat, zoals bij een beeld van goud of zilver of steen,

χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου,

werk van een ambachtsman en door mensen bedacht,

τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον.

het goddelijke daaraan gelijk is.

Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ θεὸς

Op de tijd waarin men hem niet kende slaat God echter geen acht,

τὰ νῦν ἀπαγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν,

maar hij roept nu overal de mensen op om een nieuw leven te beginnen,

45 καθότι ἔστησεν ἡμέραν ἐν ᾗ μέλλει

want hij heeft bepaald dat er een dag komt waarop hij

κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισεν,

in rechtvaardigheid een oordeel over de mensheid zal laten vellen door een man die hij voor dat doel heeft aangewezen.

πίστιν παρασχὼν παῖσιν ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. »

Het bewijs dat het om deze man gaat, heeft hij geleverd door hem uit de dood te doen opstaan. »

Ἀκούσαντες δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν οἱ μὲν ἐχλεύαζον οἱ δὲ εἶπαν·

Toen ze hoorden van een opstanding van de doden dreven sommigen daar de spot mee, terwijl anderen zeiden:

« Ἀκουσόμεθά σου περὶ τούτου καὶ πάλιν. »

« Daarover moet u ons een andere keer nog maar eens vertellen. »

50 Οὕτως ὁ Παῦλος ἐξῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν· τινὲς δὲ ἄνδρες

Zo vertrok Paulus uit hun midden. Toch waren er enkele mannen

κολληθέντες αὐτῷ ἐπίστευσαν, ἐν οἷς καὶ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης

die zich bij hem aansloten en aanvaardden het geloof, onder wie ook een Areopagiet, Dionysius²,

καὶ γυνὴ ὀνόματι Δάμαρις καὶ ἕτεροι σὺν αὐτοῖς.

een vrouw die Damaris heette, en nog een aantal anderen met hen..

¹ Een citaat uit het leerdicht 'Phaenomena' van Aratus. Zie in dat verband: "Aratus (dichter)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 nov 2014, 19:01 (UTC). 11 nov 2014, 19:01

</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Aratus_(dichter)&oldid=42462349>.

² "Dionysius de Areopagiet." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 jan 2014, 18:02 (UTC). 14 jan 2014, 18:02

</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Dionysius_de_Areopagiet&oldid=40131792>.

Niemand minder dan **keizer CLAUDIUS**¹ wijdde zich reeds op jonge leeftijd, op aanraden van Titus Livius, aan de geschiedschrijving; hij werd zelfs een vruchtbaar auteur, maar van zijn werk is nauwelijks iets bewaard gebleven. Hij schreef o.a.:

- een geschiedenis van Augustus' tijd, in 41 boeken, een jeugdwerk
- zijn autobiografie, 'De vitā suā'
- de 'Τυρρηνικά' / 'Tyrrèniká', een uitgebreide geschiedenis van de Etrusken, in het Grieks geschreven; aangezien Claudius een van de laatste personen is die het Etruskisch nog actief beheerste, is het heel jammer dat dit werk niet bewaard bleef
- de 'Καρχηδονιακά' / 'Karchèdoniaká', een eveneens in het Grieks geschreven geschiedenis van Carthago.

Testimonium (uit Suetonius, 'Divus Claudius') : een keizer met literair talent ...

Historiam in adolescentiā hortante Tito Livio,

Titus Livius

Sulpicio⁷ vero Flavo etiam adiuvante,

Sulpicius Flavus

scribēre aggressus est,

hij is begonnen

et cum primum, frequenti auditorio, commisisset,

voor een groot publiek

hij had gewaagd

5 aegre perlegit refrigeratus saepe a semet ipso.

bracht hij de voordracht slechts met moeite tot een eind en had hij de koele ontvangst aan zichzelf te wijten

Nam cum initio recitationis

(voor)lezing

defractis compluribus subsellis obesitate cuiusdam

doorgezakt

zitbanken

zwaarlijvigheid

een van de aanwezigen

risus exortus esset,

gelach

ne sedato⁷ quidem tumultū temperare potuit,

uitgeraasd

zich ervan weerhouden

10 quin ex intervallo subinde facti reminisceretur

om (niet) bij tussenpozen

telkens weer

hij moest terugdenken aan

cachinnosque revocaret.

hij kreeg de slappe lach

In principatū quoque ét scripsit plurimum

tijdens zijn regering

ét assidue recitavit per lectorem.

voortdurend

liet voordragen

¹ "Claudius I." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 3 dec 2014, 06:29 (UTC). 3 dec 2014, 06:29 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Claudius_I&oldid=42619858>.

Initium autem sumpsit historiae post caedem Caesaris dictatoris,
hij liet zijn geschiedwerk beginnen

15 sed et transiit ad inferiora tempora coepitque a pace civili,
koos al gauw voor een latere periode *bij het einde van de burgeroorlog*

cum sentiret neque libere neque vere
in vrijheid *naar waarheid*

sibi de superioribus tradendi potestatem relictam,
periode daarvoor [esse]

correptus saepe ét a matre ét ab aviā.
Berispt *grootmoeder*

Nec minore curā Graeca studia secutus est,

20 amorem praestantiamque linguae occasione omni professus.
belang(rijkheid) *< hoog opgeven van*

[.../...] et in commendandā[↗] patribus conscriptis Achaiā,
in een brief aan de senatoren waarin hij een goed woordje doet voor de provincie Achaea¹

gratam[↗] sibi provinciam ait communium studiorum commercio;
[esse] *zegt hij* *vanwege de gemeenschappelijke culturele achtergrond*

ac saepe in senatū legatis perpetuā oratione respondit.
ambassadeurs *in vloeiend Grieks*

Multum vero pro tribunali etiam Homericis[↗] locutus est versibus.
in rechtszaken *uit Hómerus* *hij citeerde*

25 [.../...] Denique et Graecas[↗] scripsit historias,
in het Grieks *historische werken*

‘Tyrrhenicōn’ viginti, ‘Carchedoniacōn’ octo.
‘Etruskische Geschiedenis’ *‘Carthaagse Geschiedenis’*

Quarum causā veteri[↗] Alexandriae Musio
aan de bibliotheek van Alexandrië²

additum ex ipsius nomine novum;
[est] *dat zijn naam draagt* *nieuwe vleugel*

institutumque ut quotannis in altero Tyrrhenicōn libri,
[est] *elk jaar*

30 in altero Carchedoniacōn diebus statutis
op vaste dagen

velut in auditorio recitentur.
voordrachtzaal

¹ "Achaea (Romeinse provincie)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 22 mrt 2013, 08:44 (UTC). 22 mrt 2013, 08:44 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Achaea_(Romeinse_provincie)&oldid=36621510>.

² "Mouseion." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 5 dec 2014, 08:49 (UTC). 5 dec 2014, 08:49 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Mouseion&oldid=42648985>.

Het is onzeker wanneer **Quintus CURTIUS RUFUS**¹ zijn *'Historiae Alexandri Magni'* geschreven heeft: bepaalde zinspelingen in het werk kunnen in verband gebracht worden met de regering van keizer Claudius, maar helemaal zeker is dat toch niet. Men kan deze *'Geschiedenis van Alexander de Grote'* in zekere mate met een historische roman vergelijken. Curtius heeft zich de moeite getroost verschillende bronnen te gebruiken, maar toch is het hem op de eerste plaats om een vlot leesbaar verhaal te doen, iets waar hij wonderwel in slaagt. Hij heeft het overvloedige materiaal waarover hij beschikte dan ook zeer selectief behandeld: eerder technische uitweidingen over politieke en militaire aangelegenheden en problemen vermijdt hij zoveel mogelijk, daarentegen trekt alles wat exotisch, aangrijpend en romantisch is, hem aan. Een beruchte uitspraak van hem luidt: *'equidem plura transcribo quam credo'* (= *'Ik neem [uit mijn bronnen] meer over dan ik geloof'*). Hij komt er niet toe het enorme historische belang van de persoon van Alexander de Grote correct in te schatten; de beschouwingen die hij weidt aan zijn held, hebben meestal een moraliserend karakter. Een van de grondideeën is de geleidelijke morele neergang van de grote veroveraar, ten gevolge van de roes van zijn succes. Compositorisch zit het werk goed in elkaar. Curtius weet hoe hij de spanning moet opbouwen. Een van de procedés waarmee hij afwisseling in het verhaal probeert te brengen is de inlassing van talrijke redvoeringen.

Fragment : de dood van Alexander de Grote ...

Postquam totā nocte perpotavit, male habēre coepit.

had dóórgedronken zich niet goed (te) voelen

Ingravescens² deinde morbus

erger wordend ziekte

adeo omnes vires intra sextum diem exhaustit,

binnen de zes dagen heeft uitgeput

ut ne vocis quidem potestas esset.

om te spreken

5 Interea milites² sollicitudine desiderioque eius anxii,

bezorgdheid verlangen hem te zien ongerust

quamvis admonentibus ducibus², ne validitudinem regis onerarent,

waarschuwend gezondheid < (onnodig) belasten

expresserunt, ut in conspectum eius admitterentur.

wisten af te dwingen om hem (in levende lijve) te zien

Intuentibus lacrimae obortae praebuere speciem

toekijkend 'opwellende' = ...-erunt uitzicht

iam non regem, sed funus eius visentis exercitūs:

niet meer uitvaart bijwonend

10 maeror tamen circumstantium lectum eminebat.

neerslachtigheid staande rond bed overtrof alles

¹ "Quintus Curtius Rufus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 11:24 (UTC). 1 sep 2014, 11:24</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Quintus_Curtius_Rufus&oldid=41997405>.

² "Diadochen." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 26 okt 2014, 16:03 (UTC). 26 okt 2014, 16:03</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Diadochen&oldid=42351878>.

Quos ut rex aspexit:

= vidit

«*Invenietis,*» inquit, «*cum excessero, dignumⁿ talibus viris regem?*»

dood zal zijn

Incredibile dictū auditūque,

in eodem habitū corporis,

...-houding

15 in quem se composuerat, cum admissurus milites esset,

gelegd had

op het punt bij zich te laten

durâsse, donec a toto exercitū illud ultimum persalutatus est.

allerlaatste keer = salutatus

Dimissoque vulgo velut omniⁿ vitae debito liberatus

gewone soldaten

verplichting

fatigata membra reiecit

uitgeputte lichaam

ontspande

propiusque adsidēre iussis amicis

20 — nam et vox deficēre iam coeperat —

verzwakken

detractum anulum digito Perdiccae tradidit

ring

vinger

aan Perdiccas¹

= dedit

adiectis mandatis, ut corpus suum ad Hammonem ferri iuberent.

< aan toevoegen instructies

naar Ammon

Quaerentibusque his, cui relinqueret regnum,

respondit, « *Ei, qui esset optimus* »:

25 ceterum providēre iam se,

ob id certamen magnos funebres ludos parari sibi.

om dat uit te maken

Rursus Perdiccā interrogante,

opnieuw

quando caelestes honores haberi sibi vellet,

uitvaartplechtigheden

dixit, « *tum velle, cum ipsi felices essent.* »

30 Suprema haec vox fuit regis, et paulo post exstinguitur.

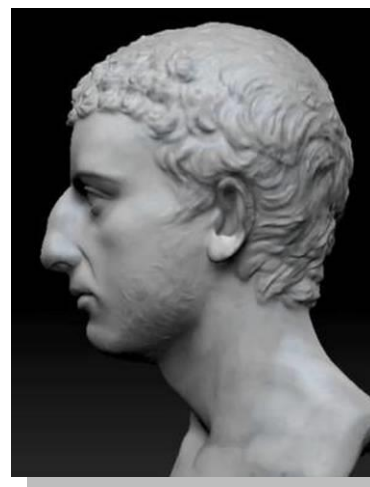
woorden

gaf de geest

¹ "Perdikkas (diadoch)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 26 dec 2013, 14:06 (UTC). 26 dec 2013, 14:06</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Perdikkas_(diadoch)&oldid=39916580>.

Ac primo ploratū lamentisque et planctibus tota regia personabat:
geschrei *gejammer* *rouwmisbaar* *koninklijke tent*
mox velut in vastā solitudine
woestenij
omnia⁷ tristi silentio muta torpebant
verstomd < *verstijfd / verlamd zijn*
ad cogitationes, quid deinde futurum esset, dolore converso.
in *omgeslagen (in)*
35 Nobiles pueri custodiae corporis eius adsueti
...-wacht *gewone*
nec doloris magnitudinem capere
omvang *vatten / verwerken*
nec se ipsos intra vestibulum regiae tenere potuerunt.
vóórhal
Vagique et furentibus similes
doelloos zwervend *waaninnig*
tantam urbem luctū ac maerore compleverant
rouw
40 nullis questibus omissis,
(wee)klachten < *achterwege laten*
quos in tali casū dolor suggerit:
voorval *ingeeft / aanzet tot*
ergo, qui extra regiam adstiterant,
Macedones pariter barbarique, concurrunt.
Macedoniërs *evenzeer als* *Aziaten*
Nec poterant victi a victoribus in communi dolore discerni:
onderscheiden worden
45 Persae iustissimum ac mitissimum dominum,
Perzen < *mild*
Macedones optimum ac fortissimum regem invocantes
aanroepen
certamen quoddam maeroris edebant.
wedijverden als het ware onderling in verdriet
Nec maestorum solum,
sed etiam indignantium voces exaudiebantur,
verontwaardiging *woorden* = *audiebantur*
50 *tam viridem et in flore aetatis fortunaeque*
jeugdig *de fleur*
invidiā deūm ereptum esse rebus humanis.
afgunst *ontrukt* *mensheid*

Ook de gehelleniseerde joodse geschiedschrijver **FLAVIUS JOSEPHUS**¹ (37 - ± 100 n.C.) verdient onze onverdeelde aandacht. Hij stamde uit een aanzienlijk priestergeslacht en sloot zich aan bij de beruchte sekte van de Farizeeën². Na het uitbreken van de joodse opstand tegen het Romeinse gezag leidde hij de strijd in Galilea en raakte in Romeinse gevangenschap. Hij wist zich de gunst van keizer VESPASIANUS³ te verzekeren, door hem zijn toekomstige troonsbestijging te voorspellen. Hij werd vrijgelaten en verbleef in het kamp van Titus ten tijde van de verovering van Jeruzalem. Daarna vestigde hij zich te Rome waar hij – in het Grieks – zijn werken heeft geschreven. Verschillende joodse schrijvers vóór hem hadden reeds de geschiedenis van het Hebreeuwse volk beschreven met propagandistische doeleinden: men trachtte de talloze verwijten tegen de joden te ontzenuwen en te weerleggen. De joodse opstand van 66 tot 70 is het onderwerp van zijn werk *'De Joodse Oorlog'* (*Περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου* / *'De Bello Iudaico'*). Uiteraard is hij met de feiten goed bekend, maar het valt vaak moeilijk na te gaan of zijn beschrijving al dan niet tendentius is. Zijn magnum opus *'De oude Joodse Geschiedenis'* (*Ἰουδαϊκὴ ἀρχαιολογία* / *'Antiquitates Iudaicae'*) omvat een beschrijving van de lotgevallen van het joodse volk vanaf de Schepping tot de regering van keizer Nero. Voor de oudere geschiedenis is het Oude Testament de directe bron, naderhand werden ook andere bronnen gebruikt. Voor veel gelovige joden was en is Flavius Josephus een verrader die met de Romeinen collaboreerde, maar voor historici is zijn werk van onschatbare waarde om een gedetailleerd inzicht te kunnen krijgen in de gebeurtenissen in het Midden-Oosten na de periode van het Oude Testament en rond het begin van onze jaartelling.

Erg omstreden is het *'Testimonium Flavianum'*, het getuigenis dat Josephus over de figuur van Jezus Christus geeft. De betreffende passage komt in alle handschriften voor, maar wekt voor specialisten de indruk, ook al door het enigszins afwijkende taalgebruik, dat het om een interpolatie gaat. Hier volgt de bewuste passage (*Joodse Geschiedenis*, XVIII, 63-64):

Fragment 1 : het omstreden *'Testimonium Flavianum'* ...

Γίνεται δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον Ἰησοῦς σοφὸς ἀνὴρ,

'In die tijd leefde een zekere

Jezus, een wijs man,

εἶγε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρή·

voor zover het geoorloofd is hem een man te noemen.

ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής,

Hij verrichtte namelijk wonderbaarlijke daden die onmogelijk geacht werden,

διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῆ τάληθῆ δεχομένων,

en hij was leermeester van mensen die met genoegen de waarheid tot zich namen.

¹ "Flavius Josephus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 10 nov 2014, 15:20 (UTC). 10 nov 2014, 15:20<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Flavius_Josephus&oldid=42454018>.

² "Farizeeën." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 6 apr 2016, 08:54 (UTC). 6 apr 2016, 08:54 <//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Farizee%C3%ABn&oldid=46465568>.

³ "Vespasianus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 20 nov 2014, 15:45 (UTC). 20 nov 2014, 15:45 <//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Vespasianus&oldid=42523783>.

- 5 καὶ πολλοὺς μὲν Ἰουδαίους,
En veel Joden
πολλοὺς δὲ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπηγάγετο·
alsook velen van de Griekse gemeenschap bracht hij tot zich.
ὁ « χριστὸς » οὗτος ἦν.
Hij was de 'gezalvde' (= 'christós / messias').
Καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν σταυρῶ
Ook nadat Pontius Pilatus hem, op aanwijzing van de vooraanstaande mannen bij ons volk,
ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου
de straf van het kruis had opgelegd,
10 οὐκ ἐπαύσαντο οἱ τὸ πρῶτον ἀγαπήσαντες·
gaven zij die het eerst in liefde waren gaan leven het niet op.
ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν
Hij was namelijk verschenen op de derde dag, opnieuw levend.
τῶν θείων προφητῶν ταῦτά τε
De goddelijke profeten hadden die dingen
καὶ ἄλλα μυρία περὶ αὐτοῦ θαυμάσια εἰρηκότων.
en nog onnoemelijk veel andere wonderse verhalen over hem verteld.
Εἰς ἔτι τε νῦν
Tot op de dag van heden
15 τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοῦδε ὠνομασμένον οὐκ ἐπέλιπε τὸ φύλον.
is de naar hem genoemde sekte van de christenen niet verdwenen.'

Vooraf het beeld dat Josephus schetst van de Romeinse landvoogd Pontius Pilatus is merkwaardig. Waar hij in het Bijbelse verslag van de rechtszaak tegen Jezus eerder overkomt als een voorzichtige, ietwat besluiteloze ambtenaar die gevoelig was voor zijn reputatie naar de keizer Tiberius toe, en uiteindelijk toegeeft aan de druk van de Joodse leiders, daar toont Flavius Josephus hem in de volgende passage als een doortastende militair zonder veel scrupules tegenover de religieuze vooroordelen van de Joden ...

Fragment 2 : de nieuwe landvoogd schuwt de confrontatie met de fundamentalisten niet ...

Πεμφθεὶς δὲ εἰς Ἰουδαίαν ἐπίτροπος ὑπὸ Τιβερίου
Judea¹ als prefect²
Πιλᾶτος νύκτωρ κεκαλυμμένος ἔειπε εἰς Ἱεροσόλυμα εἰσκομίζει
's nachts ongemerkt Jeruzalem
τὰς Καίσαρος εἰκόνας, αἱ « σημαῖαι » καλοῦνται.
van de keizer 'veldtekens'³

¹ "Judea." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 apr 2016, 13:44 (UTC). 1 apr 2016, 13:44
<</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Judea&oldid=46436989>.

² "Prefect (Oudheid)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 28 jan 2015, 23:47 (UTC). 28 jan 2015, 23:47
<</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Prefect_(Oudheid)&oldid=43152857>.

³ "Aquila (veldteken)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 mrt 2013, 09:41 (UTC). 14 mrt 2013, 09:41
<</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Aquila_(veldteken)&oldid=35907463>.

- Τοῦτο μεθ' ἡμέραν μεγίστην ταραχὴν ἤγειρεν Ἰουδαίους·
bij dageraad opschudding (ver)wekte onder de ...
- 5 οἷ τε γὰρ ἐγγὺς πρὸς τὴν ὄψιν ἐξεπλάγησαν
in de buurt waren verontwaardigd
- ὥς πεπατημένων⁷ αὐτοῖς τῶν νόμων,
met de voeten getreden werden
- οὐδὲν⁸ γὰρ ἀξιοῦσιν ἐν τῇ πόλει δείκηλον τίθεσθαι,
ze laten toe (portret)beeld
- καὶ πρὸς τὴν ἀγανάκτησιν τῶν κατὰ τὴν πόλιν
wrevel overal in
- ἄθρους⁹ ὁ ἐκ τῆς χώρας λαὸς συνέρρευσε.
in dichte drommen platteland volk kwam samengestroomd
- 10 Ὁρμήσαντες δὲ πρὸς Πιλάτον εἰς Καισάρειαν
Caesarea¹
- ικέτευον ἐξενεγκεῖν ἐξ Ἱεροσολύμων τὰς σημαίας
te verwijderen
- καὶ τηρεῖν αὐτοῖς τὰ πάτρια.
in acht te nemen voorvaderlijke gebruiken
- Πιλάτου δὲ ἀρνούμενου
< 'niet toegeven' >
- περὶ τὴν οἰκίαν πρηνεῖς καταπεσόντες
plat op de grond
- 15 ἐπὶ πέντε ἡμέρας καὶ νύκτας ἴσας ἀκίνητοι διεκαρτέρουν.
gedurende evenveel roerloos bleven in die houding liggen
- Τῇ δ' ἐξῆς ὁ Πιλάτος καθίσας ἐπὶ βήματος ἐν τῷ μεγάλῳ σταδίῳ
de dag daarna < 'plaatsnemen' tribunaal stadion
- καὶ προσκαλεσάμενος τὸ πλῆθος
< 'toespreken' >
- ὥς ἀποκρίνασθαι δῆθεν αὐτοῖς θέλων,
in te gaan op eis
- δίδωσιν τοῖς στρατιώταις σημεῖον ἐκ συντάγματος
volgens afspraak
- 20 κυκλώσασθαι τοὺς Ἰουδαίους ἐν τοῖς ὅπλοις.
te omsingelen met getrokken wapens
- Περιστάσης δὲ τριστιχεὶ τῆς φάλαγγος Ἰουδαῖοι μὲν ἀχανεῖς ἦσαν
drie rijen diep (als) verlamd
- πρὸς τὸ ἀδόκητον τῆς ὄψεως,
onverwachte schouwspel
- Πιλάτος δὲ κατακόψειν εἰπὼν αὐτούς,
neerhouwen

¹ "Caesarea (Maritima)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 16 mrt 2016, 15:52 (UTC). 16 mrt 2016, 15:52 <://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Caesarea_(Maritima)&oldid=46313880>. Caesarea was in die dagen de administratieve hoofdstad van Judea.

- εἰ μὴ προσδέξαιτο τὰς Καίσαρος εἰκόνας,
(zouden) toelaten
- 25 γυμνοῦν τὰ ξίφη τοῖς στρατιώταις ἔνευσεν.
getrokken te houden (met een hoofdknik) bevelen
- Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι καθάπερ ἐκ συνθήματος ἄθροοι καταπεσόντες
als op een afgesproken teken
- καὶ τοὺς αὐχένας παρακλίναντες
hun hals uitgestrekt houden
- ἐτοίμους ἀναιρεῖν σφᾶς ἐβόων μᾶλλον ἢ τὸν νόμον παραβῆναι.
bereid doden overtrede
- Ἵπερθαυμάσας δὲ ὁ Πιλάτος
buitengewoon ...
- 30 τὸ τῆς δεισιδαιμονίας ἄκρατον
religieus fanatisme
- ἐκκομίσαι μὲν αὐτίκα τὰς σημαίας Ἱεροσολύμων κελεύει.
verwijderen
- Μετὰ δὲ ταῦτα ταραχὴν ἑτέραν ἐκίνει
rel (hij) veroorzaakte
- τὸν ἱερὸν θησαυρόν, καλεῖται δὲ « κορβωνᾶς »,
tempelschat 'korbonas'
- εἰς καταγωγὴν ὑδάτων ἐξαναλίσκων·
aqueduct < (volledig) opgebruiken
- 35 κατῆγεν δὲ ἀπὸ τετρακοσίων σταδίων.
(400 stadiën =) 75 km
- Πρὸς τοῦτο τοῦ πλήθους ἀγανάκτησις ἦν,
ergernis
- καὶ τοῦ Πιλάτου παρόντος εἰς Ἱεροσόλυμα
< komen opdagen
- περιστάντες τὸ βῆμα κατεβόων.
tribunaal ze jouwden (hem) uit
- Ὁ δέ, προήδει γὰρ αὐτῶν τὴν ταραχὴν,
(hij) had voorzien
- 40 τῷ πλήθει τοὺς στρατιώτας ἐνόπλους
gewapend
- ἐσθῆσιν ἰδιωτικαῖς κεκαλυμμένους ἐγκαταμίξας
burger- onopvallend < zich te (laten) mengen
- καὶ ξίφει μὲν χρήσασθαι κωλύσας,
(hij) had verboden
- ξύλοις δὲ παίειν τοὺς κεκραγότας ἐγκελευσάμενος
knuppels te slaan herrieschoppers
- σύνθημα δίδωσιν ἀπὸ τοῦ βήματος.
afgesproken teken
- 45 Τυπτόμενοι δὲ οἱ Ἰουδαῖοι πολλοὶ μὲν ὑπὸ τῶν πληγῶν,
tijdens de aanval verwondingen

πολλοὶ δὲ ὑπὸ σφῶν αὐτῶν

ἐν τῇ φυγῇ καταπατηθέντες ἀπώλοντο.

vertrappeld

kwamen om het leven

Πρὸς δὲ τὴν συμφορὰν τῶν ἀνηρημένων

drama

hoger vermelde feiten

καταπλαγὲν τὸ πλῆθος ἐσιώπησεν.

afgeschrikt

hield zich gedeisd

Fragment 3 : Herodes Agrippa¹ probeert de opstandelingen tot betere gevoelens te brengen ...

« Ἄλλα τε ἔθνη μυρία

Tallose andere volkeren,

πλείονος γέμοντα πρὸς ἐλευθερίαν παρρησίας εἵκει·

die door een nog groter verlangen naar vrijheid werden gedreven, hebben hun verzet opgegeven;

μόνοι δ' ὑμεῖς ἀδοξεῖτε δουλεύειν οἷς ὑποτέτακται τὰ πάντα.

maar jullie zijn nu de enigen die weigeren zich aan de heersers van de hele wereld te onderwerpen.

Ποῖα στρατιᾶ, ποίοις πεποιθότες ὄπλοις;

Wat is dat leger, wat zijn dat voor wapens waarop jullie zo jullie vertrouwen hebben gesteld?

5 Ποῦ μὲν ὁ στόλος ὑμῖν διαληψόμενος τὰς Ῥωμαίων θαλάσσας,

Waar is dan die vloot van jullie, die de Romeinse zeeën moet schoonvegen,

ποῦ δ' οἱ ταῖς ἐπιβολαῖς ἐξαρκέσοντες θησαυροί;

waar zijn de financiële reserves waarmee de campagnes kunnen bekostigd worden?

Πρὸς Αἰγυπτίους ἄρα καὶ πρὸς Ἄραβας

Denken jullie dat het tegen Egyptenaren of Arabieren is

οἷεσθε κινεῖν τὸν πόλεμον;

dat de oorlog wordt voorbereid?

Οὐ περισκέψασθε τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν,

Zijn jullie misschien blind voor de overmacht van de Romeinen,

10 οὐ μετρήσετε τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν;

en hebben jullie geen maatstaf voor jullie eigen onmacht?

Οὐ τὰ μὲν ἡμέτερα καὶ τῶν προσοίκων ἐθνῶν ἠττήθη πολλάκις,

Hebben onze strijdkrachten niet vaak het onderspit gedolven tegen onze buurlanden,

ἢ δὲ ἐκείνων ἰσχύς διὰ τῆς οἰκουμένης ἀνίκητος;

terwijl de legermacht van de Romeinen overal in de bewoonde wereld onoverwinnelijk blijft?

Μᾶλλον δὲ καὶ ταύτης ἐζήτησάν τι πλεόν·

Zij zoeken eerder nog naar een ietsje méér dan dat:

οὐ γὰρ ἐξήρκεσεν αὐτοῖς ὄλος Εὐφράτης ὑπὸ τὴν ἀνατολήν

de gehele Eufraat volstaat voor hen nog niet als oostgrens,

15 οὐδὲ τῶν προσαρκτίων ὁ Ἴστρος

evenmin in het noorden de Donau,

¹ "Herodes Agrippa II." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 nov 2014, 14:07 (UTC). 11 nov 2014, 14:07 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Herodes_Agrippa_II&oldid=42460390>.

ἢ τε μεσημβρινὴ μέχρι τῶν ἀοικήτων ἐρευνηθεῖσα Λιβύη

en als zuidelijke grens werd Noord-Afrika¹ verkend tot aan de onbewoonbare woestijnen,

καὶ Γάδαιρα πρὸς ἐσπέραν,

en Cadiz² in het westen,

ἀλλ' ὑπὲρ ὠκεανὸν ἑτέραν ἑζήτησαν οἰκουμένην

neen, aan de overkant van de Oceaan gingen zij op zoek naar een nieuwe wereld,

καὶ μέχρι τῶν ἀνιστορήτων πρότερον Βρεττανῶν

en helemaal tot aan de eerder onverkende Britse eilanden,

20 διήνεγκαν τὰ ὄπλα. Τί οὔν;

hebben zij hun wapens verplaatst. En wat doen jullie nu dan?

Ἵμεῖς πλουσιώτεροι Γαλατῶν, ἰσχυρότεροι Γερμανῶν,

Zijn jullie dan rijker dan de Galliërs, sterker dan de Germanen,

Ἑλλήνων συνετώτεροι,

wijzer dan de Grieken,

πλείους τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐστὲ πάντων;

die talrijker zijn dan alle andere volkeren verspreid over de bewoonde wereld?

Τί τὸ πεποιθὸς ὑμᾶς κατὰ Ῥωμαίων ἐπαίρει;

Wat voor arrogantie drijft jullie tot opstand tegen de Romeinen?

25 “ Χαλεπὸν τὸ δουλεύειν! ”, ἐρεῖ τις. Πόσω μᾶλλον Ἑλλησιν,

« Het is lastig om onderworpen te zijn! », hoor ik al iemand zeggen. Hoeveel erger is het niet voor Grieken

οἱ τῶν ὑφ' ἡλίῳ πάντων προύχοντες εὐγενεῖα;

die van alle volkeren onder de zon als de meest verheven worden beschouwd,

Καὶ τοσαύτην νεμόμενοι χώραν ἔξ Ῥωμαίων ὑπεΐκουσιν ῥάβδοις,

zij, die zulk een geweldig land kregen toegewezen, schikken zich bereidwillig naar zes Romeinse fasces³?

τοσαύταις δὲ καὶ Μακεδόνες

en hetzelfde geldt evenzeer voor de Macedoniërs⁴,

οἱ δικαιότερον ὑμῶν ὀφείλοντες ἐλευθερίας ἀντιποιεῖσθαι. »

die met méér recht dan jullie hun vrijheid zouden mogen opeisen.

¹ "Maghreb." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 apr 2016, 00:16 (UTC). 8 apr 2016, 00:16 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Maghreb&oldid=46475716>.

² "Cádiz (stad)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 nov 2015, 19:26 (UTC). 15 nov 2015, 19:26 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=C%3%A1diz_(stad)&oldid=45333413>.

³ "Fasces." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 jan 2016, 22:51 (UTC). 13 jan 2016, 22:51 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Fasces&oldid=45756051>.

⁴ "Macedonië (oudheid)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 31 dec 2015, 16:42 (UTC). 31 dec 2015, 16:42 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Macedoni%C3%AB_(oudheid)&oldid=45653483>.

Dichters horen in wezen niet thuis in een werk over geschiedschrijving. De reden waarom PLATO¹ zich stoorde aan dichters was dat zij naar zijn oordeel te lichtzinnig omsprongen met “*het eeuwig ware*”, de “*Ideeën*” waarin hij geloofde. Door de goden e.g. voor te stellen als twistzieke, overspelige leugenaars, die listen beramen en hinderlagen leggen, zich vermommen, zich wreken enz., bewijzen zij dat zij de waarheid miskennen. Onaanvaardbaar is voor Plato niet zozeer de immoraliteit, maar de *onjuiste* bepaling van de godheid: goden veranderen niet, zij vermommen zich niet en misleiden en verleiden niet. Voor dichters is fantasie en *creativiteit* belangrijker dan het dienen van de *waarheid*, en hun werken behoren dus per definitie tot wat wij nu ‘*fiction*’ noemen.

Toch maken wij voor één dichter graag een uitzondering: **Marcus Annaeus LUCANUS**² (39 – 65 n.C.). Hij stamde uit een familie van vooraanstaande intellectuelen uit het Spaanse Córdoba. Zijn grootvader was SENECA DE OUDERE³, schrijver, jurist, succesvol zakenman en ridder. Zijn ooms waren GALLIO⁴ (die proconsul van Achaëa⁵ was, waar hij rond 52 de apostel Paulus ontmoette) en de filosoof SENECA DE JONGERE⁶, terwijl zijn vader, de aardrijkskundige ANNAEUS MELA het tot keizerlijk procurator bracht. Zijn opleiding genoot Lucanus te Rome, waarheen zijn familie reeds kort na zijn geboorte was verhuisd. Na een kort verblijf te Athene werd hij opgenomen aan het keizerlijke hof, waar hij spoedig een hoog aanzien genoot. In het jaar 60 ontving de jonge Lucanus een eervolle eerste prijs voor een loflied op keizer Nero bij de *Neroniana*, een dichtwedstrijd die de keizer had ingesteld. Spoedig daarna viel hij echter in ongenade, en werd hij door Nero verstoten, mogelijk uit afgunst om zijn dichterlijk talent. Als reactie daarop sloot Lucanus zich aan bij de revolutionaire beweging van Calpurnius Piso⁷. Toen zijn betrokkenheid bij deze samenzwering uitlekte, werd Lucanus door Nero gedwongen zelfmoord te plegen, op 26-jarige leeftijd.

Lucanus’ *magnum opus* is een onvoltooid episch gedicht, het ‘*Bellum Civile*’, ook wel ‘*Pharsalia*’ (‘*Gebeurtenissen rond Pharsalus*’) genoemd, waarin de burgeroorlog tussen Julius Caesar en Gnaeus Pompeius wordt verhaald. Afgezien van enkele fragmenten zijn er buiten deze ‘*Pharsalia*’ géén werken van Lucanus bewaard gebleven. Het werk betekende een radicale ommekeer in de epische traditie: voor het eerst werd de stof niet langer geput uit een ver en mythisch verleden, maar uit vrij recente historische gebeurtenissen. Ook worden bij Lucanus de traditionele goden nagenoeg volledig gebannen. Zij grijpen niet meer actief in in het verloop van de handelingen, want dit wordt hier bepaald door het *fatum*, of als men wil door *Fortuna*. Drie personen staan centraal in de ‘*Pharsalia*’: Caesar, het gewetenloze, op macht beluste genie, Pompeius, een goedge, paniekerige heer van stand die teert op zijn vergane glorie, en Cato, de vreugdeloze stoïcijn die in zijn ascetisch plichtsbefef nooit maat weet te houden. Met dit drietal heeft Lucanus zich een onmogelijk project op de hals gehaald, want een echt sympathieke hoofdheld zit er niet tussen, bovendien staat van meet af aan vast dat de grootste

¹ "Plato." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 27 mrt 2015, 18:58 (UTC). 27 mrt 2015, 18:58 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Plato&oldid=43714416>.

² "Marcus Annaeus Lucanus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 mrt 2013, 10:15 (UTC). 9 mrt 2013, 10:15 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcus_Annaeus_Lucanus&oldid=35496958>.

³ "Seneca de Oudere." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 31 jul 2014, 09:15 (UTC). 31 jul 2014, 09:15 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Seneca_de_Oudere&oldid=41796320>.

⁴ "Junius Annaeus Gallio." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 23 jan 2015, 11:26 (UTC). 23 jan 2015, 11:26 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Junius_Annaeus_Gallio&oldid=43087438>.

⁵ "Achaëa (Romeinse provincie)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 22 mrt 2013, 08:44 (UTC). 22 mrt 2013, 08:44 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Achaëa_(Romeinse_provincie)&oldid=36621510>.

⁶ "Lucius Annaeus Seneca." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 25 mrt 2015, 10:11 (UTC). 25 mrt 2015, 10:11 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lucius_Annaeus_Seneca&oldid=43698128>.

⁷ "Gaius Calpurnius Piso (Romeins politicus)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 17 apr 2013, 19:02 (UTC). 17 apr 2013, 19:02 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Gaius_Calpurnius_Piso_(Romeins_politicus)&oldid=37282867>.

schurk, nota bene de grondlegger van de dynastie waarvan Nero de laatste vertegenwoordiger was, zal winnen. Het gedicht gaat dan ook niet zozeer over personen, als wel over de onafwendbare val van een staatsbestel, en daarmee van de republikeinse vrijheid. Eenduidig is het werk allermint. Het begint met een lofzang aan het adres van Nero, die zo hoogdravend is dat een moderne lezer er alleen maar ironie achter vermoedt, maar in de loop van het gedicht ontwikkelt Lucanus een steeds grotere haat tegen tirannie. Wellicht heeft dit gevoel hem ertoe aangezet tegen de keizer in opstand te komen. Waarom wij uiteindelijk de 'Pharsalia' in dit werk hebben opgenomen kan het best gemotiveerd worden door dit oordeel van MONTAIGNE¹: "J'aime aussi Lucain, et le pratique volontiers, non tant pour son style que pour sa valeur propre, et vérité de ses opinions et jugements."

Fragment 1: de antagonisten in de strijd ...

Nec quemquam iam ferre potest Caesarve priorem,

Ze konden beide niemand meer dulden: Caesar niemand die boven hem stond,

Pompeiusve parem. Quis iustius induit arma,

Pompeius niemand meer naast zich. Wie met méér recht de wapenrusting aantrok,

scire nefas: magno⁷ se iudice quisque tuetur:

kan men niet weten: maar beide verscholen zich achter hooggeplaatste rechters:

Victrix causa deis placuit, sed victa Catoni

De goden steunden de zaak van de winnaar, de verliezer steunde op Cato,

5 **nec coëre pares: alter, vergentibus annis**

maar hun duel was niet gelijkwaardig: de ene, Pompeius, was verder gevorderd

in senium, longo⁷que togae tranquillior usū,

in leeftijd, en door het lange leven in burgerkleden minder strijdlustig,

dedidicit iam pace ducem; famaëque petitor,

zijn militaire leiderstalent had hij in vrede afgeleerd; op zoek steeds naar roem,

multa dare in vulgus; totus popularibus auris

zet hij zich in voor het gepeupel, en wordt door de volksgunst gedreven,

impelli, plausūque sui⁷ gaudēre theatri:

tevreden met het applaus dat weerklinkt in zijn eigen teater:

10 **nec reparare novas vires, multumque priori⁷**

hij verzuimt het nieuwe krachten op te doen, en vertrouwt veel

credēre fortunæ. Stat magni nominis umbra:

op zijn eerder succes. Hij staat overeind als de silhouet van zijn grote naam,

qualis frugifero⁷ quercus sublimis in agro,

zoals een eikenboom, die hoog zich verheft in de vruchtbare velden,

exuvias veteres populi sacrata⁷que gestans

beladen met oude trofeeën van het volk en met gewijde giften,

dona ducum, nec iam validis radicibus haerens,

door legerleiders geschonken, niet meer door krachtige wortels blijft staan,

¹ "Michel de Montaigne." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 apr 2015, 09:53 (UTC). 15 apr 2015, 09:53 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Michel_de_Montaigne&oldid=43841332>.

- 15 **pondereⁿ fixa suo est. Nudosⁿque per aëra ramos**
maar overeind blijft staan door zijn eigen gewicht. Hij strekt zijn kale takken uit in de wind,
effundens, trunco, non frondibus, efficit umbram;
slechts door zijn stam, niet door zijn bladeren, spreidt hij zijn schaduw.
- et quamvis primoⁿ nutet casura sub Euro,**
Ook al zal de eerste vlaag van de Zuidwesterstorm hem doen wankelen en vellen,
tot circum silvae firmo se robore tollant,
ook al verheffen zich rondom hem in het woud nog zoveel sterke bomen,
- sola tamen colitur. Sed non in Caesare tantum**
toch wordt hij alleen vereerd. Maar Caesar daarentegen bezat niet louter
- 15 **nomen erat, nec fama ducis: sed nescia virtus**
de naam noch de faam van een veldheer: zijn dapperheid had hem geleerd
stare loco. Solusque pudor, non vincere bello.
niet ter plaatse te blijven staan. Niets kan hem erger beschamen dan verliezen in een oorlog.
- Acer et indomitus, quo spes, quoque ira vocasset,**
Energiek en ontembaar slaat hij de hand uit naar wat zijn ambitie of zijn wraak
- ferre manum, et numquam temerandoⁿ parcere ferro:**
heeft gewekt, hij spaart nooit het zwaard
- successūsⁿ urgere suos, instare favori**
als de honger naar succes hem dwingt, hij zit het fortuin op de hielen
- 20 **numinis: impellens, quidquid sibi, summa petenti,**
als hij zijn kans ziet, en verdrukt alles wat hem in zijn streven naar oppermacht
obstaret, gaudensque viam fecisse ruinā.
zou kunnen hinderen, slechts tevreden als hij zich met vernieling een weg heeft gebaand.
- Qualiter expressum ventis per nubila fulmen**
Zoals de bliksem doorheen de wolken geperst wordt door windvlagen
- aetheris impulsu sonitū mundique fragore**
onder gedreun van de galmende lucht en gekraak van de wereld
- emicuit, rupitque diem, populosque paventes**
flikkerend het daglicht scheurt, en de angstige mensheid
- 25 **terruit, obliquā praestringens lumina flammā.**
bang heeft gemaakt wanneer hij de ogen verblindt met zijn schuine vuurstraal.
- In sua templa furit: nullāque exire vetante**
Zelfs zijn eigen tempel bestookt hij, géén materiaal dat hem belet
- materiā, magnamque cadens, magnamque revertens**
er doorheen te dringen, zowel wanneer hij inslaat, als wanneer hij terugkeert
- dat stragem late, sparsosque recolligit ignes.**
zaait hij vernieling wijd en zijd en verzamelt het vuur dat hijzelf verspreidde.

Fragment 2: het doel heiligt de middelen ...

Hospitis adventū pavidam⁷ compleverat aulam.

De aankomst van de hoge gast had het hele hof vervuld van ontzetting.

Consilii vix tempus erat: tamen omnia monstra

Voor overleg was er nauwelijks tijd: en toch waren alle monsterlijke gedrochten

Pellaeae⁷ coiere domūs. Quos inter Acoreus,

in het paleis van Alexander verzameld. Onder hen was een zekere Acoreus,

iam placidus senio, fractis⁷que modestior annis,

zijn leeftijd had zijn ambitie bedaald, en door aftakeling was hij meer gematigd geworden.

5 consilii vox prima fuit; meritumque, fidemque,

Hij was de eerste die in de raad zijn stem liet horen: hij roemde de verdienste en de loyaliteit van Pompeius

sacra⁷que defuncti iactavit pignora patris.

en diens heilige vriendschapsverbond met Ptolemaeus' overleden vader.

Sed, melior suadēre malis, et nosse tyrannos,

Maar Pothinus, die beter was in het ompraten van verdorven mensen en het begrijpen van tirannen,

ausus Pompeium leto damnasse Pothinus:

heeft het gewaagd Pompeius tot de gewelddadige dood te veroordelen.

“Ius et fas multos faciunt, Ptolemaee, nocentes.

“De wetten van mensen en goden, Ptolemaeus, maken velen schuldig.

10 *Dat poenas laudata fides, cum sustinet,” inquit,*

Trouw, die zó wordt opgehemeld, moet boeten,” zo sprak hij, “wanneer zij steun biedt

“quos Fortuna premit. Fatis accede deisque,

aan wie door Fortuna is verdrukt. Schik u naar het Noodlot en naar de goden

et cole felices; miseros fuge. Sidera terrā

en dweep met de winners, maar mijd de verliezers. Net zo ver als de sterren van de aarde

ut distant, ut flamma mari, sic utile recto.

staan verwijderd, als het vuur van de zee, ven ver staat het nut van het recht.

Sceptrorum vis tota perit, si pendēre iusta

Het gezag van de scepter gaat volkomen verloren, als het begint af te wegen wat rechtvaardig is;

15 *incipit: evertitque arces respectus honesti.*

respect voor de eer heeft reeds burchten omver geworpen.

Libertas scelerum est, quae regna invisā tuetur,

Vrijheid, die met misprijzen neerkijkt op de heerschappij, is één van de misdrijven.

sublatusque modus gladii. Facēre omnia saeve

maar voor wapens is elke beperking opgeheven. In alles je zin doen met brutaliteit

non impune licet, nisi cum facis. Exeat aulā,

kan je niet ongestraft, tenzij als je 't ook écht doet. Wie vroom wil zijn,

qui vult esse pius. Virtus et summa potestas

doet er beter aan het hof te verlaten. Rechtschapenheid en het hoogste gezag

20 *non coeunt: semper metuet, quem saeva pudebunt.*

gaan niet hand in hand: wie zich schaamt voor wreedheden zal immer bang moeten zijn.”

Non impune tuos Magnus contempserit annos;

Laat de Grote Pompeius niet ongestraft met misprijzen neerkijken op uw jonge leeftijd,

qui te nec victos arcēre a litore nostro

en denken dat u zijn verslagen leger niet zou kunnen weghouden van onze kust.

posse putat. Neu te sceptris privaverit hospes,

Zorg ook dat onze gast u niet van uw scepter kan beroven,

pignora sunt propiora tibi: Nilumque Pharumque,

het zijn tekenen van waardigheid die eerder u toekomen. En als u dan toch genoeg hebt van regeren,

25

si regnare piget, damnatae redde sorori.

schenk dan de Nijldelta en het eiland Pharos¹ liever terug aan uw zuster² die u hebt verbannen.

Aegyptum certe Latiis tueamur ab armis.

Laten wij Egypte alleszins beschermen tegen Latijnse wapens.

Quidquid non fuerit Magni, dum bella geruntur,

Wat geen eigendom was van de Grote, zolang de oorlog duurde,

nec victoris erit. Toto iam pulsus ab orbe,

zal ook de overwinnaar niet toebehoren. Nu hij van de hele aardbol is verdreven,

postquam nulla manet rerum fiducia, quaerit,

en hij nergens nog zekerheid kan verwachten, is Pompeius alleen nog op zoek

30

cum quā gente cadat: rapitur civilibus umbris ...”

naar een volk om samen met hem onder te gaan: de schimmen van zijn dode medeburgers zitten achter hem aan ...

¹ "Pharos (eiland)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 18 mrt 2013, 00:18 (UTC). 18 mrt 2013, 00:18 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Pharos_(eiland)&oldid=36462715>.

² Hij bedoelt Cleopatra VII, cf. infra blz. 217.

Een zeer vruchtbaar en veelzijdig schrijver was de Griek **PLUTARCHUS**¹ van Chaerónea (Gr. Πλούταρχος / Plóútarchos, ± 46 – na 120 n.C.), die zich behalve op de historiografie ook op de filosofie heeft toegelegd en die bijzonder veel werken op zijn naam heeft staan. Hij stamde uit een aanzienlijk geslacht in Boeotië, en ging naar Athene om er te studeren, o.a. aan de beroemde Platonische Academie. Daarna keerde hij terug naar zijn geboortestad Chaerónea², waar hij verschillende openbare functies bekleedde, en van waaruit hij ook enkele reizen maakte, o.a. naar Egypte en Rome. Als gevolg van deze reizen onderhield hij vriendschappelijke betrekkingen met enkele bekende Romeinen. Kenmerkend voor zijn persoonlijkheid is dat hij in nauw contact stond met het orakel van Delphi, waar hij rond 95 tot priester werd

gekozen. Onmiddellijk nadien wist hij het in verval geraakte orakel weer tot nieuwe bloei te brengen. In zijn geboortestad richtte hij zijn eigen filosofenschool op, die tot in de 3^e eeuw bleef voortbestaan.

De *'Wijze van Chaerónea'*, zoals Plutarchus vaak genoemd wordt, was een beminnelijke persoonlijkheid en een nobel mens, met een grote algemene ontwikkeling. In zijn talloze filosofische werken spreekt hij op rustige, aansprekende wijze over allerhande concrete menselijke problemen. Ook voor de Oudheid ongewone problematiek komt wel eens aan bod: zo buigt hij zich o.a. over de vraag of dieren intelligent kunnen zijn. Zijn grootste bekendheid dankt Plutarchus echter aan zijn magnum opus de *'Parallele levens'*, waarin telkens twee aan twee de biografieën van een Griek en een Romein naast elkaar zijn gesteld (vb. Theseus en Romulus, Alexander de Grote en Julius Caesar, ...) Bij de meeste paren van levensschetsen volgt dan nog eens een afsluitende vergelijking. Duidelijk komt daarbij tot uiting dat hij een grote bewondering heeft voor de personages die hij beschrijft. Zijn levensbeschrijvingen hebben een pedagogisch-moraliserende bijbedoeling, waarbij de geschiedenis meer middel is dan doel op zich. Hij wil het karakter en de overheersende eigenschappen van grote mannen schilderen, waarbij hun daden tot karakterisering dienen, maar minstens evenzeer anekdotes, uitspraken en gezegden. Hiervoor put hij rijkelijk uit de geschriften van zijn voorgangers, maar bronnenstudie speelt bij hem slechts een ondergeschikte rol. Zijn werk heeft op zijn beurt een aanzienlijke invloed gehad op enkele Europese auteurs (denken wij alleen maar aan William SHAKESPEARE's *'Coriolanus'*, *'Julius Caesar'*, *'Antony and Cleopatra'*, ...)

Fragment 1 : een jonge paardenfluisteraar...

Ἐπεὶ δὲ Φιλόνικου τοῦ Θεσσαλοῦ τὸν Βουκέφαλον ἀγαπόντος

Philonicus

Thessaliër

*'Ossenkop'*³

ὄνιον τῷ Φιλίππῳ τρισκαίδεκα τάλαντων

te koop

dertien

talenten

κατέβησαν εἰς τὸ πεδῖον δοκιμάσοντες τὸν ἵππον,

ze begaven zich

weide

om te keuren

¹ "Plutarchus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 23:03 (UTC). 1 sep 2014, 23:03<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Plutarchus&oldid=42004853>.

² "Chaeronea." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 20 nov 2013, 04:26 (UTC). 20 nov 2013, 04:26 <//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Chaeronea&oldid=39473699>.

³ "Bucephalus (paard)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 okt 2014, 16:47 (UTC). 11 okt 2014, 16:47 <//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Bucephalus_(paard)&oldid=42255271>.

- ἔδόκει τε χαλεπὸς εἶναι καὶ κομιδῆ δύσχρηστος,
volkomen onhandelbaar
- 5 οὔτε ἀναβάτην προσιέμενος
berijder < dulden
- οὔτε φωνὴν ὑπομένων τινὸς τῶν περὶ τὸν Φίλιππον,
< verdragen Philippus' gevolg
- ἀλλ' ἀπάντων κατεξανιστάμενος,
tegen < steigeren
- δυσχεραίνοντος δὲ τοῦ Φιλίππου καὶ κελεύοντος ἀπάγειν
< boos worden af te voeren
- ὡς παντάπασιν ἄγριον καὶ ἀκόλαστον,
woest onhandelbaar
- 10 παρῶν Ἀλέξανδρος εἶπεν·
'er bij zijnde'
- « Οἷον ἵππον ἀπολλύουσι
zo'n (prachtig) ze verknoeien
- δί' ἀπειρίαν καὶ μαλακίαν χρήσασθαι μὴ δυνάμενοι. »
onkunde slapheid er mee om (te) gaan
- Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ὁ Φίλιππος ἐσιώπησε·
(hij) reageerde niet
- πολλάκις δὲ αὐτοῦ παραφθεγγομένου καὶ περιπαθοῦντος,
bij herhaling lucht gaf aan zijn teleurstelling
- 15 « Ἐπιτιμᾶς σύ, » ἔφη, « πρεσβυτέροις ὥς τι πλέον αὐτὸς εἰδὼς
verwijt (jij) mensen met méér ervaring alsof je er meer van afweet
- ἢ μᾶλλον ἵππῳ χρήσασθαι δυνάμενος; »
of beter met een paard kan omgaan (dan zij)?"
- « Τούτῳ γοῦν, » ἔφη, « χρησαίμην ἂν ἐτέρου βέλτιον. »
Tenminste zou ik dan een ander beter
- « Ἄν δὲ μὴ χρήσῃ, τίνα δίκην τῆς προπετείας ὑφέξεις; »
« En als je 't níét kan, welke straf brutaliteit wil je krijgen? »
- « Ἐγὼ, νῆ Δί, » εἶπεν, « ἀποτίσω τοῦ ἵππου τὴν τιμὴν. »
« Wel bij Zeus ik wil betalen prijs »
- 20 Γενομένου δὲ γέλωτος,
Er werd gelachen
- εἶτα ὀρισμοῦ πρὸς ἀλλήλους εἰς τὸ ἀργύριον,
en terwijl ze onder elkaar over de prijs onderhandelden,
- εὐθύς προσδραμῶν τῷ ἵππῳ καὶ παραλαβῶν τὴν ἡνίαν
liep Alexander op het paard toe, greep het bij de teugel,
- ἐπέστρεψε πρὸς τὸν ἥλιον,
en wendde het met het gezicht naar de zon
- ὡς ἔοικεν, ἐννοήσας
Hij had blijkbaar gemerkt,

- 25 ὅτι τὴν σκιὰν προπίπτουσαν
dat het bij het zien van zijn eigen schaduw, die vóór hem neerviel
καὶ σαλευομένην ὄρων πρό αὐτοῦ διαταράττοιτο.
en zijn bewegingen volgde, schichtig werd
Μικρὰ δὲ οὕτω παρακαλπάσας καὶ καταψήσας,
Hierop draafde hij een klein eind naast het paard voort en streekte het,
ὡς ἑώρα πληρούμενον θυμοῦ καὶ πνεύματος,
zo lang hij zag dat het snoof van drift en nervositeit.
ἀπορρίψας ἡσυχῇ τὴν χλαμύδα
Toen echter liet hij zachtjes zijn mantel naar beneden zakken,
30 καὶ μετεωρίσας αὐτόν ἀσφαλῶς περιέβη.
wist zich behendig omhoog te werken en zette zich stevig (op de rug van het dier) vast.
Καὶ μικρὰ μὲν περιλαβὼν ταῖς ἡνίαις τὸν χαλινόν,
Aanvankelijk trok hij het bit bij de teugels kort aan
ἄνευ πληγῆς καὶ σπαραγμοῦ, προσανέστειλεν·
en hield hij het paard, zonder het te slaan of de sporen te geven een weinig in;
ὡς δὲ ἑώρα τὸν ἵππον ἀφεικότα τὴν ἀπειλήν,
zodra hij echter merkte, dat 't zijn dreigende houding liet varen
ὀργῶντα δὲ πρὸς τὸν δρόμον,
en er naar snakte om in volle galop te geraken,
35 ἐφείς ἐδίωκεν ἤδη φωνῇ θρασυτέρῃ
vierde hij het de teugel en stormde voorwaarts, uitgelaten kreten slakend
καὶ ποδὸς κρούσει χρώμενος.
en het met de druk van zijn voeten aanvurend.

Τῶν δὲ περὶ τὸν Φίλιππον ἦν ἀγωνία καὶ σιγὴ τὸ πρῶτον

Philippus' hovelingen stonden aanvankelijk in doodsangst en gaven geen kik,

ὡς δὲ κάμψας ἐπέστρεψεν ὀρθῶς σοβαρὸς καὶ γεγηθῶς,

maar toen hij geheel naar wens rechtsomkeer maakte, en zelfzeker en tevreden terugreed,

οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἠλάλαξαν,

begonnen allen luidkeels te juichen.

40 ὁ δὲ πατὴρ καὶ δακρυῦσαί τι λέγεται πρὸς τὴν χαράν,

maar zijn vader kreeg, naar men zegt, tranen van vreugde in de ogen,

καὶ καταβάντος αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν φιλήσας,

en terwijl hij van het paard steeg, kuste hij hem op het hoofd en zei:

« ὦ παῖ, » φάναι, « ζήτει σεαυτῷ βασιλείαν ἴσην·

« Mijn zoon, zoek voor jezelf een koninkrijk dat bij je past:

passend

Μακεδονία γάρ σε οὐ χωρεῖ ... »

Macedonië is niet groot genoeg voor jou ... »

Fragment 2 : de verraderlijke moord op Pompeius ...

Πυθόμενος δὲ

Omdat hij vernomen had

τὸν Πτολεμαῖον ἐν Πηλουσίῳ καθῆσθαι μετὰ στρατιᾶς,

dat Ptolemaeus met zijn troepen was gelegerd in Pelusium¹

πολεμοῦντα πρὸς τὴν ἀδελφὴν,

en in een oorlog was gewikkeld met zijn zuster [= Cleopatra],

ἐκεῖ κατέσχε,

zette hij daarheen koers,

5 προπέμψας τὸν φράσοντα τῷ βασιλεῖ καὶ δεησόμενον.

na een bode vooruit te hebben gezonden om de koning in te lichten en asiel te vragen.

Ὁ μὲν οὖν Πτολεμαῖος ἦν κομιδῆ νέος·

Ptolemaeus was zelf nog een kind,

ὁ δὲ πάντα διέπων τὰ πράγματα Ποθεινὸς

maar Pothinus², die alle macht in handen had,

ἤθροισε βουλήν τῶν δυνατωτάτων

riep een vergadering van de invloedrijkste mannen bijeen

- ἐδύναντο δὲ μέγιστον οὐς ἐκεῖνος ἐβούλετο -

- invloedrijk was ieder aan wie Pothinus invloed toestond! -

10 καὶ λέγειν ἐκέλευσεν ἦν ἔχει γνώμην ἕκαστος,

en verzocht alle leden hun mening te zeggen.

ἦν οὖν δεινὸν περὶ Πομπηίου Μάγνου βουλευέσθαι

Welk een vernedering, dat over het lot van Pompeius de Grote werd beraadslaagd

Ποθεινὸν τὸν εὐνοῦχον καὶ Θεόδοτον τὸν Χῖον,

door een eunuch als Pothinus, door iemand als Theódotus van Chios

¹ "Pelusium." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 apr 2014, 18:56 (UTC). 14 apr 2014, 18:56 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Pelusium&oldid=41061905>.

² We leerden dit heerschap al kennen op blz. 142.

ἐπὶ μισθῷ ῥητορικῶν λόγων διδάσκαλον ἀνειλημμένον,

een ingehuurde schoolmeester

καὶ τὸν Αἰγύπτιον Ἀχιλλᾶν

en een Egyptenaar als Achilles!

15 κορυφαιότατοι γὰρ ἦσαν ἐν κατευνασταῖς

Want onder de kamerdienaren en opvoeders van de koning

καὶ τιθηνοῖς τοῖς ἄλλοις οὗτοι σύμβουλοι.

waren deze drie zijn voornaamste raadgevers.

Καὶ τοιούτου δικαστηρίου ψῆφον Πομπηΐος

En in afwachting van de beslissing van zulk een 'rechtbank' moest Pompeius

ἐπ' ἀγκυρῶν πρόσω τῆς χώρας ἀποσαλεύων περιέμενεν,

ver van de kust voor anker blijven liggen,

ὄν Καίσαρι σωτηρίας χάριν οὐκ ἦν ἄξιον ὀφείλειν.

hij wiens waardigheid hem verbood zijn leven aan Caesar te danken te hebben.

20 Τῶν μὲν οὖν ἄλλων τοσοῦτον αἰ γνῶμαι διέστησαν

De meningen in de vergadering waren dermate verdeeld

ὅσον οἱ μὲν ἀπελαύνειν ἐκέλευον,

dat sommigen de man wilden afwijzen,

οἱ δὲ καλεῖν καὶ δέχεσθαι τὸν ἄνδρα·

anderen hem laten komen en hem gastvrijheid bewijzen.

Θεόδοτος δὲ δεινότητα λόγου καὶ ῥητορείαν ἐπιδεικνύμενος

Maar Theódotus gaf een staaltje van zijn welbespraaktheid en redenaarstalent te beste,

οὐδέτερον ἀπέφηνεν ἀσφαλές, ἀλλὰ

en wees op het gevaar, aan deze beide voorstellen verbonden:

25 δεξαμένους μὲν ἔξειν Καίσαρα πολέμιον καὶ δεσπότην Πομπηΐον,

als zij hem opnamen,

kregen zij Caesar tot vijand

en Pompeius tot meester,

ἀπωσαμένους δὲ καὶ Πομπηΐω τῆς ἐκβολῆς ὑπαιτίους ἔσσεσθαι

en als ze hem afwezen, konden zij ter verantwoording worden geroepen, door Pompeius, omdat ze hem hadden verstoten,

καὶ Καίσαρι τῆς διώξεως·

door Caesar, omdat ze hem hadden gedwongen zijn vervolging voort te zetten.

κράτιστον οὖν εἶναι μεταπεμψαμένους ἀνελεῖν τὸν ἄνδρα·

Het beste was de man te laten komen en hem te doden.

καὶ γὰρ ἐκείνω χαριεῖσθαι καὶ τοῦτον οὐ φοβήσεσθαι.

Zo zouden ze de een aan zich verplichten en van de ander niets meer te vrezen hebben.

30 Προσεπεῖπε δὲ διαμειδιάσας, ὡς φασιν, ὅτι « Νεκρὸς οὐ δάκνει ».

En hij voegde er, naar wordt beweerd, glimlachend aan toe:

"Een lijk bijt niet!"

Ταῦτα κυρώσαντες ἐπ' Ἀχιλλᾶ ποιοῦνται τὴν πρᾶξιν.

Dit voorstel werd aangenomen en de uitvoering ervan opgedragen aan Achilles.

ὁ δὲ Σεπτίμιόν τινα

Deze nam mee een zekere Septimius,

πάλαι γεγονότα Πομπηΐου ταξίαρχον παραλαβών,

een gewezen officier van Pompeius,

- καὶ Σάλβιον ἕτερον ἑκατοντάρχην καὶ τρεῖς ἢ τέτταρας ὑπηρέτας,
en Salvius, een centurio, vergezeld van een drietal dienaren,
- 35 ἀνήχθη πρὸς τὴν Πομπηίου ναῦν.
en roeide naar Pompeius' schip.
- Ἔτυχον δὲ πάντες εἰς αὐτὴν οἱ δοκιμώτατοι τῶν συμπλεόντων
Daarop hadden zich de voornaamsten van zijn reisgenoten
- ἐμβεβηκότες, ὅπως εἶδεῖεν τὸ πραπτόμενον.
verzameld om het verloop van de gebeurtenissen gade te slaan.
- Ὡς οὖν εἶδον οὐ βασιλικὴν οὐδὲ λαμπρὰν
Toen zij nu een ontvangst zagen, die allerminst koninklijk was of luisterrijk,
- οὐδὲ ταῖς Θεοφάνους ἐλπίσιν ὁμοίαν ὑποδοχὴν,
zoals hun door de beloften van Theofanes was voorgespiegeld,
- 40 ἀλλ' ἐπὶ μιᾶς ἀλιάδος προσπλέοντας ὀλίγους ἀνθρώπους,
maar een handjevol mannen, die kwamen aanroeien op één enkele visserssloep,
- ὑπείδοντο τὴν ὀλιγωρίαν
wekte die geringschattende handelswijze hun achterdocht,
- καὶ τῷ Πομπηίῳ παρήνουν εἰς πέλαγος ἀνακρούεσθαι τὴν ναῦν,
en zij drongen er bij Pompeius op aan de volle zee te kiezen,
- ἕως ἔξω βέλους εἰσίν.
zolang men nog buiten bereik van wapens was.
- ἐν τούτῳ δὲ πελαζούσης τῆς ἀλιάδος
Inmiddels was de sloep al genaderd
- 45 φθάσας ὁ Σεπτίμιος ἐξανέστη
en Septimius stond het eerst op
- καὶ Ῥωμαῖστὶ τὸν Πομπηῖον ἄυτοκράτορα' προσηγόρευσεν.
en sprak Pompeius in het Latijn toe met de titel van 'imperator'.
- ὁ δὲ Ἀχιλλᾶς ἀσπασάμενος αὐτὸν Ἑλληνιστὶ
Achillas begroette hem in het Grieks
- παρεκάλει μετελθεῖν εἰς τὴν ἀλιάδα·
en nodigde hem uit in de vissersboot over te stappen;
- τέναγος γὰρ εἶναι πολὺ, καὶ βάθος οὐκ ἔχειν
er waren immers veel ondiepten en zandbanken,
- 50 πλοῖμον τριήρει τὴν θάλατταν ὑπόψαμμον οὔσαν.
waardoor de zee onvoldoende diepgang voor een oorlogsbodem bood.
- Ἄμα δὲ καὶ ναῦς τινες ἐωρῶντο τῶν βασιλικῶν πληρούμεναι,
Tegelijkertijd zag men van verre dat enkele schepen van de koninklijke vloot werden bemand,
- καὶ τὸν αἰγιαλὸν ὀπλίται κατεῖχον,
en dat gewapend krijgsvolk de kust bezette,
- ὥστ' ἄφυκτα καὶ μεταβαλλομένοις ἐφαίνετο,
zodat het τόχ te laat scheen om nog te ontvluchten, ook al veranderden zij van gedachten.
- καὶ προσῆν τὸ διδόναι τοῖς φονεῦσι τὴν ἀπιστίαν αὐτὴν
Bovendien zou men door wantrouwen te tonen hun, voor het geval zij plannen tot moord koesterden,

- 55 τῆς ἀδικίας ἀπολογίαν.
een schijnbare verontschuldiging geven voor hun misdaad.
Ἀσπασάμενος οὖν τὴν Κορνηλίαν
Hij nam dus met een omhelzing afscheid van (zijn vrouw) Cornelia,
προαποθρηνοῦσαν αὐτὸν τὸ τέλος,
die al van te voren zijn dood beweende,
καὶ δύο ἑκατοντάρχας προεμβῆναι κελεύσας
en hij liet twee centurio's zich eerst inschepen,
καὶ τῶν ἀπελευθέρων ἓνα Φίλιππον καὶ θεράποντα Σκύθην ὄνομα,
evenals één van zijn vrijgelatenen, een Scythiër Philippus genaamd, zijn huisknecht,
60 δεξιουμένων αὐτὸν ἤδη τῶν περὶ τὸν Ἀχιλλᾶν ἐκ τῆς ἀλιάδος,
en terwijl Achilles hem reeds vanuit de sloep de hand toestak,
μεταστραφεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν
wendde Pompeius zich om naar zijn vrouw en zijn zoon
εἶπε Σοφοκλέους ἰαμβεῖα·
en citeerde deze jambische verzen van Sophocles:
 « ὅστις δὲ πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται,
 “Wie binnentreedt in 't huis van een tiran,
 κείνου ὅστις δοῦλος, κἂν ἐλεύθερος μόλη. »
 al komt hij daar in vrijheid, hij wordt slaaf ...”
- 65 ταῦτα δ' ἔσχατα πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φθεγγάμενος ἐνέβη
Dit waren de laatste woorden die hij sprak tot zijn gezin, voordat hij aan boord ging.
καὶ συχνοῦ διαστήματος ὄντος ἐπὶ τὴν γῆν ἀπὸ τῆς τριήρους,
Ondanks de lange afstand van het oorlogsschip naar de kust,
ὡς οὐδεὶς παρὰ τῶν συμπλεόντων
sprak omzeggens niemand van het gezelschap
ἐγένετο λόγος φιλάνθρωπος πρὸς αὐτόν,
een vriendelijk woord tegen hem,
ἀποβλέψας εἰς τὸν Σεπτίμιον,
totdat Pompeius de blik op Septimius richtte
70 « Οὐ δὴ πού σε, » εἶπεν,
en zei: “Zie ik het goed?”
« ἐγὼ γεγονότα συστρατιώτην ἐμὸν ἀμφιγνοῶ; »
Bent U niet een oude krijgsgesel van mij?”
κάκεῖνος ἐπένευσε τῇ κεφαλῇ μόνον,
Septimius knikte slechts van ja,
οὐδὲν προσειπὼν οὐδὲ φιλοφρονηθεὶς,
zonder een woord of een gebaar van vriendschap.
πολλῆς οὖν πάλιν οὔσης σιωπῆς ὁ Πομπήϊος
Daarop heerste weer algemene stilte, zodat Pompeius
75 ἔχων ἐν βιβλίῳ μικρῶ γεγραμμένον ὑπ' αὐτοῦ λόγον Ἑλληνικόν,
een notitieboekje voor de dag haalde en de Griekse redevoering,

ὧ παρεσκεύαστο χρῆσθαι πρὸς τὸν Πτολεμαῖον, ἀνεγίνωσκεν.

die hij daarin had opgeschreven

om die tot Ptolemaeus te houden,

begon door te lezen.

Ὡς δὲ τῇ γῆ προσεπέλαζον,

Toen zij de kust naderden,

ἡ μὲν Κορνηλία μετὰ τῶν φίλων ἐκ τῆς τριήρους

vatte Cornelia met haar vrienden, die vanaf het dek

περιπαθῆς οὔσα τὸ μέλλον ἀπεσκοπεῖτο, καὶ θαρρεῖν ἤρχετο

angstig toezag toezag wat er zou gebeuren, weer nieuwe moed

80 πολλοὺς ὀρῶσα πρὸς τὴν ἀπόβασιν τῶν βασιλικῶν οἶον ἐπὶ τιμῇ

toen zij merkte dat veel hovelingen zich verzamelden bij de landingsplaats

καὶ δεξιῶσει συνερχομένους,

als om hem eervol te begroeten.

ἐν τούτῳ δὲ τὸν Πομπηῖον τῆς τοῦ Φιλίππου λαμβανόμενον χειρός,

Op dit ogenblik ontving Pompeius, die de hand van Philippus greep

ὅπως ῥᾶον ἐξανασταίη,

om gemakkelijker te kunnen opstaan,

Σεπτίμιος ὄπισθεν τῷ ξίφει διελαύνει πρῶτος,

van Septimius een eerste zwaardstoot in de rug;

85 εἶτα Σάλβιος μετ' ἐκεῖνον, εἶτα Ἀχιλλᾶς ἐσπάσαντο τὰς μαχαίρας.

na hem trokken ook Salvius en Achilles hun dolken.

Ὁ δὲ ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις τὴν τήβεννον ἐφελκυσάμενος

Hij greep met beide handen

zijn toga en

κατὰ τοῦ προσώπου, μηδὲν εἰπὼν ἀνάξιον ἑαυτοῦ μηδὲ ποιήσας,

bedekte zijn gelaat

en zonder één onwaardig woord of daad,

ἀλλὰ στενάξας μόνον, ἐνεκαρτέρησε ταῖς πληγαῖς,

Slechts één enkele zucht slakend doorstond hij heldhaftig de dolkstoten.

ἐξήκοντα μὲν ἐνὸς δέοντα βεβιωκῶς ἔτη,

Zo eindigde hij zijn leven, 59 jaar oud,

90 μιᾷ δ' ὕστερον ἡμέρᾳ τῆς γενεθλίου τελευτήσας τὸν βίον.

slechts één dag na zijn verjaardag.

[... /...] Τοῦτο Πομπηῖου τέλος,

Dit was het einde van Pompeius.

οὐ πολλῶ δὲ ὕστερον Καῖσαρ ἐλθὼν εἰς Αἴγυπτον

Het duurde niet lang of Caesar kwam aan in Egypte,

ἄγους τοσοῦτου καταπεπλησμένην

dat nu bezoedeld was door zulk een gruwelijke misdaad.

τὸν μὲν προσφέροντα τὴν κεφαλὴν ὡς παλαμναῖον ἀπεστράφη,

Hij wendde zich met afschuw af van de onverlaat die hem het hoofd van Pompeius kwam brengen

95 τὴν δὲ σφραγίδα τοῦ Πομπηῖου δεξάμενος ἐδάκρυσεν

en toen diens zegelring hem werd overhandigd barstte hij in tranen uit.

ἦν δὲ γλυφὴ λέων ξιφῆρης.

In de steen stond gesneden een leeuw met een zwaard.

Ἀχιλλᾶν δὲ καὶ Ποθεινὸν ἀπέσφαξεν

Achillas en Pothinus liet hij ter dood brengen.

Αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς μάχη λειφθεὶς περὶ τὸν ποταμὸν ἠφανίσθη.

De koning zelf, verslagen in een gevecht bij de Nijl, werd nooit meer teruggezien.

Θεόδοτον δὲ τὸν σοφιστὴν ἢ μὲν ἐκ Καίσαρος δίκη παρήλθε·

De sofist Theódotus¹ ontnapte aan Caesar's wraak:

100 φυγὼν γὰρ Αἴγυπτον ἐπλανᾶτο ταπεινὰ πράττων καὶ μισούμενος:

hij wist tijdig uit Egypte weg te vluchten en zwierf lange tijd rond in grote armoede en door ieder gehaat.

Βροῦτος δὲ Μάρκος, ὅτε Καίσαρα κτείνας ἐκράτησεν,

Later, toen Marcus Brutus Caesar had gedood en aan de macht was gekomen,

ἐξευρὼν αὐτὸν ἐν Ἀσίᾳ

ontdekte hij Theódotus in Klein-Azië

καὶ πᾶσαν αἰκίαν αἰκισάμενος ἀπέκτεινεν.

en liet hem doden onder de wreedste folteringen.

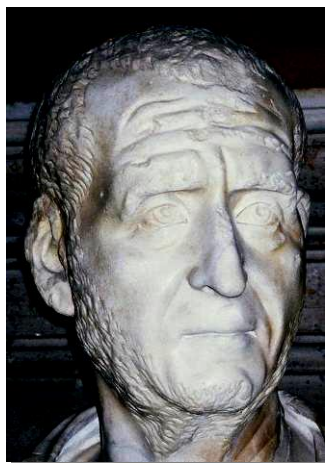
Τὰ δὲ λείψανα τοῦ Πομπηίου Κορνηλία δεξαμένη κομισθέντα,

De as van Pompeius werd aan Cornelia gebracht

105 περὶ τὸν Ἄλβανὸν ἔθηκεν.

en door haar bijgezet op haar landgoed in Alba.

De kroon op het historiografische werk zette **Publius Cornelius Tacitus**² (± 55 - ± 125 n.C.), ongetwijfeld een van de belangrijkste historici uit de klassieke Oudheid. Merkwaardig genoeg is over zijn leven bijzonder weinig geweten. Afkomstig uit een provinciestadje in de Provence, sloot hij in ± 75 n.C. zijn rechtenstudies in Rome met succes af en werd al gauw een succesvol advocaat. Hij begon aan een niet onaardige politieke en militaire carrière als vertrouweling van

een hele reeks keizers. Rond 112 werd hij proconsul over de Provincia Asia³, en wellicht is hij kort na de regering van keizer Trajanus gestorven. Tacitus heeft dus heel wat keizers meegemaakt en, op Trajanus na, was dat voor hem meestal een ontvullende ervaring: het viel hem moeilijk dat decadentie, anarchie en corruptie zo welig tierden, ook buiten de paleismuren. Zijn eerder pessimistische, stoïcijnse geïnspireerde levensopvattingen komen de objectiviteit waarop hij zich nochtans beroemde, niet altijd ten goede. Daarentegen weet Tacitus als géén ander door te dringen tot de mens achter de historische feiten, tot de innerlijke drijfveren van de behandelde politieke figuren en legt hij graag causale verbanden, wat voor de geschiedschrijving van de klassieke Oudheid lang niet evident is.

Met slechts enkele pennentrekken hangt hij een psychologisch verantwoord, levendig en levensecht beeld op van de personages op de politieke scène en plaatst die op briljante wijze tegen het decor van de tijdsgeest waarin ze leefden. Ook zijn uiterst gebalde stijl, vol verrassende formuleringen en poëtische wendingen, wordt erg gewaardeerd. Zijn rijk

¹ "Theodotus van Chios." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 16 nov 2013, 10:52 (UTC). 16 nov 2013, 10:52 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Theodotus_van_Chios&oldid=39446833>.

² "Publius Cornelius Tacitus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 10 nov 2014, 21:06 (UTC). 10 nov 2014, 21:06 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Publius_Cornelius_Tacitus&oldid=42456668>.

³ "Asia (Romeinse provincie)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 mrt 2014, 09:11 (UTC). 9 mrt 2014, 09:11 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Asia_(Romeinse_provincie)&oldid=40739433>.

vocabularium en beeldende stijl geven aan zijn oeuvre een haast dramatische geladenheid. Het is proza en poëzie van de bovenste plank. Wie nu Tacitus leest, moet niet enkel oog hebben voor de historicus, maar misschien nog meer voor de redenaar, de moralist, de stilist, de psycholoog en de dramaturg in hem. Het oudste werk van Tacitus is de *'Dialogus de Oratoribus'*, een vlot geschreven theoretisch werkje, in de vorm van een gesprek, over de oorzaken van het verval van de retoriek, een actueel probleem in de keizertijd. Al zijn andere werken zijn historisch van aard:

- *'De vitā et moribus Gnaei Iulii Agricolae'* (meestal de *'Agricola'* genoemd) is een verheerlijkende levensbeschrijving van zijn schoonvader, waarin veel aandacht wordt besteed aan de verovering van Brittannia, waarin zijn schoonvader een belangrijk aandeel heeft gehad.
- met *'De origine, sitū, moribus ac populis Germanorum'* (meestal de *'Germania'* genoemd) wil Tacitus zijn lezers ervan overtuigen dat de vitaliteit en de morele integriteit van de 'barbaarse' Germanen contrasteren met de zedeloosheid en de corruptie die bij de Romeinen heerste.

Naast deze monografieën met heel wat biografische, etnografische of cultuurhistorische uitweidingen, publiceerde hij zijn *'Historiae'*, een omvangrijke geschiedenis over de moeilijke periode na de dood van Nero tot aan de dood van Domitianus. Rond 116 n.C. publiceerde hij dan zijn *'Ab excessū divi Augusti libri sedecim'* (gewoonlijk de *'Annales'* genoemd), waarin hij een van de meest ophefmakende periodes uit de Romeinse geschiedenis, de periode van de eerste keizers, vanaf Augustus tot Nero (d.i. de *Julisch-Claudische dynastie*) op ongeëvenaarde wijze behandelt. Dit wordt als zijn meest rijpe werk beschouwd.

Fragment 1 (uit *'Annales'*, boek II): ... Germanicus als toerist

Sequens annus Tiberium tertio,

Het volgende jaar [18 n.C.] kreeg Tiberius voor de derde maal

Germanicum iterum consules habuit.

Germanicus¹ voor de tweede maal het consulaat.

Sed eum honorem Germanicus iniit

Germanicus echter heeft dit ereambt aanvaard

apud urbem Achaiae Nicopolim,

in Nicopolis², een stad in Achaea³,

5 quo venerat per Illyricam oram

waar hij was naartoe gereisd langs de kust van Illyrië⁴,

viso fratre Druso in Dalmatiā agente,

na een bezoek aan zijn broer Drusus die in Dalmatië verbleef,

Hadriatici ac mox Ionii maris adversam navigationem perpessus.

en na op de Adriatische en vervolgens op de Ionische Zee bij de overtocht veel tegenslagen te hebben geleden.

¹ "Germanicus Julius Caesar." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 5 okt 2014, 11:25 (UTC). 5 okt 2014, 11:25 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Germanicus_Julius_Caesar&oldid=42212534>.

² "Nicopolis (Epirus)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 aug 2014, 10:57 (UTC). 30 aug 2014, 10:57 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Nicopolis_(Epirus)&oldid=41977590>.

³ "Achaea (Romeinse provincie)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 22 mrt 2013, 08:44 (UTC). 22 mrt 2013, 08:44 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Achaea_(Romeinse_provincie)&oldid=36621510>.

⁴ "Illyrië." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 jun 2014, 14:57 (UTC). 8 jun 2014, 14:57 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Illyrië&oldid=41457434>.

Igitur paucos dies insumpsit reficiendae classis;

Hij besteedde dan ook een paar dagen aan de reparatie van zijn vloot,

simul sinūs Actiacā victoriā inclutos

en intussen bracht hij een bezoek aan de baai die zijn beroemdheid dankte aan de overwinning bij Actium,

10 et sacratas ab Augusto manubias castraque Antonii

en ook aan het door Augustus ingewijde oorlogsmonument en het legerkamp van Antonius

cum recordatione maiorum suorum adiit.

in aandenken aan zijn voorvaderen.

Namque ei, ut memoravi,

Want, zoals ik reeds heb vermeld,

avunculus Augustus, avus Antonius erant,

was Augustus zijn oudoom, Antonius zijn grootvader.

magnaque illic imago tristium laetorumque.

en dus vormde het landschap daar één groot decor voor droeve én blijde herinneringen.

15 Hinc ventum Athenas,

Van hier uit bereikte men Athene,

foederique sociae et vetustae urbis datum

en als eerbewijs aan het bondgenootschap met deze bevriende en aloude stad,

ut uno lictore uteretur.

liet hij zich door slechts één lictor¹ vergezellen.

Excepere Graeci quaesitissimis honoribus,

De Grieken ontvingen hem met verzochte eerbewijzen,

vetera suorum facta dictaque praeferentes

waarbij ze de traditionele daden en uitspraken van hun voorgangers etalleerden,

20 quo plus dignationis adulatio haberet.

ten einde hun loftuitingen meer uitstraling bij te zetten.

Petitā inde Euboeā tramisit Lesbum

Vandaar werd koers gezet naar Euboea², vanwaar hij de overtocht naar Lesbos³ maakte

ubi Agrippina novissimo partū Iuliam edidit.

waar [zijn vrouw] Agrippina⁴ zou bevallen van hun jongste kind, Julia.

Tum extrema Asiae Perinthumque ac Byzantium, Thraecias urbes,

Vervolgens vaart hij langs de buitenste rand van Klein-Azië en bezoekt Perinthus en Byzantium, Thracische steden,

mox Propontidis angustias et os Ponticum intrat,

en vaart daarna de zee van Marmara en de Bosporus binnen,

cupidine veteres locos et famā celebratos noscendi;

uit interesse om die oude en roemruchtige plaatsen te leren kennen;

¹ "Lictor." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 25 mrt 2013, 08:46 (UTC). 25 mrt 2013, 08:46 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lictor&oldid=36681284>.

² "Euboea." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 5 dec 2014, 05:35 (UTC). 5 dec 2014, 05:35 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Euboea&oldid=42648530>.

³ "Lesbos (eiland)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 10 aug 2014, 12:45 (UTC). 10 aug 2014, 12:45 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lesbos_(eiland)&oldid=41851639>.

⁴ "Vipsania Agrippina maior." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 sep 2014, 14:47 (UTC). 11 sep 2014, 14:47 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Vipsania_Agrippina_maior&oldid=42065345>.

pariterque provincias internis certaminibus

daarbij wist hij deze provincies, door interne wrijvingen

aut magistratum iniuriis fessas refovebat.

of door de onrechtvaardige behandeling van het bestuur uitgeput, weer te doen opleven.

Atque illum in regressū sacra Samothracum visere nitentem

Maar hoewel hij op de terugreis zijn best deed om de Mystериën van Samothrace¹ bij te wonen,

obvii aquilones depulere.

werd hij door weerbarstige noordenwinden vandaar weggedreven.

Igitur adito Ilio quaeque ibi

Daarom werd Troje aangedaan en alles wat daar,

varietate fortunae et nostri origine veneranda,

door de wisselvalligheid van het lot en de oorsprong van ons volk eerbiedwaardig is,

relegit Asiam adpellitque Colophona

en dan voer hij weer langs de kust van Azië en zette voet aan wal in Colophon²

ut Clarii Apollinis oraculo uteretur.

om er het orakel van Apollo Clarius te raadplegen.

Non femina illic, ut apud Delphos,

Daar is het geen vrouw, zoals in Delphi,

sed certis e familiis et ferme Mileto accitus sacerdos

maar een priester geronseld uit bepaalde families – en gewoonlijk uit Milete.

numerus modo consultantium et nomina audit;

Enkel naar het aantal en de namen van de raadplegers heeft hij oor,

tum in specum degressus, haustā fontis arcani aquā,

dan daalt hij af in een ondergrondse ruimte, drinkt water uit een mysterieuze bron,

ignarus plerumque litterarum et carminum

en ook al heeft hij meestal geen ervaring met literatuur en gezang,

edit responsa versibus compositis

formuleert hij zijn antwoorden, in technische volmaakte verzen,

super rebus quas quis mente concepit.

over zaken die men slechts in gedachte heeft gevat.

Et ferebatur Germanico per ambages, ut mos oraculis,

En verteld wordt dat hij aan Germanicus door toedoen van cryptische bewoordingen, zoals dat gaat bij orakels,

maturum exitum cecinisse.

een vroegtijdig einde heeft voorspeld.

Fragment 2 (uit 'Annales', boek II): ... een ongewoon debat in de Senaat

Proximo senatūs die multa in luxum civitatis dicta

Op de volgende zittingsdag van de senaat werd er een aardige boom opgezet over de uitpattingen in de stad

¹ "Heiligdom van de Grote Goden van Samothrake." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 4 okt 2014, 21:31 (UTC). 4 okt 2014, 21:31 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Heiligdom_van_de_Grote_Goden_van_Samothrake&oldid=42210295>.

² "Colophon." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 jan 2014, 18:10 (UTC). 8 jan 2014, 18:10 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Colophon&oldid=40067696>.

a Q. Haterio consulari, Octavio Frontone praeturā functo;

door ere-consul Quintus Haterius en voormalig praetor Octavius Fronto:

decretumque *ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent,*

er werd besloten dat er voortaan geen vaatwerk uit massief goud voor het opdienen van spijzen mocht worden gebruikt,

ne vestis serica viros foedaret. Excessit Fronto

en dat geen zijden kledingstukken een mannenlichaam mochten onteren. Fronto ging nog een stapje verder

5 ac postulavit modum argento, supellectili, familiae:

en eiste een beperking op zilver, huisraad en huispersoneel.

erat quippe adhuc frequens senatoribus,

Het was toen immers nog schering en inslag bij senatoren,

si quid e re publicā crederent, loco sententiae promēre.

dat, als ze een mening hadden over het staatsbeleid, ze daarmee uitpakten in plaats van met hun overtuiging.

Contra Gallus Asinius disseruit:

Gallus Asinius hield het tegenbetoog:

auctū Imperii adolevisse etiam privatas opes,

'met de uitgroei van het Rijk, waren ook de particuliere rijkdommen toegenomen,

10 *idque non novum, sed e vetustissimis moribus:*

en dit was geen nieuw verschijnsel, maar lag in de lijn van aloude gewoonten.

aliam apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam;

anders dan in de dagen der Fabricii was het vermogen ten tijde van de Scipiones¹,

et cuncta ad rem publicam referri,

en alles stond in verhouding tot de staat:

quā tenui angustas civium domos,

toen deze nog onbetekenend was waren de inwoners krap behuist,

postquam eo magnificentiae venerit, gliscere singulos.

maar nu zij in die mate tot bloei gekomen was, ging het met iedereen veel beter.

15 Neque in familiā et argento quaeque ad usum parentur

Wat betreft huispersoneel, zilverwerk, en wat men aanschafft voor het gebruik, daarover bestond er

nimum aliquid aut modicum nisi ex fortunā possidentis.

geen criterium voor wat 'overdreven' of 'binnen de maat' mocht heten, tenzij het financiële vermogen van de bezitter.

Distinctos senatūs et equitum censūs,

Het onderscheid tussen senatoren en ridders kwam er,

non quia diversi naturā,

niet omdat zij wezens van een andere soort waren,

sed ut locis ordinibus dignationibus antissent,

maar omdat zij, evenals zij voor hun zitplaatsen, hun rang of hun openbare functie voorrang genieten,

20 ita iis quae ad requiem animi

zo ook deze voorsprong krijgen in datgene wat de geest ontspanning

aut salubritatem corporum parentur,

of het lichaam hygiëne biedt,

¹ "Scipio (cognomen)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 12 mrt 2013, 13:01 (UTC). 12 mrt 2013, 13:01 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Scipio_(cognomen)&oldid=35631239>.

nisi forte clarissimo cuique plures curas,

tenzij men misschien wenste dat juist de aanzienlijksten meer zorgen

maiora pericula subeunda,

en grotere risico's op zich zouden laden,

de lenimentis curarum et periculorum carendum esse.

maar de middelen, om deze zorgen en gevaren draaglijk te maken, zouden ontberen.

25

Facilem adsensum Gallo

Gallus verkreeg een gemakkelijke bijval

sub nominibus honestis confessio vitiorum

met deze openlijke belijdenis van zwakheden, zij het ook omfloerst door eufemismen,

et similitudo audientium dedit.

alsmede door het feit dat zijn toehoorders in hetzelfde bedje ziek waren.

Adiecerat et Tiberius

Tiberius had er nog de opmerking aan toegevoegd

non id tempus censurae

dat het niet de tijd was om voor zedenprediker te spelen, en dat,

nec, si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem.

mocht er in een of ander opzicht gevaar zijn voor zedenbederf, het zeker niet zou ontbreken aan een wereldverbeteraar.

Fragment 3 de grote brand van Rome ... (uit de 'Annales'):

a) Neropolis? ...

Sequitur clades,

ramp

forte an dolo principis incertum

toeval of kwaad opzet keizer (est)

- nam utrumque auctores prodidere -,

beide versies (geschied)schrijvers

sed omnibus quae huic urbi per violentiam ignium acciderunt

... dan

brand(ramp)en

5

gravior atque atrocior.

Initium in eā parte Circi ortum

Circus Maximus (est)

quae Palatino Caelioque montibus contigua est,

Palatijn

Caelius

aanpalend

ubi per tabernas,

winkeltjes

quibus id mercimonium inerat quo flamma alitur,

koopwaar

gevoed wordt

10

simul coeptus ignis

eenmaal

vuur

et statim validus ac vento citus
aangewakkerd

longitudinem Circi corripuit.

Neque enim domūs⁷ munimentis saeptae
schutsmuur omringd

vel templa⁷ muris cincta
omsloten

15 aut quid aliud morae interiacebat.
"afremming" "lag (er) tussen"

Impetū pervagatum incendium plana primum,
onstuimigheid < 'zich verspreiden' (est) lager gelegen

deinde in edita adsurgens
hoger gelegen

et rursus inferiora populando,
opnieuw "al verwoestend"

antiit remedia velocitate mali
was te vlug af snelheid

20 et obnoxīa urbe artis itineribus
onbeschermd nauwe

hucque et illuc flexis atque enormibus vicis,
in alle richtingen kronkelend onregelmatig gebouwd straten
qualis vetus Roma fuit.

Ad hoc lamenta paventium feminarum,
bovendien gejammer < 'panikeren'

fessā aetate aut rudis pueritiae,
verzwakt hulpeloze

25 quique sibi, quique aliis consulebant,
redding zochten

dum trahunt invalidos aut opperiuntur,
< '(blijven) wachten (op)'

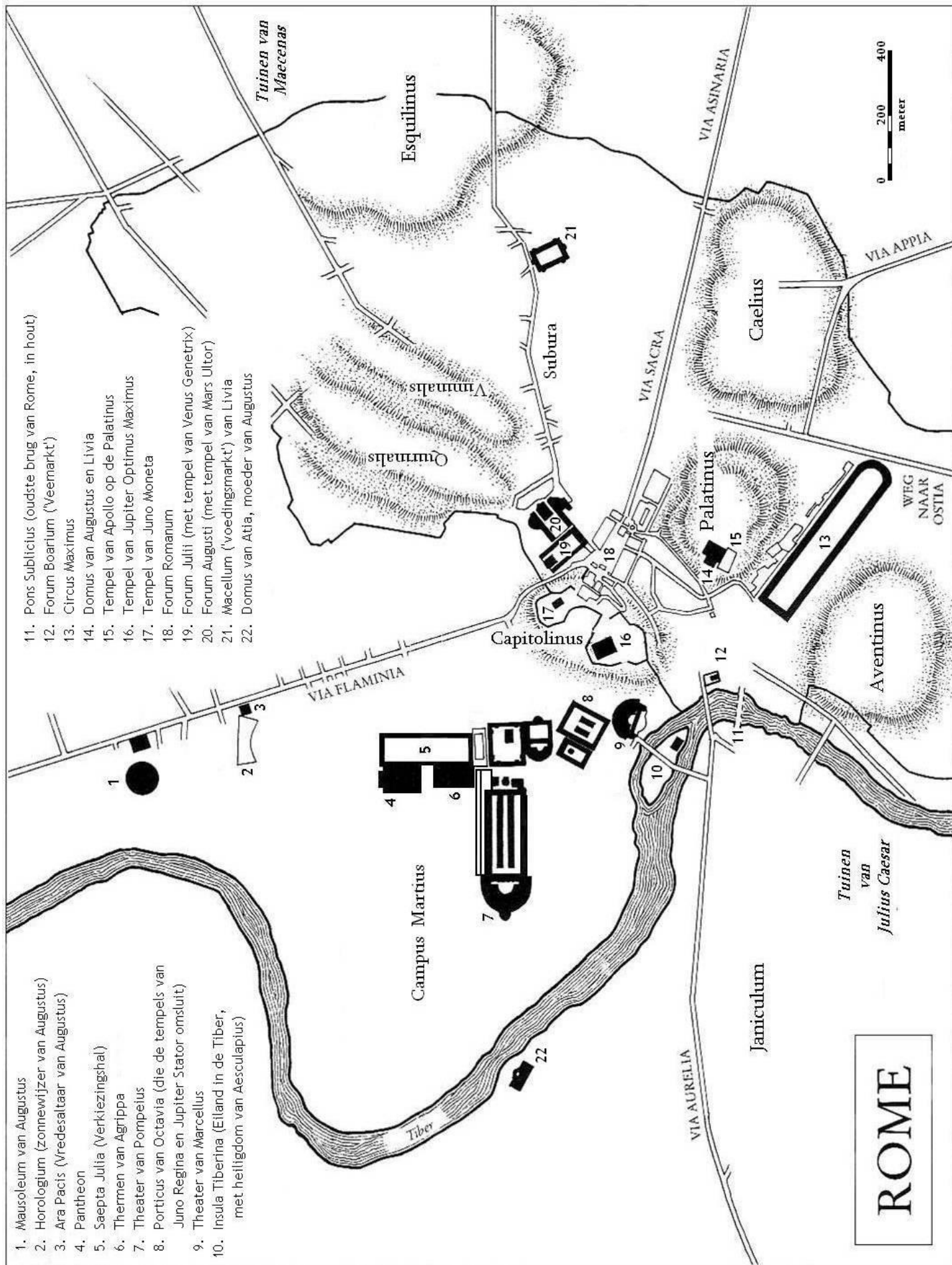
pars morā, pars festinans,
getreuzel < 'zich haasten'

cuncta impediabant.

Et saepe dum in tergum respectant,
achterom

30 lateribus aut fronte circumveniebantur,
van terzijde van voren werden ingesloten

vel si in proxima evaserant,
of aanpalende wijken

1. Mausoleum van Augustus
2. Horologium (zonnewijzer van Augustus)
3. Ara Pacis (Vredesaltaar van Augustus)
4. Pantheon
5. Saepta Julia (Verkiezingshal)
6. Thermen van Agrippa
7. Theater van Pompeius
8. Porticus van Octavia (die de tempels van Juno Regina en Jupiter Stator omsluit)
9. Theater van Marcellus
10. Insula Tiberina (Eiland in de Tiber, met heiligdom van Aesculapius)

11. Pons Sublicius (oudste brug van Rome, in hout)
12. Forum Boarium ('Veemarkt')
13. Circus Maximus
14. Domus van Augustus en Livia
15. Tempel van Apollo op de Palatinus
16. Tempel van Jupiter Optimus Maximus
17. Tempel van Juno Moneta
18. Forum Romanum
19. Forum Julii (met tempel van Venus Genetrix)
20. Forum Augusti (met tempel van Mars Ultor)
21. Macellum ('voedingsmarkt') van Livia
22. Domus van Atia, moeder van Augustus

illis quoque igni correptis,

getroffen

etiam quae longinqua crediderant

ver afgelegen

in eodem casū reperiebant.

toestand trof men aan

35 Postremo, quid vitarent, quid peterent ambigui,

vermijden

niet meer wetend

complēre vias, sterni per agros;

'laten dichtslibben'

zich verspreiden

quidam, amissis omnibus fortunis,

hebben en houden

diurni⁷ quoque victūs,

voor één dag

mondvoorraad

alii caritate suorum, quos eripere nequiverant,

liefdevolle zorg dierbaren

redden

niet hadden kunnen

40 quamvis patente effugio, interiere.

< 'open liggen' ontsnappingsweg

= -erunt

Nec quisquam defendere audebat,

(proberen te) bestrijden

crebris⁷ multorum⁷ minis restinguere prohibentium,

dreigementen

blussen

(proberen te) beletten

et quia alii palam faces iaciebant

openlijk

(brandende) toortsen

atque esse sibi auctorem vociferabantur,

in opdracht handelen

luidkeels roepen

45 sive ut raptūs licentius exercebant

plunderingen ongehinderd

seu iussū ...

op bevel

b) Humanitaire maatregelen van Nero ...

Eo⁷ in tempore Nero Antii agens

in Antium¹ verblijvend

non ante in urbem regressus est

eerder

quam domui eius,

dan wanneer

50 quā Palatium et Maecenatis hortos continuaverat,

paleis

park van Maecenas

met elkaar verbonden had

¹ "Anzio." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 6 nov 2014, 11:22 (UTC). 6 nov 2014, 11:22 <://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Anzio&oldid=42422393>.

ignis propinquaret.

(begon te) naderen

Neque tamen sisti potuit quin

< 'tegenhouden'

ét Palatium ét domus ét cuncta circum haurirentur.

in de omtrek door het vuur werden verteerd

Sed solacium populo exturbato ac profugo

als troost

55 Campum Martis ac monumenta Agrippae,

Marsveld¹

(openbare) gebouwen van Agrippa (= Augustus' schoonzoon)

hortos² quin etiam suos patefecit

ja zelfs

stelde open

et subitaria aedificia extruxit

nood-

liet optrekken

quae multitudinem inopem acciperent;

dakloze

subvectaque utensilia ab Ostiā et propinquis municipiis

< 'laten aanvoeren' (sunt)

levensmiddelen

Ostia²

gemeenten

60 pretiumque frumenti minutum usque ad ternos nummos.

prijs

graan

< 'verlagen' (est)

drie (per maat) sestertiën

Quae, quamquam popularia, in inritum cadebant,

populair bedoeld

misten uiteindelijk hun beoogde effect

quia pervaserat rumor

< 'de ronde doen'

ipso tempore flagrantis Urbis inisse eum² domesticam scaenam

'brandende'

huistheater

et cecinisse Troianum Excidium,

bezongen hebben

Val van Troje

65 praesentia mala vetustis cladibus adsimulantem.

uit het verre verleden

katastrofe

vergelijkend met'

c) Het vuur eindelijk uitgeraasd ... De balans ...

Sexto demum die apud imas Esquilias finis incendio factus,

Erst op de zesde dag slaagde men erin het vuur te bedwingen aan de voet van de Esquilinus-heuvel,

prorutis per immensum aedificiis

door over een onmetelijk terrein alle gebouwen om te halen,

ut continuae violentiae campus et velut vacuum caelum occurreret.

met de bedoeling het voortwoekerende geweld van de vlammen te stuiten door een strook kale bodem en zogezegd blote hemel.

¹ "Marsveld." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 19 dec 2014, 11:11 (UTC). 19 dec 2014, 11:11 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marsveld&oldid=42785837>.

² "Ostia Antica." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 11:16 (UTC). 1 sep 2014, 11:16 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Ostia_Antica&oldid=41997217>.

Necdum positus metus aut redierat plebi spes:

En men was nog niet van de schrik bekomen, en evenmin was ook de hoop bij het volk teruggekeerd,

70 **rursum grassatus ignis patulis magis urbis locis;**

of de brand laaide opnieuw op, ditmaal in een ruimer gebouwde stadswijk,

eoque strages hominum minor,

waardoor ook het verlies aan mensenlevens geringer was ;

delubra deûm et porticus amoenitati dicatae latius procidere.

heiligdommen van goden en zuilengangen bestemd voor vermaak stortten over een uitgestrekter terrein ineen.

Plusque infamiae id incendium habuit

En deze brandhaard verwekte nog meer grimmige commentaar,

quia praediis Tigellini Aemilianis proruperat

omdat hij was uitgebroken op de landgoederen van Tigellinus in de Aemilia-wijk,

75 **videbaturque Nero condendae urbis novae**

en het er naar uitzag dat Nero naar de roem streefde een nagelnieuwe stad te willen stichten

et cognomento suo appellandae gloriam quaerere.

en deze te benoemen met zijn naam.

Quippe in regiones quattuordecim Roma dividitur,

Rome is namelijk verdeeld in veertien wijken ;

quarum quattuor integrae manebant, tres solo tenuis deiectae:

slechts vier ervan bleven onaangetast, drie brandden tot op de grond af,

septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant,

en in de zeven overige waren nog maar enkele ruïnes van huizen over,

80 **lacera et semusta.**

bouwwallig en halfverbrand ...

Domuum et insularum et templorum quae amissa sunt

Van de huizen en flatgebouwen en tempels die verloren zijn gegaan

numerus inire haud promptum fuerit:

het juiste aantal te benaderen zou niet gemakkelijk geweest zijn.

sed vetustissima religione, quod Servius Tullius Lunae

Maar de oudste tempels van openbare eredienst, zoals degene die Servius Tullius aan de Maangodin had gewijd,

et Magna Ara

alsook het Grote Altaar

fanumque quae Praesenti Herculi Arcas Evander sacraverat,

en het heiligdom, dat de Arkadiër Evander had opgericht ter ere van Hercules-de-Helper,

85 **aedesque Statoris Iovis vota Romulo Numaeque Regia**

de door Romulus gewijde tempel van Jupiter Stator, alsmede de Regia van Numa

et delubrum Vestae cum Penatibus populi Romani exusta;

en het heiligdom van Vesta met de Penaten van het Romeinse volk inbegrepen, gingen (allemaal) in de vlammen op.

iam opes tot victoriis quaesitae et Graecarum artium decora,

verder gingen kostbaarheden, verworven door zoveel overwinningen, en meesterwerken van de Griekse kunst,

exim monumenta ingeniorum antiqua et incorrupta,

en tenslotte de antieke en onvervalste geestesdocumenten verloren,

ut quamvis in tantā resurgentis Urbis pulchritudine

zodat, ondanks alle pracht van de herrijzende Stad,

90 multa seniores meminerint quae reparari nequibant.

oudere mensen konden terugdenken aan vele zaken die die onherstelbaar verloren gingen.

Fuere qui adnotarent XIV Kal. Sextilis principium incendii huius ortum,

Er waren personen die opmerkten dat deze brandramp was uitgebroken op 19 juli,

et quo Senones captam urbem inflammaverint.

Dezelfde dag waarop de Senones Rome hadden ingenomen en in brand gestoken.

Alii eo usque curā progressi sunt

Anderen zijn in hun rekenwoede zó ver gegaan,

ut totidem annos mensesque et dies inter utraque incendia numerent.

dat ze, bij de becijfering van de tijd verlopen tussen beide branden, komen op een even groot aantal jaren, maanden en dagen.

95 Ceterum Nero usus est patriae ruinis extruxitque domum

Overigens profiteerde Nero van de ondergang van zijn vaderstad en liet zich een paleis bouwen

in quā haud proinde gemmae et aurum miraculo essent,

waarin echt niet zozeer de edelstenen en het goud bewondering moesten wekken

- solita pridem et luxū vulgata -,

die waren al lang gemeengoed en algemeen verspreid door de weeldezucht -

quam arva et stagna et in modum solitudinum

maar wel grasvelden en vijvers en, om de vrije natuur te imiteren,

hinc silvae inde aperta spatia et prospectūs,

hier bospartijen en daar open terreinen en vergezichten.

100 magistris et machinatoribus Severo et Celere,

De werken werden uitgevoerd onder leiding van de architecten Severus en Celer,

quibus ingenium et audacia erat

aan wie het niet aan talent en durf ontbrak,

etiam quae natura denegavisset per artem temptare

zozeer dat zij, wat de natuur zou ontzegd hebben, door kunst trachtten te verwezenlijken,

et viribus principis inludere.

en daarbij een loopje namen met 's keizers financiële draagkracht.

Namque ab lacū Averno navigabilem fossam

Zij hadden immers plannen om vanuit het Avernusmeer een bevaarbaar kanaal

105 usque ad ostia Tiberina depressuros promiserant

uit te graven, helemaal tot aan de Tibermonding,

squalenti litore aut per montes adversos. Neque enim

doorheen de onvruchtbare kuststreek, of dwars door in de weg liggende bergen. Immers,

aliud umidum gignendis aquis occurrit quam Pomptinae Paludes:

om het nodige water te winnen, treft men ter plaatse géén ander vocht dan de Pontijnse Moerassen¹.

¹ "Pontijnse moerassen." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 7 jan 2015, 14:55 (UTC). 7 jan 2015, 14:55 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Pontijnse_moerassen&oldid=42944508>.

Cetera abrupta aut arentia ac,

De rest zijn geaccidenteerde of dorre gebieden en,

si perrumpi possent, intolerandus labor nec satis causae.

zelfs al had men er doorheen kunnen graven, de krachtinspanning zou ontoelaatbaar en onvoldoende gemotiveerd zijn.

110 Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor,

Nero echter, najager van buitensporigheden als hij was,

effodere proxima Averno iuga conisus est;

deed zijn uiterste best om de berghellingen in de buurt van het Avernusmeer te laten doorboren;

manentque vestigia inritae spei.

er blijven nog sporen zichtbaar van zijn droom die in rook is opgegaan.

d) Grootscheepse urbanisatieplannen ...

Ceterum Urbis quae domui supererant

non, ut post Gallica incendia, nullā distinctione nec passim erecta,

zoals

door de Galliërs aangerichte

plan van aanleg

kriskras

(sunt)

115 sed dimensis⁷ vicorum ordinibus

< 'afmeten' >

straten

et latis⁷ viarum spatiis

brede

cohibitā⁷que aedificiorum altitudine

beperkte

ac patefactis areis additisque porticibus

< 'ruimte laten' >

pleinen

< '(tegen) aanbouwen' > zuilengangen

quae frontem insularum protegerent.

voorgevel

flatgebouwen

120 Eas porticūs Nero suā pecuniā exstructurum

< '(laten) bouwen' >

purgatasque areas dominis traditurum pollicitus est.

vrij van puin

bouwpercelen aan de eigenaars < '(laten) opleveren' >

Addidit praemia

Hij loofde premies uit

pro cuiusque ordine et rei familiaris copiis

in verhouding tot ieders stand en omvang van het privévermogen

finivitque tempus

en stelde een termijn vast

125 intra quod effectis domibus aut insulis apiscerentur.

binnen dewelke de huizen

of huurblokken moesten worden opgeleverd.

Ruderi accipiendo Ostiensis paludes destinabat

Om het puin in te storten wees hij de moerassen bij Ostia aan, en hij verordende

utique naves

dat vaartuigen

quae frumentum Tiberi subvectassent

die met graan de Tiber waren opgevaren

onustae rudere decurrerent;

beladen met puin weer moesten terugvaren;

130 aedificiaque ipsa certa sui parte sine trabibus

wat de gebouwen zelf betreft, een voorgeschreven gedeelte ervan moest zonder (houten) balken

saxo Gabino Albanove solidarentur,

maar met Gabijnse of Albaanse steen worden beveiligd,

quod is lapis ignibus impervius est;

omdat dit gesteente vuurvast is.

iam aqua privatorum licentiā intercepta

waterleidingen, die tot dusver volgens de willekeur van particulieren werd afgetapt,

quo largior et pluribus locis in publicum flueret, custodes;

moesten voortaan ruimer vloeien en op meerdere plaatsen voor het publiek toegankelijk zijn, waarop inspecteurs toezicht moesten houden.

135 et subsidia reprimendis ignibus in propatulo quisque haberet;

Brandbestrijdingsmiddelen moest iedereen in zijn voorhof bij de hand houden;

nec communione parietum,

huizen mochten geen gemeenschappelijke muren meer hebben,

sed propriis quaeque muris ambirentur.

maar ieder huis moest omgeven worden door eigen muren.

Ea⁷, ex utilitate accepta, decorem quoque novae urbi attulere.

Deze maatregelen, om hun doelmatigheid geapprecieerd, droegen bovendien bij aan de verfraaiing van de nieuwe stad.

Erant tamen qui crederent

Niettemin waren er mensen die geloofden

140 veterem illam formam salubritati magis conduxisse,

dat de oude manier van bouwen meer bevorderlijk voor de gezondheid was geweest,

quoniam angustiae itinerum et altitudo tectorum

omdat de nauwheid van de straten en de hoogte van de huizen

non perinde solis vapore perrumperentur:

de hitte van de zon niet in die mate hadden laten doordringen:

at nunc patulam latitudinem et nullā umbrā defensam

terwijl nu de brede, wijd open straten, zonder de beschutting van enige schaduw,

graviore aestū ardescēre.

maar ál te erg lagen te blaken in de zonnegloed.

145 Et haec quidem humanis consiliis providebantur.

tenminste

Mox petita dis piacula aditique Sibyllae Libri,

(sunt) zoenoffers geraadpleegd (sunt) Sibyllijnse Boeken¹

ex quibus supplicatum Vulcano et Cereri Proserpinaeque

er werd gebeden tot (est)

¹ "Sibyllijnse boeken." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 4 nov 2014, 18:02 (UTC). 4 nov 2014, 18:02 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Sibyllijnse_boeken&oldid=42410509>.

ac propitiata Iuno per matronas,
om genade gesmeekt (est) huismoeders

primum in Capitolio, deinde apud proximum mare,
Capitool

150 unde haustā aquā templum et simulacrum deae perspersum est;
geschept beeld besprenkeld

et sellisternia ac pervigilia celebravere feminae
'sellisternia' nachtvieringen = -erunt

quibus mariti erant.
echtgenoten

Sed non ope humanā,
vermogen

non largitionibus principis aut deūm placamentis
schenkingen van de keizer verzoeningsrituelen

155 decedebat infamia quin iussum incendium crederetur.
verminderde kwalijke gerucht

Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos
< 'de kop indrukken' liet aanwijzen schuldigen

et quaesitissimis poenis adfecit,
meest geraffineerde

quos, per flagitia invisos, vulgus 'Christianos' appellabat.
dubieuze praktijken gehaat (straat)volk

Auctor nominis eius Christus

160 Tiberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum
< 'regeren'

supplicio adfectus erat;
doodstraf

repressaque in praesens exitiabilis superstitio
onderdrukt verderfelijke bijgeloof

rursum erumpebat, non modo per Iudaeam, originem eius mali,
opnieuw begon de kop op te steken Judea

sed per Urbem etiam

165 quo cuncta undique atrocita aut pudenda
van overal verfoeilijke

confluunt celebranturque.
samenstromen aanhang vinden

Igitur primum correpti qui fatebantur,
gearresteerd (sunt) openlijk voor hun geloof uitkwamen

deinde indicio eorum multitudo ingens
aanwijzing

haud proinde in crimine incendii
niet zozeer *beschuldiging* *brandstichting*
170 quam odio humani generis convicti sunt.
maar eerder *veroordeeld*
Et pereuntibus addita ludibria,
tijdens hun executie *(sunt)* *bespottingen*
ut ferarum tergis contecti laniatū canum interirent,
(wilde) dieren- *-huiden* *gehuld* *verscheuring* *honden* *doodgingen*
aut crucibus adfixi aut flammandi,
kruisen *'bevestigd'* *<'verbranden'*
atque ubi defecisset dies in usum nocturni luminis urerentur.
was afgenomen *daglicht* *nachtverlichting* *branden*
175 Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat
park *had opengesteld*
et circense ludicrum edebat,
circusspelen
habitū aurigae permixtus plebi vel curriculo insistens.
kostuum *wagenmenner* *zich mengend* *strijdwagen* *staande op*
Unde, quamquam adversus sotes
Vandaar ook dat *schuldig*
et novissima exempla meritos, miseratio oriebatur,
nooit eerder geziene *medelijden*
180 tamquam non utilitate publicā
sed in saevitiam unius absumerentur ...
bloeddorst *werden omgebracht*

Fragment 4 (uit de 'Historiae'): keizer Vitellius neemt de macht over ...

(Vitellius) sic Capitolium ingressus

Aldus betrad (Vitellius¹) het Kapitoool²,

atque ibi matrem complexus 'Augustae' nomine honoravit.

omhelsde daar zijn moeder en verleende haar de eretitel 'Augusta'³.

Posterā die tamquam apud alterius civitatis Senatum Populumque

De volgende dag, alsof hij tegenover Senaat en Volk van een andere stad stond,

magnificam orationem de semet ipso prompsit,

gaf hij een prachtige redevoering ten beste waarin hij zijn eigen persoon ophemelde,

¹ "Vitellius (keizer)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 feb 2015, 22:53 (UTC). 1 feb 2015, 22:53 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Vitellius_(keizer)&oldid=43195375>.

² "Capitolijn." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 28 feb 2014, 08:28 (UTC). 28 feb 2014, 08:28 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Capitolijn&oldid=40652227>.

³ "Augusta (agnomen)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 mrt 2013, 04:09 (UTC). 11 mrt 2013, 04:09 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Augusta_(agnomen)&oldid=35593893>.

- 5 **industriam temperantiamque suam laudibus attollens,**
zijn eigen drijfveren en zijn zelfbeheersing met loftuitingen overlaadde,
consciis flagitiorum ipsis qui aderant
en dit terwijl het aanwezige publiek persoonlijk getuigen waren geweest van zijn gruweldaden,
omnique Italiā, per quam somno et luxū pudendus incesserat.
net als de rest van Italië trouwens, door welk gebied hij, wegens zijn luiheid en uitpattingen tot ieders ergeis, was komen aanrukken.
- Vulgus tamen, vacuum curis,**
Maar het geteisem, dat zich nooit om iets zorgen maakt,
et sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum
en, omdat het geen onderscheid weet te maken tussen leugen en waarheid, slechts op de gebruikelijke pluimstrijkerij is afgericht,
- 10 **clamore et vocibus adstrepebat;**
juichte hem toe met geroep en getier;
abnuentique nomen 'Augusti' expressere ut adsumeret,
en op het moment dat hij de eretitel 'Augustus' afwees, drongen zij er uitdrukkelijk op aan dat hij die wél zou aannemen,
tam frustra quam recusaverat.
maar dat was even zinloos als zijn aanvankelijke weigering.
- Apud civitatem cuncta interpretantem**
Bij een burgerij die overal commentaar op heeft
funesti ominis loco acceptum est
werd het als een noodlottig voorteken opgevat
- 15 **quod maximum pontificatum adeptus Vitellius**
dat Vitellius, bij het aanvaarden van het opperpriesterschap¹,
de caerimoniis publicis XV kalendas Augustas edixisset,
een edict over de openbare eredienst had uitgevaardigd op 18 juli,
antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus:
sinds mensenheugenis een ongeluksdag wegens de nederlagen bij Cremera² en bij de Allia³:
adeo omnis humani divinique iuris experts,
zo volslagen onbekend was hij met elke notie van menselijk of goddelijk recht
pari libertorum amicorum socordiā,
dat, terwijl zijn vrijgelatenen en vrienden zich daar al even weinig om bekommerden,
- 20 **velut inter temulentos agebat.**
hij er op los leefde, als omringd door een bende zuipschuiten.
sed comitia consulum cum candidatis civiliter celebrans
Maar aan de consulsverkiezingen nam hij als gewoon burger, samen met de andere kandidaten, met belangstelling deel
omnem infimae plebis rumorem
en probeerde bij het gemene straatvolk het gespreksonderwerp bij uitstek te zijn,
in theatro ut spectator, in circo ut fautor adfectavit ...
in het theater als toeschouwer (onder de toeschouwers), in de renbaan als supporter (onder de supporters) ...

¹ "Pontifex maximus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 18 nov 2014, 18:02 (UTC). 18 nov 2014, 18:02 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Pontifex_maximus&oldid=42510652>.

² "Cremera." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 3 nov 2013, 21:23 (UTC). 3 nov 2013, 21:23 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Cremera&oldid=39343077>.

³ "Slag aan de Allia." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 18 aug 2013, 10:04 (UTC). 18 aug 2013, 10:04 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Slag_aan_de_Allia&oldid=38735562>.

In zijn *'Annales'* maakt Tacitus gewag van het zielige einde van één van zijn voorlopers, **Aulus CREMUTIUS CORDUS**¹ (? - 25 n.C.) van wie nauwelijks meer is bewaard dan deze getuigenis. Hij was een Romeins senator uit het eerste kwart van de 1e eeuw en schreef een (nu verloren) relaas van de burgeroorlogen, waarschijnlijk vanaf de moord op Julius Caesar, en van het begin van Augustus' bewind. In zijn werk beled Cordus openlijk zijn republikeinse overtuiging en legde hij een grote drang tot meningsvrijheid aan de dag. Dit werd hem uiteindelijk noodlottig toen hij in 25 voor de rechtbank werd geslept door twee spionnen van de sinistere Lucius Aelius SEIANUS², vertrouweling en rechterhand van keizer Tiberius, hoofd van de keizerlijke lijfwacht en belast met de staatsveiligheid. Tacitus beschrijft hieronder hoe Cordus, in tegenwoordigheid van keizer Tiberius, voor de rechtbank een vlijmscherpe afscheidsrede hield, waarin hij zijn recht op vrije meningsuiting verdedigde ...

Fragment: ... Meningsvrijheid alleen voor de vijanden van meningsvrijheid?

Cornelio Cosso Asinio Agrippa consulibus

*Onder het consulaat van Cornelius Cossus en Asinius Agrippa*³ [d.i. het jaar 25 n.C.]

Crementius Cordus postulatur

wordt voor de rechtbank gedaagd

novo ac tunc primum audito crimine,

waarvan toen voor het eerst werd gehoord

quod editis *Annalibus* laudatoque M. Bruto

reeds gepubliceerde Jaarboeken

5 C. Cassium *'Romanorum ultimum'* dixisset.

'de laatste Romein'

zou genoemd hebben

Accusabant Satrius Secundus et Pinarius Natta, Seiani clientes.

Aanklagers waren Satrius Secundus en Pinarius Natta,

van Seianus slippendragers

Id perniciosum reo

werd noodlottig

voor de beschuldigde

et Caesar truci vultū defensionem accipiens,

= Tiberius

grimmig

verdediging(srede)

< luisteren naar

quam Crementius, relinquendae vitae certus

vastbesloten een einde aan zijn leven te maken

10 in hunc modum exorsus est:

begonnen

"Verba mea, patres conscripti, arguuntur:

*beschreven vadersen*⁴

worden mij kwalijk genomen

adeo factorum innocens sum.

aan daden

¹ "Aulus Cremutius Cordus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 20:19 (UTC). 1 sep 2014, 20:19 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Aulus_Cremutius_Cordus&oldid=42001238>.

² "Lucius Aelius Seianus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 nov 2015, 11:51 (UTC). 15 nov 2015, 11:51 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lucius_Aelius_Seianus&oldid=45330239>.

³ "Marcus Asinius Agrippa." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 12 mrt 2013, 13:19 (UTC). 12 mrt 2013, 13:19 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcus_Asinus_Agrippa&oldid=35632359>.

⁴ De traditionele aanspreektitel voor de Romeinse senatoren

Sed neque haec in principem aut principis parentem,
tegen (één van zijn) ouder(s)

quos lex maiestatis amplectitur:

die door de wet op de majesteitsschennis beschermd worden

15 *Brutum et Cassium laudavisse dicor,*

men zegt dat ik ...

quorum res gestas cum plurimi composuerint,

daden, hoevelen er ook over geschreven mogen hebben

nemo sine honore memoravit.

respect

Titus Livius, eloquentiae ac fidei praeclarus in primis,

betrouwbaarheid uitblinkend onder de voornamsten

Cn. Pompeium tantis laudibus tulit

lof toegezwaard

20 *ut 'Pompeianum' eum Augustus appellaret;*

'de Pompeiaan'

neque id amicitiae eorum offecit.

en toch niet heeft verhinderd

Antonii epistulae, Bruti contiones

redevoeringen

falsa quidem in Augustum probra

ook al zijn ze tegen beschuldigingen

sed multa cum acerbitate habent;

bijtende kritiek (ze) bevatten

25 *carmina Catulli referta contumeliis Caesarum leguntur:*

van Catullus¹ boordevol smaad (ze) kunnen gelezen worden

sed ipse divus Iulius, ipse divus Augustus

(ver)goddelijk(t)

et tulere ista et reliquere,

lieten ze over zich heen gaan en besteedden er geen aandacht aan,

haud facile dixerim, moderatione magis an sapientiā.

ik zou niet makkelijk kunnen zeggen, of dit eerder uit zelfbeheersing dan uit wijsheid was.

Namque spreta exolescunt:

Want als men er geen aandacht aan besteedt, dan doven ze vanzelf uit:

30 *si irascere, agnita videntur.*

maar als men er verontwaardigd op reageert, dan wekt men de indruk ze te bevestigen.

Non attingo Graecos,

Dan heb ik het nog niet eens over de Grieken,

quorum non modo libertas, etiam libido impunita;

alleen meningsvrijheid hartstocht onbestraft

¹ "Gaius Valerius Catullus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 2 mei 2014, 15:16 (UTC). 2 mei 2014, 15:16 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Gaius_Valerius_Catullus&oldid=41206128>.

aut si quis advertit, dictis dicta ultus est.

of, als al iemand zich daaraan ergerde, dan nam hij met woorden voor woorden wraak.

Sed maxime solutum et sine obtrectatore fuit

Maar vooral stond het vrij zonder dat iemand daartegenin ging

35 *prodere de iis quos mors odio aut gratiae exemisset.*

om zich uit te spreken over degenen die de dood buiten bereik van haat of gunst had gebracht.

Num enim, armatis Cassio et Bruto

Ben ik dan misschien bezig, alsof Cassius en Brutus gewapenderhand

ac Philippenses campos obtinentibus,

de velden bij Philippi bezet houden,

belli civilis causa populum per contiones incendo?

het volk met redevoeringen op te zwepen tot een burgeroorlog?

An illi quidem septuagesimum ante annum perempti,

Of notabene zeventig jaar geleden overleden

40 *quo modo imaginibus suis noscuntur,*

zoals zij door hun [n.v.d.r. onveranderlijke] standbeelden gekend worden,

quas ne victor quidem abolevit,

die zelfs hun overwinnaar nog intact gelaten heeft

sic partem memoriae apud scriptores retinent?

zó hun plaats in de overlevering bij de geschiedschrijvers behouden zij?

Suum cuique decus posteritas rependit;

Het nageslacht bewijst ieder de eer die hem toekomt;

nec deerunt, si damnatio ingruit,

en, als een veroordeling mij treft, zal het niet ontbreken

45 *qui non modo Cassii et Bruti sed etiam mei meminerint.”*

aan mensen die niet alleen Cassius en Brutus, maar ook mij zullen gedenken’.

Egressus dein senatū, vitam abstinentiā finivit.

Hierop heeft hij de senaat verlaten en maakte door een hongerstaking een eind aan zijn leven.

Libros per aediles cremandos censuere patres:

De senatoren hebben geoordeeld dat zijn boeken door de edielen verbrand moesten worden:

sed manserunt, occultati et editi.

maar zij zijn toch bewaard gebleven, verborgen¹ gehouden en opnieuw gepubliceerd

¹ Door zijn dochter Marcia, die zijn geschriften angstvallig verstopt heeft gehouden. Later zijn ze met toestemming van keizer Caligula opnieuw gepubliceerd, maar nu volledig verloren gegaan ...

PLINIUS 'DE JONGERE'¹ (62-113) was de neef en, na de dood van zijn vader, ook adoptiefzoon van **PLINIUS 'DE OUDERE'**². Hij ontving zijn opleiding te Rome, waar hij les kreeg van de pedagoog **QUINTILIANUS**³. Plinius verwierf zich een naam als advocaat en staatsman, en bekroonde zijn ambtelijke loopbaan in 100 met het consulaat. Hij was persoonlijk bevriend met keizer **TRAJANUS**. Een echte geschiedschrijver kan je Plinius de Jongere niet noemen, maar zijn beroemdheid als schrijver dankt hij vooral aan zijn verzamelde correspondentie. Deze brieven geven bijzonder waardevolle inlichtingen over eigentijdse gebeurtenissen en over het gezelschapsleven in die dagen. Het tiende boek

bevat zijn correspondentie met keizer Trajanus. Maar het meest beroemd is zijn brief aan de geschiedschrijver Tacitus waarin hij deze een ooggetuigenverslag uitbrengt van de uitbarsting van de Vesuvius in 79, die hij als zeventienjarige persoonlijk heeft meegemaakt, en waarbij zijn oom Plinius de Oudere het leven verloor.

Erat Miseni classemque imperio praesens regebat.

Hij verbleef te Misenum en voerde ter plaatse het commando over een vloot.

Nonum Kal. Septembres horā fere septimā

Op 24 augustus, rond 13.00u

mater mea indicat ei apparēre nubem

wees mijn moeder hem erop dat er een wolk te zien was

inusitatā et magnitudine et specie.

van een ongewone grootte en uitzicht.

5 **Usus ille sole, mox frigidā,**

Nadat hij van een zonnebad genoten, en vervolgens een koud bad genomen had,

gustaverat iacens studebatque;

had hij liggend geluncht en hij was bezig met studeren;

poscit soleas, adscendit locum,

hij vroeg om zijn sandalen, en klom naar een hoogte

ex quo maxime miraculum illud conspici poterat.

van waar dat vreemd verschijnsel het best bekeken kon worden.

Nubes - incertum procul intuentibus ex quo monte –

Een wolk - voor diegenen die van ver toekeken was het onduidelijk uit welke berg -

10 **(Vesuvium fuisse postea cognitum est)**

(later kwam men te weten dat het de Vesuvius geweest was)

oriebatur, cuius similitudinem et formam non alia magis arbor

rees de hoogte in. Hiervan zou de gelijkenis en de vorm door geen andere boom

¹ "Plinius de Jongere." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 29 okt 2014, 11:44 (UTC). 29 okt 2014, 11:44 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Plinius_de_Jongere&oldid=42369777>.

² "Plinius de Oudere." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 16 dec 2014, 20:40 (UTC). 16 dec 2014, 20:40 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Plinius_de_Oudere&oldid=42768038>.

³ "Marcus Fabius Quintilianus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 mrt 2013, 22:00 (UTC). 8 mrt 2013, 22:00 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcus_Fabius_Quintilianus&oldid=35483302>.

quam pinus expresserit.

beter dan door een pijnboom kunnen worden beschreven.

Nam longissimoⁿ velut trunco elata in altum

Hoog oprijzend als met een zeer lange stam

quibusdam ramis diffundebatur, -credo, quia recenti spiritū evecta,

splitste hij zich dan in een soort van vertakkingen, - vermoedelijk omdat hij bij een eerste uitwaseming de lucht in gestoten

15 dein, senescente eo, destituta aut etiam pondere suo victa

vervolgens bij het verzwakken daarvan aan zichzelf werd overgelaten of ook door zijn eigen gewicht gedwongen

in latitudinem vanescebat -, candida interdum,

in de breedte uitvloeiende -,

nu eens was hij wit,

interdum sordida et maculosa prout terram cineremve sustulerat.

dan weer vuil en gevlekt,

naargelang hij aarde of as met zich had meegevoerd.

Magnum propriusque noscendum, ut eruditissimo viro, visum.

Het leek hem, als man van de wetenschap, iets bijzonders en de moeite waard het van dichterbij te onderzoeken.

lubet liburnicam aptari: mihi, si venire una vellem, facit copiam.

Hij liet een jacht in gereedheid brengen en bood mij de kans om met hem mee te gaan als ik dat zou willen.

20 Respondi studēre me malle;

Ik antwoordde dat ik liever wilde studeren

et forte ipse quod scriberem dederat. Egrediebatur domo;

want toevallig had hijzelf mij een schriftelijke opdracht gegeven. Net toen hij het huis verliet,

accipit codicillos Rectinae Tasci, imminenti periculo exterritae

kreeg hij een briefje van Rectina van Tascus, die door het dreigende gevaar in paniek was geraakt:

(nam villa eius subiacebat nec ulla nisi navibus fuga):

(want haar landgoed lag aan de voet van de Vesuvius en er was geen mogelijkheid om weg te geraken, tenzij met schepen)

ut se tanto discrimini eriperet, orabat.

of hij haar kon redden uit zo'n risicovolle situatie, smeekte ze.

25 Vertit ille consilium et

Hij veranderde zijn plan en

quod studioso animo incohaverat, obit maximo.

hetgeen hij uit wetenschappelijke belangstelling begonnen was, zette hij met heldhaftigheid verder.

Deducit quadriremes, adscendit ipse, non Rectinae modo,

Hij liet vierriemers uitvaren en ging zelf aan boord met de bedoeling niet alleen Rectina,

sed multis (erat enim frequens amoenitas orae) laturus auxilium.

maar velen hulp te bieden (want de prachtige kuststreek was drukbevolkt).

Properat illuc unde alii fugiunt,

Hij haastte zich daarheen, vanwaar anderen vluchtten,

30 rectumque cursum, recta gubernacula in periculum tenet,

recht de koers, recht het roer gericht naar het gevaar,

adeo solutus metū

zo onbevreesd

ut omnes illius mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis,

dat hij alle fasen van die ramp, alle schakeringen, zoals hij ze had waargenomen met eigen ogen,

dictaret enotaretque.

dicteerde en tot in detail beschreef.

iam navibus cinis incidebat,

Er begon al as op de schepen te vallen,

35 quo propius accederent, calidior et densior,

hoe dichterbij zij naderden, des te heter en ondoorzichtiger

iam pumices etiam nigrique et ambusti et fracti igne lapides,

zelfs al puimstenen en door de hitte zwartgeblakerde en gebarsten stenen,

iam vadum subitum ruinaque montis litora obstantia.

Plotseling had de zee zich teruggetrokken en door het afbrokkelen van het gebergte waren de kusten onbereikbaar.

Cunctatus paulum an retro flecteret,

Hij twijfelde even of hij niet beter het roer zou omgooien,

mox gubernatori, ut ita faceret monenti:

maar aan de stuurman, die hem aanraade dat toch maar te doen,

40 « Fortes, » inquit, « fortuna iuvat. Pomponianum pete! »

zei hij onmiddellijk: "Het geluk is met de dapperen. Ga naar Pomponianus."

Stabiis erat, diremptus sinū medio

Deze verbleef te Stabiae, gescheiden door de baai die er tussen ligt

(nam sensim circumactis curvatisque litoribus mare infunditur);

(want de kust maakt daar een geleidelijke, maar diepe bocht):

ibi, quamquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen

hoewel het gevaar daar eerst nog niet vlakbij was, was het toch al duidelijk waarneembaar

et, cum cresceret, proximo, sarcinas contulerat in naves,

maar, toen het erger werd, naderde het snel, en daarom had hij zijn bagage op schepen geladen,

45 certus fugae, si contrarius ventus resedisset.

vastbesloten tot de vlucht, mocht eenmaal de tegenwind gaan liggen.

Quo tunc avunculus meus secundissimo invectus,

Voor mijn oom stond de wind op dat moment zeer gunstig om daarheen te zeilen,

complectitur trepidantem, consolatur, hortatur

hij omhelsde de bevende Pomponianus, troostte hem, moedigde hem aan

utque timorem eius sua securitate leniret,

en om door zijn eigen zelfzekerheid Pomponianus' angst te verminderen,

deferri in balneum iubet.

liet hij zich naar de badkamer brengen.

50 Lotus accubat, cenat

Na een bad genomen te hebben, ging hij aan tafel en at

aut hilaris aut (quod aequae magnum) similis hilari.

óf opgewekt óf (wat even groots is) opgewektheid veinzend.

Interim e Vesuvio monte pluribus locis

Intussen laaiden uit de berg Vesuvius op verscheidene plaatsen

latissimae flammae altaque incendia relucebant,

zeer brede vlammen en hoge vuurkolommen op,

quorum fulgor et claritas tenebris noctis excitabatur.

waarvan de gloed en helderheid verhevigd werd door het nachtelijk duister.

55 Ille agrestium trepidatione ignes relictos desertasque villas

Mijn oom beweerde dat er door de paniek van de boeren vuren achtergelaten waren en dat de verlaten hoeven

per solitudinem ardēre in remedium formidinis dictitabat.

nu in brand stonden door de verwaarlozing. Dit bleef hij maar herhalen, als remedie tegen de angst.

Tum se quieti dedit et quievit verissimo quidem somno.

Toen begaf hij zich te ruste en hij viel werkelijk in een diepe slaap

Nam meatus animae,

Want zijn gesnurk

qui illi propter amplitudinem corporis gravior et sonantior erat,

dat bij hem wegens de omvang van zijn lichaam vrij zwaar en luidruchtig was

60 ab iis qui limini observabantur, audiebatur.

was voor allen die aan zijn kamerdeur kwamen luisterden hoorbaar.

Sed area ex quā diaeta adibatur,

Maar het binnenplein dat toegang verschafte tot zijn appartement,

ita cinere mixtisque pumicibus oppleta surrexerat

raakte stilaan vol van as en puimstenen tot zo'n hoogte

ut, si longior in cubiculo mora, exitus negaretur.

dat, als hij langer in zijn slaapkamer was gebleven, hij er niet meer uit had gekund.

Excitatus procedit

Hij werd dus gewekt en hij kwam te voorschijn

65 seque Pomponiano ceterisque, qui pervigilaverant, reddit.

en voegde zich weer bij Pomponianus en de anderen, die wakker gebleven waren.

In commune consultant

Samen overlegden ze

intra tecta subsistant an in aperto vagentur.

of ze in huis zouden blijven of onder de blote hemel rondlopen.

Nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant

Want door herhaalde en heftige aardshokken stond het huis te wankelen

et quasi emota sedibus suis

en het leek wel of het van zijn fundamenten was losgeraakt

70 nunc huc nunc illuc abire aut referri videbantur.

en telkens van de ene kant naar de andere schoof.

Sub dio rursus

Onder de blote hemel daarentegen

quamquam levium exesorumque pumicum casus metuebatur.

had men te vrezen voor vallende puimstenen, ook al waren die licht en poreus.

Quod tamen periculorum collatio elegit.

Toch gaf men, bij vergelijking van de risico's, aan dit laatste de voorkeur.

Et apud illum quidem ratio rationem,

Bij mijn oom won de ene overweging het van de andere,

75

apud alios timorem timor vicit.

bij de rest woog de ene angst zwaarder dan de andere.

Cervicalia capitibus imposita linteis constringunt:

Ze bonden met repen stof kussens vast op hun hoofden:

id munimentum adversus incidentia fuit.

dat moest bescherming bieden tegen vallende projectielen.

Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque;

Reeds was het overal dag, maar daar bleef het nacht, donkerder en dichter dan ooit één nacht was geweest.

quam tamen faces multae variaque lumina solvebant.

enigszins verlicht door toortsen en allerlei lichthaarden.

80

Placuit egredi in litus

Men besloot om naar het strand te gaan,

et ex proximo adspicere ecquid iam mare admitteret,

om er zich met eigen ogen van te vergewissen of de zee al enige kans op vertrekken bood,

quod adhuc vastum et adversum permanebat.

maar die bleef nog altijd even woest en onheilspellend.

Ibi super abiectum linteum recubans,

Men spreidde er een deken uit waarop mijn oom ging liggen.

semel atque iterum frigidam poposcit hausitque.

Hij vroeg herhaaldelijk om koud water en dronk het leeg.

85

Deinde flammae

Toen naderden vlammen

flammarumque praenuntius, odor sulphuris,

en zwavelgeur, de voorbode van vlammen,

alios in fugam vertunt, excitant illum.

die de rest op de vlucht joegen, maar hem dwongen op te staan.

Innitens servulis duobus assurrexit et statim concidit,

Steunend op twee slaafjes kroop hij overeind maar zakte dadelijk weer ineen,

ut ego colligo, crassiore caligine spiritū obstructo,

naar ik vermoed, werd hem door de dichte rook de adem benomen,

90

clausoque stomacho

en raakte zijn luchtpijp verstopt

qui illi natura invalidus et angustus et frequenter aestuans erat.

die bij hem van nature al zwak en vernauwd was, en vaak ontstoken.

Ubi dies redditus (is ab eo quem novissime viderat, tertius),

Toen het daglicht terugkeerde (dit was al de derde dag na degene die hij het laatst had gezien)

corpus inventum integrum, inlaesum

werd zijn lijk teruggevonden, ongeschonden en ongedeerd,

opertumque ut fuerat indutus;

geheel in de kleren zoals hij ze had aangetrokken.

95

habitus corporis quiescenti quam defuncto similior.

Zijn lichaamshouding leek meer op die van een slapende dan van een dode.

Interim Miseni ego et mater... Sed nihil ad historiam

Intussen waren mijn moeder en ik in Misenum ... Maar dat heeft niets met het verhaal te maken

nec tu aliud quam de exitū eius scire voluisti.

en u hebt naar niets anders willen informeren dan naar zijn overlijden.

Finem ergo faciam. Unum adiciam:

Laat ik dan maar eindigen. Één ding wou ik er nog aan toevoegen:

omnia me, quibus interfueram

dat ik alles wat ik had bijgewoond

100 **quaeque statim, cum maxime vera memorantur, audieram,**

en wat ik had gehoord terstond na de feiten, wanneer de berichten het meest overeenstemmen met de waarheid,

persecutum.

nauwkeurig heb vermeld.

Tu potissima excerpes.

U kan er uit pikken wat u het best kunt gebruiken.

Aliud est enim epistulam, aliud historiam,

Een brief schrijven is immers iets anders dan geschiedenis schrijven,

aliud amico, aliud omnibus scribĕre . Vale.

schrijven voor een vriend iets anders dan schrijven voor allen. Het ga u goed.

Een echte 'geschiedschrijver' kunnen wij **Decimus Iunius IUVENALIS**¹ (± 60 - ± 140 n.C.) bezwaarlijk noemen. In zijn bijtende satiren, nogal onsamenhangend en zwak van opbouw, hangt hij een schrijnend tijdsbeeld dat, op zijn zachtst gezegd, éézijdig en ongenueanceerd is vertekend en aangedikt. Maar moet men daarom twijfelen aan de oprechtheid van zijn verontwaardiging? '*Facit indignatio versum*', beweert hij zelf, en dat er in het Rome van zijn tijd heel wat omging waarbij een eerlijk en sociaal geëngageerd man geschokt en geërgerd stond te kijken, wie zal dat betwijfelen? '*Difficile est satiram non scribĕre*' zegt hij nog. Hoe dan ook, zijn satiren blijven een omzichtig te benutten maar alleszins rijke bron voor de studie van het sociale leven in zijn tijd.

Ongemeen heftig gaat hij te keer tegen de desintegratie van de Romeinse maatschappij, en in de eerste plaats tegen de almacht van het geld. Meedogenloos geselt hij de sjacheraar, de hypocriet, de parvenu met zijn laag-bij-de-grondse maar lucratieve levenswijze, maar even hard laat hij zijn zweep knallen boven de gekromde ruggen van de 'underdogs', de onnadenkende kudde die alleen '*panem et circenses*' wil, en van het exotische gespuis dat Rome komt vergiftigen met zijn onzure praktijken en mensonterende rituelen. Met heimwee en bitterheid stelt hij daartegenover de eenvoud en degelijkheid van de oud-Romeinse zeden.

¹ "Juvenalis." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 24 feb 2014, 13:55 (UTC). 24 feb 2014, 13:55</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Juvenalis&oldid=40591580>.

axis et eversum fudit super agmina montem,

wagen uitstort voetgangers (hele) vracht

quid superest de corporibus? Quis membra, quis ossa

armen en benen botten

invenit? Obtritum⁷ vulgi perit omne cadaver

vindt terug < verpletteren jan-met-de-pet vergaat lijk

25 more animae, domus⁷ interea segura patellas

op dezelfde manier als ... familie (thuis) nietsvermoedend de vaat ...

iam lavat et buccā foculum excitat et sonat unctis

bolle lippen fornuis aanblaast rammelt ge-oliede

strigibus et pleno⁷ componit lintea gutto.

schraapijzer legt klaar handdoeken parfum(flesje)

Haec inter pueros varie properantur, at ille

Terwijl zijn huisgenoten elk met hun eigen taak zo druk in de weer zijn, zit meneer

iam sedet in ripā taetrum⁷que novicius horret,

intussen al aan de oever [van de Styx], als de nieuwkomer, te huiveren voor de spuuglelijke

30 porthmea nec sperat caenosi gurgitis alnum

veerman¹, maar naar zijn overvaart over de slijkpoel kan de sukkel wel fluiten

infelix nec habet quem porrigat ore trientem.

want hij kreeg in zijn mond geen stuiver mee om toe te stoppen.

Respice nunc alia ac diversa pericula noctis:

denk eens aan

quod spatium tectis sublimibus unde cerebrum

hoogte hoge hersens

testa ferit, quotiens rimosa et curta⁷ fenestris

dakpan < slaan gebarsten aan scherven

35 vasa cadant, quanto⁷ percussum⁷ pondere signent

vaatwerk bij de val klap (ze) markeren

et laedant silicem, possis ignavus haberi

beschadigen (stoep)steen naief

et subiti casūs improvidus, ad cenam si

ongeval onvoorbereid op diner

intestatus eas: adeo tot fata, quot illā

zonder testament evenveel levensgevaar .. als

nocte patent vigiles⁷ te praetereunte fenestrae.

open staan waar nog licht is

40 Ergo optes votumque feras miserabile tecum,

Dus kan je alleen maar hopen, en een schamel schietgebedje prevelen,

ut sint contentae patulas defundere pelves.

dat ze al tevreden mogen zijn [de inhoud van hun] wasbekkens [over jou] uit te gieten.

¹ "Charon (mythologie)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 jan 2014, 06:49 (UTC). 11 jan 2014, 06:49 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Charon_(mythologie)&oldid=40088404>.

In feite was met Tacitus reeds het doek gevallen over de “goede” geschiedschrijving. **Gaius Suetonius Tranquillus**¹ (± 70 - 140 n.C.), jurist en archivaris² aan het hof van keizer Trajanus, schreef ± 120 na C. een bijna volledig bewaard gebleven reeks biografieën van de eerste twaalf keizers, te beginnen met Julius Caesar (zie ook p. 68). Het zijn boeiende werken omwille van de vele ‘faits divers’, maar nogal anekdotisch en zonder veel visie. In tegenstelling tot Tacitus concentreerde Suetonius zich minder op de chronologische, maar des te meer op de persoonlijke bijzonderheden. Hij werd dan ook véél nagevolgd, en na hem verschenen veel biografieën van keizers, al dan niet in opdracht van dezen.

Het vermelden waard is de ‘**HISTORIA AUGUSTA**’³ uit de 4e eeuw na C., waarin de keizers na Trajanus en tot het begin van het dominaat (284 na C.) worden behandeld, en waaraan een team van een zestal historici heeft gewerkt.

Fragment 1 van Suetonius : de moord op Julius Caesar:

[...] De op handen zijnde moord werd Caesar door onmiskenbare voortekens aangekondigd. Enkele maanden tevoren hadden in Capua⁴ kolonisten [...] zeer oude graven afgebroken om daar landhuizen te bouwen. Ze deden dit met des te meer ijver, omdat ze bij het doorzoeken van de graven een aantal antieke vazen hadden gevonden. In het graf waarin volgens de traditie Capys⁵, de stichter van Capua, begraven lag, werd een bronzen tafel aange-
5 getroffen. Daarop stond een in het Grieks geschreven inscriptie van deze inhoud: “Wanneer de beenderen van Capys ontdekt zullen worden, zal een nazaat van Julus door de hand van zijn verwanten worden vermoord en de wraak zal gepaard gaan met grote rampen voor Italië.” Laat niemand dit verhaal als een fantastisch verzinsel beschouwen, want het is afkomstig van Cornelius Balbus⁶, een intieme vriend van Caesar. In zijn laatste levensdagen vernam hij dat een kudde paarden die hij bij het oversteken van de Rubico⁷ aan de riviergod gewijd had en zonder toezicht los had laten lopen, elk voedsel halsstarrig weigerde en overvloedig tranen stortte.
10 Bovendien waarschuwde de ingewandschouwer⁸ Spurrinna hem, toen hij een offer bracht, op zijn hoede te zijn voor een gevaar dat niet langer dan tot de Idus⁹ van maart zou wachten. De dag voorafgaande aan die datum werd een winterkoninkje, toen het met een lauriertwijnig het senaatsgebouw van Pompejus binnenvloog door vogels van allerlei soort vanuit het geboomte daar vlakbij achtervolgd en in het gebouw verscheurd. En in de

¹ "Gaius Suetonius Tranquillus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 sep 2014, 00:27 (UTC). 8 sep 2014, 00:27</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Gaius_Suetonius_Tranquillus&oldid=42044230>.

² "Quaestor Augusti." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 4 okt 2014, 08:44 (UTC). 4 okt 2014, 08:44</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Quaestor_Augusti&oldid=42206091>.

³ "Historia Augusta." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 21:25 (UTC). 1 sep 2014, 21:25</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Historia_Augusta&oldid=42002589>.

⁴ "Capua in de oudheid." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 23 jun 2014, 07:57 (UTC). 23 jun 2014, 07:57</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Capua_in_de_oudheid&oldid=41550537>.

⁵ "Kapys." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 apr 2013, 08:32 (UTC). 9 apr 2013, 08:32 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Kapys&oldid=37034186>.

⁶ "Lucius Cornelius Balbus (maior)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 mrt 2013, 18:30 (UTC). 14 mrt 2013, 18:30</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lucius_Cornelius_Balbus_(maior)&oldid=35967284>.

⁷ "Rubicon (Italiaanse rivier)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 jun 2014, 20:41 (UTC). 14 jun 2014, 20:41</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Rubicon_(Italiaanse_rivier)&oldid=41497987>.

⁸ "Haruspex (ziener)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 22 sep 2014, 13:01 (UTC). 22 sep 2014, 13:01</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Haruspex_(ziener)&oldid=42134970>.

⁹ "Idus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mrt 2013, 05:20 (UTC). 13 mrt 2013, 05:20 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Idus&oldid=35735548>.

15 laatste nacht vóór de dag van de moord droomde Caesar zelf eerst dat hij zweefde boven de wolken en daarna dat hij Jupiter de hand schudde. Zijn vrouw Calpurnia¹ zag in een droom hoe de gevel van hun huis instortte en hoe haar echtgenoot in haar armen doorstoken werd. En plotseling gingen de deuren van het slaapvertrek vanzelf open. Om deze redenen en omdat hij zich niet wel voelde, overwoog hij lange tijd thuis te blijven en uit te stellen wat hij zich had voorgenomen in de senaat te behandelen. Maar ten slotte ging hij toch omstreeks het vijfde uur
20 op weg, omdat Decimus Brutus² er bij hem op aandrang de talrijke senatoren, die al geruime tijd wachtten, niet teleur te stellen. In het voorbijgaan overhandigde iemand hem een schrijven waarin de aanslag werd verraden, maar hij legde het bij de andere stukken die hij in de linkerhand hield, om het later te lezen. Vervolgens offerde hij verscheidene dieren, maar ging, toen hij geen gunstige voortekens kon krijgen, het senaatsgebouw binnen zonder zich van dit godsdienstige bezwaar iets aan te trekken. Lachend noemde hij Spurrinna een leugenprofeet, omdat de
25 Idus van maart was aangebroken zonder dat hem iets was overkomen. Maar Spurrinna antwoordde: "Aangebroken wel, nog niet voorbijgegaan."

Assidentem conspirati specie officii circumsteterunt,
samenzweeders beleefdheidsgroet
ilicoque Tullius Cimber³, qui primas partes suscepit,
dadelijk hoofdrol
quasi aliquid rogaturus propius accessit.

30 Renuentique et gestū in aliud tempus differenti
< 'terugwijzen' (hand)gebaar < 'uitstellen'

ab utroque umero togam apprehendit:

bij schouder greep vast

deinde clamantem: « *Ista quidem vis est!* »

zeker aanslag

alter e Cascis aversum vulnerat paulum infra jugulum.

één van de gebroeders Casca⁴ van achteren eventjes onder sleutelbeen

Caesar Cascae brachium arreptum graphio trajecit

van Casca arm < '(vast)grijpen' schrijfstift doorboorde

35 conatusque prosilire alio vulnere tardatus est;

opspringen < 'het moeilijk maken'

utque animadvertit undique se strictis pugionibus peti,

toen bemerkte van overal getrokken dolken < "belaagd worden"

togā caput obvolvitur,

bedekte

simul sinistrā manu sinum ad ima crura deduxit,

tegelijk linker- plooiën (van toga) tot aan zijn voeten trok omlaag

quo honestius caderet

= ut eo deftiger < 'er (bij) liggen'

¹ "Calpurnia Pisonis." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mrt 2013, 21:14 (UTC). 13 mrt 2013, 21:14</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Calpurnia_Pisonis&oldid=35833136>.

² "Decimus Junius Brutus Albinus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 7 dec 2013, 15:33 (UTC). 7 dec 2013, 15:33</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Decimus_Junius_Brutus_Albinus&oldid=39598419>.

³ "Lucius Tullius Cimber." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 25 okt 2014, 22:34 (UTC). 25 okt 2014, 22:34</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lucius_Tullius_Cimber&oldid=42348061>.

⁴ "Publius Servilius Casca." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 2 jan 2015, 18:26 (UTC). 2 jan 2015, 18:26</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Publius_Servilius_Casca&oldid=42908058>.

40 etiam inferiore⁷ corporis parte velatā.
onderste < 'bedekken'

Atque ita tribus et viginti plagis confossus est
drieëntwintig (dolk)steken < 'doorsteken'

uno⁷ modo ad primum ictum gemitū sine voce edito,
slechts slag gekerm woorden < 'laten horen'

etsi tradiderunt quidam
hoewel < 'vermelden'

Marco Bruto irruenti dixisse: « Καὶ σὺ, τέκνον; »
aan Marcus Brutus¹ < 'toeslaan' = quoque = tu = fili ?

45 *Lange tijd lag hij levenloos op de grond omdat allen de wijk namen, totdat drie eenvoudige slaven hem in een draagstoel legden en hem, terwijl zijn ene arm slap omlaag hing, naar zijn huis brachten. Onder al die wonden werd er slechts één gevonden die naar het oordeel van de arts Antistius dodelijk was, de tweede, die hem was toegebracht in de borst. De samenzweerders hadden het voornemen gehad na de moord zijn lijk naar de Tiber te slepen, zijn bezittingen te confisqueren en zijn verordeningen nietig te verklaren, maar uit vrees voor de consul*

50 **Marcus Antonius**² en de ritmeester³ **Marcus Lepidus**⁴ zagen zij daarvan af. Op verzoek van Lucius Piso⁵, zijn schoonvader, werd zijn testament geopend en gelezen in het huis van Antonius. Caesar had het op de Idus van september van het vorige jaar opgemaakt op zijn buitengoed in Lavinium en het toevertrouwd aan de oudste van de Vestaalse maagden⁶. [...]

55 *Toen de begrafenis was aangekondigd, werd er op het Marsveld ⁷ naast het graf van Julia⁸ een brandstapel opgericht en voor het Spreekgestoelte⁹ plaatste men een verguld model van de tempel van **Venus Genetrix**¹⁰. Daarbinnen werd een ivoren praalbed opgesteld, bekleed met goudbrokaat en purper, met aan het hoofdeinde een standaard met het gewaad waarin hij was vermoord. Omdat men wel inzag dat voor de stoet van mensen die geschenken wilden aanbieden één dag niet toereikend zou zijn, werd hun opdracht gegeven de stoet te ontbinden en de geschenken langs een zelf gekozen route naar het Marsveld te brengen. Tijdens de lijkspelen werden enkele verzen gedeclameerd, waarmee men beoogde medelijden met Caesar te wekken en haat jegens zijn moordenaars. Uit **Pacuvius**¹¹ 'Wapengericht' de regel: "men servasse, ut essent qui me perderent"? / "Heb ik hen dan gered, opdat zij mij verdierven?" en enkele passages van gelijke strekking uit de Electra van Atilius. Bij wijze van lijkrede liet Antonius een heraut het besluit voorlezen waarbij de senaat aan Caesar tegelijkertijd alle menselijke en goddelijke eerbewijzen had toegekend [...] Magistraten en oudmagistraten droegen het praalbed het Forum op*

60 *tot voor het Spreekgestoelte. Sommigen wilden het verbranden in het heilige van de tempel van **Jupiter***

65

¹ "Marcus Junius Brutus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 jan 2014, 22:04 (UTC). 9 jan 2014, 22:04<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcus_Junius_Brutus&oldid=40078779>.

² "Marcus Antonius." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 22 dec 2014, 10:28 (UTC). 22 dec 2014, 10:28<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcus_Antonius&oldid=42806088>.

³ "Magister equitum." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 jul 2014, 16:45 (UTC). 1 jul 2014, 16:45<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Magister_equitum&oldid=41621213>.

⁴ "Marcus Aemilius Lepidus (triumvir)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 21 jul 2014, 01:31 (UTC). 21 jul 2014, 01:31<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcus_Aemilius_Lepidus_(triumvir)&oldid=41737535>.

⁵ "Lucius Calpurnius Piso Caesoninus (consul in 58 v.Chr.)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mrt 2013, 08:50 (UTC). 13 mrt 2013, 08:50 <//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lucius_Calpurnius_Piso_Caesoinus_(consul_in_58_v.Chr.)&oldid=35756154>.

⁶ "Vestaalse maagden." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 dec 2014, 21:48 (UTC). 15 dec 2014, 21:48<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Vestaalse_maagden&oldid=42761398>.

⁷ Cf. supra blz. 161.

⁸ "Iulia Caesaris (dochter van Julius Caesar)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 mrt 2013, 10:48 (UTC). 14 mrt 2013, 10:48<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Iulia_Caesaris_(dochter_van_Julius_Caesar)&oldid=35915178>.

⁹ "Rostra." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 28 feb 2014, 08:44 (UTC). 28 feb 2014, 08:44 <//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Rostra&oldid=40655233>.

¹⁰ "Venus Genetrix." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 6 feb 2011, 23:01 (UTC). 6 feb 2011, 23:01<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Venus_Genetrix&oldid=24300344>.

¹¹ "Marcus Pacuvius." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 10 sep 2013, 18:22 (UTC). 10 sep 2013, 18:22 <//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcus_Pacuvius&oldid=38926694>.

Capitolinus¹, anderen in het senaatsgebouw van **Pompejus**², maar plotseling staken twee personen, omgord met een zwaard en met twee speren in de hand, het praalbed aan met brandende waskaarsen. Onmiddellijk brachten de omstanders droog hout, de stoelen van de rechters, banken en al wat zij als geschenk bij zich hadden, bijeen. Daarna legden de fluitspelers en de toneelspelers de gewaden af die zij bij zijn triomftochten hadden gedragen en voor deze gelegenheid weer hadden aangetrokken, verscheurden die en wierpen ze in de vlammen. Hetzelfde deden de soldaten van de veteranenlegioenen met de wapens waarmee ze zich hadden getooid om de begrafenis luister bij te zetten. Veel vrouwen ook wierpen de sieraden die ze droegen in het vuur en de amuletten en de toga's van hun kinderen. In dit smartelijk vertoon van openbare rouw deelden de talrijke vreemdelingen die hem met hun volksgenoten, een ieder naar zijn gewoonte, bejammerden, in het bijzonder de joden, die zijn graf zelfs nachten aaneen in groten getale bezochten.

Direct na de crematie begaf de volksmenigte zich met fakkels in de hand naar de huizen van Brutus en **Cassius**³. Nadat de mensen met moeite waren teruggedreven, doodden zij Helvius Cinna⁴, die zij op hun weg ontmoetten, en droegen zijn hoofd, gestoken op een lans met zich mee. Zij zagen hem namelijk aan voor zijn naamgenoot **Cornelius Cinna**⁵, die zij zochten omdat hij de dag tevoren een felle rede tegen Caesar had gehouden. Later richtte de menigte op het Forum een zuil van bijna twintig voet op uit één blok Numidisch marmer met daarin gebeiteld: "PARENTI PATRIAE" / "Aan de Vader des Vaderlands". Nog lang nadien brachten zij bij deze zuil regelmatig offers, deden geloften en beslechtten er bepaalde geschillen door een eed af te leggen op de naam van Caesar. Sommige van zijn familieleden konden zich niet aan de indruk onttrekken dat Caesar niet langer had willen leven, dat hij zich er niet om had bekommerd dat zijn gezondheid achteruitging, en dat hij daarom geen acht had geslagen op de slechte voortekens en de waarschuwingen van zijn vrienden. Er zijn er die menen dat hij [...] zelfs zijn Spaanse lijfwachten, die hem overal met getrokken zwaard begeleidden, had weggezonden. Anderen weer menen dat hij liever eenmaal aan de aanslagen die hem van alle kanten bedreigden ten prooi wilde vallen dan altijd angstig en op zijn hoede te moeten zijn. Hij zou zelfs bij herhaling hebben gezegd dat de staat er meer bij gebaat was dat hij in leven bleef, dan hijzelf. Hij had al lang macht en roem in overvloed verworven, maar de staat zou, als hem iets overkwam, geen rust meer kennen en nog veel zwaarder door burgeroorlogen worden geteisterd. Wel waren allen het erover eens dat hem een dood ten deel was gevallen die hem, om zo te zeggen, het meest naar de zin was. Eens, toen hij bij **Xenophon**⁶ had gelezen hoe Cyrus op zijn sterfbed aanwijzingen had gegeven voor zijn begrafenis, had hij zijn weerzin tegen een zo langzaam sterven uitgesproken en voor zichzelf een snelle dood gewenst. Nog op de dag voor de moord, toen tijdens een diner ten huize van Marcus Lepidus ter sprake kwam wat de aangenaamste wijze van sterven was, had hij zijn voorkeur uitgesproken voor een plotseling en onverwachte dood.

Periit sexto et quinquagesimo⁷ aetatis anno

zesenvijftigste

100 atque in deorum numerum relatus est,

opgenomen

non ore modo decernentium,

slechts < 'een(senaats) decreet uitvaardigen' >

sed et persuasione vulgi.

geloof(sovertuiging) gewone) volk

Siquidem ludis,

Omdat spelen

¹ "Tempel van Jupiter Optimus Maximus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 sep 2014, 04:03 (UTC). 13 sep 2014, 04:03<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tempel_van_Jupiter_Optimus_Maximus&oldid=42074390>.

² "Largo di Torre Argentina." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 25 feb 2014, 14:25 (UTC). 25 feb 2014, 14:25<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Largo_di_Torre_Argentina&oldid=40625485>.

³ "Gaius Cassius Longinus (tirannendoder)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 20 okt 2014, 17:17 (UTC). 20 okt 2014, 17:17<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Gaius_Cassius_Longinus_(tirannendoder)&oldid=42314276>.

⁴ "Gaius Helvius Cinna." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 mrt 2013, 05:14 (UTC). 15 mrt 2013, 05:14<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Gaius_Helvius_Cinna&oldid=36041191>.

⁵ "Lucius Cornelius Cinna (praetor in 44 v. Chr.)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 jun 2013, 18:06 (UTC). 9 jun 2013, 18:06<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lucius_Cornelius_Cinna_(praetor_in_44_v._Chr.)&oldid=37932492>.

⁶ Cf. supra blz. 46; de bedoelde bron is 'De Opvoeding van Cyrus', een soort historische roman.

quos primo consecrato ei heres Augustus edebat,
voor de 1^e keer na z'n vergoddelijking erfgenaam

105 stella crinita per septem continuos dies fulsit
komeet oplichtte

exoriens circa undecimam horam,
< 'opkomen' elfde

creditumque est animam esse Caesaris⁷ in caelum recepti;
< 'geloven' opgenomen

et hāc⁷ de causā simulacro ejus in vertice additur stella.
afbeelding boven zijn hoofd ster

Curiam, in quā occisus est, obstrui placuit
Senaatsgebouw dichtmetselen er werd besloten

110 Idusque Martias « *Parricidium* » nominari,
15 maart "Dag der Vadermoord"

ac ne umquam eo die senatus ageretur.
= numquam in vergadering bijeenkomen

Percussorum autem fere
moordenaars bijna ...

neque triennio quisquam amplius supervixit
... drie jaar ... niemand langer (dan) heeft overleefd

neque suā morte defunctus est.
natuurlijke dood is gestorven

115 Damnati omnes alius alio casū periit,
Vervloekt allemaal anders

pars naufragio, pars proelio;
schipbreuk

nonnulli semet eodem illo pugione,
zichzelf dolk

quo Caesarem violaverant, interemerunt.
zich vergrepen hadden < 'het leven benemen'

Fragment 2 van Suetonius : Caligula's mensenhaat ... en een paar staaltjes van galgenhumor ...

Consulibus oblitis de natali suo edicere abrogavit magistratum
vergeten verjaardag officiële mededeling doen liet hij hen uit hun ambt ontsetten

fuitque per triduum sine summā potestate res publica.
drie dagen staatshoofd(en)

Quaestorem suum in coniuratione nominatum
quaestor

flagellavit veste detractā subiectāque militum pedibus,
liet hij geselen < uittrekken < neerleggen onder

5 quo firme verberaturi insisterent.
stevig bij het slaan staan

Simili superbiā violentiāque ceteros⁷ tractavit ordines.

behandelde hij (sociale) standen

Inquietatus fremitū

in zijn slaap gestoord lawaai

gratuita⁷ in Circo loca de mediā nocte occupantium,

vrij / (gratis) Circus Maximus vóór dag en dauw

omnes fustibus abegit;

knuppels hij liet weggagen

10 elisi per eum tumultum viginti amplius equites Romani,

onder de voet gelopen

méér dan

"Ridders¹"

totidem matronae, super innumeram turbam ceteram.

evenveel (gehuwde) dames nog afgezien van

Scaenicis ludis,

Tijdens theatervoorstellingen,

inter plebem et equitem causam discordiarum ferens,

om het gewone volk en de ridders tegen elkaar op te zetten,

decimas maturius dabat,

liet hij de toegang tot het vak voor de ridders voortijdig vrij,

15 ut equestria ab infimo quoque occuparentur.

met de bedoeling dat deze voorbehouden plaatsen door de eerste de beste kinkel werden bezet.

Gladiatorio munere reductis⁷ interdum flagrantissimo sole velis

Tijdens een gladiatorenvoorstelling liet hij af ten toe de schaduwzeilen op het heetst van de dag oprollen

emitti quemquam vetabat,

en gaf niemand de toelating te vertrekken;

remotoque ordinario apparatus tabidas feras,

toen liet hij de gebruikelijke attracties afgelasten en liet in de plaats daarvoor halfdode dieren

vilissimos senioque confectos gladiatores, [...]

en volstrekt waardeloze, en door ouderdom afgetakelde gladiatoren optreden.

20 ac nonnumquam horreis praeculis populo famem indixit.

En meer dan eens liet hij de graanschuren vergrendelen en kondigde hij voor het volk de hongersnood aan.

Saevitiam ingenii per haec maxime ostendit:

Zijn aangeboren wreedheid liet hij het duidelijkst blijken bij volgende gelegenheden:

cum ad saginam ferarum⁷ muneri praeparatarum

het voederen wilde dieren de spelen klaargehouden

carius pecudes compararentur,

te duur schapen verkocht werden / te koop stonden

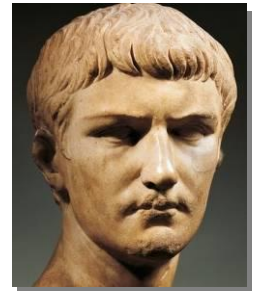
ex noxiis laniandos adnotavit,

(ter dood) veroordeelden < verscheuren heeft hij aangewezen

25 et custodiarum seriem recognoscens,

een rij gevangenen

< z'n ogen laten gaan over

¹ "Equites." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 aug 2014, 10:50 (UTC). 30 aug 2014, 10:50 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Equites&oldid=41977005>.

nullius inspecto elogio, stans tantum modo intra porticum mediam,
zonder bij iemand te kijken naar de reden van zijn veroordeling, gaf hij, staande onder de middelste colonnade, geen ander bevel
« a calvo ad calvum duci » imperavit.

dan "Afvoeren van kaalkop tot kaalkop!"

Multos honesti ordinis deformatos prius stigmatum notis

van de betere standen nadat hij ze eerst met gloeiende ijzers had laten brandmerken

ad metalla et munitiones viarum aut ad bestias condemnavit

mijnen het aanleggen

30 aut bestiarum more quadripedes caveā coërcuit [...]
op handen en voeten kooi hij liet opsluiten

nec omnes gravibus² ex causis,

verum male de munere suo opinatos,

kritiek voorstelling(en) < (luidop) denken

vel quod numquam per genium suum deiurassent.

bij genius¹ een eed gezworen hadden

Parentes supplicio filiorum interesse cogebat;

executie aanwezig zijn bij

35 quorum uni, valitudinem excusanti, lecticam misit,
die zich excuseerde omdat hij niet goed te been was draagkoets

alium a spectaculo poenae epulis statim adhibuit

na diner hij heeft uitgenodigd

atque omni comitate ad hilaritatem et iocos provocavit.

poeslief vrolijkheid grapjes hij heeft aangezet

Atellanae poëtam ob² ambigui ioci versiculum

blijspel- dubbelzinnig versregeltje

mediā² amphitheatri harenā igni cremavit.

arena brandstapel

40 Equitem Romanum obiectum feris,

< gooien voor (roof)dieren

cum se innocentem proclamasset, reduxit

hij liet afvoeren

abscisāque linguā rursus induxit [...]

< afsnijden opnieuw hij heeft (terug)gestuurd

Immanissima facta augebat atrocitate verborum.

< onmenselijk hij verergerde gruwelijkheid uitspraken

Monenti Antoniae aviae

< terechtwijzen Antonia grootmoeder

45 tamquam parum esset non oboedire:

nog niet genoeg ongehoorzaam (te) zijn

¹ "Genius." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 2 nov 2014, 02:43 (UTC). 2 nov 2014, 02:43 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Genius&oldid=42392482>.

« *Memento*, » ait, « *omnia mihi et in omnes licēre*. »

vergeet niet

< gepermitteerd zijn

Trucidaturus fratrem,

< uit de weg ruimen

quem metū venenorum praemuniri medicamentis suspicabatur:

voor vergiftiging

zich immuun (te) maken

tegengif

er van verdacht

« *Antidotum?* » inquit, « *Adversus Caesarem?* »

Tegengif

tegen(over)

(je) keizer

50

Relegatis sororibus

verbannen

« *non solum insulas habēre se, sed etiam gladios* » minabatur.

zwaarden

dreigde er mee

Praetorium virum ex secessū Anticyrae,

oud-praetor

buitenverblijf in Anticyra ¹

quam valitudinis causā petierat,

gezondheid

hij had opgezocht

propagari sibi com meatum saepius desiderantem

verlengen

verlof

nogal ...

55

cum mandâsset interimi,

hij had opgedragen

(te) laten om brengen

adiecit « *necessariam esse sanguinis missionem*,

voegde hij er aan toe

aderlating

cui tam diu non prodesset helleborum. »

voor iemand die zo lang geen profijt had van nieskruid ².

Decimo quoque die

om de tien dagen

numerum puniendorum ex custodiā subscribens

< executeren

gevangenis

< zijn handtekening zetten onder

60

« *rationem se purgare* » dicebat.

de boekhouding uitzuiveren

Non temere in quemquam

zo maar

nisi crebris et minutis ictibus animadverti passus est,

talrijke

kleine

verwondingen

afgemaakt worden

hij heeft toegelaten

perpetuo notoque iam praecepto:

vaste

berucht

al gauw

bevel

¹ Een stad op het eiland Euboia; in de Oudheid vermaard vanwege de productie van een *drug* op basis van nieskruid, waarmee o.a. geestesziekten werden behandeld.

² "Nieskruid." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 23 jan 2014, 23:33 (UTC). 23 jan 2014, 23:33 <://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Nieskruid&oldid=40206446>.

« *Ita feri ut se mori sentiat!* »

raak hem zo

65 Tragicum illud subinde iactabat: « *Oderint, dum metuant!* »

herhaaldelijk citeerde hij de bekende versregel uit de tragedie: "Ze mogen mij haten, als ze mij maar vrezen!"

Equestrem ordinem, ut scaenae harenaeque devotum,

ridderstand omdat volgens hem toneel (gevechtss)sport verslaafd

assidue proscidit;

onophoudelijk hij maakte brandhoud van

infensus turbae faventi adversus studium suum exclamavit:

woedend massa toejuichte favoriet

« *Utinam populus Romanus unam cervicem haberet!* » [...]

hals

70 Quotiens uxoris vel amicae collum exosculetur,

telkens wanneer vriendinnetje hals kuste

addebat: « *Tam bona cervix simul ac iussero demetur.* » ...

merkte hij op zo'n mooie hals zodra < doorsnijden

Fragment 3 van Suetonius : Vergilius' fatale reis ...

SUETONIUS schreef niet alleen pittige biografieën van Romeinse keizers. Hij schreef ook de levensverhalen van enkele beroemdheden ... Hier volgt een fragment uit zijn "Leven van Vergilius" (al is het niet helemaal bewezen dat Suetonius dit heeft geschreven) :

Anno aetatis quinquagesimo secundo

leeftijd 52^e

impositurus "*Aeneidi*" summam manum

met de bedoeling te ... aan zijn 'Aeneïs' laatste

statuit in Graeciam et in Asiam secedere

besloot hij Turkije een (verre) reis maken

triennioque continuo nihil amplius quam emendare,

(periode van) drie volle jaren méér / anders 'fouten er uit halen'

5 ut reliquā vitā tantum philosophiae vacaret.

de rest van ... nog enkel tijd vrij maken voor ...

Sed cum, ingressus iter, Athenis occurrisset Augusto¹

begonnen aan ... in ... (toevallig) ontmoeten

ab Oriente Romam revertenti

= ex (Nabije) Oosten

destinaretque non absistere, atque etiam unā redire,

... (hij) nam zich voor van hem weggaan samen

Dum Megara, vicinum oppidum, ferventissimo sole cognoscit,

Megara¹ naburige gloeiend hete een bezoek bracht aan ...

10 languorem nactus est

zonnslag hij heeft gekregen

¹ "Megara (stad)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 jun 2014, 00:36 (UTC). 9 jun 2014, 00:36 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Megara_(stad)&oldid=41461190>.

eumque, non intermissā navigatione, auxit ita
zonnslag zeereis heeft doen verergeren
ut gravior aliquanto Brundisium appelleret,
een heel stuk zieker naar Brindisi hij deed koers zetten
ubi diebus paucis obiit XI Kal. Octobr.
overleed op 19 september
Ossa eius Neapolim translata sunt tumuloque condita
stoffelijk overschot naar Napels grafmonument bijgezet [sunt]
15 qui est viā Puteolanā intra lapidem secundum,
(Steen)weg naar Pozzuoli¹ nog vóór mijlpaal
in quo distichon² fecit tale:
zulk een
« MANTUA ME GENUIT, CALABRI RAPUERE, TENET NUNC
"Mantua schonk mij het leven, Calabrië nam het weer af, nu houdt mij geborgen
PARTHENOPE; CECINI PASCUA, RURA, DUCES. »
Parthenope (= Napels); bezongen heb ik Weiden, Akkers, Helden
Egerat cum Vario, priusquam Italiā decederet,
< onderhandelen Varius³ zou vertrekken
20 ut, si quid sibi accidisset, "Aeneïda" combureret;
< voorvallen zijn Aeneïs zou verbranden
at is ita facturum se pernegaverat;
= id [esse] < (herhaaldelijk) weigeren
igitur in extremā valetudine assidue scrinia desideravit,
laatste uren zonder ophouden aktetas
crematurus ipse; verum, nemine offerente,
met de bedoeling te ... maar wou geven
nihil quidem nominatim de eā re cavit.
weliswaar uitdrukkelijk heeft zich aangetrokken
25 Ceterum eidem Vario scripta sua sub eā condicione legavit,
overigens manuscripten onder deze heeft bij testament nagelaten
ne quid ederet, quod non a se editum esset.
mocht publiceren hetgeen vrijgegeven
Edidit autem, auctore Augusto, Varius,
toch op aandringen van ...
sed summatim emendata,
zó oppervlakkig < 'fouten er uit halen'
ut versūs³ etiam imperfectos sicut erant reliquerit ...
nog gelaten heeft

¹ "Pozzuoli." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 21 aug 2013, 12:22 (UTC). 21 aug 2013, 12:22 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Pozzuoli&oldid=38759373>.

² "Elegisch distichon." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 mrt 2013, 21:59 (UTC). 8 mrt 2013, 21:59 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Elegisch_distichon&oldid=35483276>.

³ Wikipedia contributors. "Lucius Varius Rufus." *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Wikipedia, The Free Encyclopedia, 19 Jun. 2014. Web. 12 Jan. 2015.

Fragment uit de *'Historia Augusta'*: keizer Hadrianus, filhelleen en kunstminnaar ...

Post haec per Asiam et insulas ad Achaeam navigavit
(Cycladen) ... Griekenland
et Eleusinia sacra exemplo Herculis Philippique suscepit,
Mysteriën van Eleusis¹ naar het ... Philippus II² hij liet zich inwijden
multa in Athenienses contulit et pro agonotheta resedit.
Atheners heeft eer bewezen hij zetelde als jurylid bij de Panatheaeën³
Et in Achaiā quidem etiam illud observatum ferunt,
< er op toezien [esse]
5 quod, cum in sacris multi cultros haberent,
eredienst (offer)mes
cum Hadriano nullus armatus ingressus est.
in aanwezigheid van
Post in Siciliam navigavit,
in quā Aetnam montem conscendit, ut solis ortum videret
Etna ...-opgang
arcūs specie, ut dicitur, varium.
regenboog
10 Inde Romam venit atque ex eā in Africam transiit
ac multum beneficiorum provinciis Africanis attribuit.
Nec quisquam fere principum
van de keizers
tantum terrarum tantum celeriter peragravit.
landen heeft doorkruist
Denique cum post Africam Romam redisset,
naar Rome
15 statim ad orientem profectus
Oosten
per Athenas iter fecit atque opera,
langs bouwwerken
quae apud Athenienses coeperat, dedicavit,
hij heeft ingewijd
ut Iovis Olympii aedem et aram sibi,
bij vb. tempel van de Olympische Zeus⁴ altaar

¹ "Mysteriën van Eleusis." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 23 aug 2014, 09:35 (UTC). 23 aug 2014, 09:35</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Mysteri%C3%ABn_van_Eleusis&oldid=41928057>.

² "Philippus II van Macedonië." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 16 dec 2014, 14:27 (UTC). 16 dec 2014, 14:27 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Philippus_II_van_Macedoni%C3%AB&oldid=42765241>.

³ "Panathenaeën." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 12 jan 2015, 16:49 (UTC). 12 jan 2015, 16:49</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Panathenae%C3%ABn&oldid=42983978>.

⁴ "Tempel van de Olympische Zeus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 3 dec 2014, 12:39 (UTC). 3 dec 2014, 12:39</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tempel_van_de_Olympische_Zeus&oldid=42624340>.

eodemque modo per Asiam iter faciens

Midden-Oosten

20 templa sui nominis consecravit.

hij heeft ingewijd

Deinde a Cappadocibus servitia castris profutura suscepit.

Cappadociërs

(dienst)personeel

om dienst te verrichten

hij heeft gekregen

Toparchas et reges ad amicitiam invitavit,

gouwheren

invitato etiam Osdroe rege Parthorum remissāque illi filiā,

Osroës¹

de Parthen²

quam Traianus ceperat,

Trajanus³

(... als gijzelaar)

25 ac promissā sellā, quae itidem capta fuerat.

troon

eveneens

Cumque ad eum quidam reges venissent,

ita cum his egit, ut eos paeniteret, qui venire noluerunt,

er spijt van kregen

causa speciatim Farasmanis,

dat was specifiek het geval bij Farasmanes

qui eius invitationem superbe neglexerit.

hooghartig

30 Et circumiens quidem provincias

dondtrekkend door

procuratores et praesides pro factis supplicio adfecit,

stadhouders⁴

zaakgelastigden

(wan)daden

hij liet straffen

ita severe ut accusatores per se crederetur immittere.

streng

aanklagers

er op af (te) sturen

Antiochenses inter haec ita odio habuit,

(die van) Antiochia⁵

[itinerā]

hij kreeg een afkeer van

ut Syriam a Phoenice separare voluerit,

Syrië

Phoenicië

35 ne tot civitatum metropolis Antiochia diceretur.

hoofdstad

¹ "Osroes I." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mrt 2013, 22:16 (UTC). 13 mrt 2013, 22:16 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Osroes_I&oldid=35840063>.

² "Parthen." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 21 dec 2014, 16:12 (UTC). 21 dec 2014, 16:12 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Parthen&oldid=42801246>.

³ "Trajanus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 nov 2014, 14:56 (UTC). 8 nov 2014, 14:56 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Trajanus&oldid=42440684>.

⁴ "Procurator." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 jan 2015, 15:06 (UTC). 13 jan 2015, 15:06 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Procurator&oldid=42990549>.

⁵ "Antiochië." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 4 nov 2014, 12:06 (UTC). 4 nov 2014, 12:06 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Antiochi%C3%AB&oldid=42407890>.

Moverunt eā tempestate et Iudaei bellum,

= eo tempore joden opstand

quod vetabantur mutilare genitalia.

de besnijdenis uit (te) voeren

Sed in monte Casio,

Kale Berg

cum videndi solis ortūs gratiā nocte ascendisset, imbre orto

...-opgang wegens onweer

40 fulmen decidens hostiam et victimarium sacrificanti adflavit.

bliksem inslaand offer(dier) (offer)priester < een offer laten opdragen heeft getroffen

Peregratā Arabiā Pelusium venit

< doorkruisen naar Pelusium

et Pompei tumulum magnificentius extruxit.

grafheuvel liet verbouwen

Antinoūm suū, dum per Nilum navigat, perdidit,

Antinoūs¹ zijn geliefde Nijl

quem muliebriter flevit. De quo varia fama est:

zoals een vrouw

45 aliis eum devotum pro Hadriano asserentibus,

zich opgeofferd [esse] < staande houden

aliis, quod ét forma eius ostentat ét nimia voluptas Hadriani.

schoonheid laat vermoeden (wel)lust

Et Graeci quidem volente Hadriano

eum consecraverunt oracula per eum dari adserentes,

hebben vergoddelijkt orakel(s) uit zijn mond < staande houden

quae Hadrianus ipse composuisse iactatur.

opgesteld (te) hebben er wordt gefluisterd

50 Fuit enim poëmatum et litterarum nimium studiosissimus,

poëzie literatuur

arithmeticae, geometriae, picturae peritissimus.

wiskunde schilderkunst

Iam psallendi et cantandi scientiam prae se ferebat.

(instrument be)spelen zingen hij liep te koop met ...

In voluptatibus nimius;

In zijn wellust kende hij geen maat;

nam et de suis dilectis multa versibus composuit

uitverkorenen

55 - amatoria carmina scripsit.

¹ "Antinoūs." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 aug 2014, 08:49 (UTC). 30 aug 2014, 08:49 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Antino%C3%BCs&oldid=41970542>.

Idem armorum peritissimus et rei militaris scientissimus,
zeer handig met
gladiatoria⁷ quoque arma tractavit.

hij hanteerde
Idem severus laetus, comis gravis, lascivus cunctator,
tegelijk grappig ernstig voortvaren twijfelaar
tenax liberalis, simplex simulator, saevus clemens

behoudsgezind vrijheidslievens
60 et semper in omnibus varius.
veelzijdig

In de tijd van Trajanus en Hadrianus stelde **Publius Annaeus FLORUS**¹, voornamelijk gebaseerd van het werk van Titus Livius, een bondig overzicht van de geschiedenis van Rome vanaf de stichting van de stad tot de sluiting van de poorten van de Janustempel² door Augustus (25 v.C.) samen. Het werk, dat de naam *Epitome Bellorum Romanorum libri duo* draagt, is in een vrij gekunstelde en retorische stijl geschreven en opgevat als een verheerlijking van het Romeinse volk en zijn successen, die hij zowel aan eigen verdienste als aan het geluk toeschreef. In het eerste boek worden de buitenlandse oorlogen behandeld, in het tweede boek de burgerwisten. Interessant is wel dat de schrijver het verloop van de Romeinse geschiedenis vergelijkt met de leeftijdsfasen van de mens (zie fragment). Het werk heeft het vaak bij het verkeerde eind wanneer het gaat om geografische en chronologische details, maar in weerwil van deze fouten bleef het lange tijd daarna vaak gebruikt als studieboek.

Fragment: inleiding op de 'Epitome' ...

Populus Romanus a rege Romulo in Caesarem Augustum
vanaf tot keizer
septingentos⁷ per annos tantum operum pace belloque gessit,
zevenhonderd successen
ut, si quis magnitudinem imperii cum annis conferat,
men zou vergelijken
aetatem ultra putet.
hoger
5 Ita late per orbem terrarum arma circumtulit,
wijd en zijd
ut qui res illius legunt
geschiedenis
non unius populi, sed generis humani facta condiscant.
(ze) bestuderen

¹ "Florus (historicus)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 24 sep 2014, 09:36 (UTC). 24 sep 2014, 09:36 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Florus_(historicus)&oldid=42145929>.

² "Janus (mythologie)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 31 dec 2014, 08:08 (UTC). 31 dec 2014, 08:08 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Janus_(mythologie)&oldid=42887418>.

Tot⁷ in laboribus periculisque iactatus est,
ut ad constituendum eius imperium
< 'tot stand brengen'
10 contendisse Virtus et Fortuna videantur.
< 'wedijveren'
Quā re cum, si quid aliud, hoc quoque
als er iets is dat ... dan zeker dit
operae pretium sit cognoscere,
... de moeite waard
tamen quia ipsa⁷ sibi obstat magnitudo
hinderlijk is (grote) omvang
rerumque diversitas aciem intentionis abrumpit,
verscheidenheid van onderwerpen de scherpte van de aandacht afbreuk doet aan
15 faciam quod solent, qui terrarum sitūs pingunt:
< 'gewoon zijn' landkaarten (ze) tekenen
in brevi⁷ quasi tabellā totam⁷ eius imaginem amplectar,
schilderij ik zal omarmen
non nihil, ut spero, ad admirationem principis populi collaturus,
een niet geringe ... een ... bijdrage leveren
si pariter atque in semel
in één keer
universam magnitudinem eius ostendero.
< '(aan)tonen'
20 Si quis ergo populum Romanum
quasi unum hominem consideret
beschouwt (als)
totamque eius aetatem percenseat,
leven(sloop) doorloopt
ut coeperit utque adoleverit,
hoe hoe opgegroeid is
ut quasi ad quandam iuventae frugem pervenerit,
hoe jeugd oogst
25 ut postea velut consenuerit,
hoe oud geworden is
quattuor gradūs processūsque eius inveniet.
stappen perioden
Prima aetas sub regibus fuit prope per annos CD,
levensfase
quibus circum urbem ipsam cum finitimis luctatus est.
rond buurstammen geworsteld heeft

Haec erit eius infantia.

kindertijd

30 Sequens a Bruto Collatinoque consulibus

sinds het consulaat van Brutus¹ en Collatinus²

in Appium Claudium et Quintum Fulvium consules

tot Appius Claudius

Quintus Fulvius

CL annis patet,

strekt zich uit over

quibus Italiam subegit.

heeft onderworpen

Hoc fuit tempus viris armis incitatissimum,

Dit was een periode van intense activiteit, voor de manschappen en hun wapens,

35 ideoque quis adulescentiam dixerit.

men

adolescentiejaren

zou kunnen spreken van

Deinceps ad Caesarem Augustum CL anni,

Vervolgens

keizer

quibus totum orbem pacavit.

wereldbol

heeft onderworpen

Hic iam ipsa iuventus imperii et quasi robusta maturitas.

Dit was de feitelijke volwassenheid en, als het ware, de krachtige maturiteit van het rijk.

A Caesare Augusto in saeculum nostrum

Keizer

onze eigen tijd

40 haud multo minus anni ducenti,

niet veel minder dan tweehonderd jaar

quibus inertia Caesarum quasi consenuit atque decoxit,

onbekwaamheid van de keizers

aftakelde

zijn kracht verloor

nisi quod sub Traiano principe movit lacertos

afgezien van het feit dat het onder de regering van Trajanus opnieuw zijn armen uitsloeg

et praeter spem omnium senectus imperii

tegen alle verwachtingen in

quasi redditā iuventute reviruit.

weer opleefde

¹ "Lucius Junius Brutus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 16 feb 2015, 21:35 (UTC). 16 feb 2015, 21:35 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lucius_Junius_Brutus&oldid=43380306>.

² "Lucius Tarquinius Collatinus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 16 feb 2015, 21:35 (UTC). 16 feb 2015, 21:35 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lucius_Tarquinius_Collatinus&oldid=43380300>.

Lucius Flavius ARRIANUS¹ (Gr. Ἀρριανός / Arrianós, 89 - na 145/146) stamde uit een aanzienlijke familie in Nicomedia² in Bithynië. Als jonge man genoot hij de hoge beschermeling van een van de meest prominente senatoren onder keizer TRAIANUS. Tijdens de regering van keizer HADRIANUS, klom Arrianus in de 'cursus honorum'³ op tot *consul suffectus*⁴ in 129/130. In 137 verliet hij echter het Romeinse politieke leven en trok hij naar Athene, waar hij werd verkozen tot archont⁵ in 145/146, wat blijk gaf van groot respect van de kant van de Atheners, aangezien Arrianus zelf geen Athener was. Deze verkiezing is de laatste zekere melding die we van Arrianus hebben. Hij schreef in hoofdzaak filosofische en geschiedkundige werken.

Tegen het einde van het eerste decennium van de 2e eeuw n.C. begon hij zijn literaire carrière toen hij naar Nicopolis⁶ in Noordwest-Griekenland reisde en er ging studeren bij de Stoïcijnse filosoof EPICETUS⁷. Tijdens zijn verblijf aldaar schreef Arrianus de gesprekken van zijn leermeester op, in navolging van Xenophon⁸, die in de 4e eeuw v.C. de gesprekken van Socrates neerschreef in zijn 'Apomnèmonemata'. Hierdoor wordt meteen duidelijk dat Arrianus ver in de tijd teruggreep om zijn literair model te zoeken: deze 'romantische' drang naar het roemrijke (Atheense) verleden is typisch voor de tweede sofistiek⁹, een literaire beweging waartoe ook Arrianus gerekend kan worden. Zijn magnum opus is de "Ἀλεξάνδρου ἀνάβασις" / "Alexándrou anábasis", een geschiedenis van de veldtochten van Alexander de Grote, onze belangrijkste bron over diens leven. Het is voornamelijk een militaire historie, en geeft weinig inzicht in Alexanders persoonlijke leven, zijn rol in de Griekse politiek of de redenen waarom hij de campagne tegen het Perzische Rijk überhaupt begon. Maar Arrianus gebruikte bronnen die nu reddeloos verloren zijn gegaan, zoals de biografie van Alexander door Ptolemaeus I Soter, een van Alexanders voornaamste generaals (en mogelijk zijn halfbroer). Bij dit werk sluit ook de "Ἰνδικά" / "Indica" aan: het boek beschrijft het verhaal van Alexanders officier Nearchos en zijn reis van India naar de Perzische Golf, nadat Alexander de Indusvallei veroverd had. Maar het grootste belang van het werk vloeit voort uit de zijdelingse, gedetailleerde, beschrijvingen van de geschiedenis, geografie en cultuur van het Indische subcontinent tijdens de oudheid. "Indica" was ook de naam van een vergelijkbaar boek van een zekere MEGASTHENES¹⁰, dat eveneens een beschrijving geeft van India en een belangrijke bron was voor Arrianus. Eigenaardig detail: Arrianus schreef zijn *Indica* in het - zij het niet altijd consequent - Ionische literaire dialect, waarbij hij een voorbeeld nam aan de geschriften van Herodotus, ook al was dit al eeuwen in onbruik geraakt.

Arrianus' andere historische werken, onder meer over de diadochen¹¹ en over de veldtochten van keizer Traianus gingen verloren.

¹ "Lucius Flavius Arrianus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 mrt 2014, 21:56 (UTC). 9 mrt 2014, 21:56 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lucius_Flavius_Arrianus&oldid=40746220>.

² "Nicomedia." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 apr 2014, 20:53 (UTC). 9 apr 2014, 20:53 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Nicomedia&oldid=41008344>.

³ "Cursus honorum." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 23 mei 2013, 12:49 (UTC). 23 mei 2013, 12:49 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Cursus_honorum&oldid=37767153>.

⁴ "Consul suffectus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 10 mrt 2013, 06:59 (UTC). 10 mrt 2013, 06:59 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Consul_suffectus&oldid=35568023>.

⁵ Cf. infra blz. 206.

⁶ Cf. supra blz. 153.

⁷ "Epictetus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 aug 2014, 10:49 (UTC). 30 aug 2014, 10:49 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Epictetus&oldid=41976959>.

⁸ Cf. supra blz. 46.

⁹ "Tweede sofistiek." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 mrt 2013, 21:34 (UTC). 14 mrt 2013, 21:34 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tweede_sofistiek&oldid=35991633>.

¹⁰ "Megasthenes." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 18 jan 2015, 03:39 (UTC). 18 jan 2015, 03:39 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Megasthenes&oldid=43033930>.

¹¹ Cf. supra blz. 130.

Fragment 1: de Gordiaanse knoop ...

Πρὸς δὲ δὴ τούτοις καὶ τότε περὶ τῆς ἀμάξης ἐμυθεύετο,

Verder werd er nog een verhaal verteld over de wagen,

ὅστις λύσειε τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀμάξης τὸν δεσμόν,

namelijk dat degene die de knoop van het juk zou losmaken

τοῦτον χρῆναι ἄρξαι τῆς Ἀσίας.

bestemd was om over Azië te heersen.

Ἦν δὲ ὁ δεσμὸς ἐκ φλοιοῦ κρανίας

Het touw was gemaakt van bastvezels van de kornoeljeboom

5 καὶ τούτου οὔτε τέλος οὔτε ἀρχὴ ἐφαίνετο.

en begin en einde ervan waren niet te zien.

Ἀλέξανδρος δὲ ὡς ἀπόρως μὲν εἶχεν ἐξευρεῖν λύσιν τοῦ δεσμοῦ,

Alexander, die niet wist hoe hij de knoop moest ontwarren,

ἄλυτον δὲ περιδεῖν οὐκ ἤθελε,

maar hem evenmin wilde laten zitten,

μή τινα καὶ τοῦτο ἐς τοὺς πολλοὺς κίνησιν ἐργάσῃται,

omdat hij vreesde dat dat onrust zou veroorzaken onder de menigte,

οἱ μὲν λέγουσιν, ὅτι παίσας τῷ ξίφει διέκοψε τὸν δεσμόν

heeft hij - zo beweren sommigen - met een houw van zijn zwaard de knoop doorgehakt

10 καὶ λελύσθαι ἔφη,

en verklaard dat hij los was.

Ἀριστόβουλος δὲ λέγει ἐξελόντα τὸν ἔστορα τοῦ ῥυμοῦ,

Maar Aristobulus¹ beweert dat hij de plug van de dissel,

ὃς ἦν τύλος διαβεβλημένος διὰ τοῦ ῥυμοῦ διαμπάς,

een houten pin die dwars door de dissel heen gedreven was

ξυνέχων τὸν δεσμόν, ἐξελκύσαι ἔξω τοῦ ῥυμοῦ τὸν ζυγόν.

en de knoop bij elkaar hield, er uit heeft getrokken en toen het juk van de dissel heeft afgeschoven.

Ὅπως μὲν δὴ ἐπράχθη τὰ ἀμφὶ τῷ δεσμῷ τούτῳ Ἀλεξάνδρῳ

Op welke manier Alexander het heeft klaargespeeld met deze knoop

15 οὐκ ἔχω ἰσχυρίσασθαι.

kan ik niet met zekerheid zeggen,

Ἀπηλλάγη δ' οὖν ἀπὸ τῆς ἀμάξης αὐτός τε καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν

maar hoe dan ook gingen hijzelf en zijn gevolg weg van die wagen

ὡς τοῦ λογίου τοῦ ἐπὶ τῇ λύσει τοῦ δεσμοῦ ξυμβεβηκότος.

in de overtuiging dat het orakel over het losmaken van de knoop in vervulling was gegaan.

Καὶ γὰρ καὶ τῆς νυκτὸς ἐκείνης

Bovendien gaven die nacht

βρονταὶ τε καὶ σέλας ἐξ οὐρανοῦ ἐπεσήμηναν·

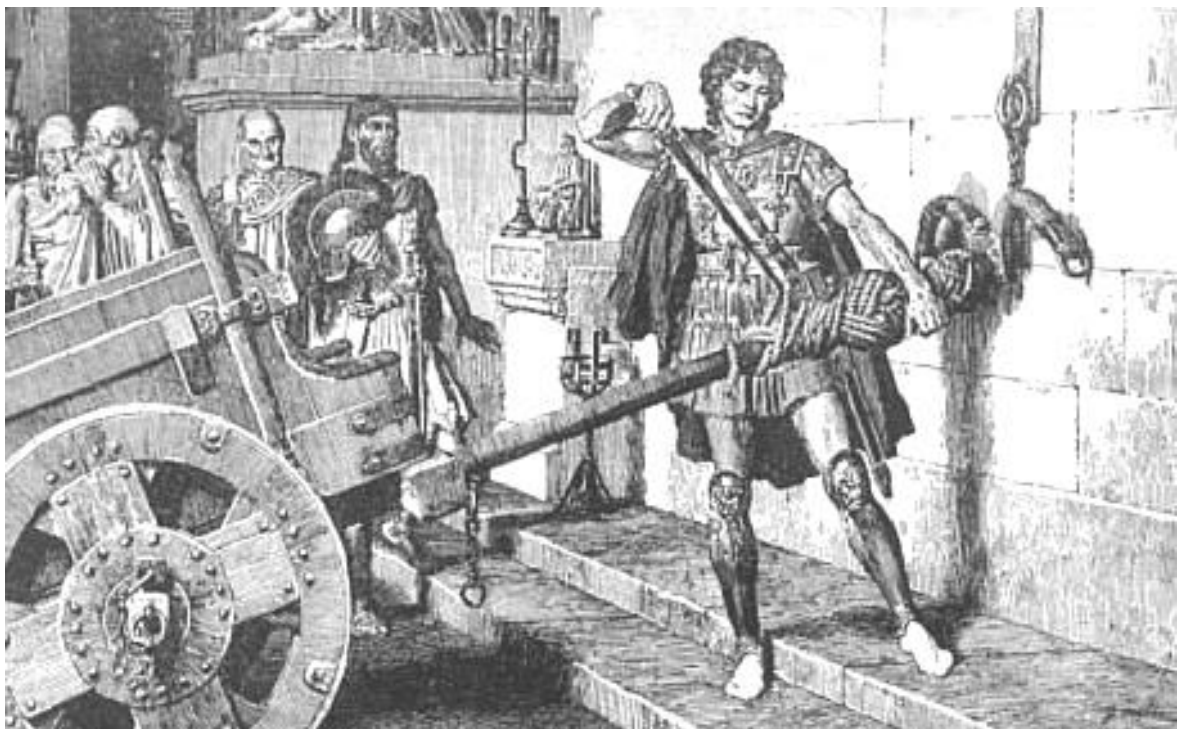
donder en bliksem nog een teken uit de hemel

20 καὶ ἐπὶ τούτοις ἔθυε τῇ ὑστεραία Ἀλέξανδρος

en daarom bracht Alexander de volgende dag een dankoffer

τοῖς φήνασι θεοῖς τὰ τε σημεῖα καὶ τοῦ δεσμοῦ τὴν λύσιν.

aan de goden die de aanwijzingen hadden gegeven dat het lossen van de knoop op correcte wijze was geschied.

¹ Een historicus die Alexander als genieofficier op zijn tochten heeft gevolgd, en die ook een (verloren) reisverslag heeft geschreven ...

Fragment 2 (uit de 'Indica'): ... zeemonsters in zicht!

Κήτεια δὲ μεγάλα ἐν τῇ ἕξω θαλάσῃ βόσκειται,

Er leven grote walvissen in de Indische Oceaan,

καὶ ἰχθύες πολλῶν μέζονες ἢ ἐν τῇδε τῇ ἕσω.

en veel grotere vissen dan hier in de Middellandse Zee.

καὶ λέγει Νέαρχος, ὁκότε ἀπὸ Κυΐζων παρέπλων,

Nearchus beweert dat er, toen zij voorbij Cyiza voeren,

ὑπὸ τὴν ἕω ὀφθῆναι ὕδωρ τῆς θαλάσσης

tegen de dageraad zeewater werd opgemerkt

5 οἷά περ ἐκ πρηστήρων βία ἀναφερόμενον,

dat als het ware door de kracht van een wervelstorm werd omhoogestuwd.

ἐκπλαγέντας δὲ σφᾶς

zij waren erg geschrokken

πυνθάνεσθαι τῶν κατηγομένων τοῦ πλόου

en wilden van de loodsen, die de vloot begeleidden, weten

ὅτι εἶη καὶ ἀπ' ὅτου τοῦτο τὸ πάθημα·

wat dit te betekenen had, en wat dat verschijnsel veroorzaakte;

τούς δὲ ὑποκρίνασθαι

dezen gaven ten antwoord

10 ὅτι κήτεια φερόμενα κατὰ τὸν πόντον ἀναφυσᾷ ἐς τὸ ἄνω τὸ ὕδωρ.

dat walvissen, wanneer zij in volle zee zwemmen, het water de hoogte in spuiten.

Καὶ τοῖσι ναύτησιν ἐκπλαγεῖσιν

De matrozen waren zo bang

ἐκ τῶν χειρῶν τὰ ἔρετμὰ ἐκπεσεῖν,

dat de roeiriemen uit hun handen vielen,

αὐτὸς δὲ ἐπιὼν παρακαλέειν τε καὶ θαρσύνειν,

maar Nearchus kwam hen persoonlijk aansporen en moed inspreken,

καὶ κατ' οὔστινας παραπλώων ἐγίνετο,

en telkens wanneer hij langs een schip voorbijvoer

15 ἐς μέτωπόν τε κελεῦσαι καταστῆσαι ὡς ἐπὶ ναυμαχίῃ τὰς νέας,

gaf hij het bevel de boeg naar de walvissen toe te keren, alsof ze zich klaarmaakten voor een zeeslag,

καὶ ἐπαλαλάζοντας ὁμοῦ τῷ ὀρθίῳ

het krijgsgeschreeuw aan te heffen boven de branding uit,

πυκνήν τε καὶ σὺν κτύπῳ πολλῶν τὴν εἰρεσίην ποιέεσθαι.

en aan snel tempo te roeien, en daarbij veel kabaal te maken.

Οὕτως ἀναθαρσήσαντας ὁμοῦ δὴ πλώειν ἀπὸ συνθήματος.

Zo vatten ze weer moed en begonnen meteen weer te varen volgens de instructies.

ὡς δὲ ἐπέλαζον ἤδη τοῖσι θηρίοισιν, ἐνθαῦτα

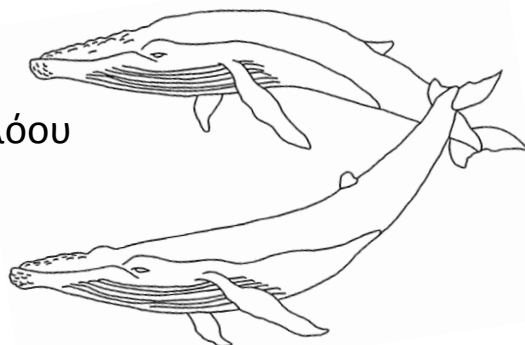
En toen ze werkelijk in de buurt van de gedochten kwamen, op dat moment

20 αὐτοὺς μὲν ὅσον αἱ κεφαλαὶ αὐτοῖσιν ἐχώρεον ἐπαλαλάξαι,

begonnen ze te schreeuwen, zo hard hun keel het maar aankon,

τὰς δὲ σάλπιγγας σημήναι,

en op de krijgstrompetten te blazen,

καὶ τὸν κτύπον τὸν ἀπὸ τῆς εἰρεσίης

en met de roeiriemen heftig op het water te slaan

ὥς ἐπὶ μήκιστον κατασχεῖν.

om zoveel mogelijk kabaal te waken.

Οὕτω δὴ ὀρεύμενα ἤδη κατὰ τὰς πρῶρας τῶν νεῶν

Zo waren de walvissen nu te zien langs de voorsteven van de schepen,

25 τὰ κήτεια ἐς βυσσὸν δϋναὶ ἐκπλαγέντα,

ze waren bang en doken de diepte in,

καὶ οὐ πολλῶ ὕστερον κατὰ τὰς πρύμνας ἀναδύντα ἀνασχεῖν

maar niet lang daarna kwamen ze aan de achtersteven weer naar boven

καὶ τῆς θαλάσσης αὖθις ἀναφυσῆσαι ἐπὶ μέγα.

en opnieuw spoten zij grote stralen zeewater de hoogte in.

ἔνθεν κρότους τε ἐπὶ τῇ παραλόγῳ σωτηρίῃ γενέσθαι

Daarop weerklonk applaus van de matrozen bij deze onverhoopte redding

τῶν ναυτέων, καὶ αἶνον ἐς τὸν Νέαρχον τε τόλμης καὶ τῆς σοφίης.

en lof aan het adres van Nearchus, vanwege zijn dapperheid en zijn inzicht.

30 Τούτων μετεξέτερα τῶν κητέων ἐποκέλλειν πολλαχοῦ τῆς χώρας,

Sommige van deze walvissen stranden ook op vele plaatsen van het vasteland,

ἐπειδὰν ἀνάπτωτις κατάσχη, ἐν τοῖσι βραχέσιν ἐχόμενα,

en wanneer het laagtij komt, lopen ze vast in de ondiepten,

τὰ δὲ καὶ ὑπὸ χειμώνων σκληρῶν ἐς τὴν χέρσον ἐξωθέεσθαι,

anderen spoelen ook aan op het land bij zwaar stormweer,

καὶ οὕτω δὴ κατασηπόμενα ἀπόλλυσθαί τε

en op die manier gaan zij dood en rotten weg

καὶ τὰς σάρκας αὐτοῖσι περιρρεούσας ὑπολείπειν τὰ ὀστέα

hun vlees spoelt weg en de beenderen blijven achter,

35 χρᾶσθαι τοῖσιν ἀνθρώποισιν ἐς τὰ οἰκία.

om door de mensen gebruikt te worden voor de huizenbouw.

Εἶναι ὧν τὰ μὲν ἐν τῆσι πλευρῆσιν αὐτῶν ὀστέα

Want de botten in hun ribbenkast

δοκοὺς τοῖσιν οἰκήμασιν ὅσα μεγάλα,

worden gebruikt voor de grootste stutbalken in de woningen,

τὰ δὲ σμικρότερα στρωτῆρας·

de kleinere dan weer voor de dakbekleding.

τὰ δὲ ἐν τῆσι σιαγόσι, ταῦτα δὲ εἶναι τὰ θύρετρα,

De kaaksbeenderen die dienden dan weer als deurposten,

οἷα δὴ πολλῶν καὶ ἐς εἴκοσι καὶ πέντε ὀργυιάς

want veel van die botten kunnen wel een lengte van

40 ἀνηκόντων τὸ μέγαθος.

vijfentwintig vadem (= 45m ?) halen.

APPIANUS¹ van Alexandrië (Gr: Ἀππιανός ὁ Ἀλεξανδρεὺς / *Appianus Alexandrinus*, ± 95 - ± 170) was een Griekstalig historicus die stamde uit Alexandrië. Aanvankelijk was hij in deze stad, en later in Rome als advocaat werkzaam. Hier bekleedde hij onder keizer ANTONINUS PIUS² ook het ambt van *procurator*³. Hij schreef een "*Romeinse Geschiedenis*" in 24 boeken, vanaf het prille begin, die, anders dan de meeste antieke geschiedwerken, niet strikt chronologisch en annalistisch is geordend, maar etnografisch naar regio's, d.w.z. dat hij de landen en volkeren behandelde naargelang ze onder Romeins bestuur kwamen. Het voordeel van deze methode is dat de geografie van de vele Romeinse oorlogen beter begrepen konden worden. Het werk is in zoverre tendentius, dat hij onverholen zijn bewondering voor het Romeinse imperium laat spreken. Geschreven in een eenvoudig en helder *koinè*-Grieks⁴, biedt het werk waardevolle gegevens in het verslag van de burgeroorlogen (boek XIII), maar minder positief is dan weer dat het te weinig diepgang heeft en te eenzijdig op militaire geschiedenis is gericht ...

Fragment 1: de Romeinse burgeroorlogen ...

Ξίφος δὲ οὐδὲν πω παρενεχθὲν ἐς ἐκκλησίαν

Nooit werd er een zwaard getrokken in de Comitia

οὐδὲ φόνον ἔμφυλον,

en nooit werd tussen burgers een moord gepleegd

πρὶν γε Τιβέριος Γράκχος δημαρχῶν καὶ νόμους ἐσφέρων

voordat Tiberius Gracchus⁵, in de hoedanigheid van volkstribuun, wetsvoorstellen indiende

πρῶτος ὄδε ἐν στάσει ἀπώλετο

en als eerste slachtoffer viel in een rel tussen burgers,

5 καὶ ἐπ' αὐτῷ πολλοὶ κατὰ τὸ Καπιτώλιον εἰλούμενοι

en vele burgers die met hem rondhingen op het Capitool

περὶ τὸν νεῶν ἀνηρέθησαν.

kwamen om het leven in de buurt van de tempels.

Καὶ οὐκ ἀνέσχον ἔτι αἱ στάσεις ἐπὶ τῷδε τῷ μύσει,

En de relletjes eindigden nog niet met deze bloedige aanslagen.

διαιρουμένων ἐκάστοτε σαφῶς ἐπ' ἀλλήλοις

Herhaaldelijk kwam het tot onverholen conflicten tussen de partijen

καὶ ἐγχειρίδια πολλάκις φερόντων

waarbij vaak dolken werden gehanteerd

10 κτιννυμένης τέτινος ἀρχῆς ἐκ διαστήματος

en van tijd tot tijd een of ander machtig persoon het leven liet:

ἐν ἱεροῖς ἢ ἐκκλησίαις ἢ ἀγοραῖς,

in tempels, volksvergaderingen of marktpleinen,

¹ "Appianus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 jan 2015, 14:53 (UTC). 15 jan 2015, 14:53 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Appianus&oldid=43010594>.

² "Antoninus Pius." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 3 feb 2015, 16:10 (UTC). 3 feb 2015, 16:10 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Antoninus_Pius&oldid=43211055>.

³ "Procurator." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 jan 2015, 15:06 (UTC). 13 jan 2015, 15:06 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Procurator&oldid=42990549>.

⁴ "Koinè." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 23 okt 2014, 03:25 (UTC). 23 okt 2014, 03:25 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Koin%C3%A8&oldid=42329537>.

⁵ "Tiberius Sempronius Gracchus III." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 7 mrt 2015, 16:19 (UTC). 7 mrt 2015, 16:19 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tiberius_Sempronius_Gracchus_III&oldid=43513161>.

δημάρχων ἢ στρατηγῶν ἢ ὑπάτων ἢ τῶν ἐς ταῦτα παραγγελλόντων

een volkstriebun, praetor, consul, of kandidaat voor deze ereambten,

ἢ τῶν ἄλλως ἐπιφανῶν.

of iemand die om een andere reden beroemd werd.

Ἵβρις τε ἄκοσμος ἐπεῖχεν αἰεὶ δι' ὀλίγου

Nooit duurde het lang of afschuwelijke uitbarstingen van geweld braken uit,

15

καὶ νόμων καὶ δίκης αἰσχροὶ καταφρόνησις.

gepaard gaande met ontierend misprijzen voor wetten en recht.

Προΐοντος δ' ἐς μέγα τοῦ κακοῦ,

En naarmate het kwaad reusachtige afmetingen begon aan te nemen

ἐπαναστάσεις ἐπὶ τὴν πολιτείαν φανεραὶ

volgden er openlijke opstanden tegen het staatsgezag

καὶ στρατεῖαι μεγάλαι καὶ βίαιοι κατὰ τῆς πατρίδος ἐγίνοντο

en werden grootschalige en gewelddadige oorlogen tegen het eigen vaderland gevoerd,

φυγάδων ἀνδρῶν ἢ καταδίκων

door ballingen of criminelen

20

ἢ περὶ ἀρχῆς τινοῦ ἢ στρατοπέδου φιλονικούντων ἐς ἀλλήλους.

die tegen elkaar de wapens opnamen met het oog op een of andere bestuurs- of legerfunctie.

Δυναστεῖαί τε ἦσαν ἤδη κατὰ πολλὰ καὶ στασιάρχοι μοναρχικοί,

Er kwamen nu vaak heerszuchtige krijgsheren voor, met ambitie naar alleenheerschappij

οἱ μὲν οὐ μεθιέντες ἔτι

sommigen onder hen weigerden achteraf

τὰ πιστευθέντα σφίσιν ὑπὸ τοῦ δήμου στρατόπεδα,

de troepen te ontbinden die hun door het Volk waren toevertrouwd,

οἱ δὲ καὶ κατὰ σφᾶς ἄνευ τοῦ κοινοῦ κατ' ἀλλήλων ξενολογοῦντες.

anderen ronselden voor eigen rekening en zonder officieel mandaat huurlingenlegers gericht tegen elkaar.

25

Ὅπότεροι δ' αὐτῶν τὴν πόλιν προλάβοιεν, τοῖς ἐτέροις ἦν ὁ ἀγὼν

Welke van beide partijen ook de stad in handen kreeg, het was de oppositie die de oorlog verklaarde

λόγῳ μὲν ἐπὶ τοὺς ἀντιστασιώτας, ἔργῳ δ' ἐπὶ τὴν πατρίδα·

in naam tegen de tegenpartij,

maar in werkelijkheid tegen het vaderland.

ἐσέβαλλον γὰρ ὡς ἐς πολεμίαν,

Zij vielen het aan, als was het een vijandige natie,

καὶ σφαγαὶ τῶν ἐν ποσὶν ἐγίνοντο νηλεεῖς

het kwam tot meedogenloze slachtpartijen van wie hun maar voor de voeten liep

καὶ ἄλλων ἐπὶ θανάτῳ προγραφαὶ καὶ φυγαὶ καὶ δημεύσεις,

anderen werden vogelvrij verklaard, of verbannen en hun vermogen verbeurdverklaard,

30

ἐνίων δὲ καὶ βάσανοι πάμπαν ἐπαχθεῖς.

of gevangen gezet en op heel barbaarse wijze gefolterd.

Ἔργον τε οὐδὲν ἀηδὲς ἀπῆν,

Geen enkele gruweldaad ontbrak op het lijstje

μέχρι τῶνδε τῶν στασιάρχων εἰς

tot één van deze 'bendeleiders'

ἔτει πεντηκοστῷ μάλιστα ἀπὸ Γράκχου,

vijftig jaar na de moord op Gracchus,

Κορνήλιος Σύλλας, κακῷ τὸ κακὸν ἰώμενος

Cornelius Sulla¹, het ene kwaad met het andere bestrijdend,

35 μόναρχον αὐτὸν ἀπέφηνεν ἐπὶ πλεῖστον·

zichzelf aanstelde tot alleenheerser voor lange tijd:

οὓς « δικτάτορας » ἑκάλουν τε

de Romeinen noemden zulke mensen "dictators"²

καὶ ἐπὶ ταῖς φοβερωτάταις χρεῖαις ἑξαμήνους τιθέμενοι

een functie die werd gecreëerd voor de meest vreeswekkende noodgevallen, voor de duur van zes maanden,

ἐκ πολλοῦ διελελοίπεσαν.

en die sinds lange tijd in onbruik was geraakt.

Ὅ δὲ Σύλλας βία μὲν καὶ ἀνάγκη, λόγῳ δ' αἰρετός,

Maar Sulla, onder dwang en uit noodzaak, ook al was hij wettelijk verkozen,

40 ἐς αἰεὶ δικτάτωρ γενόμενος ὅμως,

werd dictator voor het leven,

ἐπεὶ τε ἐκορέσθη τῆς δυναστείας,

maar toen hij zijn buik vol had gekregen van de alleenheerschappij,

πρῶτος ἀνδρῶν ὅδε μοι δοκεῖ θαρρῆσαι τυραννικὴν ἀρχὴν

was hij - voor zover ik weet - de eerste persoon die de moed had

ἐκὼν ἀποθέσθαι καὶ ἐπειπεῖν,

vrijwillig afstand te doen van de dictatoriale bevoegdheid en te verklaren

ὅτι καὶ τοῖς μεμφομένοις εὐθύνας ὑφέξει,

dat hij bereid was rekenschap te geven van zijn beleid aan ieder die hem iets te verwijten had,

45 ἰδιώτης τε ὀρώντων ἀπάντων ἐς πολὺ

En zo, voor een lange periode, begaf hij zich onder het oog van allen

βαδίσαι κατ' Ἀγορὰν καὶ ἐπανελθεῖν ἀπαθῆς οἴκαδε.

te voet naar het Forum, en keerde ook ongehinderd terug naar huis.

Τοσοῦτον ἦν ἄρα τοῖς ὀρῶσιν ἔτι τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ δέος

zo groot was klaarblijkelijk nog steeds bij degenen die hem zagen de angst voor zijn gezag

ἢ τῆς ἀποθέσεως κατάπληξις

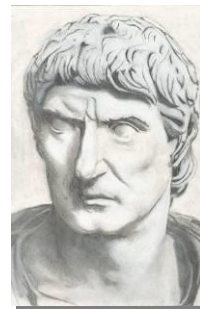
of de verbazing bij zijn machtsoverdracht.

ἢ τῶν εὐθυνῶν τῆς ἐπαγγελίας αἰδῶς

Of was het misschien schaamte om hem ter verantwoording te roepen

50 ἢ ἄλλη φιλανθρωπία καὶ λογισμὸς ἐπὶ συμφέροντι τὴν τυραννίδα;

of een ander gevoel van menslievendheid, en de redenering dat zijn dictatuur heilzaam is geweest.

¹ "Lucius Cornelius Sulla." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 4 jan 2015, 10:08 (UTC). 4 jan 2015, 10:08 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lucius_Cornelius_Sulla&oldid=42918515>.

² "Dictator (Rome)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 nov 2014, 10:51 (UTC). 30 nov 2014, 10:51 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Dictator_(Rome)&oldid=42588519>.

Fragment 2: ... na de verovering van Italië, of hoe de rijken rijker werden ...

... Τάδε ἔπραττον ἐς πολυανδρίαν τοῦ Ἰταλικοῦ γένους,

Deze maatregelen voerden zij [= de Romeinen] door met de bedoeling de Italische bevolking te laten toenemen,

φερεπονωτάτου σφίσιν ὀφθέντος,

- die in hun ogen zeer werklustige mensen waren -

ἵνα συμμάχους οἰκείους ἔχοιεν.

om in hun onmiddellijke omgeving goede bondgenoten te hebben.

ἐς δὲ τούναντίον αὐτοῖς περιήει. Οἱ γὰρ πλούσιοι

Maar net het tegendeel gebeurde.

De rijken immers

5 τῆσδε τῆς ἀνεμήτου γῆς τὴν πολλὴν καταλαβόντες

hadden van deze onverdeelbare landerijen een groot stuk weten te bemachtigen.

καὶ χρόνῳ θαρροῦντες οὐ τινα σφᾶς ἔτι ἀφαιρήσεσθαι

Ze hadden het ook aan de tijdsomstandigheden te danken dat deze grond hun door niemand nog kon afgenomen worden

τά τε ἀγχοῦ σφίσιν ὅσα τε ἦν ἄλλα βραχέα πενήτων,

en kochten alle aangrenzende kleine akkers van de armen op,

τὰ μὲν ὠνούμενοι πειθοῖ,

gedeeltelijk met hun goedkeuring,

τὰ δὲ βία λαμβάνοντες,

maar ten dele ook door er met geweld beslag op te leggen.

10 πεδία μακρὰ ἀντὶ χωρίων ἐγεώργουν,

zodat zij voortaan uitgestrekte domeinen konden bebouwen in plaats van losse percelen,

ὠνητοῖς ἐς αὐτὰ γεωργοῖς καὶ ποιμέσι χρώμενοι

en daarvoor gebruikten zij gekochte slaven voor de landbouw en de veeteelt,

τοῦ μὴ τοὺς ἐλευθέρους ἐς τὰς στρατείας

want vrije lieden werden tot krijgsdienst opgeroepen

ἀπὸ τῆς γεωργίας περισπᾶν,

en moesten hun arbeid op het land in de steek laten,

φερούσης ἅμα καὶ τῆσδε τῆς κτήσεως αὐτοῖς πολὺ κέρδος

Het bezit van slaven bracht hen bovendien nóg meer winst op,

15 ἐκ πολυπαιδίας θεραπόντων

aangezien zij door hun vrijstelling van legerdienst

ἀκινδύνως αὐξομένων διὰ τὰς ἀστρατείας.

ongehinderd konden voortplanten en vele kinderen krijgen.

Ἀπὸ δὲ τούτων οἱ μὲν δυνατοὶ πάμπαν ἐπλούτουν,

En zo maakten de machtigen zich meester van alle rijkdom,

καὶ τὸ τῶν θεραπόντων γένος ἀνὰ τὴν χώραν ἐπλήθυε,

en ging het platteland stilaan wemelen van de slaven.

Een enigszins aparte positie binnen de geschiedschrijvers van de klassieke Oudheid wordt ingenomen door de Lydische Griek **PAUSANIÁS**¹ (Gr. Πausανίας / Pausanías, ± 115 – ± 180) die met zijn *‘Reisgids van Griekenland’* (*‘Περιήγησις τῆς Ἑλλάδος’*) in 10 boeken uiterst waardevolle gegevens op het gebied van de religieuze architectuur en kunst, godsdienstgeschiedenis en mythologie voor het nageslacht heeft bewaard. Pausanías beschrijft de belangrijkste plaatsen van de Pelopónnesos en Midden-Griekenland en behandelt bij voorkeur oude (religieuze) kunstwerken, legenden en ongewone gebruiken en tradities. Opvallend is wel dat hij méér aandacht heeft voor de religieuze gebouwen en kunstwerken dan voor de profane, zoals gebouwen met een openbare of commerciële functie, of seculiere beelden, waaraan hij vaak ongeïnteresseerd voorbij gaat. Ongetwijfeld kon hij veel informatie putten uit zijn eigen reiservaringen, maar zeer veel gegevens schijnen toch ook uit oudere encyclopedische werken afkomstig te zijn. Zijn werk vereiste een grondige voorbereiding. Pausanías was een ontwikkeld man met een ruime intellectuele bagage, en wellicht heeft hij veel gebruik gemaakt van de bibliotheken die aanwezig waren in de grote steden die hij bezocht. Hij blijkt goed thuis te zijn in de oude literatuur, waaruit hij veel citeert: vooral de geschiedschrijvers Thucydides en, meer nog, Heródotus, hebben hem tot voorbeeld gediend.

Een goede reisgids heeft geen andere bedoeling dan de geïnteresseerde reiziger de weg te wijzen en hem objectieve en neutrale informatie te bieden, die hij ter plaatse kan lezen en gebruiken, en in dit opzicht is ook Pausanías aardig geslaagd, maar zijn bedoelingen reikten zeker verder. In zijn tijd was de Romeinse macht alom tegenwoordig. Na de teloorgang van hun politieke en economische macht konden de Grieken zich slechts beroemen op hun historische en culturele verleden. Alleen daarin konden zij zich van de Romeinen onderscheiden. Door mythen, religieuze tradities en gebruiken en heldenverhalen voelden zij zich verbonden. Daaraan besteedt Pausanías véél aandacht en zo kan zijn werk gezien worden als een poging tot het herscheppen van een Griekse identiteit onder Romeinse heerschappij.

Pas toen men in de 19e eeuw, door het illustere voorbeeld van Heinrich SCHLIEMANN² geïnspireerd, begon met grootscheepse archeologische opgravingen in Griekenland, is gebleken welk een schat aan betrouwbare informatie het werk van Pausanías ons te bieden heeft. Niet alleen konden door zijn aanwijzingen kunstwerken en ruïnes met precisie worden geïdentificeerd, maar omdat veel Griekse kunstwerken reddeloos verloren gingen (vb. de schilderkunst), zijn de uitvoerige en gedetailleerde beschrijvingen ervan des te waardevoller. Het is geen overdrijving te stellen dat Pausanías in zijn werk *zijn* beeld van Griekenland heeft geschapen, en dat ons beeld daarvan er tot op heden in grote mate door bepaald wordt.

Fragment 1 : van Piraeus³ naar Athene ...

Ὁ δὲ Πειραιεὺς δῆμος μὲν ἦν ἐκ παλαιοῦ,

*Piraeus was van oudsher een deme*⁴,

πρότερον δὲ πρὶν ἢ Θεμιστοκλῆς Ἀθηναίους ἤρξεν ἐπίνειον οὐκ ἦν·

maar vroeger, voordat Themistocles¹ archont² te Athene werd, was er geen haven.

¹ "Pausanias (schrijver)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 7 sep 2013, 17:50 (UTC). 7 sep 2013, 17:50</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Pausanias_(schrijver)&oldid=38897145>.

² "Heinrich Schliemann." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 dec 2014, 14:57 (UTC). 14 dec 2014, 14:57</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Heinrich_Schliemann&oldid=42749063>.

³ "Piraeus (stad)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 19 okt 2014, 14:47 (UTC). 19 okt 2014, 14:47</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Piraeus_(stad)&oldid=42306166>.

⁴ "Deme (bestuur)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 5 jun 2014, 09:44 (UTC). 5 jun 2014, 09:44</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Deme_(bestuur)&oldid=41436043>.

Φαληρὸν δέ

*Phalérum*³ echter

- ταύτη γὰρ ἐλάχιστον ἀπέχει τῆς πόλεως ἢ θάλασσα -,

- want daar komt de zee het dichtst bij de stad -

5 τοῦτό σφισιν ἐπίνειον ἦν,

werd toen door de Atheners gebruikt als haven,

καὶ Μενεσθέα φασὶν αὐτόθεν ταῖς ναυσὶν ἐς Τροίαν ἀναχθῆναι

en men zegt dat Menestheus daarvandaan met zijn vloot naar Troje uitgevaren is,

καὶ τούτου πρότερον Θησέα

en nog vóór hem Theseus

δώσοντα Μίνω δίκας τῆς Ἀνδρόγεω τελευτῆς.

om voor de dood van Androgeos boete te doen aan Minos.

Θεμιστοκλῆς δὲ ὡς ἦρξε

Het was tijdens zijn archontaat dat Themistocles

10 - τοῖς τε γὰρ πλέουσιν ἐπιτηδειότερος ὁ Πειραιεὺς

- omdat hij vond dat Piraeus voor zeevaarders

ἐφαίνετό οἱ προκεῖσθαι

gunstiger gelegen was

καὶ λιμένας τρεῖς ἀνθ' ἑνὸς ἔχειν τοῦ Φαληροῦ -

en het bovendien drie havens had in plaats van één in Phalérum -

τοῦτό σφισιν ἐπίνειον εἶναι κατεσκευάσατο·

hier een zeehaven heeft ingericht.

καὶ νεὼς καὶ ἐς ἐμέ ἦσαν οἴκοι

In mijn tijd waren er nog scheepsdokken

15 καὶ πρὸς τῷ μεγίστῳ λιμένι τάφος Θεμιστοκλέους.

en bij de grootste haven is het graf van Themistocles.

Φασὶ γὰρ μεταμελῆσαι τῶν ἐς Θεμιστοκλέα Ἀθηναίους

Men beweert dat de Atheners berouw kregen over wat ze Themistocles aangedaan hadden

καὶ ὡς οἱ προσήκοντες τὰ ὄστα κομίσειεν ἐκ Μαγνησίας ἀνελόντες·

en zijn nabestaanden hebben zijn stoffelijk overschot vanuit Magnesia teruggehaald.

φαίνονται δὲ οἱ παῖδες οἱ Θεμιστοκλέους καὶ κατελθόντες καὶ

naar het schijnt zijn de kinderen van Themistocles terug naar Athene gekomen

γραφὴν ἐς τὸν Παρθενῶνα ἀναθέντες,

en hebben zij een schilderij in de Parthenon opgesteld,

20 ἐν ᾗ Θεμιστοκλῆς ἐστὶ γεγραμμένος.

waarop (een portret van Themistocles) is uitgebeeld.

[.../...] ἀνιόντων δὲ ἐκ Πειραιῶς ἐρείπια τῶν τειχῶν ἐστίν,

Als je vanuit Piraeus landinwaarts gaat, kom je bij- de restanten van de muren

¹ "Themistocles." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 aug 2014, 10:42 (UTC). 30 aug 2014, 10:42 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Themistocles&oldid=41976343>.

² "Archont (ambt)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 dec 2013, 14:46 (UTC). 13 dec 2013, 14:46 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Archont_(ambt)&oldid=39806122>.

³ "Phalerum." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 6 aug 2014, 14:12 (UTC). 6 aug 2014, 14:12 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Phalerum&oldid=41829077>.

ἃ Κόνων ὕστερον τῆς πρὸς Κνίδω ναυμαχίας ἀνέστησε·

die Conon¹ na de zeeslag bij Knidos heeft gebouwd.

τὰ γὰρ Θεμιστοκλέους

Want de muren van Themistocles,

μετὰ τὴν ἀναχώρησιν οἰκοδομηθέντα τὴν Μήδων

die gebouwd zijn na de aftocht van de Perzen,

25 ἐπὶ τῆς ἀρχῆς καθηρέθη τῶν Ἑξήκοντα ὀνομαζομένων.

zijn verwoest tijdens het (terreur)bewind van de zogeheten 'Dertig Tirannen'².

Εἰσὶ δὲ τάφοι κατὰ τὴν ὁδὸν γνωριμώτατοι

Er liggen zeer vermaarde graven langs de weg:

Μενάνδρου τοῦ Διοπείθους καὶ μνήμα Εὐριπίδου κενόν·

(de tombe) van Menander, zoon van Diopithes, en een leeg graf van Euripides.

τέθαιπται δὲ Εὐριπίδης ἐν Μακεδονίᾳ

Want Euripides zelf is in Macedonië begraven

παρὰ τὸν βασιλέα ἐλθὼν Ἀρχέλαον,

nadat hij naar (het hof van) koning Archelaüs³ was vertrokken.

30 ὁ δὲ οἱ τοῦ θανάτου τρόπος

Wat betreft de manier waarop hij is gestorven is

- πολλοῖς γὰρ ἐστὶν εἰρημένος -

- die is al door velen beschreven -

ἐχέτω καθὰ λέγουσιν.

daarover laten we het maar best bij wat er over verteld wordt.

[.../...] Ἐσελθόντων δὲ ἐς τὴν πόλιν

Als je de stad inkomt,

οἰκοδόμημα ἐς παρασκευὴν ἐστὶ τῶν πομπῶν,

staat er een gebouw, dat gebruikt wordt om de processies voor te bereiden.

35 ἄς πέμπουσι τὰς μὲν ἀνὰ πᾶν ἔτος, τὰς δὲ καὶ χρόνον διαλείποντες.

Sommige worden ieder jaar gehouden,

maar andere vinden met grotere tussenpozen plaats.

καὶ πλησίον ναὸς ἐστὶ Δήμητρος,

Dichtbij staat een tempel van Demeter,

ἀγάλματα δὲ αὐτῆ τε καὶ ἡ παῖς καὶ δᾶδα ἔχων Ἴακχος·

waarin beelden staan van haarzelf en haar dochter, en van Iacchus met een fakkel.

γέγραπται δὲ ἐπὶ τῷ τοίχῳ γράμμασιν Ἀττικοῖς

Op de wand staat in Attische lettertekens geschreven

ἔργα εἶναι Πραξιτέλους.

dat dit werkstukken van Praxiteles zijn.

¹ "Conon." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 12 jan 2014, 20:11 (UTC). 12 jan 2014, 20:11 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Conon&oldid=40111679>.

² "Dertig Tirannen." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 dec 2013, 14:47 (UTC). 13 dec 2013, 14:47 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Dertig_Tirannen&oldid=39806136>.

³ "Archelaüs I." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 5 apr 2013, 14:45 (UTC). 5 apr 2013, 14:45 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Archela%C3%BCs_I&oldid=36936691>.

Fragment 2 : Frauduleuze praktijken tijdens de Olympische Spelen¹ ...

- 40 Ἴόντι γὰρ ἐπὶ τὸ στάδιον τὴν ὁδὸν τὴν ἀπὸ τοῦ Μητρώου,
Wanneer je [in Olympia] over de weg vanaf het 'Metroön' in de richting van het stadion gaat,
ἔστιν ἐν ἀριστερᾷ κατὰ τὸ πέρασ τοῦ ὄρους τοῦ Κρονίου
zie je links aan de voet van de Kroniosheuvel
λίθου τε πρὸς αὐτῷ τῷ ὄρει κρηπὶς καὶ ἀναβασμοὶ δι' αὐτῆς·
een stenen terras, vlak bij de heuvel, met traptreden ervoor.
πρὸς δὲ τῇ κρηπίδι ἀγάλματα Διὸς ἀνάκειται χαλκᾷ.
Op dat terras staan bronzen beelden van Zeus opgesteld.
Ταῦτα ἐποιήθη μὲν ἀπὸ χρημάτων ἐπιβληθείσης
Die zijn gemaakt van de geldboetes
- 45 ἀθληταῖς ζημίας ὑβρίσασιν ἐς τὸν ἀγῶνα,
die de atleten werden opgelegd bij overtreding van de wedstrijdreglementen.
καλοῦνται δὲ ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων 'Ζᾶνες'.
Door de lokale bevolking worden ze 'Zanes' genoemd.
Πρῶτοι δὲ ἀριθμὸν ἕξ
De eerste zes
ἐπὶ τῆς ὀγδόης ἔστησαν καὶ ἐνενηκοστῆς Ὀλυμπιάδος·
zijn opgesteld tijdens de 98^e Olympiade.
Εὐπωλος γὰρ Θεσσαλὸς
De Thessaliër Eupolus
- 50 χρήμασι διέφθειρε τοὺς ἐλθόντας τῶν πυκτῶν,
had namelijk de deelnemers aan de bokswedstrijd omgekocht
[...] τοῦτο
Ze zeggen dat dit
ἕξ ἀθλητῶν ἀδίκημα ἐς τὸν ἀγῶνα πρῶτον γενέσθαι λέγουσι,
de eerste keer was dat een atleet de regels heeft overtreden,
καὶ πρῶτοι χρήμασιν ἐζημιώθησαν
en dat de eersten aan wie de Eliërs² een geldboete hebben opgelegd
ὑπὸ Ἡλείων Εὐπωλος καὶ οἱ δεξάμενοι δῶρα παρὰ Εὐπώλου. [...]
Eupolus en en degenen die van hem steekpenningen aanvaardden waren.
- 55 Τῶν δὲ ἀγαλμάτων τούτων παρέντι τρίτον τε ἕξ αὐτῶν καὶ τέταρτον,
Behalve het derde en het vierde beeld
γεγραμμένα ἐλεγεία ἐστὶν ἐπὶ τοῖς ἄλλοις.
dragen ze verder allemaal een inscriptie.
Ἐθέλει δὲ τὸ μὲν πρῶτον τῶν ἐλεγείων δηλοῦν ὡς οὐ χρήμασιν
De eerste inscriptie zegt dat niet door geld,
ἀλλὰ ὠκύτητι τῶν ποδῶν καὶ ὑπὸ ἰσχύος σώματος
maar door snelheid van voeten of lichaamskracht

¹ "Olympische Spelen in de Klassieke Oudheid." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 jan 2015, 10:45 (UTC). 14 jan 2015, 10:45 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Olympische_Spelen_in_de_Klassieke_Oudheid&oldid=42997851>.

² "Eliis." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 20 dec 2013, 10:30 (UTC). 20 dec 2013, 10:30 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Eliis&oldid=39860588>.

Ὀλυμπικὴν ἔστιν εὐρέσθαι νίκην,

een Olympische zege behaald moet worden.

60 τὸ δὲ ἐπὶ τῷ δευτέρῳ φησὶν ὡς τὸ ἄγαλμα ἔστηκε

Die op het tweede beeld zegt dat dit beeld er staat

τιμῇ τε τῇ ἐς τὸ θεῖον καὶ ὑπὸ εὐσεβείας τῆς Ἥλειων

dankzij de vroomheid van de Eliërs ter ere van de god,

καὶ ἀθληταῖς παρανομοῦσιν εἶναι δέος· πέμπτῳ δὲ καὶ ἕκτῳ,

om de atleten die de regels overtreden te waarschuwen.

Wat het vijfde en zesde beeld betreft

τῷ μὲν ἔστιν ἡ τοῦ ἐπιγράμματος γνώμη τά τε ἄλλα

de bedoeling van de inscriptie op het vijfde is onder meer

ἐς ἔπαινον Ἥλειων καὶ οὐχ ἡκιστα ἐπὶ τῇ ζημίᾳ τῶν πυκτῶν,

de Eliërs te prijzen, en niet in het minst voor het feit dat zij de bokkers een straf hebben opgelegd.

65 ἐπὶ δὲ τῷ ὑπολοίπῳ διδασκαλίαν πᾶσιν Ἑλλησιν εἶναι τὰ ἀγάλματα

De laatste vermeldt dat de beelden een waarschuwing zijn aan alle Grieken

μηδένα ἐπὶ Ὀλυμπικῇ νίκῃ διδόναι χρήματα.

om geen Olympische zege met geld te kopen.

Εὐπόλου δὲ ὕστερόν φασιν Ἀθηναῖον Κάλλιππον

Na Eupolus was de Athener Callippus,

ἀθλήσαντα πένταθλον ἐξωνήσασθαι τοὺς ἀνταγωνιουμένους χρήμασι,

deelnemer aan de vijfkamp, de volgende die zijn tegenstanders met geld omgekocht heeft.

δευτέραν δὲ ἐπὶ ταῖς δέκα τε καὶ ἑκατὸν Ὀλυμπιάδα εἶναι ταύτην.

Dat gebeurde bij de 112^e Olympiade.

70 Ἐπιβληθείσης δὲ τῷ Καλλίππῳ

De Eliërs legden Callippus

καὶ τοῖς ἀνταγωνισαμένοις ζημίας ὑπὸ Ἥλειων,

en zijn tegenstanders een boete op.

ἀποστέλλουσιν Ὑπερείδην Ἀθηναῖοι

Daarop stuurden de Atheners Hyperides¹

πείσοντα Ἥλειους ἀφεῖναι σφισι τὴν ζημίαν·

om de Eliërs over te halen de boete kwijt te schelden.

ἀπειπόντων δὲ Ἥλειων τὴν χάριν,

Toen de Eliërs weigerden die gunst toe te staan,

75 ἐχρῶντο ὑπεροψία τοιαῦδε ἐς αὐτοὺς οἱ Ἀθηναῖοι,

gedroegen de Atheners zich tegen hen zo arrogant,

οὔτε ἀποδιδόντες τὰ χρήματα καὶ Ὀλυμπίων εἰργόμενοι,

dat ze het geld niet betaalden en ze boycotten de Olympische Spelen,

πρὶν ἢ σφισιν ὁ θεὸς ὁ ἐν Δελφοῖς

totdat de god in Delphi zei

οὐ πρότερον ἔφησεν ὑπὲρ οὐδενὸς χρήσειν

hun geen orakel meer te zullen verlenen

¹ "Hyperides." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 29 sep 2014, 19:20 (UTC). 29 sep 2014, 19:20 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Hyperides&oldid=42180298>.

πρὶν ἢ τὴν ζημίαν ἀποδοῖεν Ἡλείοις.

voordat ze de boete aan de Eliërs betaald hadden.

80 Οὕτω δὴ ἀποδόντων ἐποιήθη τῷ Διὶ ἀγάλματα, ἕξ μὲν καὶ ταῦτα,

Toen die uiteindelijk betaald was, zijn zes beelden voor Zeus gemaakt.

γέγραπται δὲ ἐπ' αὐτοῖς ἐλεγεία

Daarop zijn inscripties aangebracht,

οὐδέν τι δεξιώτερα ἐς ποιήσιν ἢ τὰ ἔχοντα τὴν ζημίαν τὴν Εὐπόλου.

die op geen enkel punt fraaier zijn dan de inscripties over de straf van Eupolus.

Γνώμαι δὲ εἰσι τῶν ἐπιγραμμάτων, πρῶτον μὲν ἀνατεθῆναι τὰ ἀγάλματα

De strekking van de eerste inscriptie is dat de beelden opgericht zijn,

μαντεία τοῦ θεοῦ τιμήσαντος τὰ ἐς τοὺς πεντάθλους δόξαντα Ἡλείοις,

omdat de god in een orakel de besluiten van de Eliërs aangaande de vijfkampers goedgekeurd had.

85 τὸ δὲ ἐπὶ τῷ δευτέρῳ καὶ ὡσαύτως ἐπὶ τῷ τρίτῳ Ἡλείου

In de tweede en insgelijks in de derde inscriptie worden de Eliërs geprezen

ἐπαινοῦντά ἐστιν ἐπὶ τῶν πεντάθλων τῇ ζημίᾳ·

voor hun maatregelen tegen de frauderende atleten.

τὸ τέταρτον δὲ ἐθέλει λέγειν

De strekking van de vierde inscriptie is

τὸν Ὀλυμπίασιν ἀγῶνα ἀρετῆς εἶναι καὶ οὐ χρημάτων,

dat het bij de Olympische Spelen om verdienste gaat, en niet om geld.

τὰ δὲ ἐπιγράμματα τὰ ἐπὶ τῷ πέμπτῳ τε καὶ ἕκτῳ,

Nu nog de opschriften op de vijfde en de zesde:

90 τὸ μὲν αὐτῶν δηλοῖ καθ' ἣντινα αἰτίαν ἀνετέθη τὰ ἀγάλματα,

De vijfde maakt duidelijk om welke reden de beelden opgericht zijn,

τὸ δὲ ἀναμνησκει τοῦ χρησμοῦ τοῦ Ἀθηναίοις ἐλθόντος ἐκ Δελφῶν.

en de zesde citeert de tekst van het orakel dat de Atheners uit Delphi hebben gekregen.

[.../...] Χρήμασι δὲ ὑπὸ Ἡλείων ἕτεροί τε ὕστερον

Later kregen ook anderen boetes van de Eliërs,

καὶ Ἀλεξανδρεὺς ἐζημιώθη πύκτης

bijvoorbeeld een bokser uit Alexandrië

Ὀλυμπιάδι ἐπὶ ταῖς διακοσίαις ὀγδὴ τε καὶ δεκάτῃ.

bij de 218^e Olympiade.

95 Ὅνομα μὲν τῷ ζημιωθέντι Ἀπολλώνιος, ἐπὶ κλήσις δὲ ἦν ῥάντης·

De gestrafte man heette Apollonius, bijgenaamd ῥάντης

καὶ πως καὶ ἐπιχώριον τὸ ἐς τὰς ἐπικλήσεις τοῖς Ἀλεξανδρεῦσιν ἐστιν.

– in Alexandrië is het een soort folklore mensen een bijnaam te geven –

Οὗτος ὁ ἀνὴρ ἀδικεῖν ὑπὸ Ἡλείων κατεγνώσθη πρῶτος Αἰγυπτίων.

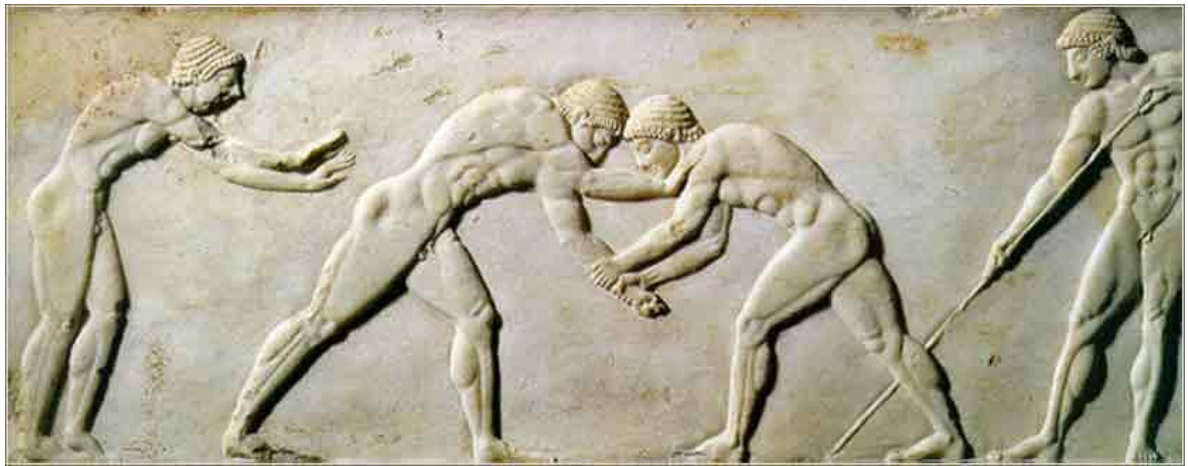
hij was de eerste Egyptenaar die door de Eliërs veroordeeld is voor een overtreding.

Κατεγνώσθη δὲ οὐ δοῦναι χρήματα ἢ λαβεῖν αὐτός,

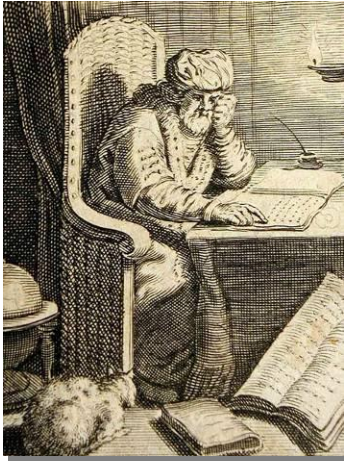
Hij is niet veroordeeld omdat hij geld had gegeven of aangenomen,

ἀλλὰ τοιόνδε ἄλλο ἐς τὸν ἀγῶνα ἐξυβρίσαι·

maar omdat hij volgende schande over de spelen gebracht had.

- 100 ἀφίκετο οὐκ ἐς τὸν εἰρημένον καιρόν,
Hij was niet op het voorgeschreven tijdstip aanwezig,
καὶ αὐτὸν ὑπὸ Ἡλείων πειθομένων τῷ νόμῳ
en omdat de Eliërs zich aan de regels hielden,
ἐλείπετο τοῦ ἀγῶνος εἶργεσθαι·
restte hen niets anders dan hem te diskwalificeren.
τὴν γάρ οἱ πρόφασιν,
Want zijn excuus,
ὡς ἐν ταῖς Κυκλάσι νήσοις ὑπὸ ἀνέμων κατείχετο ἐναντίων,
dat hij tussen de Cycladen door tegenwind opgehouden was,
- 105 Ἡρακλείδης γένος καὶ αὐτὸς Ἀλεξανδρεὺς ἤλεγχεν ἀπάτην οὔσαν·
is door een andere Alexandrijn, Heraclides, als een leugen ontmaskerd.
ὕστερῃσαι γὰρ χρήματα ἐκ τῶν ἀγῶνων αὐτὸν ἐκλέγοντα
Hij toonde aan dat Apollonius te laat was, omdat hij geld verdiend had
τῶν ἐν Ἴωνίᾳ. Οὕτω δὴ τὸν τε Ἀπολλώνιον
bij de Ionische Spelen. In deze situatie hebben de Eliërs Apollonius
καὶ εἰ δὴ τις ἄλλος ἦκεν οὐ κατὰ προθεσμίαν τῶν πυκτῶν,
en elke andere bokser die niet op het voorgeschreven tijdstip was komen opdagen,
τούτους μὲν οἱ Ἡλεῖοι τοῦ ἀγῶνος ἀπελαύνουσι,
van deelname aan de wedstrijden uitgesloten.
- 110 τῷ Ἡρακλείδῃ δὲ τὸν στέφανον παριᾶσιν ἀκονιτί·
Ze kenden de overwinningskrans toe aan Heraclides zonder dat hij er om gestreden had.
ἐνταῦθα ὁ Ἀπολλώνιος κατεσκευάσατό τε τοῖς ἰμᾶσιν ὡς ἐς μάχην
Hierop wikkeld Apollonius leren riemen om zijn handen als voor de wedstrijd
καὶ ἐσδραμῶν ἐπὶ τὸν Ἡρακλείδην ἤπτετο
en begon Heraclides flink af te tuigen,
ἐπικειμένου τε ἤδη τὸν κότινον
hoewel deze de olijfkrans al droeg
καὶ καταπεφευγότος ἐς τοὺς Ἑλλανοδίκας.
en toevlucht gezocht had bij de scheidsrechters.
- 115 Τούτῳ μὲν δὴ ἔμελλε τὸ κοῦφον τοῦ νοῦ βλάβος μέγα ἔσεσθαι.
Hij zou voor zijn onbeschoft gedrag een zware geldboete krijgen ...

Ergens in de jaren zestig van de tweede eeuw publiceerde een ietwat schimmige kamergeleerde, **AULUS GELLIUS**¹ (± 130 – na 180) genaamd, een verzameling opstellen van zeer uiteenlopende aard en lengte over alles wat een ontwikkelde Romein van zijn tijd volgens hem moest interesseren. De poëtische titel van dit werk, ‘*Noctes Atticae*’, verklaart hij zelf als een verwijzing naar zijn studentenjaren in Athene, waar hij tijdens de lange winternachten aan zijn werk is begonnen. De stukjes zelf zijn gebaseerd op de persoonlijke ervaringen en aantekeningen die hij maakte tijdens zijn lectuur en studie, en handelen grotendeels over geschiedenis, oudheidkunde, taalkunde en literatuur. Zijn belang ontleent het werk voor ons vooral hieraan dat Gellius, die over een enorme belezenheid moet hebben beschikt, een groot aantal passages citeert uit tal van oudere werken die voor ons reddeloos verloren zijn gegaan. Men heeft hem wel eens de laatste van de ‘klassieke’ schrijvers genoemd.

Fragment 1 : Beroemde bibliotheken en wat er mee gebeurde ...

Libros⁷ Athenis disciplinarum liberalium publice

De eerste persoon die in Athene boeken over algemene kennis ter beschikking heeft neergelegd

ad legendum praebendos

voor iedereen om ze te lezen.

primus posuisse dicitur Pisistratus tyrannus;

is naar verluidt is de tiran² Pisistratus³ geweest.

deinceps studiosius accuratiusque ipsi Athenienses auxerunt.

Vervolgens hebben de Atheners deze op eigen initiatief met méér toewijding en zorgvuldigheid aangevuld.

5 Sed omnem illam⁷ postea librorum copiam Xerxes, Athenarum potitus,

Maar heel deze voorraad boeken heeft Xerxes I⁴ na zijn inname van Athene,

urbe ipsā⁷ praeter arcem incensā, abstulit asportavitque in Persas.

toen de stad zelf, met uitzondering van de akropolis, in brand stond, in beslag genomen en meegevoerd naar Perzië⁵.

Hos porro libros universos multis⁷ post tempestatibus Seleucus rex,

Later heeft koning Seleucus I⁶, die de bijnaam 'Nicator' kreeg, er voor gezorgd dat na veel stormachtige tijden

qui Nicator appellatus est, referendos Athenas curavit.

al deze boeken opnieuw naar Athene werden gebracht.

¹ "Aulus Gellius." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 jan 2015, 12:27 (UTC). 14 jan 2015, 12:27 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Aulus_Gellius&oldid=42998784>.

² "Tiran." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 6 okt 2014, 14:07 (UTC). 6 okt 2014, 14:07 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tiran&oldid=42220882>.

³ "Pisistratus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 20:42 (UTC). 1 sep 2014, 20:42 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Pisistratus&oldid=42001800>.

⁴ "Xerxes I." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 nov 2014, 10:23 (UTC). 11 nov 2014, 10:23 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Xerxes_I&oldid=42458734>.

⁵ "Perzische Rijk." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 nov 2014, 20:54 (UTC). 1 nov 2014, 20:54 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Perzische_Rijk&oldid=42391341>.

⁶ "Seleucus I Nicator." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 31 aug 2014, 18:41 (UTC). 31 aug 2014, 18:41 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Seleucus_I_Nicator&oldid=41990416>.

Ingens⁷ postea numerus librorum Alexandriae in Aegypto

Daarna werd te Alexandrië¹ in Egypte een onmetelijk aantal boeken

10 a Ptolemaeis regibus vel conquisitus vel confectus est

verzameld óf vervaardigd onder de Ptolemaeïsche koningen²,

ad milia fere voluminum septingenta;

wel zo'n 700.000 boekrollen.

sed ea omnia bello priore Alexandrino, dum diripitur ea civitas,

Deze gingen echter allemaal in de vlammen op tijdens onze Eerste Oorlog met Alexandrië³, terwijl deze stad geplunderd werd;

non sponte neque operā consultā,

dat gebeurde niet door opzet of met kwade bedoelingen,

sed a militibus⁷ forte auxiliariis incensa sunt ...

maar per ongeluk, door [de schuld van onze] hulptroepen."

Fragment 2 : de Sibyllijnse boeken ...

In antiquis annalibus

kronieken

memoria super libris Sibyllinis haec prodita est.

(merkwaardige) anekdote Sibyllijnse Boeken⁴

Anus hospita atque incognita

oud vrouwtje vreemd

ad Tarquinius Superbum regem adiit

Tarquinius II de Arrogante⁵

5 novem libros ferens,

quos esse dicebat divina oracula;

voorspellingen

eos velle venundare.

versjacheren

Tarquinius pretium percontatus est.

prijs vroeg naar

Mulier nimium atque inmensum poposcit.

waanzinnig hoog bedrag

10 Rex, quasi anus aetate desiperet, derisit.

raaskalde

moest hard lachen

¹ "Bibliotheek van Alexandrië." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 3 nov 2014, 09:25 (UTC). 3 nov 2014, 09:25<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Bibliotheek_van_Alexandri%C3%AB&oldid=42399880>.

² "Ptolemaeën." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 sep 2014, 19:52 (UTC). 11 sep 2014, 19:52<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Ptolemae%C3%ABn&oldid=42067104>.

³ "Alexandrijnse Oorlog." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 18 aug 2013, 09:05 (UTC). 18 aug 2013, 09:05<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Alexandrijnse_Oorlog&oldid=38734698>.

⁴ "Sibyllijnse boeken." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 4 nov 2014, 18:02 (UTC). 4 nov 2014, 18:02<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Sibyllijnse_boeken&oldid=42410509>.

⁵ "Lucius Tarquinius Superbus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 feb 2014, 11:19 (UTC). 13 feb 2014, 11:19<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lucius_Tarquinius_Superbus&oldid=40456024>.

Tum illa foculum coram cum igni apponit,

vuurpot er bij

tres libros ex novem deurit et,

gooide in het vuur

ecquid reliquos sex eodem pretio emere vellet, regem interrogavit.

dan misschien

prijs kopen

Sed enim Tarquinius id multo risit magis

Maar nu

daarmee

15 dixitque anum iam procul dubio delirare.

zonder enige twijfel gek (te) zijn

Mulier ibidem statim tres alios libros exussit

onmiddellijk daarop

verbrandde

atque id ipsum denuo placide rogat,

dezelfde vraag opnieuw doodbedaard

ut tres reliquos eodem illo pretio emat.

Tarquinius ore iam serio atque intentiore animo fit,

blik

ernstig

méer op zijn hoede

20 eam constantiam confidentiamque

koppigheid

zelfzekerheid

non insuper habendam intellegit,

langer

negeren

libros tres reliquos mercatur nihilo minore pretio,

hij kocht

voor geen cent minder

quam quod erat petitum pro omnibus.

Sed eam mulierem tunc a Tarquinio digressam

weggegaan,

25 postea nusquam loci visam constitit.

nergens ter wereld

het staat onomstotelijk vast

Libri tres in sacrarium conditi

schrijn

'Sibyllini' appellati.

kregen de naam "Sibyllijnse (boeken)"

Ad eos quasi ad oraculum Quindecimviri adeunt,

*Vijftienmannen*¹

cum di immortales publice consulendi sunt.

in het staatsbelang

raadplegen

¹ "Decemviri sacris faciendis." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 11:34 (UTC). 1 sep 2014, 11:34</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Decemviri_sacris_faciendis&oldid=41997480>.

Fragment 3 : Het huwelijk van de filosoof ...

Xanthippe, Socratis philosophi uxor,
*Xanthippe*¹ *van Socrates*
morosa admodum fuisse fertur et iurgiosa;
humeurig = *dicitur* *twistziek / nukkig*
irarumque et molestiarum muliebrium
ergernis (*typisch*) *vrouwelijk*
per diem perque noctem scatebat.
< (plots) *uitbarsten*
5 Has² eius intemperies in maritum Alcibiades demiratus,
driftbuien *echtgenoot / man* *Alcibiades* < *zich verbazen over* → *afkeuren*
interrogavit Socratem, quaenam ratio esset
wát dan toch
cur mulierem tam acerbam domo non exigeret.
onaangenaam = *ageret ex ...*
« Quoniam », inquit Socrates, « cum illam domi talem perpetior,
< trotseren / (kunnen) uithouden
insuesco et exerceor, ut ceterorum quoque foris
< zich (aan ...) gewinnen < *zich oefenen* *buiten(shuis)*
10 petulantiam et iniuriam facilius feram. »
brutaliteit *belediging / scheldpartij*
Secundum hanc sententiam quoque Varro²
op dezelfde lijn met *citaat*
in satirā, quam "de Officio Mariti" scripsit :
plicht(en) *van de echtgenoot*
« Vitium », inquit, « uxoris
aut tollendum aut ferendum est.
< verbeteren / genezen < *verdragen / uithouden*
15 Qui tollit vitium, uxorem commodiorem praestat;
< inschikkelijk / handelbaar = *facit*
qui fert, sese meliorem facit. »
[vitium]

¹ "Xanthippe." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 aug 2014, 18:17 (UTC). 8 aug 2014, 18:17 <://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Xanthippe&oldid=41842751>.

² "Marcus Terentius Varro Reatinus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 aug 2014, 16:57 (UTC). 9 aug 2014, 16:57 <://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcus_Terentius_Varro_Reatinus&oldid=41847659>.

Lucius Cassius Dio ¹ (± 155 - ± 229, ook wel DIO CASSIUS genoemd) was een Romeins senator van Griekse afkomst en daarmee het prototype van de geromaniseerde Griek. Na het succes van enkele vroegere geschriften besloot Dio om een omvangrijk werk te wijden aan de Romeinse geschiedenis vanaf de stichting, die traditioneel in 753 v.C. plaatsgevonden zou hebben. Hij zou hier meer dan twintig jaar aan werken, waarvan tien jaar alleen al aan het zoeken van zijn bronnenmateriaal. En zo vestigde hij zijn naam onder de groten der historici met zijn magnum opus, de *'Romeinse Geschiedenis'* (*'Ρωμαϊκὴ Ἱστορία'*), een omvangrijk geschiedwerk in het Grieks dat slechts gedeeltelijk bewaard bleef. Zijn overzicht van de geschiedenis begint met de stichting van Rome en reikte tot de regering van keizer Alexander Severus. Als onkreukbaar en objectief ambtenaar koos hij geen partij tegenover de gebeurtenissen en conflicten in vroegere eeuwen. Hij was de laatste Romein die – in het Grieks – een algemene geschiedenis schreef van het Romeinse Rijk, en dit werk zou in het Byzantijnse Rijk nog lang dé standaard blijven voor Romeinse geschiedenis.

Fragment 1 : ... de moord op dictator Caesar leidt tot reflectie over de beste staatsvorm ...

‘Δημοκρατία’ γὰρ ὄνομα μὲν εὖσχημον ἔχει

“Democratie”: het woord heeft een sympathieke klank

καὶ τινὰ καὶ ἰσομοιρίαν πᾶσιν ἐκ τῆς ἰσονομίας φέρειν δοκεῖ,

en laat uitschijnen dat ze alle burgers een bepaalde garantie biedt op gelijke rechten,

ἐν δὲ δὴ τοῖς ἔργοις ἐλέγχεται

maar de praktijk bewijst dat zij

μηδὲν ὁμολογοῦσα τῷ προσρήματι·

totaal anders is dan de mooie naam suggereert.

5 **καὶ τοῦναντίον ἢ ‘μοναρχία’ δυσχερὲς μὲν ἀκοῦσαι,**

Maar het tegendeel, de ‘monarchie’, mag dan wel niet zo prettig in de oren klinken,

χρησιμώτατον δὲ ἐμπολιτεύσασθαι ἐστί.

maar is voor de burgers een uiterst doelmatige regeringsvorm.

Ῥᾶόν τε γὰρ ἓνα τινὰ χρηστὸν ἢ πολλοὺς εὐρεῖν·

Het is immers makkelijker één man van uitzonderlijke kwaliteit te vinden, dan een heleboel die aan die voorwaarden voldoen.

ἄν τε καὶ τοῦτο χαλεπὸν τισιν εἶναι δοκεῖ,

Zelfs al lijkt het voor sommigen lastig om zulke persoon te vinden,

πᾶσα ἀνάγκη ἐκεῖνό γε ἀδύνατον ὁμολογηθῆναι εἶναι·

dan nog is het niet mogelijk om de democratische staatsvorm als een volwaardig alternatief te zien,

10 **οὐ γὰρ προσήκει τοῖς πολλοῖς ἀρετὴν κτᾶσθαι.**

want het merendeel van de mensen zal nooit een voldoende hoog niveau bereiken.

Εἰ δ’ οὖν καὶ φαῦλός τις αὐταρχήσειεν,

Trouwens, als iemand van minder allooi erin zou slagen de absolute macht te grijpen,

ἀλλὰ τοῦ γε πλήθους τῶν ὁμοίων αἰρετώτερός ἐστιν,

is dat toch te prefereren boven de mogelijkheid dat de grote massa van datzelfde kaliber dat zou doen.

ὥσπερ πού καὶ τὰ ἔργα τὰ τε τῶν Ἑλλήνων

Kijk maar naar de geschiedenis van de Grieken,

¹ "Lucius Cassius Dio." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 jun 2014, 11:43 (UTC). 1 jun 2014, 11:43</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lucius_Cassius_Dio&oldid=41406786>.

καὶ τὰ τῶν βαρβάρων, τῶν τε Ῥωμαίων αὐτῶν, τεκμηριοῖ.

en van de barbaren, en van de Romeinen zelf.

15 τὰ τε γὰρ ἀμείνω πολὺ μείζω καὶ πλείω καὶ πόλεσι καὶ ἰδιώταις *Want*

zowel steden als individuen hebben altijd méér en grotere successen behaald

ἐκ βασιλέων ἢ δήμων ἀεὶ ποτε ἐγένετο,

toen er vorsten aan de macht waren, dan wanneer het volk het voor het zeggen had.

καὶ τὰ δυσχερέστερα ἐν ταῖς μοναρχίαις

en onder een monarchie doen zich lang niet zoveel rampen voor

ἢ ταῖς ὄχλοκρατίαις συμβαίνει.

dan wanneer de massa de lakens uitdeelt.

Εἰ γὰρ που καὶ δημοκρατία τις ἦνθησεν,

Want als er ergens een democratie tot bloei komt,

ἀλλ' ἐν γε βραχεῖ χρόνῳ ἤκμασεν,

maar in korte tijd haar hoogtepunt heeft bereikt

μέχρις οὗ μήτε μέγεθος μήτ' ἰσχὺν ἔσχον

tot waar ze geen grootheid of macht meer bezit,

ὥστε ἢ ὕβρεις σφίσιν ἐξ εὐπραγίας

dan ontstaat er onder de burgers ongebreidelde hoogmoed als gevolg van de materiële welvaart

ἢ φθόνους ἐκ φιλοτιμίας ἐγγενέσθαι.

ofwel afgunst als gevolg van de competitiedrang.

Fragment 2 : na de Zeeslag bij Actium ¹ ... de laatste dagen van Cleopatra ² ...

Φοβηθεὶς δὲ μὴ ἑαυτὴν διαχρήσεται,

Omdat Octavianus vreesde dat zij zich het leven zou benemen

θαρσεῖν τε αὐτῇ αὖθις παρεκελεύσατο,

stelde hij haar opnieuw gerust,

καὶ οὐτε τὴν θεραπείαν αὐτῆς ἀφείλετο

hij liet haar haar hofhouding behouden

καὶ ἐν ἐπιμελείᾳ αὐτὴν ἐποιεῖτο,

en plaatste haar onder zijn hoge bescherming,

5 ὅπως οἱ τὰ ἐπινίκια ἐπιλαμπρύνῃ.

met de bedoeling dat zij zijn triomftocht luister zou bijbrengen.

Τοῦτό τε οὖν ὑποτοπήσασα,

Dat had zij wel degelijk begrepen,

καὶ μυρίων θανάτων χαλεπώτερον αὐτὸ νομίσασα εἶναι,

en omdat zij dit lot erger vond dan tienduizend maal dood te gaan,

ὄντως τε ἀποθανεῖν ἐπεθύμησε,

begon zij oprecht naar de dood te verlangen,

¹ "Slag bij Actium." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 31 aug 2014, 18:35 (UTC). 31 aug 2014, 18:35</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Slag_bij_Actium&oldid=41990269>.

² "Cleopatra VII." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 dec 2014, 12:28 (UTC). 14 dec 2014, 12:28</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Cleopatra_VII&oldid=42746488>.

- καὶ πολλὰ μὲν τοῦ Καίσαρος, ὅπως τροπον τινὰ ἀπόληται, ἐδεῖτο,
ze vroeg niet alleen herhaaldelijk aan Caesar (= Octavianus) om te mogen sterven, op welke manier ook,
- 10 πολλὰ δὲ καὶ αὐτὴ ἐμηχανᾶτο.
maar beraamde zelf verscheidene zelfmoordplannen.
- ἐπεὶ δ' οὐδὲν ἐπέραине, μεταγινώσκειν τε ἐπλάσατο
Maar toen dit niets uithaalde, wendde zij voor alsof ze van mening veranderde
- ὡς καὶ ἐλπίδα πολλὴν μὲν καὶ ἐς ἐκεῖνον
namelijk dat ze grote verwachtingen niet enkel in hem stelde
- πολλὴν δὲ καὶ ἐς τὴν Λιουίαν ἔχουσα,
maar ook van Livia veel verwachtte.
- καὶ ἐκουσία τε πλευσεῖσθαι ἔλεγε,
Ze verklaarde dat zij uit eigen vrije wil (naar Rome) zou varen,
- 15 καὶ κόσμους τινὰς ἀποθέτους ἐς δῶρα ἠτοιμάζετο,
en liet bepaalde sierstukken uit haar schat inpakken, die als geschenken konden dienen
- εἴ πως πίστιν ἐκ τούτων μὴ τεθνήξειν λαβοῦσα
in de hoop dat zij hierdoor het vertrouwen zou wekken dat zij zich niet wou doden,
- ἧττόν τε τηρηθεῖ καὶ ἑαυτὴν ἐξεργάσαιτο.
en dus minder streng bewaakt zou worden, zodat ze de hand aan zichzelf zou kunnen slaan.
- ὃ καὶ ἐγένετο. ἐπειδὴ γὰρ οἱ τε ἄλλοι καὶ ὁ Ἐπαφρόδιτος,
En dat gebeurde ook ... Want nadat Epaphroditus en de anderen,
- ᾧπερ ἐπετέτραπτο, πιστεύσαντες ταῦθ' ὡς ἀληθῶς φρονεῖν,
onder wier toezicht zij was geplaatst, begonnen te geloven dat zij daadwerkelijk dacht zoals zij liet uitschijnen,
- 20 τῆς ἀκριβοῦς φυλακῆς ἠμέλησαν,
en haar niet meer zo stipt in de gaten hielden,
- παρεσκευάζετο ὅπως ὡς ἀλυπότατα ἀποθάνη.
trof zij voorbereidselen om zo pijnloos mogelijk te sterven.
- Καὶ γραμματεῖόν τι, δι' οὗ ἐδεήθη τοῦ Καίσαρος
Zij overhandigde een verzegelde brief, waarin zij Caesar verzocht
- ἵνα αὐτὴν μετὰ τοῦ Ἀντωνίου ταφῆναι κελεύσει,
de toelating te krijgen om samen met Antonius begraven te worden,
- αὐτῷ τῷ Ἐπαφροδίτῳ σεσημασμένον,
aan Epaphroditus persoonlijk om hem te gaan bezorgen.
- 25 ὅπως προφάσει τῆς ἀποκομιδῆς αὐτοῦ
Op die manier had ze een voorwendsel om zich van zijn aanwezigheid te bevrijden
- ὡς καὶ ἄλλο τι ἔχοντος ἐκποδῶν οἱ γένηται,
want zij liet hem geloven dat de brief over een ander onderwerp handelde,
- δοῦσα ἔργου εἶχετο.
en daarna deed ze wat haar te doen stond.
- Τὴν τε γὰρ ἐσθῆτα τὴν περικαλλεστάτην ἐνδῦσα,
Zij trok haar allermooiste gewaden aan
- καὶ ἑαυτὴν εὐπρεπέστατα εὐθετήσασα,
liet zich op heel modieuze wijze opmaken,

- 30 τό τε σχῆμα τὸ βασιλικὸν πᾶν ἀναλαβοῦσα, ἀπέθανε.
nam dan alle symbolen van haar Koninklijke waardigheid in de hand, en gaf de geest.
- Καὶ τὸ μὲν σαφὲς οὐδεὶς οἶδεν ὧ̃ τρόπῳ διεφθάρη·
Niemand kent precies de omstandigheden waarin zij het leven liet,
- κεντήματα γὰρ λεπτὰ περὶ τὸν βραχίονα αὐτῆς μόνα εὐρέθη·
want de enige sporen die op haar lichaam werden gevonden waren kleine wondjes op haar arm.
- λέγουσι δὲ οἱ μὲν ὅτι ἀσπίδα ἐν ὑδρίᾳ
sommigen zeggen dat zij een gifslang op zich heeft gelegd, die zij in een waterkruik
- ἦ καὶ ἐν ἄνθεσὶ τισὶν ἐσκομισθεῖσάν οἱ προσέθετο,
of verstoppt in een ruiker bloemen bij zich heeft laten brengen,
- 35 οἱ δὲ ὅτι βελόνην, ἣ τὰς τρίχας ἀνεῖρεν, ἰῶ τινι,
Anderen beweren dan weer dat zij een speld, waarmee zij haar haren samenhiel, had ingestreken met een soort giftige plant,
- δύναμιν τοιαύτην ἔχοντι ὥστε ἄλλως μὲν μηδὲν τὸ σῶμα βλάπτειν,
die zulk een kracht bezit dat hij in normale omstandigheden totaal onschadelijk is voor het lichaam,
- ἂν δ' αἵματος καὶ βραχυτάτου ἄψηται,
maar als hij in contact komt zelfs met een klein dropje bloed,
- καὶ τάχιστα καὶ ἀλυπότατα αὐτὸ φθείρειν,
op bliksemsnelle en totaal pijnloze manier de dood veroorzaakt.
- χρίσασα τέως μὲν αὐτὴν ἐν τῇ κεφαλῇ ἐφόρει ὥσπερ εἰώθει,
Zij zou er tot dan toe, zoals gewoonlijk, haar haren mee gearfumeerd hebben
- 40 τότε δὲ προκατανύξασά τι τὸν βραχίονα ἐς τὸ αἷμα ἐνέβαλεν.
maar nu had ze eerst een klein krasje op haar arm gemaakt en doopte de speld in haar bloed.
- Οὕτω μὲν, ἣ ὅτι ἐγγύτατα, μετὰ τῶν δύο θεραπαινῶν ἀπώλετο·
Op die manier, of tenminste op zeer gelijkaardige wijze, kwam zij om het leven, en mét haar haar twee kamerdiensdienaressen.
- ὁ γὰρ εὐνοῦχος ἅμα τῷ συλληφθῆναι αὐτὴν
De harembewaker immers had, op het zelfde moment van haar arrestatie,
- τοῖς τε ἔρπετοῖς ἑαυτὸν ἐθελοντῆς παρέδωκε,
zich uit eigen beweging aan de slangen overgegeven,
- καὶ δηχθεὶς ὑπ' αὐτῶν
en was, nadat ze hem hadden gebeten,
- 45 ἐς σορὸν προπαρεσκευασμένην οἱ ἐσεπεπηδήκει.
in een sarcofaag gekropen, die hij voor zichzelf had laten klaarmaken.
- ἀκούσας δὲ ὁ Καῖσαρ τὴν τελευτὴν αὐτῆς ἐξεπλάγη ...
Toen Caesar haar dood vernam was hij erg ontdaan ...

Dio Cassius' jongere tijdgenoot **HERODIANUS** ¹ (Gr. Ἡρωδιανός / Hèrodiánós, ± 170 - ± 240) behandelde de eigentijdse geschiedenis. Deze Griek uit Antiochië schreef - eveneens in het Grieks - over de Romeinse geschiedenis vanaf de dood van MARCUS AURELIUS (180) tot de troonsbestijging van GORDIANUS III (238). Een reden waarom hij zijn werk begon, was de gedachte dat de periode die hij beleefd had, zo interessant, zo abnormaal, zo chaotisch was dat ze ieders belangstelling verdiende. Het was inderdaad een tijd waarin de keizers elkaar razendsnel afwisselden. Van de zeventien die Herodianus vermeldt stierf er slechts één een

¹ "Herodianus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 20:44 (UTC). 1 sep 2014, 20:44 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Herodianus&oldid=42001847>.

natuurlijke dood. Herodianus, die een lagere ambtelijke functie aan het hof in Rome lijkt te hebben bekleed, heeft verschillende gebeurtenissen meegemaakt, en zijn persoonlijke herinneringen vormen, samen met getuigenissen van ooggetuigen, de basis van zijn werk. Zijn reputatie, die lange tijd heeft geleden onder het feit dat hij voor de eerste helft van zijn werk een concurrent heeft in Cassius Dio, is de laatste tijd sterk verbeterd. Dat Herodianus niet behoorde tot de maatschappelijke elite, wordt hem niet langer aangewreven.

Fragment : keizer Marcus Aurelius maakt zich zorgen over zijn zoon ...

Τῷ βασιλεύοντι Μάρκῳ θυγατέρες μὲν ἐγένοντο πλείους,

Keizer Marcus Aurelius had verscheidene dochters,

ἄρρενες δὲ δύο. Τῶν δὲ ἀρρένων τούτων

maar slechts twee zoons. Daarvan

ὁ μὲν ἕτερος κομιδῆ νέος τὸν βίον μετήλλαξε

stierf er een op zeer jeugdige leeftijd

(Βηρίσσιμος δ' ἦν ὄνομα αὐτῷ),

(Verissimus was zijn naam).

5 τὸν δὲ περιόντα Κόμοδόν τε καλούμενον

De zoon die hem overbleef, Commodus¹ geheten,

ὁ πατὴρ μετὰ πάσης ἐπιμελείας ἀνεθρέψατο,

werd door zijn vader met de grootste zorg opgevoed.

πάντοθεν τοὺς ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐπὶ λόγοις δοκιμωτάτους

Van overal riep hij de meest gereputeerde geleerden uit de provincies naar het hof

ἐπὶ συντάξεσιν οὐκ εὐκαταφρονήτοις καλῶν,

tegen niet te versmaden honoraria

ὅπως συνόντες ἀεὶ παιδεύοιεν αὐτῷ τὸν υἱόν.

om zijn zoon voortdurend te begeleiden en te onderrichten.

10 [... /...] Γηραιὸν ὄντα Μᾶρκον, καὶ μὴ μόνον ὑφ' ἡλικίας,

[... /...] Toen Marcus Aurelius een oud man geworden was en versleten niet alleen door zijn leeftijd,

ἀλλὰ καὶ καμάτοις τε καὶ φροντίσι τετρυχωμένον

maar ook door zijn druk en zorgelijk leven,

διατρίβοντά τε ἐν Παίοσι νόσος χαλεπὴ καταλαμβάνει.

werd hij tijdens zijn verblijf in Oostenrijk² ernstig ziek .

ἐπεὶ δὲ αὐτῷ τὰς πρὸς σωτηρίαν ἐλπίδας φαύλως ἔχειν ὑπώπτευεν,

Omdat hij zichzelf niet veel hoop meer gaf op herstel,

ἔώρα τε τὸν παῖδα τῆς μειρακίων ἡλικίας ἀρχόμενον ἐπιβαίνειν,

en zag dat zijn zoon nog maar nauwelijks volwassen was,

15 δεδιῶς

maakte dat hem zeer bezorgd:

μὴ νεότης ἀκμάζουσα καὶ ἐν ὀρφανία

als de jongen in de periode, waarin hij tot volwassenheid kwam, zonder de steun van een vader,

¹ "Commodus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 20 nov 2014, 15:50 (UTC). 20 nov 2014, 15:50 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Commodus&oldid=42523842>.

² "Pannonië." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 29 dec 2014, 09:07 (UTC). 29 dec 2014, 09:07 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Pannoni%C3%AB&oldid=42871025>.

ἐξουσίαν αὐτοκράτορα καὶ ἀκώλυτον προσλαβοῦσα

over absolute

en onbeperkte macht zou beschikken

μαθημάτων μὲν καλῶν καὶ ἐπιτηδευμάτων ἀφηνιάση,

zou hij zich wel eens kunnen gaan verzetten tegen wijze lessen en verstandige levensgewoonten

μέθαις δὲ καὶ κραιπάλαις ἐπιδῶ ἑαυτήν

en zich gaan overgeven aan drankmisbruik en losbandigheid.

20 (ῥᾶστα γὰρ αἱ τῶν νέων ψυχαὶ ἐς ἡδονὰς ἐξολισθαίνουσαι

Het is immers heel normaal dat jonge mensen de waardevolle lessen van de opvoeding uit het oog verliezen

ἀπὸ τῶν παιδείας καλῶν μετοχετεύονται),

en de weg opgaan van een leven van plezier.

οἷα δὲ ἄνδρα πολυίστορα μάλιστα ἐτάραττε μνήμη

Omdat hij een belezen man was, werd hij het meest verontrust door hem bekende voorbeelden

τῶν ἐν νεότητι βασιλείαν παραλαβόντων,

van anderen die op jeugdige leeftijd op de troon gekomen waren.

25 τοῦτο μὲν Διονυσίου τοῦ Σικελιώτου τυράννου,

Zo bijvoorbeeld Dionýsius¹, de tiran² van Syracuse,

ὃς ὑπὸ τῆς ἄγαν ἀκρασίας

die wegens volkomen gebrek aan zelfbeheersing

καινὰς ἡδονὰς ἐπὶ μεγίστοις μισθοῖς ἐθηρᾶτο,

bij zijn jacht op perversiteiten geen prijs te hoog vond.

τοῦτο δὲ αἱ τῶν Ἀλεξάνδρου διαδόχων ἐς τοὺς ὑπηκόους

Verder dacht hij aan de brutale terreur, die de opvolgers van Alexander de Grote³ over hun onderdanen

ὑβρεις τε καὶ βίαι, δι' ὧν τὴν ἐκείνου ἀρχὴν κατήσχυναν,

uitoefenden, waardoor ze diens roemrijke bewind teniet hadden gedaan:

30 Πτολεμαῖος μὲν

Ptolemaeus⁴,

καὶ μέχρις ἀδελφῆς γνησίας ἔρωτος προχωρήσας

die zelfs verliefd werd op zijn eigen zus,

παρὰ τε τοὺς Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων νόμους,

in strijd met de zeden van Macedoniërs en Grieken,

Ἀντίγονος δὲ

en Antigonos⁵,

Διόνυσον πάντα μιμούμενος καὶ κισσὸν μὲν περιτιθεὶς τῇ κεφαλῇ

die de god Diónysus in alles wilde imiteren en een krans van klimop om het hoofd droeg,

¹ "Dionysios I van Syracuse." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 31 aug 2014, 17:50 (UTC). 31 aug 2014, 17:50</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Dionysios_I_van_Syracuse&oldid=41989338>.

² "Tiran." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 6 okt 2014, 14:07 (UTC). 6 okt 2014, 14:07 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tiran&oldid=42220882>.

³ "Diadochen." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 26 okt 2014, 16:03 (UTC). 26 okt 2014, 16:03 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Diadochen&oldid=42351878>.

⁴ "Ptolemaeus I Soter." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mei 2014, 10:16 (UTC). 13 mei 2014, 10:16</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Ptolemaeus_I_Soter&oldid=41282208>.

⁵ "Antigonos I Monophthalmos." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 nov 2013, 12:30 (UTC). 15 nov 2013, 12:30</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Antigonos_I_Monophthalmos&oldid=39437988>.

35 ἀντὶ καυσίας καὶ διαδήματος Μακεδονικοῦ,
in plaats van de hoed met het onderscheidingssteken der Macedonische koningen,
Θύρσον δὲ ἀντὶ σκήπτρου φέρων·
en in zijn hand een thyrsus in plaats van een scepter.
μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸν ἐλύπει τὰ μὴ πρὸ πολλοῦ γενόμενα
Nog meer zorg gaven hem de voorbeelden uit een niet zo ver verleden
ἀλλ' ὑπόγουον ἔχοντα τὴν μνήμην,
en van recente datum:
τά τε Νέρωνι πεπραγμένα ὃς ἐχώρησε μέχρι μητρῶου φόνου
de uitspattingen van Nero, die er zelfs niet voor terugschrikte zijn eigen moeder te vermoorden
40 παρεῖχέ τε τοῖς δήμοις ἑαυτὸν καταγέλαστον θέαμα,
en zichzelf de risee te maken van zijn volk,
τά τε Δομιτιανῶ τετολμημένα,
en verder de misdaden van Domitianus,
τῆς ἐσχάτης ὠμότητος οὐδὲν ἀπολείποντα.
die bijna het summum van wreedheid waren.
Τοιαύτας δὴ τυραννίδος εἰκόνας ὑποτυπούμενος
Terwijl hij zich deze voorbeelden van tirannieke heersers voor de geest haalde,
ἔδεδίει τε καὶ ἤλπιζεν.
was hij terecht angstig en vol bange voorgevoelens.
45 Οὐ μετρίως δ' αὐτὸν ἐτάραπτον καὶ οἱ Γερμανοὶ γειτονιῶντες,
Niet weinig verontrustten hem ook de Germaanse stammen aan de grenzen van het rijk,
οὓς οὐδέπω πάντας ἔεχεῖρωτο,
die hij nog niet geheel had onderworpen.
ἀλλὰ τοὺς μὲν πειθοῖ ἐς συμμαχίαν προσηγάγετο,
Sommigen had hij door onderhandelingen tot bondgenoten gemaakt,
τῶν δὲ καὶ κρατήσας ἦν τοῖς ὄπλοις. Ἦσαν δὲ τινες οἱ διαδράντες
anderen met de wapens overwonnen. Er waren echter ook nog stammen die gevlucht waren
πρὸς τὸ παρὸν ἀνακεχωρήκεσαν
en zich voor het ogenblik hadden teruggetrokken
50 δέει τῆς παρουσίας τοιοῦτου βασιλέως.
uit vrees voor de aanwezigheid van een keizer als hij.
Ἐπώπτευσεν οὖν,
Hij verdacht hen er echter van,
μὴ τῆς ἡλικίας τοῦ μειρακίου καταφρονήσαντες ἐπιθῶνται αὐτῷ.
dat ze de nieuwe keizer zouden aanvallen uit minachting voor zijn jeugdigheid.
Ἐρᾷ δὲ τὸ βάρβαρον καὶ ἐπὶ ταῖς τυχούσαις ἀφορμαῖς
Elke toevallige aanleiding is immers voldoende om de barbaren
ῥᾷστα κινεῖσθαι.
in beweging te brengen.

Sextus AURELIUS VICTOR¹ (ca. 320 - 390), geboren in Romeins Noord-Afrika, was naar alle waarschijnlijkheid van eenvoudige afkomst hetgeen hem echter niet belette een verzorgde opleiding te genieten. Rond zijn zestiende levensjaar begaf hij zich naar Rome, waar hij waarschijnlijk rechten studeerde en daarna carrière maakte in rijksdienst. Hij was niet christelijk en hield zich aan de traditionele godsdienst, en werd daarom door keizer Julianus² bevorderd tot gouverneur van de provincie Pannonia Secunda³, waar hij eerder al aan de kanselarij van de gouverneur had gewerkt. Julianus verleende hem ook de consulaire rang, zodat hij uiteindelijk kon opgenomen worden in de senaat. Julianus' dood in 363 betekende waarschijnlijk een tegenslag voor Victor, die al spoedig daarna zijn ambt verloor. Over zijn activiteiten in de volgende decennia is niets met zekerheid bekend, enkel dat hij een kwarteeuw later, onder keizer Theodosius I⁴, weer opdook als *praefectus urbi*⁵ van Rome, zij het slechts korte tijd voor zijn dood.

Van zijn hand zijn een tweetal kleinere historische werken bewaard: *De Viris illustribus Romae*, korte levensbeschrijvingen van beroemde Romeinen, en *De Caesaribus*, dat probeert de daden van de keizers en hun karakters in onderling verband te behandelen.

Fragment 1 (uit 'De Viris Illustribus'): het zielige einde van de gebroeders Gracchus⁶

Tiberius Gracchus, Africani ex filiā nepos,

Tiberius Gracchus, kleinzoon van Scipio Africanus⁷ langs diens dochter,

quaestor Mancino in Hispaniā foedus eius flagitiosum probavit.

gaf als quaestor onder Mancinus in Spanje zijn goedkeuring aan diens schandelijke vredesverdrag.

Periculum deditionis eloquentiae gratiā effugit.

Hij wist te ontsnappen aan het gevaar voor uitlevering dank zij zijn welsprekendheid.

Tribunus plebis legem tulit,

Als volkstribuun diende hij een wetsvoorstel in, dat inhield

⁵ **ne quis plus mille agri iugera haberet.**

dat niemand meer dan 250 ha grond mocht in bezit houden.

Octavio collegae intercedenti novo exemplo

Toen zijn collega Octavius zich tegen een nieuwe maatregel verzette,

magistratum abrogavit.

ontnam hij hem daarmee zijn bevoegdheid.

Dein tulit, ut de eā pecuniā, quae ex Attali hereditate erat,

Vervolgens stelde hij voor dat men over het geld, dat voortkwam uit de erfenis van Attalus⁸,

¹ "Aurelius Victor." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mrt 2013, 11:32 (UTC). 13 mrt 2013, 11:32 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Aurelius_Victor&oldid=35772088>.

² "Julianus Apostata." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 dec 2014, 18:03 (UTC). 1 dec 2014, 18:03 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Julianus_Apostata&oldid=42598088>.

³ "Pannonië." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 29 dec 2014, 09:07 (UTC). 29 dec 2014, 09:07 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Pannoni%C3%AB&oldid=42871025>.

⁴ "Theodosius I." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 16 jul 2015, 08:30 (UTC). 16 jul 2015, 08:30 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Theodosius_I&oldid=44543726>.

⁵ "Praefectus urbi." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 feb 2015, 10:54 (UTC). 15 feb 2015, 10:54 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Praefectus_urbi&oldid=43359606>.

⁶ "Gebroeders Gracchus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 jan 2012, 18:29 (UTC). 30 jan 2012, 18:29 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Gebroeders_Gracchus&oldid=29286209>.

⁷ "Publius Cornelius Scipio Africanus maior." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 feb 2015, 14:04 (UTC). 13 feb 2015, 14:04 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Publius_Cornelius_Scipio_Africanus_maior&oldid=43337538>.

⁸ "Attalus III van Pergamon." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 3 jan 2014, 14:57 (UTC). 3 jan 2014, 14:57 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Attalus_III_van_Pergamon&oldid=40011783>.

ageretur et populo divideretur.

zou onderhandelen, en dat het ten voordele van het volk zou verdeeld worden.

10 Deinde cum prorogare sibi potestatem vellet,

Toen hij daarna zijn bevoegdheid wilde verlengd zien,

adversis auspiciis in publicum processit

trad hij, ondanks de ongunstige voortekenen, onder het volk

statimque Capitolium petiit manum ad caput referens,

en begaf zich onverwijld naar het Kapitol, terwijl hij zijn hand aan het hoofd hield,

quo salutem suam populo commendabat.

een gebaar waarmee hij zijn eigen welzijn aan het volk toevertrouwde.

Hoc nobilitas ita accepit, quasi diadema posceretur;

De adel interpreteerde dit echter als een teken alsof hij de koningskroon wou opeisen.

15 segniterque cessante Mucio consule

Omdat de consul Mucius uit onverschilligheid aarzelde om in te grijpen,

Scipio Nasica sequi se iussit, qui salvam rem publicam vellent,

riep Scipio Nasica¹ uit dat allen die het voortbestaan van de Republiek wensten hem maar moesten volgen,

Gracchum in Capitolium persecutus oppressit.

hij zat Gracchus na tot op het Kapitol waar hij met hem afrekende.

Cuius corpus Lucretii aedilis manū in Tiberim missum,

Zijn lijk werd in de Tiber gegooid, door de hand van de aediel Lucretius,

unde ille 'Vispillo' dictus.

die sindsdien de bijnaam 'Lijkdrager' droeg.

20 Nasica ut invidiae subtraheretur,

Om Nasica aan de volkswoede te onttrekken,

per speciem legationis in Asiam ablegatus est.

werd hij, onder het mom van een diplomatieke missie, naar Klein-Azië uitgestuurd.

Gaius Gracchus pestilentem Sardiniam quaestor sortitus

(Zijn broer) Gaius Gracchus, bij loting tot quaestor in Sardinië aangesteld,

non veniente successore suā sponte discessit.

verliet op eigen initiatief zijn ongezonde provincie, omdat zijn opvolger maar niet kwam opdagen.

Asculanae et Fregellanae defectionis invidiam sustinuit.

Hij trotseerde de volkswoede ten gevolge van de afvalligheid van Asculum en Fregellae.

25 Tribunus plebis agrarias et frumentarias leges tulit,

Als volkstribuun diende hij voorstellen in voor akker- en graanwetten,

colonos etiam Capuam et Tarentum mittendos censuit.

en besliste ook dat kolonisten naar Capua en Tarente moesten uitgestuurd worden.

Triumviros agris dividendis

Om de akkergronden te verdelen richtte hij een driemanschap op,

se et Fulvium Flaccum et C. Crassum constituit

bestaande uit zichzelf, Fulvius Flaccus en C. Crassus.

¹ "Publius Cornelius Scipio Nasica Serapio." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mrt 2013, 10:43 (UTC). 13 mrt 2013, 10:43 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Publius_Cornelius_Scipio_Nasica_Serapio&oldid=35767772>.

Minucio Rufo tribuno plebis legibus suis obrogante

Toen de volkstribuun Minucius Rufus tegen Gracchus' wetten een amendement voorstelde,

30 **in Capitolium venit;**

begaf deze zich naar het Kapitol;

ubi cum Antyllius praeco Opimii consulis in turbā fuisset occisus,

toen Antyllius, de woordvoerder van consul Opimius in het gedrum om het leven was gekomen,

in forum descendit

kwam hij naar het forum afgezakt,

et imprudens contionem a tribuno plebis avocavit;

en verstoorde niets vermoedend een toespraak gehouden door de volkstribuun.

quā re arcessitus cum in senatum non venisset,

Daarvoor werd hij gedagvaard, maar omdat hij niet naar de senaat was gekomen,

35 **armatā familiā Aventinum occupavit;**

bezette hij met een gewapende slavenmilitie de Aventijn.

ubi ab Opimio victus, dum a templo Lunae desilit,

Daar werd hij verslagen door Opimius, maar toen hij van de tempel van de Maan¹ naar beneden sprong,

talum intorsit,

verzwikte hij zijn enkel,

et Pomponio amico apud portam Trigeminam,

en terwijl zijn vriend Pomponius nabij de Trigeminapoort²

P. Laetorio in Ponte Sublicio persequentibus resistente

en P. Laetorius op de Subliciusbrug³ weerstand boden tegen de achtervolgers,

40 **in lucum Furinae pervenit.**

wist hij het heiligdom van de Furiën te bereiken.

Ibi vel suā vel servi Euphori manū interfectus;

Daar kwam hij om het leven, hetzij door eigen hand, hetzij door die van zijn knecht Euphorus.

caput a Septimuleio amico Gracchi ad Opimium relatum

Er wordt beweerd dat Gracchus' vriend Septimuleius diens hoofd naar Opimius bracht,

auro expensum fertur,

die het kocht tegen de prijs van het gewicht in goud,

propter avaritiam infuso plumbo gravius effectum.

maar uit hebzucht zou hij er eerst gesmolten lood hebben ingegoten om het zwaarder te maken.

¹ "Tempel van Luna." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mrt 2013, 19:47 (UTC). 13 mrt 2013, 19:47 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tempel_van_Luna&oldid=35822358>.

² "Porta Trigemina." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 19 mrt 2013, 06:04 (UTC). 19 mrt 2013, 06:04 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Porta_Trigemina&oldid=36551503>.

³ "Pons Sublicius." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 24 jul 2014, 20:40 (UTC). 24 jul 2014, 20:40 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Pons_Sublicius&oldid=41758329>.

Fragment 2 (uit 'De Caesaribus'): het zielige einde van keizer Numerianus¹

Carus, praefecturā pollens praetorii,

Carus², uit hoofde van zijn bevoegheid als prefect van de Praetoriaanse Garde³,

augusto habitū induitur,

tooide zich met de keizerlijke regalia,

liberis Caesaribus Carino Numerianoque.

en benoemde zijn zonen Carinus⁴ en Numerianus tot 'caesares'.

Et quoniam cognitā Probi morte

En omdat sommige Barbaren, bij het nieuws van Probus' overlijden⁵,

5 barbarorum quique opportune invaserant,

het moment geschikt hadden gevonden om het Rijk binnen te vallen,

misso ad munimentum Galliae maiore filio

stuurde Carus zijn oudste zoon uit om Gallië te verdedigen,

Numeriani comitatū in Mesopotamiam pergit protinus,

en vertrok zelf onverwijld, in het gezelschap van Numerianus, naar Mesopotamië,

quod ea Persarum quasi sollemni bello subest.

omdat deze provincie als het ware continu is blootgesteld aan aanvallen van de Perzen.

Ubi fuis hostibus,

Daar verdreef hij wel de vijandelijke troepen,

10 dum gloriae inconsulte avidior

maar al te zeer gedreven door een onbesuisde begeerte naar roem

Ctesiphonta urbem Parthiae inclitam transgreditur,

trok hij verder door tot Ctesiphon⁶, een vermaarde stad in Parthië,

fulminis tactū conflagravit.

waar hij tijdens de doortocht dodelijk getroffen werd door een blikseminslag.

Id quidam iure ei accidisse referunt;

Sommige bronnen beweren dat dit zijn welverdiende loon was,

nam cum oracula docuissent

omdat orakelspreuken hem immers hadden gewaarschuwd

adusque oppidum memoratum perveniri Victoria licēre,

dat de Overwinning hem toestond te vorderen tot aan de genoemde stad,

15 longius delatus poenas luit.

maar omdat hij nog verder was getrokken is hij gestraft geweest.

¹ "Numerianus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 11:06 (UTC). 1 sep 2014, 11:06 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Numerianus&oldid=41996972>.

² "Marcus Aurelius Carus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 28 dec 2014, 22:44 (UTC). 28 dec 2014, 22:44 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Marcus_Aurelius_Carus&oldid=42868262>.

³ "Praefectus praetorio." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 apr 2015, 14:50 (UTC). 1 apr 2015, 14:50 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Praefectus_praetorio&oldid=43747284>.

⁴ "Carinus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 18 jan 2014, 14:23 (UTC). 18 jan 2014, 14:23 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Carinus&oldid=40161639>.

⁵ "Probus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 12 feb 2015, 10:48 (UTC). 12 feb 2015, 10:48 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Probus&oldid=43322147>.

⁶ "Ctesiphon." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 8 feb 2015, 13:00 (UTC). 8 feb 2015, 13:00 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Ctesiphon&oldid=43261736>.

Arduum fatalia devertēre, eoque futuri notio superflua.

Het is dus onmogelijk het Noodlot te omzeilen, en daarom is kennis van de toekomst overbodig.

At Numerianus amisso patre simul confectum aestimans bellum,

Maar na het verlies van zijn vader beschouwde Numerianus de oorlog als afgelopen,

cum exercitum reductaret,

en terwijl hij de terugtocht van zijn troepen organiseerde,

Apri praefecti praetorio soceri insidiis exstinguitur.

kwam hij om het leven door een aanslag van zijn schoonvader Aper, die prefect van de Praetoriaanse Garde was.

20 Quis casum detulit adolescentis oculorum dolor.

Een of andere oogkwaal heeft het lot van de jonge keizer bezegeld.

Denique diu facinus occultatum,

De misdaad bleef uiteindelijk lang verborgen,

dum clausum lecticā cadaver specie aegri,

zolang het lijk, alsging het om een zieke, in een gesloten draagkoets werd vervoerd

ne vento obtunderetur acies, gestabatur.

onder het voorwendsel dat men wilde voorkomen dat hij door de wind verblind zou worden.

Sed postquam odore tabescentium membrorum

Maar nadat, door de stank van het lijk in staat van ontbinding,

25 scelus proditum est,

de misdaad aan het licht was gekomen,

ducum consilio tribunorumque Valerius Diocletianus

werd door een raad van officieren en krijgstribunen Valerius Diocletianus verkozen,

domesticos regens ob sapientiam deligitur,

op grond van zijn kwaliteiten. Deze was hoofd van de paleiswacht,

magnus vir, his moribus tamen:

een groot man weliswaar, die toch volgende karaktertrekjes vertoonde:

quippe qui primus ex auro veste quaesitā

hij was namelijk de eerste keizer die een met goud geborduurde mantel wenste

30 serici ac purpurae gemmarumque vim plantis concupiverit.

en schoenen van purperen zijde, afgewerkt met de schittering van edelstenen.

Namque se primus omnium Caligulam post Domitianumque

Ook was hij de eerste keizer na Caligula en Domitianus

“dominum” palam dici passus

die zich in het openbaar “Heer” liet noemen

et adorari se appellarique uti deum.

en eiste aanbeden en aangesproken te worden als god.

Quis rebus, quantum ingenium est,

Uit deze zaken kan ik, voor zover ik daarover kan oordelen,

35 compertum habeo humillimos quosque,

met zekerheid afleiden dat alle mensen van zeer geringe afkomst

maxime ubi alta accesserint,

als zij eenmaal de hoogste toppen van de maatschappelijke ladder hebben bereikt

superbiā atque ambitione immodicos esse.

geen maat meer kennen voor hun hoogmoed en ambitie.

Na Tacitus heeft de Latijnse literatuur nog slechts één historicus van formaat voortgebracht: **AMMIANUS MARCELLINUS**¹ (± 330 - ± 400). Hij staat aan de spits van de Latijnse prozaschrijvers, maar het is kenmerkend voor de bloedarmoede van de Romeinse beschaving in die dagen, dat hij een geboren Griek uit Antiochia was. Een militaire carrière bracht hem zowel in het West- als oost-Romeinse Rijk. Vanaf 378 verbleef hij te Rome waar hij zijn *'Res Gestae'* begon te schrijven. In het laatste hoofdstuk van dit werk schrijft hij het volgende:

“Haec ut miles quondam et Graecus,
als oud-soldaat
a principatū Caesaris Nervae exorsus, ad usque Valentis interitum
regering keizer Nerva² begonnen helemaal Valens³ het overlijden
pro⁷ virium explicavi mensurā,
overeenkomstig krachten ik heb behandeld maat
opus⁷ veritatem professum numquam - ut arbitror - sciens
dat beweert na te streven bewust
5 silentio ausus corrumpere vel mendacio.”
verzwijgen liegen

Het Latijn had hij als tweede taal aangeleerd in de krijgsdienst en later door zijn verblijf in Rome. Wat de stijl betreft merkt men gauw dat Ammianus Marcellinus een Griek was, voor wie het Latijn steeds een tweede taal is gebleven. Zijn taal wemelt van Griekse uitdrukkingen en zinswendingen. Historisch gezien is hij echter van groot belang als betrouwbare bron voor de late keizertijd. Jammer genoeg bleef enkel de tweede helft van zijn *'Res Gestae'* bewaard. Door Nerva als uitgangspunt te nemen, profileert Ammianus Marcellinus zich als voortzetter van Tacitus, wiens *'Historiae'* eindigen met de dood van Domitianus, maar hij mist de penetrante visie op mens en geschiedenis die het werk van Tacitus schraagt. Ammianus heeft weinig inzicht in de achtergronden van de historische gebeurtenissen: moraliserende vertogen over de wrekende Gerechtigheid en de wisselvalligheid van de Fortuin treden in de plaats van historische duiding. Anekdoten en citaten, gesprokkeld uit oude Griekse en Latijns auteurs, doen vaak dienst als moraliserende commentaar. Maar ook het keizerrijk dat hij beschrijft, verschilt grondig van dat uit Tacitus' en Suetonius' werken: de keizer is niet langer een *princeps* maar een *dominus*, een absolute heerser die zich omringt met alle mogelijke pracht en praal.

Fragment : de laatste woorden van keizer Julianus⁴ ...

Quae dum ita aguntur, Iulianus in tabernaculo iacens,

Tijdens deze gebeurtenissen lag Julianus in zijn tent

circumstantes allocutus est demissos et tristes: « Advenit, o socii,

en richtte zich tot de verslagen en bedroefde omstanders (met de woorden): "Wel bijzonder vroeg, vrienden,

¹ "Ammianus Marcellinus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 4 jan 2015, 13:43 (UTC). 4 jan 2015, 13:43</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Ammianus_Marcellinus&oldid=42919984>.

² "Nerva (keizer)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 aug 2014, 10:49 (UTC). 30 aug 2014, 10:49</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Nerva_(keizer)&oldid=41976949>.

³ "Flavius Julius Valens." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 2 jan 2015, 16:10 (UTC). 2 jan 2015, 16:10</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Flavius_Julius_Valens&oldid=42906957>.

⁴ "Julianus Apostata." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 dec 2014, 18:03 (UTC). 1 dec 2014, 18:03</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Julianus_Apostata&oldid=42598088>.

nunc abeundi tempus e vitā impendio tempestivum,

is nu de tijd gekomen om het leven te verlaten,

quam reposcenti naturae, ut debitor bonae fidei redditurus, exsulto,

dat ik toch met vreugde als een goede schuldenaar aan eiseres Natuur zal teruggeven,

5 non - ut quidam opinantur - afflicto et maerens,

niet dus, zoals sommigen denken, met neerslachtigheid en droefheid,

philosophorum sententiā generali perdoctus,

maar doordrongen van de algemene wetenschap der de wijzen

quantum corpore sit beatior animus, et contemplans,

hoezeer de ziel er beter aan toe is dan het lichaam, en in het besef dat,

quotiens condicio melior a deteriore secernitur,

telkens wanneer een betere omstandigheid zich afscheidt van iets slechters,

laetandum esse potius quam dolendum.

we eerder verheugd dan bedroefd moeten zijn.

10 Illud quoque advertens,

Óók dit bedenk ik me,

quod etiam dii caelestes quibusdam piissimis mortem

dat zelfs de hemelse goden aan bepaalde lieden die hun het meest welgevallig zijn

tamquam summum praemium persolverunt.

de dood hebben geschonken alsof het de hoogste beloning was.

Munus⁷ autem id mihi delatum optime scio,

Ik weet maar al te goed dat het mij als geschenk gegeven is geweest

ne difficultatibus⁷ succumberem arduis,

nooit onder de last van grote moeilijkheden te bezwijken,

15 neve me proiciam umquam aut prosternam,

en mij evenmin ooit te vernederen of te verlagen,

expertus quod dolores omnes ut insultant ignavis,

want ik heb ervaren dat alle verdrietigheden de zwakkelingen in dezelfde mate tegen de grond drukken,

ita persistentibus cedunt.

als ze op hen die zich er tegen verzetten geen vat hebben.

Nec me gestorum paenitet aut gravis flagitii recordatio stringit,

Ik heb geen spijt van mijn daden en word door geen herinnering aan enige wandaad gekweld.

vel cum in umbram et angustias amendarer,

Zowel toen ik (in mijn jonge jaren) een schaduwbestaan leidde

20 vel post principatum susceptum,

als nadat ik het keizerschap op mij had genomen,

animum tamquam a cognatione caelitem defluentem,

heb ik mijn ziel, in haar wezen als het ware verwant aan de hemelingen,

immaculatum - ut existimo - conservavi

naar mijn mening zuiver bewaard.

et civilia moderatius regens, et examinatis rationibus,

Ik heb een vrij gematigd burgerlijk bestuur gevoerd en, op grond van weldoordachte beslissingen,

bella inferens et repellens, tametsi prosperitas

ben ik oorlogen begonnen of heb ik ze ontweken,

- 25 simul utilitasque consultorum non ubique concordent,
(hoewel het nut van goed overleg niet altijd door een goede uitkomst wordt bewezen,
quoniam coeptorum eventūs superae⁷ sibi vindicant potestates.
aangezien hogere machten zich de afloop van alle ondernemingen voorbehouden),
Reputans autem iusti⁷ esse finem imperii,
In de overtuiging dat het doel van een rechtvaardig beleid
oboedientium commodum et salutem,
op het welzijn en de veiligheid van de onderdanen moet zijn gericht,
ad tranquilliora semper - ut nostis - propensior fui,
ben ik, zoals jullie wel weten, vooral geneigd geweest tot vreedzaamheid
30 licentiam omnem actibus meis exterminans,
heb ik mijn doen en laten vrij gehouden van willekeur,
rerum corruptricem et morum, gaudensque abeo,
die daden en karakters verrot, en ik ga dus tevreden heen,
sciens quod ubicumque me velut imperiosa parens
wetend dat, zo vaak de staat mij als het ware opzettelijk, als een strenge vader,
consideratis periculis obiecit res publica,
aan wel overwogen gevaren heeft blootgesteld,
steti fundatus, turbines calcare fortuitorum assuefactus.
ik sterk heb gestaan, gewend het hoofd te bieden aan de grillen van het Lot.
35 Nec fateri pudebit, interitum me ferro, dudum didici
Het zal mij niet beschamen toe te geven, dat ik al lang geweten heb dat ik door het staal zou omkomen,
fide fatidicā praecinente.
ingelicht door een betrouwbare voorspelling
Ideoque sempiternum⁷ veneror numen, quod non clandestinis insidiis,
Daarom dank ik de eeuwige hemelse macht dat ik niet door een heimelijke samenzwering
nec longa morborum asperitate, vel damnatorum fine decedo,
of na een lange kwellende ziekte of als een gestrafte misdadiger mijn einde vind,
sed in medio cursū florentium gloriarum,
maar midden in een glorieuze loopbaan
40 hunc⁷ merui clarum⁷ ex mundo digressum.
deze roemvolle aftocht uit de wereld heb verdiend.
Aequo⁷ enim iudicio iuxta timidus est et ignavus,
Want even zwak en laf moet degene beschouwd worden
qui cum non oportet, mori desiderat,
die wenst te sterven wanneer het zijn tijd nog niet is,
et qui refugiat cum sit opportunum.
als degene die daarvoor terugschrikt wanneer zijn tijd is gekomen.
Hactenus loqui, vigore⁷ virium labente, sufficiet.
Maar laat mij het hierbij laten, want mijn krachten beginnen me te begeven.
45 Super imperatore vero creando, caute reticeo,
Over het aanstellen van een opvolger bewaar ik wijselijk het zwijgen,

ne per imprudentiam dignum praeteream,

om niet bij vergissing iemand over het hoofd te zien die daartoe waardig zou zijn,

aut nominatum quem habilem reor, anteposito forsitan alio,

of iemand die ik zou noemen omdat ik hem geschikt acht in levensgevaar te brengen

ad discrimen ultimum trudam.

wanneer een ander de voorkeur krijgt.

Ut alumnus⁷ autem rei publicae frugi,

Als een bescheiden telg van de staat

50 opto bonum⁷ post me reperiri rectorem. »

wens ik dat na mij een bekwame heerser wordt gevonden.

Post haec placide dicta,

Nadat hij deze woorden in alle kalmte had gezegd,

familiares opes iunctioribus velut supremo distribuens stilo,

wilde hij zijn persoonlijke bezittingen als in een laatste wilsbeschikking onder zijn naaste vrienden verdelen

Anatolium quaesivit, officiorum magistrum,

en vroeg daarom naar Anatolius, het hoofd van de administratie,

quem cum beatum fuisse Salutius respondisset praefectus,

maar toen de prefect Salutius hem antwoordde: 'Anatolius is gelukkig geweest',

55 intellexit occisum, acriterque amici casum ingemuit,

begreep hij dat deze gesneuveld was, en hij was diep geschokt over het lot van zijn vriend,

qui datā mente contempserat suum.

terwijl hij zojuist nog zijn eigen lot moedig onder ogen had gezien,

Et flentes inter haec omnes qui aderant,

Allen die daarbij waren, konden bij dit alles hun tranen niet bedwingen,

auctoritate integrā etiam tum increpabat,

maar met onverminderd gezag berispte hij hen toen nog,

humile esse, caelo sideribusque conciliatum lugeri principem dicens.

want het was ordinair, zei hij, te treuren om een keizer die met de hemel en de sterren ging worden verenigd.

60 Quibus ideo iam silentibus, ipse cum Maximo et Prisco philosophis

Daarop werden ze dus stil, terwijl hij zelf met de filosofen Maximus en Priscus

super animorum sublimitate perplexius disputans,

nog een ingewikkelde gedachtenwisseling begon over de verhevenheid van de ziel,

hiante⁷ latius suffossi lateris vulnere,

tot de gapende wond in zijn lende openbarstte

et spiritum tumore cohibente venarum,

en de stuwing van het bloed hem het ademen bemoeilijkte.

epotā gelidā aquā quam petiit,

Hij dronk nog een slok koud water waar hij om gevraagd had,

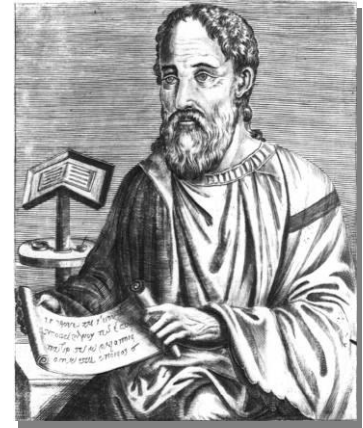
65 medio noctis horrore, vita facilius est absolutus,

en gaf in het donkerste uur van de nacht, nogal vreedzaam de geest.

anno aetatis altero et tricensimo,

Hij is éénendertig jaar geworden ...

In de nadagen van het West-Romeinse Rijk, meer bepaald onder de regering van Constantijn de Grote¹, schreef de Palestijnse geleerde EUSEBIUS² (Gr. Εὐσέβιος, ± 260 – ± 340) de eerste grote christelijk geïnspireerde geschiedenis. Rond 313 werd hij bisschop van Caesarea³, toen de Romeinse hoofdstad van Palestina. Hij was enige tijd raadsman van keizer Constantijn. Van de uitgebreide literaire activiteit van Eusebius bleef een relatief groot gedeelte bewaard. De auteur kon putten uit het groot aantal boeken van de door ORIGENES⁴ gestichte bibliotheek van Caesarea, en zo heeft hij zichzelf onmisbaar gemaakt door zijn werkwijze als auteur: zijn uitvoerige en zorgvuldige uittreksels uit oorspronkelijke bronnen bespaarden zijn opvolgers de moeizame arbeid van het opzoeken.

Bovendien bleef dankzij zijn aanhalingen veel materiaal bewaard dat anders zou zijn verloren gegaan. De twee belangrijkste historische werken van Eusebius zijn zijn “Kroniek” (*Παντοδαπή Ἱστορία / Pantodapè historia, "Algemene Geschiedenis"*) en zijn “Kerkgeschiedenis”. Als eerste christelijke historicus vatte hij het geschiedbeeld vanaf het joodse scheppingsverhaal tot de tijd van Constantijn in één zinvol kader en stelde hij het voor als een doelgericht en door zijn god geleid proces.

Wat de “Kroniek” betreft: het originele integrale werk is verloren gegaan, maar het kan gereconstrueerd worden aan de hand van latere chronografisten van de Byzantijnse school die er met niet aflatende ijver uittreksels uit maakten. Het was onderverdeeld in twee delen: het eerste deel (*Χρονογραφία / Chronographía of "Annalen"*) was een kort overzicht van de wereldgeschiedenis, uit de bronnen en gerangschikt volgens naties, en in het tweede deel (*Χρονικοί Κανόνες / Chronikoí kanónes, "Chronologische Canons"*) werd een synchroon overzicht gegeven van historische feiten en evoluties, gerangschikt in parallelle kolommen vergelijkbaar met een tijdlijn.

Bij het schrijven van zijn “Kerkgeschiedenis” (*Ἐκκλησιαστική ἱστορία / Historia Ecclesiae*) ging Eusebius uit van de gedachte dat deze praktisch samenviel met de geschiedenis van de Grieks-Romeinse wereld. In zijn ogen was dé Kerk die van het christelijk geworden Romeinse Rijk. Dat daarbuiten, in Azië en Ethiopië, het christendom zich van het begin af aan eveneens had ontwikkeld, kan men uit Eusebius’ werk niet opmaken. Het heeft vooral waarde omwille van het rijke bronnenmateriaal, want als objectief historicus schiet hij toch tekort. Herhaaldelijk verklaart hij immers in zijn werk dat hij aan bepaalde gebeurtenissen geen aandacht zal schenken omdat ze niet in zijn kraam passen of “*schadelijk zijn voor het nageslacht*” ...

Opmerkelijk is wel dat Eusebius als eerste de rampen die de joodse natie overkwamen, wijt aan het aandeel dat de joden hebben gehad in de dood van Jezus Christus (cf. infra fragment 1: dit citaat werd overigens naderhand gebruikt om zowel joden als christenen aan te vallen.) Dat het hier niet louter gaat om antisemitisme in enige hedendaagse zin, blijkt uit het feit dat hij een gelijkaardige aanval uitvoert tegen de Christenen (cf. infra fragment 2), en hun interne verdeeldheid aanwijst als oorzaak voor enkele van de zwaarste vervolgingen.

¹ "Constantijn de Grote." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 28 dec 2014, 17:11 (UTC). 28 dec 2014, 17:11 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Constantijn_de_Grote&oldid=42865364>.

² "Eusebius van Caesarea." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 11 jan 2015, 11:12 (UTC). 11 jan 2015, 11:12 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Eusebius_van_Caesarea&oldid=42972731>.

³ "Caesarea (Maritima)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2014, 10:04 (UTC). 1 sep 2014, 10:04 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Caesarea_(Maritima)&oldid=41996336>.

⁴ "Origenes." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 nov 2013, 17:40 (UTC). 15 nov 2013, 17:40 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Origenes&oldid=39440469>.

Fragment 1: eigen schuld ...

Ἐπὶ τούτοις μυρίας ἄλλας¹

Daarenboven vermeldt dezelfde auteur ¹ nog onnoemelijk veel andere

ἐν αὐτοῖς Ἱεροσολύμοις κεκινήσθαι νεωτεροποιίας

pogingen tot revolutie die in Jerusalem zelf

ὁ αὐτὸς ἐμφαίνει,

zijn ondernomen

παριστὰς ὡς οὐδαμῶς ἐξ ἐκείνου διέλιπον

en hij houdt ook staande dat vanaf die tijd

5 τὴν τε πόλιν καὶ τὴν Ἰουδαίαν ἅπασαν

zowel in de stad als in héél Judea,

στάσεις καὶ πόλεμοι καὶ κακῶν ἐπάλληλοι μηχαναί,

scheuringen en oorlogen en boosaardige samenzweringen uitbraken en nooit meer ophielden

εἰς ὅτε τὸ πανύστατον

tot dan uiteindelijk

ἢ κατὰ Οὐεσπασιανὸν αὐτοὺς μετῆλθεν πολιορκία.

de belegering van Vespasianus ² er definitief een eind aan maakte.

Ἰουδαίους μὲν οὖν

Zo werden dan de Joden,

10 ὧν κατὰ τοῦ Χριστοῦ τετολμήκασιν,

omwille van de misdaden die zij tegen Christus hebben durven begaan

ταύτη πη τὰ ἐκ τῆς θείας μετήει δίκης.

op een of andere manier uiteindelijk achterhaald door de goddelijke rechtvaardigheid."

Fragment 2: innerlijke verdeeldheid is de oorzaak van vervolgingen ...

Ὡς δ' ἐκ τῆς ἐπὶ πλέον ἐλευθερίας ἐπὶ χαυνότητα καὶ νωθρίαν

Maar wanneer, als gevolg van de toenemende vrijheid, wij (= christenen) in laksheid en sleur,

τὰ καθ' ἡμᾶς μετηλλάττετο,

gingen vervallen,

ἄλλων ἄλλοις διαφθονομένων καὶ διαλοιδορουμένων

mekaar benijdden en belasterden,

καὶ μόνον οὐχὶ ἡμῶν αὐτῶν ἑαυτοῖς προσπολεμούντων ὅπλοις,

en het niet veel scheelde of wij de wapens tegen elkaar opnamen,

5 εἰ οὕτω τύχοι,

en, als het ware,

καὶ δόρασιν τοῖς διὰ λόγων

heersers andere heersers belaagden

ἀρχόντων τε ἄρχουσι προσρηγνύντων

met woorden als speren,

¹ Eusebius heeft het over FLAVIUS JOSEPHUS, cf. infra blz. 133

² "Joodse Oorlog." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 jan 2015, 14:11 (UTC). 13 jan 2015, 14:11 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Joodse_Oorlog&oldid=42990042>.

καὶ λαῶν ἐπὶ λαοὺς καταστασιαζόντων

en mensen tegen andere mensen facties vormen

τῆς τε ὑποκρίσεως ἀφάτου καὶ τῆς εἰρωνείας

waarbij een geweldige hypocrisie en huichelarij

10 ἐπὶ πλεῖστον ὅσον κακίας προϊούσης,

tot de grootste hoogte van verdorvenheid steeg,

ἢ μὲν δὴ θεία κρίσις, οἷα φίλον αὐτῇ, πεφεισμένως,

toen maande de goddelijke voorzienigheid, zoals haar dat behaagt,

τῶν ἀθροισμάτων ἔτι συγκροτουμένων,

terwijl de menigten nochtans voortgingen zich te mobiliseren.

ἡρέμα καὶ μετρίως τὴν αὐτῆς ἐπισκοπὴν ἀνεκίνει,

zachtjes en met mate het episcopaat tot tolerantie aan,

ἐκ τῶν ἐν στρατείαις ἀδελφῶν καταρχομένου τοῦ διωγμοῦ:

omdat de vervolging precies was ontstaan uit de verdeeldheid tussen broeders.

Flavius EUTROPIUS (2^e helft van de 4^e eeuw) was als secretaris (*magister memoriae*) verbonden aan de keizerlijke administratie in Constantinopel. Hij begeleidde keizer JULIANUS (361–363) op diens expeditie tegen de Perzen (363), en was alleszins nog in leven onder de regering van keizer VALENS (364–378), aan wie hij zijn magnum opus ‘*Breviarium historiae Romanae ab Urbe conditā*’ of ‘*Korte samenvatting van de geschiedenis vanaf de stichting van de stad Rome*’ opdroeg, en met wie het werk ook eindigt. Het is onderverdeeld in tien boeken, en is geschreven in een eenvoudige en heldere stijl, zodat het als samenvatting veel aftrek vond. De eerste zes boeken behandelen de geschiedenis van het koninkrijk en de republiek in Rome. De geschiedschrijver TITUS LIVIUS is hier duidelijk zijn grote voorbeeld. In de boeken daarna wordt het keizerrijk behandeld en is er een duidelijk invloed van de keizerlevens van SUETONIUS in te vinden. Het is een populair boek geworden, het werd namelijk als schoollectuur gebruikt en werd ook in het Grieks vertaald.

Fragment: ... het Julisch-Claudische huis in een notendop

Tiberius ingenti socordiā imperium gessit,

onbenul

gravi crudelitate, scelestā avaritiā, turpi libidine.

Nam nusquam ipse pugnavit, bella per legatos⁷ gessit suos.

nergens

Quosdam reges

5 ad se per blanditias evocatos numquam remisit,

gevlei

gedagvaard

in quibus Archelaüm Cappadocem,

Archelaüs I van Cappadocië¹

¹ "Archelaüs van Cappadocië." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 22 jan 2015, 18:41 (UTC). 22 jan 2015, 18:41 <://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Archela%C3%BCs_van_Cappadoci%C3%AB&oldid=43083358>.

cuius etiam regnum in provinciae formam redegit
et maximam civitatem appellari nomine suo iussit,
quae nunc 'Caesarea' dicitur, cum 'Mazaca' antea vocaretur.

Caesarea¹ ('Kayseri')

10 Hic tertio et vicesimo imperii anno,
aetatis septuagesimo octavo, ingenti omnium gaudio
mortuus est in Campaniā.

Successit ei C. Caesar, cognomento "Caligula",

volgde op

bijnaam

"(soldaten)Laarsje"

Drusi, privigni Augusti, et ipsius Tiberii nepos,

stiefzoon

neef

15 sceleratissimus ac funestissimus

bloeddorstig

et qui etiam Tiberii dedecora purgaverit.

schanddaden

Bellum contra Germanos suscepit

et ingressus Sueviam nihil strenue fecit.

Zwaben²

ondernemend

Stupra sororibus intulit, ex unā etiam filiam cognovit.

ontuchtige handelingen

heeft erkend

20 Cum adversum cunctos

ingenti avaritiā, libidine, crudelitate saeviret,

interfectus in Palatio est anno aetatis vicesimo nono,

Paleis

29^e

imperii tertio, mense decimo dieque octavo.

regering

Post hunc Claudius fuit, patruus Caligulae,

oom (langs vaderszijde)

25 Drusi, qui apud Mogontiacum monumentum habet, filius,

Mainz³

¹ "Kayseri (stad)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 okt 2015, 05:50 (UTC). 15 okt 2015, 05:50 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Kayseri_(stad)&oldid=45103913>.

² "Zwaben (streek)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 17 sep 2013, 07:15 (UTC). 17 sep 2013, 07:15 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Zwaben_(streek)&oldid=38982171>.

³ "Mogontiacum." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 5 sep 2015, 14:02 (UTC). 5 sep 2015, 14:02 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Mogontiacum&oldid=44839796>.

cuius et Caligula nepos erat.

kleinzoon

Hic medie imperavit, multa gerens tranquille atque moderate,

middelmatig

quaedam crudeliter et insulse.

smakeloos

Britanniae intulit bellum,

30 quam nullus Romanorum post C. Caesarem attigerat,

eāque devictā per Cn. Sentium et A. Plautium,

*Gn. Sentius Saturninus*¹

*Aulus Plautius*²

illustres ac nobiles viros, triumphum celebrem egit.

Quasdam insulas

etiam ultra Britannias in Oceano positas imperio Romano addidit,

35 quae appellantur 'Orchades',

*Orkney-eilanden*³

filio autem suo 'Britannici' nomen imposuit.

*'Britannicus'*⁴

Tam civilis autem circa quosdam amicos exstitit,

minzaam

hij toonde zich (opvallend)

ut etiam Plautium, nobilem virum,

qui expeditione Britannicā multa egregie fecerat,

40 triumphantem ipse prosequeretur

*tijdens diens triomftocht*⁵

begeleidde

et conscendenti Capitolium laevus incederet.

aan zijn linkerzijde meestapte

Is vixit annos IV et LX, imperavit XIV.

Post mortem consecratus est 'Divus'que appellatus.

vergoddelijk

¹ Wikipedia contributors. "Gnaeus Sentius Saturninus." *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Wikipedia, The Free Encyclopedia, 2 Jul. 2013. Web. 3 Mar. 2016.

² "Aulus Plautius." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 31 aug 2014, 23:59 (UTC). 31 aug 2014, 23:59 <</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Aulus_Plautius&oldid=41994885>.

³ "Orkney-eilanden." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 22 jan 2016, 20:16 (UTC). 22 jan 2016, 20:16 <</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Orkney-eilanden&oldid=45823111>.

⁴ "Tiberius Claudius Caesar Britannicus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 nov 2013, 02:08 (UTC). 30 nov 2013, 02:08 <</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Tiberius_Claudius_Caesar_Britannicus&oldid=39545298>.

⁵ "Triomftocht." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 27 apr 2015, 16:21 (UTC). 27 apr 2015, 16:21 <</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Triomftocht&oldid=44046186>.

Duae¹ tamen sub eo provinciae factae sunt,

65 Pontus Polemoniacus concedente rege Polemone et

< er afstand van doen

Polemon II¹

Alpes Cottiae Cottio rege defuncto.

Haute-Savoie²

Per haec Romano orbi exsecrabilis ab omnibus simul destitutus est

Verwenst

in de steek gelaten

et a senatū hostis iudicatus;

cum quaereretur ad poenam, quae poena erat talis,

(hij) werd opgespoord

70 ut nudus per publicum ductus, furcā capiti eius insertā,

schandblok

virgis usque ad mortem caederetur

met stokken

(hij) werd geslagen

atque ita praecipitaretur a saxo,

(hij) werd afgegooid

rots

e Palatio fugit et in suburbano liberti sui,

buitenverblijf

vrijgelatene

quod est inter Salariam et Nomentanam Viam

Via Salaria³

Via Nomentana⁴

75 ad quartum¹ urbis miliarium, se interfecit.

mijl(paal)

Is aedificavit Romae thermas,

thermen⁵

quae ante 'Neronianae' dictae

nunc 'Alexandrianae' appellantur.

Obiit tricesimo et altero aetatis anno, imperii quarto decimo,

regering

80 atque in eo omnis¹ Augusti familia consumpta est.

uitgestorven

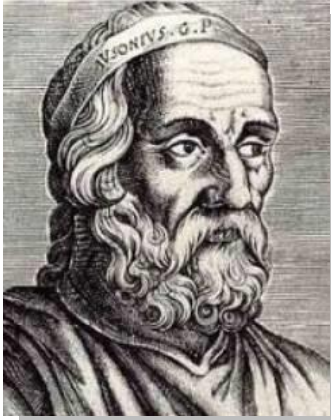
¹ "Polemon II." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 9 sep 2014, 04:22 (UTC). 9 sep 2014, 04:22 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Polemon_II&oldid=42050792>.

² "Alpes Cottiae." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 12 mrt 2013, 14:50 (UTC). 12 mrt 2013, 14:50 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Alpes_Cottiae&oldid=35643268>.

³ "Via Salaria." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mrt 2013, 07:05 (UTC). 13 mrt 2013, 07:05 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Via_Salaria&oldid=35745637>.

⁴ "Via Nomentana." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 mrt 2013, 03:58 (UTC). 14 mrt 2013, 03:58 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Via_Nomentana&oldid=35874880>.

⁵ "Thermen van Nero." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 12 apr 2014, 16:51 (UTC). 12 apr 2014, 16:51 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Thermen_van_Nero&oldid=41030842>.

Over het leven van **SULPICIVS SEVERUS**¹ (363 - 420/425?) zijn ons enkel feiten bekend die in zijn eigen werken worden vermeld, én uit de correspondentie met zijn vriend **PAULINUS VAN NOLA**². Severus was geboren in Aquitanië, had rijke ouders en genoot goed onderwijs. Hij studeerde rechten en raakte bekend als een rechtschapen advocaat: zijn kennis van het Romeinse Recht blijkt uit zijn werken. Later kwam hij onder de invloed door **MARTINUS VAN TOURS**³, besteedde hij zijn rijkdom aan de armsten onder de bevolking en zette zijn eigen leven in het teken van goede werken en meditatie. Zijn vader keurde dit sterk af, maar geïnspireerd door het voorbeeld van Martinus én door zijn schoonmoeder, die hem hierin juist aanmoedigde, brak hij met zijn vader en besloot

de leer van Christus te volgen.

Sulpicius Severus is vooral bekend geworden door de eerste hagiografie⁴, over het leven van (de heilige) Martinus van Tours, die van zijn hand komt. Doordat hij Martinus persoonlijk goed gekend had, wordt deze levensbeschrijving als het meest betrouwbare werk over de heilige gezien. Het werk biedt ook een belangrijk inzicht in het begin van de geschiedenis van monniken in Europa.

Zijn magnum opus is evenwel de *'Historia sacra'* of *'Chronicorum Libri duo'* (ook wel kortweg *'Chronica'* genoemd), waarin hij de geschiedenis van de wereld beschrijft vanaf het ontstaan tot zijn eigen tijd. Voor dit boek had hij aan verschillende mensen historische informatie gevraagd, waaronder Paulinus van Nola. Daarnaast baseerde hij zich ook op de Bijbel. Het werk werd lange tijd als schoolboek gebruikt in Europa, en biedt o.a. veel informatie over het Arianisme⁵ en het Priscillianisme⁶ en ook over het laat-antieke Gallië.

Fragment: de droom van koning Nebukadnezar ...

Eā tempestate Nabuchodonosor somnium vidit,

In die tijd kreeg Nebukadnezar⁷ een droom,

mysterio futurorum mirabile.

zonderling door de mysterieuze toekomstvoorspelling.

Cuius interpretationem cum per se non posset evolvĕre,

Omdat hij zelf geen raad wist met de interpretatie ervan

ascitis⁷ ad interpretandum Chaldaeis

riep hij de hulp in van Chaldeeërs om zijn droom te duiden.

¹ "Sulpicius Severus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 6 aug 2015, 16:25 (UTC). 6 aug 2015, 16:25 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Sulpicius_Severus&oldid=44660140>.

² Wikipedia contributors. "Paulinus of Nola." *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Wikipedia, The Free Encyclopedia, 22 Mar. 2016. Web. 18 Apr. 2016.

³ "Martinus van Tours." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 apr 2016, 09:46 (UTC). 13 apr 2016, 09:46 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Martinus_van_Tours&oldid=46510007>.

⁴ "Hagiografie." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 sep 2015, 16:26 (UTC). 14 sep 2015, 16:26 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Hagiografie&oldid=44897096>.

⁵ "Arianisme." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 23 mrt 2016, 09:33 (UTC). 23 mrt 2016, 09:33 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Arianisme&oldid=46367871>.

⁶ "Priscillianisme." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 21 mrt 2015, 19:35 (UTC). 21 mrt 2015, 19:35 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Priscillianisme&oldid=43671905>.

⁷ "Nebukadnezar II." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 21 feb 2016, 21:49 (UTC). 21 feb 2016, 21:49 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Nebukadnezar_II&oldid=46076701>.

- 5 **quique magicis artibus extisque hostiarum**
Deze lieden genoten, door hun magiërskunsten¹ en het schouwen van de ingewanden van offerdieren,
- scire occulta et futura praecinere videbantur,**
de reputatie dat zij verborgen en toekomstige aangelegenheden konden verklaren.
- mox veritus, ne more hominum non vera,**
maar al gauw was hij bang dat zij, naar menselijke gewoonte, niet de waarheid,
- sed placita regi ex somnio coniectarent,**
uit de droom zouden afleiden, maar wel wat de koning graag hoorde.
- visa supprimit poscitque ab eis,**
Hij wilde niet zeggen wat hij had gezien, en eiste van hen,
- 10 **ut, si vera² in iis divinatio esset, somnium ipsum sibi dicerent;**
dat zij, als zij ware ziensgaven in zich hadden, hem dan maar eens zouden vertellen wat de droom zelf inhield.
- tum demum interpretationi eorum crediturum,**
Pas dan zou hij bereid zijn aan hun uitleg geloof te hechten,
- si prius enuntiando somnium artis periculum fecissent.**
als ze eerst bewijs voor hun kunde zouden leveren door zijn droom na te vertellen.
- Illi vero tantam molem abnuentes,**
Zij wezen echter zulke zware opdracht af,
- non esse id humanae opis confitebantur.**
en moesten toegeven dat dit de menselijke kracht te boven ding.
- 15 **Rex motus,**
De koning reageerde geschokt:
- cur falsā³ divinandi professione homines erroribus illuderent,**
waarom hielden zij, onder het voorwendsel van ziensgaven, mensen voor de gek met hun leugenpraatjes?
- cum astricti praesenti negotio nihil scire se confiterentur;**
Omdat zij, door het huidige geval in verlegenheid gebracht, moesten toegeven dat zij niets wisten,
- ita edicto regis in eos animadversum**
werden zij bij koninklijk besluit hiervoor voorbeeldig gestraft
- palamque omnes huius artis interficiebantur.**
en zo werden allen die zich met deze kunst onledig hielden in het openbaar terechtgesteld.
- 20 **Quod ubi Danielo compertum, regis proximum appellat;**
Wanneer Daniel dat vernam, riep hij een naaste medewerker van de koning.
- enuntiationem somnii interpretationemque eius pollicetur.**
Hij verzekerde stellig dat hij de droom en de interpretatie ervan kon vertellen.
- Res ad regem defertur, Daniel arcessitur.**
De kwestie wordt aan de koning voorgelegd, Daniël wordt er bijgehaald.
- Iam revelato⁴ sibi per Deum mysterio**
Omdat het geheim hem reeds eerder door God was geopenbaard,
- visa regis refert absolvitque.**
kon hij 's konings visioen navertellen en duiden.

¹ "Magiër." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 21 feb 2016, 14:24 (UTC). 21 feb 2016, 14:24
</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Magi%C3%ABr&oldid=46073525>.

25 Sed res postulat,
Maar het onderwerp eist
uti regis somnium et interpretationem prophetae
dat wij hier de droom van de koning, de interpretatie door de profeet,
et consequentium fidem exponamus.

alsook de bevestiging ervan door de gebeurtenissen die er op volgden uiteenzetten.

Viderat rex per soporem imaginem capite aureo,
De koning had in zijn diepe slaap een beeld gezien met een gouden hoofd,
pectore brachiisque argenteis,

borst en armen van zilver,

30 ventre et femoribus aereis, cruribus ferreis,

buik en dijnen van brons, onderbenen van ijzer,

quae in pedes partim ferreos, partim fictiles desinebat;

en tenslotte onderaan voeten deels van ijzer, deels van klei;

sed ferrum atque testum inter se confusum coire non poterat.

maar het ijzer en de klei waren met elkaar gemengd en konden geen binding vormen.

Ad extremum imaginem lapis sine manibus abscissus proterebat,

Uiteindelijk werd het beeld verbrijzeld door een steen die niet door mensenhanden was uitgehakt,

redactaque omnia in pulverem vento ablata.

en toen het geheel tot stof was herleid, werd het door de wind weggeblazen.

35 Igitur secundum prophetae interpretationem

Volgens de interpretatie van de profeet,

imago visa figuram mundi gerit.

was het beeld dat de koning had gezien dus een voorstelling van de wereldgeschiedenis.

Caput aureum Chaldaeorum imperium est,

Het gouden hoofd is het Babylonische Rijk¹,

siquidem id primum et opulentissimum fuisse accepimus.

als we tenminste aannemen dat dit het eerste en het meest welvarende is geweest.

Pectus et brachia argentea secundum regnum annuntiant;

De borst en de armen kondigen het volgende rijk aan;

40 Cyrus enim, victis Chaldaeis atque Medis,

Cyrus² immers bracht, na zijn overwinning op de Babyloniërs en de Meden,

imperium ad Persas contulit.

de wereldheerschappij in handen van de Perzen.

In ventre aereo tertium regnum portendi pronuntiatur,

Met de bronzen buik wordt het op handen zijnde derde rijk voorspeld,

atque impletum videmus,

en wij hebben het in vervulling zien gaan,

siquidem Alexander ereptum Persis imperium

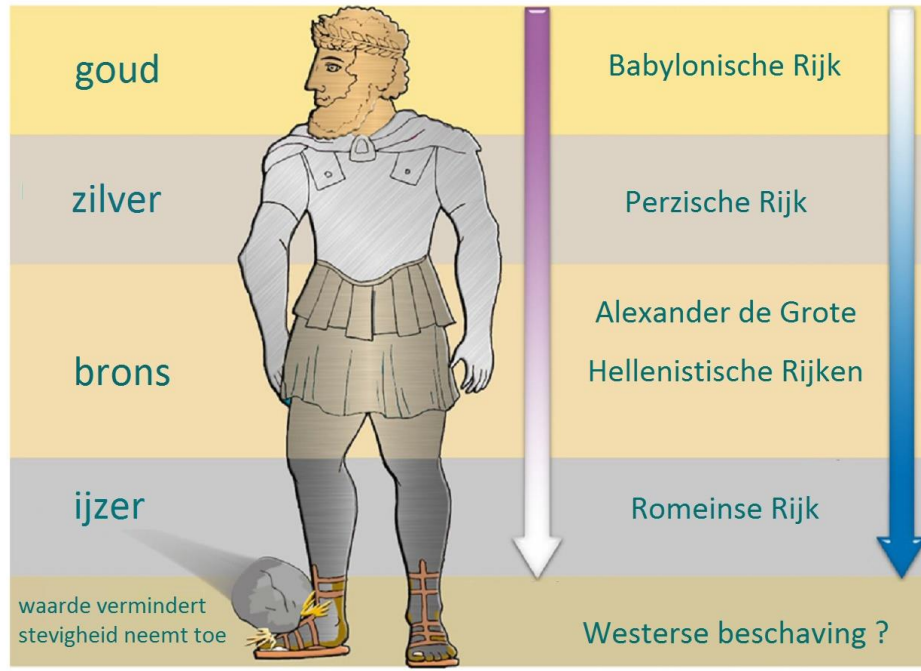
als het waar is dat Alexander de Grote de heerschappij aan de Perzen heeft ontnomen

¹ "Babylonië." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 22 mrt 2016, 09:01 (UTC). 22 mrt 2016, 09:01 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Babyloni%C3%AB&oldid=46360090>.

² "Cyrus II de Grote." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 apr 2016, 07:02 (UTC). 14 apr 2016, 07:02 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Cyrus_II_de_Grote&oldid=46515198>.

- 45 **Macedoniae vindicavit.**
en het voor de Macedoniërs heeft opgeëist.
- Crura ferrea imperium quartum, idque Romanum intellegitur,**
De ijzeren benen zijn het vierde rijk, en daarmee wordt het Romeinse Rijk bedoeld,
- omnibus⁷ ante regnis validissimum.**
het machtigste, boven alle andere rijken uit.
- Pedes vero partim ferrei, partim fictiles**
Maar dat de voeten deels van ijzer, deels van klei zijn
- dividendum esse Romanum regnum,**
is een voorafbeelding van het feit dat het Romeinse Rijk gedoemd is om verdeeld te worden,
- 50 **ita ut numquam inter se coeat, praefigurant;**
in zoverre dat het niet meer tot een eenheid samengevoegd kan worden;
- quod aequè impletum est, siquidem cum non ab uno imperatore,**
ook dat ging eveneens in vervulling, vermits de Romeinse staat niet door één keizer wordt bestuurd.
- sed etiam a pluribus**
maar zelfs door meerdere tegelijk,
- semperque inter se armis aut studiis dissentientibus**
die voortdurend met elkaar in de clinch gaan,
- res Romana administratur.**
met de wapens of met intriges.
- 55 **Denique commisceri testum atque ferrum**
Dat uiteindelijk de klei en het ijzer vermengd worden,
- numquam inter se coeunte materie**
zonder ooit in een hechte legering samen te gaan,
- commixtiones humani generis futurae**
is een verwijzing naar de vermenging van de menselijke rassen in de toekomst,
- se invicem dissidentes significantur,**
die het met elkaar maar niet eens raken,
- siquidem Romanum solum**
want dat het Romeinse grondgebied
- 60 **ab exteris gentibus aut rebellibus occupatum**
door uitheemse volkeren of rebellen is bezet,
- aut dedentibus se per pacis speciem traditum constet,**
of dat het werd overgeleverd aan mensen die zich onder het mom van vrede vrijwillig hebben overgegeven, dat staat vast.
- exercitibusque nostris, urbibus atque provinciis permixtas**
Dat barbaarse stammen in onze legers, onze steden en provincies zijn geïnfilteerd
- barbaras nationes, et praecipue Iudaeos, inter nos degere**
in de eerste plaats de Joden, en dat zij onder ons verblijven,
- nec tamen in mores nostros transire videamus.**
en toch niet willen overgaan naar onze leefgewoonten, dat kunnen wij met eigen ogen zien.
- 65 **Atque haec esse postrema prophetarum annuntiant.**
En dit, zo verkondigen de profeten, is het einde der tijden.

In lapide vero sine manibus abscisso,

Maar in de steen, zonder mensenhanden gehouwen,

qui aurum, argentum, aes, ferrum testumque comminuit,

die goud, zilver, brons, ijzer en klei verbrijzelde,

Christi figura est.

is de voorstelling van Christus.

Is enim non conditione humanā editus,

Deze is immers niet uit de menselijke natuur voortgekomen,

70 siquidem non ex voluntate viri, sed ex Deo natus est,

als het waar is dat hij niet uit de begeerte van een man, maar uit God is geboren.

mundum istum, in quo sunt regna terrarum,

Hij zal deze wereld, waarin de aardse rijken bestaan,

in nihilum rediget regnumque aliud

tot niets herleiden, en een ander Rijk stichten,

incorruptum atque perpetuum, id est futurum saeculum,

niet vatbaar voor corruptie en eeuwigdurend, dit wil zeggen de toekomstige wereld,

quod sanctis paratum est, confirmabit.

die voor de heiligen is voorbestemd.

75 De quo uno adhuc quorundam fides in ambiguo est,

Enkel over de betrouwbaarheid van dit punt hebben sommigen nog hun twijfels,

non credentium de futuris, cum de praeteritis convincantur.

omdat zij niet geloven in de toekomstige gebeurtenissen, al zijn ze dan wél overtuigd van het verleden.

Igitur Daniel multis^a a rege muneribus donatus,

Bijgevolg werd Daniël door de koning met vele geschenken overladen,

praefectus Babyloniae atque omni imperio,

hij werd aan het hoofd gesteld van Babylonië en van het hele Rijk

in summis honoribus habebatur.

en met de hoogste eerbewijzen onderscheiden.

5. De vroege Middeleeuwen en het Byzantijnse Rijk

(tot de 13^e eeuw) ...

Na de val van het West-Romeinse Rijk raakt de belangstelling voor de geschiedenis op de achtergrond. De christelijke auteurs nemen de draad niet meer op, al zullen ze zich wel uitsloven in allerlei tendentieuze kerkgeschiedenissen (in het bijzonder over de christenvervolgingen) en beschrijvingen van heiligenlevens, die bezwaarlijk nog tot de geschiedschrijving kunnen gerekend worden ...

Onze belangrijkste contemporaine bron voor de geschiedenis van de Merovingische dynastie¹ is echter **GREGORIUS van Tours**² (538 - 594). Hij werd geboren in de bovenste laag van de Gallo-Romeinse samenleving als telg van een zeer invloedrijke adellijke familie in de Auvergne. In zijn prille jeugd jaren is hij ernstig ziek geweest en hij beloofde toen dat hij geestelijke zou worden indien hij zou herstellen, hetgeen ook gebeurde. In het jaar 573 werd hij gekozen tot bisschop van Tours en dat bleef hij tot aan zijn dood.

Zijn bekendste werk was de *'Decem libri historiarum'* (*'Tien boeken van Historiën'*), beter bekend onder de titel *'Historia Francorum'* (*'Geschiedenis van de Franken'*), die door latere kroniekschrijvers aan dit werk werd gegeven. Het is geschreven in een schabouwelijk Latijn, vol grammaticale afwijkingen, zeg maar 'fouten', maar daardoor precies is het ook interessant voor linguïsten, omdat het getuigenis aflegt van de manier waarop de Romaanse talen zich stilaan ontwikkelden uit het Laatlatijn. De ruwe wereld waarin hij leefde en die hij in zijn werk beschreef was die van de overgang van de zieltogende Oudheid naar de nieuwe cultuur van het vroeg-middeleeuwse Europa.

Fragment: koning Clovis³ en de vaas van Soissons ...

Eo tempore

In die tijd

multae ecclesiae a Chlodovecho exercitū depraedatae sunt,

werden veel kerken door Clovis met zijn leger geplunderd,

quia erat ille adhuc fanaticis erroribus involutus.

omdat hij toen nog dweepte met de dwalingen van de heidenen.

Igitur de quādam eclesiā

Welnu, uit een welbepaalde kerk

5 urceum mirae magnitudinis ac pulchritudinis hostes abstulerant,

had de vijand een ongewoon grote en prachtige amfoor gestolen,

cum reliqua⁷ eclesiastici ministerii ornamenta.

samen met andere liturgische siervoorwerpen.

Episcopus autem ecclesiae illius missus ad regem dirigit,

De bisschop van deze kerk stuurde een gezant in opdracht naar de koning,

poscens, ut, si aliud de sacris vasis recipere non meretur,

met het verzoek of, indien hij dan al niet waardig was om iets van het andere liturgische vaatwerk terug te krijgen,

saltim vel urceum ecclesia sua reciperet.

zijn kerk tenminste de amfoor zou mogen terugkrijgen.

¹ "Merovingen." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 12 aug 2015, 10:48 (UTC). 12 aug 2015, 10:48<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Merovingen&oldid=44693077>.

² "Gregorius van Tours." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 25 feb 2014, 15:52 (UTC). 25 feb 2014, 15:52 <//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Gregorius_van_Tours&oldid=40627642>.

³ "Clovis I." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 aug 2015, 11:25 (UTC). 30 aug 2015, 11:25 <//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Clovis_I&oldid=44798513>.

nullus enim potestati tuae resistere valet. »

Niemand is immers in staat zich tegen uw macht te verzetten. »

25 **Cum haec ita dixissent, unus levis, invidus ac facilis,**

Nadat zij dit hadden gezegd, was er een nietsnut, jaloers en bijdehand,

cum voce magnā elevatam bipennem urceo inpulit, dicens:

die zijn strijdbijl zwaaide en er de vaas mee stuksloeg, terwijl hij met luide stem uitriep:

« Nihil hinc accipies, nisi quae tibi sors vera largitur! »

« Je zal hier niks van krijgen, tenzij hetgeen het lot je eerlijk zal toewijzen! »

Ad haec obstupefactis omnibus,

Hierop stonden allen perplex,

rex iniuriam suam patientiae lenitate coërcuit,

de koning verwerkte echter lijdzaam het hem aangedane onrecht,

30 **acceptumque urceum nuntio ecclesiastico reddidit,**

nam de vaas in ontvangst en schonk hem terug aan de kerkelijke gezant,

servans abditum⁷ sub pectore vulnus.

maar diep in zijn binnenste hield hij de krenking verborgen.

Transacto vero anno, iussit

Maar toen een jaar verstreken was, vaardigde hij een bevel uit

omnem⁷ cum armorum apparatus advenire falangam,

dat heel zijn troepenmacht moest aantreden in volle uitrusting,

ostensuram in Campo Martio horum armorum nitorem.

met de bedoeling om op het Marsveld een schitterende wapenschouwing te houden.

35 **Verum ubi cunctus circuire deliberat,**

Maar toen hij overwoog om langs het hele leger voorbij te trekken,

venit ad urcei percussorem;

kwam hij ook bij de man die de vaas had gebroken;

cui ait: « Nullus tam inculta ut tu detulit arma;

hij sprak tot hem: « Niemand houdt er zo'n onverzorgde wapenrusting op na als jij;

nam neque tibi hasta neque gladius neque securis est utilis. »

Jouw speer, je zwaard noch je strijdbijl kunnen jou van enig nut zijn. »

Et adprehensam securem eius terrae deiecit.

En hij rukte hem zijn bijl uit handen en gooide ze op de grond.

40 **At ille cum paulolum inclinatus fuisset ad collegendum,**

Maar toen de man een lichte buiging had gemaakt om de bijl weer op te rapen,

rex, elevatis manibus, securem suam capite eius defixit.

plantte de koning met opgeheven handen zijn eigen bijl in diens hoofd

« Sic », inquit, « tu Sexonas in urceo illo fecisti. »

en sprak: « Zo heb jij het ook in Soissons met die vaas gedaan. »

Quo mortuo, reliquos abscedere iubet,

Na diens dood, mochten de anderen zich weer verpreiden,

magnum⁷ sibi per hanc causam timorem statuens.

maar met dit voorval dwong hij voor zichzelf groot ontzag af.

BEDA of **BAEDA**¹, bijgenaamd '**Venerabilis**' / '*de eerbiedwaardige*' (672-735) was een monnik die leefde in het toenmalige Angelsaksische koninkrijk Northumbria². Behalve als kloosterling is hij ook bekend als Bijbelgeleerde, linguïst, vertaler en geschiedschrijver. Zijn magnum opus, de '*Historia ecclesiastica gentis Anglorum*' ('*De kerkelijke geschiedenis van het Engelse volk*')

leverde hem de titel op van "*vader van de Engelse geschiedschrijving*". Het klooster waar Beda werkzaam was kon beschikken over een uitgebreide, uit Rome geïmporteerde bibliotheek. Hij maakte werken van de vroege kerkvaders toegankelijker voor zijn landgenoten, en op die manier heeft hij in aanzienlijke mate bijgedragen aan de consolidatie van het christendom in Engeland.

De '*Historia*' behandelt de politieke en kerkelijke geschiedenis van Engeland, vanaf de invasie door Julius Caesar tot 731, het jaar van zijn voltooiing. Als bronnen gebruikt Beda o.a. de werken van PLINIUS DE OUDERE, EUTROPIUS³ en vele andere. Daarnaast heeft hij tevens heiligenlevens, legendes en overleveringen ingelast. Het werk werd dus een mix van feiten, geloof, legendes en literatuur. Zoals andere middeleeuwse historische geschriften, bezit het een lagere graad van objectiviteit dan de antieke en de huidige geschiedschrijving. De *Historia* dient een polemisch en didactisch doel: de auteur wil niet alleen maar het verhaal van de Engelsen vertellen maar ook zijn standpunten over politiek en godsdienst te ventileren, met name over het conflict binnen de westerse christenheid tussen de Romeinse dogmatici en het Keltische christendom.

Daarnaast heeft Beda twee handboeken voor chronologie⁴ opgesteld voor gebruik in de Kerk: het '*Liber de temporibus*' ('*Over de Tijd*') en '*De temporum ratione*' ('*Over de tijdrekening*'). Deze werken over tijdrekening genoten groot gezag in de middeleeuwen. Van groot historisch belang is zijn grote paascyclus, aan de hand waarvan alle toekomstige data van paaszondag werden vastgelegd, tot het moment dat in het jaar 1582 de Gregoriaanse kalenderhervorming⁵ zou worden ingevoerd. Ook schreef hij een natuurwetenschappelijk werk, '*De natura rerum*', en ten behoeve van zijn leerlingen ook verhandelingen over o.a. de grammatica. Hij heeft zelfs een soort gebarentaal bedacht om getallen te communiceren over grote afstanden.

Fragment (uit de '*Historia ecclesiastica*') : de Romeinen veroveren Brittania in fasen ...

Caesaris equitatus primo congressū a Brittanis victus,

Caesars cavalerie werd bij het eerste treffen verslagen door de Britten,

ibique Labienus tribunus occisus est.

en daarbij sneuvelde ook de tribuun Labienus.

¹ "Beda." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 2 okt 2016, 18:13 (UTC). 2 okt 2016, 18:13 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Beda&oldid=47590215>.

² "Koninkrijk Northumbria." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 29 dec 2014, 13:29 (UTC). 29 dec 2014, 13:29 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Koninkrijk_Northumbria&oldid=42872831>.

³ Cf. infra blz. 234

⁴ "Chronologie." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 7 aug 2016, 15:44 (UTC). 7 aug 2016, 15:44 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Chronologie&oldid=47212415>.

⁵ "Gregoriaanse kalender." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 31 dec 2016, 17:41 (UTC). 31 dec 2016, 17:41 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Gregoriaanse_kalender&oldid=48301411>.

Secundo proelio cum magno suorum discrimine

In de volgende veldslag wist Caesar, ondanks groot risico voor zijn manschappen,

victos Brittanos in fugam vertit.

de Britten te verslaan en op de vlucht te drijven.

5 **Inde ad flumen Tamesim profectus.**

Vandaar trok hij op naar de rivier de Thames.

In huius ulteriore ripā, Cassivellauno duce,

Op de noordelijke oever daarvan had, onder het bevel van Cassivellaunus

immensa⁷ hostium multitudo consederat,

een onmetelijke massa vijanden post gevat,

ripamque fluminis ac paene totum⁷ sub aquā vadum

en zij hadden de oever van de stroom en bijna heel het wad onder water

acutissimis sudibus praestruxerat;

vooraf met vlijmscherp gepunte palen versperd;

10 **quarum⁷ vestigia sudium ibidem usque hodie visuntur,**

de sporen van die palen zijn op die plek tot op heden nog steeds zichtbaar,

et videtur inspectantibus, quod singulae earum

en wie er gaat kijken kan duidelijk zien dat ze allemaal

ad modum humani femoris grossae,

ongeveer de dikte van een menselijk dijbeen hadden,

et circumfusae plumbo

rondom beslagen waren met lood

immobiliter erant in profundum fluminis infixae.

en onbeweeglijk vastgeheid in de bodem van de stroom.

15 **Quod ubi a Romanis deprehensum ac vitatum est,**

Toen de Romeinen dit doorhadden en versperring hadden ontweken,

barbari, legionum impetum non ferentes, silvis sese abdidere,

hielden de barbaren zich schuil in de bossen, omdat zij niet opgewassen waren tegen de aanvalskracht van de Romeinen,

unde crebris eruptionibus

en vandaar uit konden zij door middel van frequente uitvallen

Romanos graviter ac saepe lacerabant.

de Romeinen regelmatig zware en bloedige verliezen toebrengen.

Interea Trinovantum firmissima civitas cum Androgeo duce,

Inmiddels gaf de uiterst sterke vesting Londen zich, samen met haar leider Androgeus,

20 **datis XL obsidibus, Caesari sese dedit.**

aan Caesar over, na de uitlevering van 40 gijzelaars.

Quod exemplum secutae, urbes aliae complures

Dat voorbeeld volgend, sloten veel andere steden

in foedus Romanorum venerunt.

een verdrag met de Romeinen.

Hisdem demonstrantibus,

Dank zij de inlichtingen die dezen konden verschaffen

Caesar oppidum Cassivellauni inter duas paludes situm,

slaagde Caesar er in om de vesting van Cassivellaunus, die tussen twee moerassen gelegen was,

- 25 obtentū insuper silvarum munitum,
bovendien door de beschutting van de omringende bossen goed beschermd,
omnibusque rebus confertissimum tandem gravi pugnā cepit.
en voorzien van alle noodzakelijke behoeften, uiteindelijk na zware strijd te veroveren.
[.../...] Anno autem ab Urbe conditā DCCXCVIII
[.../...] Maar in het jaar 798 sinds de Stichting van Rome
Claudius imperator ab Augusto quartus,
werd Claudius keizer, de vierde na Augustus,¹
cupiens utilem² rei publicae ostentare principem,
en gedreven door vurig verlangen om zich een verdienstelijke vorst voor de staat te tonen,
30 bellum ubique et victoriam undecumque quaesivit.
zocht hij een reden om overal oorlog te beginnen en op alle fronten de overwinning in de wacht te slepen.
Itaque expeditionem in Britanniam movit,
En daarom ondernam hij een expeditie naar Brittania,
quae excitata in tumultum
waar rellen waren uitgebroken,
propter non redhibitos transfugas videbatur;
klaarblijkelijk wegens de weigering van de Romeinen om bepaalde overlopers uit te leveren.
transvectus in insulam est, quam neque ante Iulium Caesarem,
Hij stak over naar het eiland, dat zowel vóór de inval van Julius Caesar
35 neque post eum quisquam adire ausus fuerat,
als na hem nooit iemand had durven betreden.
ibique sine ullo proelio ac sanguine intra paucissimos dies
Daar aangekomen wist hij, zonder enig gevecht of bloedvergieten, binnen luttele dagen
plurimam² insulae partem in deditioem recepit.
een zeer groot deel van het eiland tot overgave te dwingen.
Orcadas² etiam insulas ultra Britanniam in oceano positas,
Bovendien voegde hij de Orkney-eilanden², die ten noorden van Brittania in de Oceaan gelegen zijn,
Romano² adiecit imperio,
toe aan het Romeinse Rijk.
40 ac sexto², quam profectus erat, mense Romam rediit,
En zes maanden na zijn vertrek keerde hij naar Rome terug
filioque suo 'Brittanici' nomen imposuit.
en verleende zijn zoon de eretitel 'Brittanicus'.
Hoc² autem bellum quarto² imperii sui anno complevit,
Deze oorlog voltooide hij in het vierde jaar van zijn regering,
qui est annus ab incarnatione Domini XLVI [.../...]
en dat komt overeen met het jaar 46 na Christus [.../...]

¹ Vergelijk volgende passage met de versie van EUTROPIUS, blz. 234

² "Orkney-eilanden." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 22 jan 2016, 20:16 (UTC). 22 jan 2016, 20:16 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Orkney-eilanden&oldid=45823111>.

Ab eodem Claudio Vespasianus, qui post Neronem imperavit,

Diezelfde Claudius zond Vespasianus, die na Nero keizer werd,

45 in Britanniam missus, etiam Vectam insulam,

naar Brittania, en deze bracht ook het eiland Wight,

Brittaniae proximam a meridie, Romanorum dicioni subiugavit;

dat aan de zuidkant heel dicht bij Brittania ligt, onder Romeins gezag.

[.../...] Succedens autem Claudio in imperium Nero,

[.../...] Toen echter de keizerstroon van Claudius werd overgenomen door Nero,

nihil omnino in re militari ausus est,

waagde deze zich aan geen enkel militair avontuur,

unde inter alia Romani Regni detrimenta innumera,

en op die manier, tussen ontelbare andere tegenvallers voor het Romeinse Rijk,

50 Britanniam paene amisit;

speelde hij ook bijna Brittania kwijt.

nam duo^a sub eo nobilissima oppida illic capta atque subversa sunt.

want onder zijn bewind werden daar twee bekende steden veroverd en verwoest.

Anno ab incarnatione Domini CLVI

In het jaar 156 na Christus¹

Marcus Antoninus Verus XIV ab Augusto regnum

nam Marcus Antoninus Verus, als 14^e na Augustus, de regering over

cum Aurelio Commodo fratre suscepit; quorum temporibus

samen met zijn broer Aurelius Commodus; tijdens hun regeerperiode,

55 cum Eleutherius vir sanctus pontificatui Romanae ecclesiae praeesset,

toen Eleutherius², een heilig man, als paus aan het hoofd stond van de Kerk van Rome,

misit ad eum Lucius Britanniarum rex epistolam,

stuurde koning Lucius³ van Brittanië hem een brief,

obsecrans, ut per eius mandatum christianus efficeretur;

met het dringend verzoek, of hij door diens bemiddeling christelijk zou kunnen worden,

et mox effectum piae postulationis consecutus est;

en weldra verkreeg hij dan ook de vervulling van zijn vrome wens.

susceptamque fidem Britanni usque in tempora Diocletiani principis

De Britten bleven dit aangenomen geloof ook tot in de tijd van keizer Diocletianus

60 inviolatam integramque quietā in pace servabant.

ongeschonden en integraal bewaren in vredige rust.

¹ Zowel de datum als de namen van de betrokken keizers zijn foutief. De informatie die Beda hier verstrekt is dus onbetrouwbaar, maar daar kan in dit verband niet op ingegaan worden ...

² "Paus Eleuterus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 aug 2016, 20:38 (UTC). 15 aug 2016, 20:38 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Paus_Eleuterus&oldid=47287862>.

³ "Lucius van Brittanië." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 12 aug 2013, 09:37 (UTC). 12 aug 2013, 09:37 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Lucius_van_Brittanni%C3%AB&oldid=38684303>.

Fragment (uit 'De Temporum Ratione') : waar komt toch die Romeinse kalender vandaan? ...

Priscis temporibus pontifici minori haec providentia delegabatur,

In aloude tijden werd aan een priester van lagere rang de verantwoordelijkheid toevertrouwd,

ut novae lunae primum¹ observaret aspectum,

dat hij naar het eerste verschijnen van de nieuwe maan moest uitkijken,

visumque regi sacrificulo nuntiaret.

en die verschijning moest rapporteren aan de koninklijke offerpriester.

Itaque sacrificio² a rege et minore pontifice celebrato,

Vervolgens werd een offerdienst opgedragen door de koning en een priester van lagere rang,

5 idem pontifex, 'kalatā', id est 'vocatā' in Capitolium plebe,

en vervolgens riep dezelfde priester het volk ['kalata', d.i. 'geroepen'] naar het Capitool

iuxta Curiam Calabram, quae casae Romuli proxima est,

bij de Curia Calabra¹, die vlak naast de hut van Romulus staat,

quot numero dies a Kalendis ad Nonas superessent, pronuntiabat,

en daar kondigde hij af hoeveel dage er restten tussen de Kalenden en de Nonen.²

et quintanas quidem dicto quinquies verbo 'καλῶ'

dat waren er namelijk vijf wanneer hij het woord 'καλῶ' vijf maal herhaalde,

septimanas repetito septies praedicabat.

en zeven wanneer hij het zeven maal herhaalde.

10 Verbum autem 'καλῶ' Graecum est, id est voco;

Welnu, het woord 'καλῶ' is Grieks voor 'ik roep',

et hunc diem qui ex his diebus qui calarentur primus esset,

en men vond het goed om deze dag, die de eerste zou zijn 'om uit te roepen',

placuit 'Kalendas' vocari;

dan ook maar 'Kalenden' te noemen.

hinc et ipsi curiae ad quam vocabantur 'Calabrae' nomen datum est,

Vandaar ook dat de zaal waarheen ze samengeroepen werden de naam 'Curia Calabra' kreeg,

et classi, quod omnis² in eam vocaretur populus.

net als de vergadering die er plaatsvond, omdat de hele bevolking daar werd ontboden.

15 Ideo autem minor pontifex

Daarom nu maakte de priester van lagere rang

numerus dierum qui ad Nonas superessent 'kalando' prodebat,

'al roepend' ('kalando') het aantal dagen bekend die er overbleven tot de Nonen,

quod post novam lunam oportebat Nonarum die populares,

omdat, na de nieuwe maan, op de dag van de Nonen, het werkvolk

qui in agris essent, confluere in urbem,

dat zich op de velden bevond, diende samen te stromen in de stad.

accepturos causas feriarum a rege sacrorum,

om daar van de opperpriester de redenen van de feestdagen te vernemen,

¹ "Curia Calabra." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 3 dec 2011, 19:15 (UTC). 3 dec 2011, 19:15 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Curia_Calabra&oldid=28368752>.

² Cf. artikel "Romeinse kalender." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 31 jul 2016, 22:11 (UTC). 31 jul 2016, 22:11 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Romeinse_kalender&oldid=47169362>.

- 20 sciturosque quid esset eo mense faciendum.
en om op de hoogte gebracht te worden van de taken die in de komende maand moesten verricht worden.
Unde quidam hinc **'Nonas'** existimant dictas,
Dat is de reden waarom sommigen van mening zijn dat de benaming 'Nonen' daar z'n oorsprong vindt,
quasi **'novae'**¹ initium observationis,
omdat zij zagezegd het begin zijn van de 'nieuwe' waarnemingen,
vel quod ab eo die semper ad Idūs novem dies putarentur.
ofwel omdat men dacht dat er vanaf die dag tot aan de 'Iden' negen dagen moesten verlopen.
Porro **'Idūs'** vocari placuit diem, qui dividit mensem.
Verder besliste men dat de dag, die de maand in twee helften verdeelt, 'Iden' zou heten.
- 25 **'Iduare'** enim Etruscā linguā **dividēre** est;
'Iduare' betekent in het Etruskisch namelijk 'verdelen';
unde vidua, quasi valde idua, id est, valde divisa;
vandaar ook het woord 'weduwe', want die is erg 'verdeeld', 'gehalveerd'.
aut vidua, id est, a viro divisa.
Of je kan ook zeggen dat een weduwe 'gehalveerd' is, dat betekent 'gescheiden' van haar man.
Nonnullis placet **'Idūs'** dictas vocabulo Graeco, a specie,
Sommigen opteren dan weer voor de mening dat de 'Iden' genoemd zijn met een Grieks woord, namelijk door de maangestalte,
quae apud illos **'εἰδέα'** vocatur,
die bij hen 'idea' heet,
- 30 quod eā die plenam speciem luna demonstret.
omdat op die dag de maan haar volle gestalte vertoont.
Notandum autem quod in Scripturā sacrā Kalendas cum legimus,
Er dient wel te worden opgemerkt dat, als we in de Heilige Schrift het woord 'Kalenden' lezen,
nihil aliud quam novae ortum lunae intelligēre debemus,
we dat moeten begrijpen als het opkomen van de nieuwe maan,
iuxta illud Numerorum:
met hierbij het gekende citaat uit het boek 'Numeri' ¹:
"In Kalendis autem, id est, in mensium exordii,
"Bij het begin uwer maanden:
offeretis holocaustum Domino",
zult gij de Here een brandoffer brengen"
quia nimirum Hebraei non alia mensium exordia
De Joden kennen uiteraard geen ander begin van hun maanden
quam **'Neomenias'**, id est **'Novilunia'**, norunt.
dan de 'Noumenia'², dit wil zeggen 'de Nieuwe Maan'.

1 Num. 25, 11. In het Grieks: "Καὶ ἐν ταῖς νεομηνίαις προσάξετε ὀλοκαυτώματα τῷ κυρίῳ ...

2 Wikipedia contributors. "Noumenia." *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Wikipedia, The Free Encyclopedia, 18 Oct. 2016. Web. 18 Oct. 2016.

Toch is er, tijdens de zogenaamde ‘Karolingische renaissance’¹, één zeldzame uitzondering die zeker een kwaliteitsmerk verdient: de ‘*Vita Karoli Magni*’ van de Duitse monnik **E(G)INHARD**² (verlatiniseerd tot **Egin-hardus**, ± 770 - 840). De man kreeg een verzorgde literaire opleiding in een klooster in Fulda en kwam rond 795 als hofdichter voor keizer Karel de Grote werken. Er zijn van hem talrijke geschriften bewaard gebleven, maar zijn magnum opus is wel de ‘*Vita Karoli Magni*’, het levensverhaal van Karel De Grote. Dit werk werd tussen 817 en 830 geschreven in opdracht van Karels zoon Lodewijk de Vrome en is van uitzonderlijke waarde omdat het werd samengesteld door

iemand die de keizer lange tijd persoonlijk had gekend. Voor de werkwijze inspireerde Einhard zich op Suetonius, voor de inhoud kon hij beschikken over de Frankische Rijksannalen (de officiële geschiedenis zoals ze jaar per jaar bijgehouden werd). Daar het werk is opgevat als een lofprijzing van de grote keizer - wat vanwege de opdrachtgever ook nauwelijks anders had gekund - kan het niet echt objectief genoemd worden. Einhard sloot bewust zijn ogen voor wantoestanden (zoals de geringe moraal van Karels dochters), en vertoonde de neiging bepaalde wandaden van zijn ‘held’ te vergoelijken. Historici hebben de *Vita ...* beschreven als de eerste (seculiere) biografie van een Europese vorst. Met name het tweede gedeelte, waarin het dagelijks leven van de keizer wordt beschreven, geeft een stuk *inside-information*. Dankzij Einhard weten we meer over Karel de Grote dan over andere vroegmiddeleeuwse vorsten.

Fragment : dagelijkse gewoonten van een opmerkelijke vorst ...

In cibo et potū temperans, sed in potū temperantior,

drank matig

quippe qui ebrietatem in qualicumque homine,

omdat hij immers dronkenschap ieder zonder onderscheid

nedum in se ac suis, plurimum abhominabatur.

nog véél minder verafschuwde

Cibo enim non adeo abstinēre poterat,

5 ut saepe quereretur noxia⁷ corpori suo esse ieiunia.

(zich be)klaagde schadelijk

vasten

Convivabatur rarissime,

< een groot banket houden

et hoc praecipuis⁷ tantum festivitibus,

belangrijke

feestelijkheden

tunc tamen cum magno⁷ hominum numero.

¹ "Karolingische renaissance." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 19 dec 2014, 10:36 (UTC). 19 dec 2014, 10:36 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Karolingische_renaissance&oldid=42785639>.

² "Einhard." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 21 okt 2014, 12:38 (UTC). 21 okt 2014, 12:38 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Einhard&oldid=42318979>.

- Cena cotidiana quaternis⁷ tantum ferculis praebebatur,
dagelijkse (telkens) vier gangen werd opgediend
- 10 praeter assam, quam venatores veribus inferre solebant,
gebraden vlees jagers op het (braad)spit
- quā ille libentius quam ullo alio cibo vescebatur.
liever hij at
- Inter cenandum aut aliquod acroama aut lectorem audiebat.
het eten muziek voorlezer
- Legebantur ei historiae et antiquorum res gestae.
er werden voorgelezen biografieën
- Delectabatur et libris Sancti Augustini,
hij hield van = etiam Sint Augustinus¹
- 15 praecipueque his qui 'de civitate Dei' praetitulati sunt.
vooral 'de Stad Gods' getiteld
- Vini et omnis potūs adeo parcus in bibendo erat,
zuinig
- ut super cenam raro plus quam ter biberet.
tijdens drie maal
- Aestate post cibum meridianum pomorum aliquid sumens
's Zomers middag... een stuk fruit < eten
- ac semel bibens,
éénmaal
- 20 depositis vestibus et calciamentis, velut noctū solitus erat,
< uittrekken schoenen
- duabus aut tribus horis quiescebat.
- Noctibus sic dormiebat, ut somnum quater aut quinquies
slaap vier maal vijf maal
- non solum expergiscendo,
< wakker worden
- sed etiam desurgendo interrumperet.
< opstaan hij onderbrak
- 25 Cum calciaretur et amiciretur,
Terwijl men hem hielp om zijn schoenen en zijn kleren aan te trekken
- non tantum amicos admittebat,
hij ontving

¹ "Augustinus van Hippo." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 23 dec 2014, 17:41 (UTC). 23 dec 2014, 17:41</nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Augustinus_van_Hippo&oldid=42816988>.

verum etiam, si Comes Palatii litem aliquam esse diceret,
*Paltsgraaf*¹ *geschil*
quae sine eius iussū definiri non posset,
oordeel *bijgelegd worden*
statim litigantes introducēre iussit et,
ruziemakers *binnenlaten*
30 velut pro tribunali sederet, lite cognitā sententiam dixit;
op de rechtersstoel *geschil* *vonnis*
nec hoc tantum eo tempore,

sed etiam quicquid eā die cuiuslibet officii agendum
om het even welke *plichtpleging*
aut cuiquam ministrorum iniungendum erat expediebat.
met een taak belasten
Erat eloquentiā copiosus et exuberans
welsprekendheid *begaafd* *(over)vloeiend*
35 poteratque quicquid vellet apertissime exprimēre.
wat ... ook maar *onverbloemd*
Nec patrio² tantum sermone contentus,
moeder-... *...taal*
etiam peregrinis linguis ediscendis operam impendit.
vreemde *aanleren* *hij deed*
In quibus Latinam ita didicit,
hij heeft geleerd
ut aequē illā ac patriā linguā orare sit solitus,
even goed *zich uitdrukken*
40 Graecam vero melius intellegēre quam pronuntiare poterat.
(uit)spreken
Adeo quidem facundus erat, ut etiam dicaculus appareret.
zeker *vlot ter taal* *kletskaus*
Artes liberales studiosissime coluit,
*(zeven) vrije kunsten*² *hij bestudeerde*
earumque doctores plurimum veneratus
leraren *< vereren / respecteren*
magnis² adficiebat honoribus.
hij overlaadde
45 In descendā grammaticā

Petrum Pisanum diaconem senem audivit,
van Pisa *diaken* *volgde les bij*

¹ "Paltsgraaf." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 28 sep 2013, 22:19 (UTC). 28 sep 2013, 22:19 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Paltsgraaf&oldid=39065809>.

² "Zeven vrije kunsten." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 4 aug 2014, 21:08 (UTC). 4 aug 2014, 21:08 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Zeven_vrije_kunsten&oldid=41821092>.

in ceteris disciplinis

(leer)vakken

Alquinum, item diaconem,

*Alcuinus*¹ *óók*

de Britanniā Saxonici generis hominem,

Saksisch(e)

50 virum undecumque doctissimum, praeceptorem habuit,

van heinde en verre

als leermeester

apud quem ét rhetoricae ét dialecticae,

*dialectiek*²

praecipue tamen astronomiae ediscendae

in het bijzonder

sterrenkunde

< aanleren

plurimum ét temporis ét laboris impertivit.

hij besteedde / wijdde

Discebat artem computandi

< rekenen

55 et intentione sagaci siderum cursum curiosissime rimabatur.

aandacht

scherpzinnig

hemellichamen

baan

met ... belangstelling

hij onderzocht

Temptabat et scribère

tabulasque et codicellos ad hoc in lecto

(schrijf)tafeltjes

notieboekjes

bed

sub cervicalibus circumferre solebat,

hoofdkussen

bij zich (te) hebben

ut, cum vacuum tempus esset,

vrije

60 manum litteris effigiendis adsuesceret,

< (mooi) vormen

< gewinnen

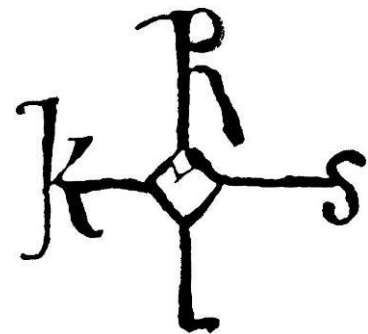
sed parum successit labor

maar weinig werd beloond

praeposterus ac sero inchoatus.

verkeerd (aangepakt)

te laat begonnen

In het Oost-Romeinse of Byzantijnse Rijk wordt de erfenis van de Oudheid wel heel de Middeleeuwen door in ere gehouden, en ontstaan nog steeds belangrijke historische werken.

¹ "Alcuinus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 7 jul 2014, 11:11 (UTC). 7 jul 2014, 11:11 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Alcuinus&oldid=41654150>.

² "Dialectiek." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 21 apr 2014, 15:37 (UTC). 21 apr 2014, 15:37 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Dialectiek&oldid=41113567>.

De vroeg-Byzantijnse geschiedschrijver **ZOSIMUS**¹ (Grieks: Ζώσιμος / Zósimos, 5^e eeuw) was een succesvol ambtenaar van de keizerlijke schatkist in Constantinopel tijdens het bewind van keizer Anastasius I² (491 – 518). Hij staat bekend als de auteur van een Griekstalige *Nieuwe Geschiedenis* (*Ἱστορία Νέα / Historia Nova*), die bestond uit zes boeken. De eerste boeken waren vooral een compilatie van eerdere schrijvers (zoals de Athener DEXIPPUS³, EUNAPIUS⁴ van Sardis, en OLYMPIODORUS⁵ van Thebe). Het eerste boek schetst in het kort de geschiedenis van de eerste Romeinse keizers, van Augustus tot Diocletianus, het tweede, derde en vierde boek behandelen meer in detail de periode vanaf de troonsbestijging van Constantius I Chlorus en Galerius tot de dood van Theodosius I. De boeken 5 en 6, voor historici de meest waardevolle, omvatten de periode tussen 395 en 410, en voor deze periode is hij de belangrijkste overgebleven, niet-kerkelijke bron.

Zosimus was geen christen en leverde vaak vinnige kritiek op de fouten en wandaden van christelijke keizers. Als gevolg hiervan is zijn geloofwaardigheid enerzijds heftig aangevallen door christelijke schrijvers, maar anderzijds ook verdedigd alleen maar omdat zijn geschiedschrijving ertoe neigde om leidende figuren in de christelijke lobby in diskrediet te brengen. Zijn uiteindelijke bedoeling was verslag te doen van de ondergang van het Romeinse Rijk, vanuit het standpunt van de "heiden", en in deze poging behandelt hij de christenen op verschillende punten met enige vooringenomenheid. Zosimus is echter de enige niet-christelijke bron voor veel waarover hij verslag doet. Bovendien is zijn werk waardevol omdat het informatie uit nu verloren gegane geschiedwerken bewaart.

Fragment : hoogten en laagten (zie Appendix 2 - Romeinse keizers) ...

Νέρων τε καὶ οἱ μετ' αὐτὸν εἰς μοναρχίαν παρήεσαν,

Over Nero en zijn opvolgers die tot de keizerstroom zijn opgeklimmen

περὶ ὧν ἔκρινα μηδὲν παντάπασιν διελεθεῖν,

heb ik besloten überhaupt niets te vertellen,

ὥς ἂν μηδὲ ἐπ' ἔκμελέσι καὶ ἀλλοκότοις πράξεσιν αὐτῶν

opdat de pijnlijke herinnering aan hun goddeloze en monsterlijke verrichtingen

καταλείποιο μνήμη.

de geschiedkundige traditie niet zou blijven verpesten.

⁵ Οὐεσπασιανοῦ δὲ καὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ Τίτου

Vespasianus echter, en zijn zoon Titus,

τῇ ἀρχῇ μετριώτερον χρησαμένων,

hebben op meer gematigde wijze van hun macht gebruik gemaakt,

Δομιτιανὸς ὠμότητι καὶ ἀσελγείᾳ καὶ πλεονεξίᾳ πάντας ὑπεράρας

maar Domitianus overtrof dan weer al zijn voorgangers in wreedheid, losbandigheid en machtsmisbruik,

¹ "Zosimus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 25 feb 2015, 01:46 (UTC). 25 feb 2015, 01:46 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Zosimus&oldid=43441076>.

² "Anastasius I (keizer)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 nov 2014, 11:51 (UTC). 30 nov 2014, 11:51 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Anastasius_I_(keizer)&oldid=42589185>.

³ "Dexippus (historicus)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 22 jul 2015, 06:38 (UTC). 22 jul 2015, 06:38 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Dexippus_(historicus)&oldid=44576738>.

⁴ "Eunapius." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 25 feb 2015, 01:47 (UTC). 25 feb 2015, 01:47 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Eunapius&oldid=43441077>.

⁵ Wikipedia contributors. "Olympiodorus of Thebes." *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Wikipedia, The Free Encyclopedia, 21 Jun. 2015. Web. 25 Aug. 2015.

καὶ πεντεκαίδεκα τοὺς πάντας ἑνιαυτοὺς

en nadat hij in totaal vijftien jaren

τῷ πολιτεύματι λυμηνάμενος,

het Romeinse Rijk tot schande was geweest,

10 ἀναιρεθεὶς ὑπὸ Στεφάνου τῶν ἀπελευθέρων ἑνός·

werd hij uiteindelijk uit de weg geruimd door Stephanus, een van zijn vrijgelatenen;

ἔδοξε δίκας τῆς πονηρίας ἐκτίνειν.

de algemene overtuiging was dat dit de rechtmatige straf was voor zijn verdorvenheid.

Ἐντεῦθεν ἄνδρες ἀγαθοὶ τὴν ἡγεμονίαν παραλαβόντες,

Na hem namen bekwame mannen de alleenheerschappij over:

Νέρουας τε καὶ Τραϊανὸς καὶ μετὰ τοῦτον

Nerva, Trajanus en daarna

Ἀδριανὸς ὃ τε Εὐσεβῆς Ἀντωνῖνος καὶ

Adrianus, Antoninus Pius¹,

15 ἡ τῶν ἀδελφῶν συνωρίς Βῆρος καὶ Λούκιος,

en het broederpaar Verus en Lucius,

πολλὰ τῶν λελωβημένων ἠξίωσαν διορθώσεως,

die het de moeite waard vonden vele wantoestanden te saneren

καὶ οὐ μόνον ἄπερ εἶχον ἀπολωλεκότες οἱ πρὸ αὐτῶν ἀνεκτήσαντο,

en er in slaagden niet alleen gebiedsdelen die hun voorgangers waren kwijtgeraakt opnieuw te heroveren,

ἀλλὰ καὶ τινὰ τῶν οὐκ ὄντων προσέθεσαν.

maar ook bepaalde gebieden te annexeren die voordien niet tot het Rijk behoorden.

Κομμόδου δὲ τοῦ Μάρκου παιδὸς τὴν βασιλείαν παραλαβόντος,

Maar nadat Commodus, de zoon van Marcus (Aurelius), de volgende keizer was geworden,

καὶ οὐ τυραννίδι μόνον

raakte hij niet alleen verslaafd aan zijn eigen tirannie,

20 ἀλλὰ καὶ πράξεις ἐαυτὸν ἀλλοκότοις ἐκδόντος,

maar ging zich ook te buiten aan weezinwekkende handelingen.

εἶτα ὑπὸ Μαρκίας τῆς παλλακῆς ,

tot hij uiteindelijk door zijn maîtresse Marcia,

φρόνημα ἀνδρεῖον ἀνελομένης, ἀναιρεθέντος,

die hiermee een manhaftig waagstuk had ondernomen, werd uit de weg geruimd,

Περτίναξ ἄρχειν ἠρέθη.

en Pertinax werd gekozen om te regeren.

Τῶν δὲ περὶ τὴν αὐλὴν στρατιωτῶν

Maar omdat de soldaten van de paleiswacht

25 οὐκ ἐνεγκόντων αὐτοῦ τὴν περὶ τὴν στρατιωτικὴν ἄσκησιν τε

geen vrede konden nemen met zijn verharding van de legertucht

καὶ ἐπιστήμης ἀκρίβειαν,

en de efficiëntie van zijn vakkundige aanpak,

¹ "Antoninus Pius." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 18 mrt 2015, 21:29 (UTC). 18 mrt 2015, 21:29 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Antoninus_Pius&oldid=43646291>.

ἀλλὰ παρὰ τὸ καθῆκον αὐτὸν ἀνελόντων,

gingen zij aan het muiten en ruimden hem uit de weg.

μικροῦ μὲν ἢ Ῥώμη συνεταράχθη,

Het scheelde toen niet veel of Rome viel ten prooi aan anarchie

τοῦ περὶ τὴν φυλακὴν τῶν βασιλείων τεταγμένου στρατιωτικοῦ

omdat de pretoriaanse garde, die aangesteld was om het paleis te bewaken,

30 τὴν τοῦ καταστῆσαι μόναρχον ὑφαρπάσαντος ἐξουσίαν,

de bevoegdheid om een nieuwe keizer te kiezen en aan te stellen

παρελομένου τε βία τὴν γερουσίαν ταύτης τῆς κρίσεως·

met geweld van de senaat te af te nemen

ῶνίου δὲ τῆς ἀρχῆς προτεθείσης

Maar omdat de heerschappij toen als het ware te koop werd aangeboden,

Δίδιος Ἰουλιανὸς ὑπὸ τῆς γυναικὸς ἐπαρθείς,

gooide Didius Julianus¹, hiertoe aangemoedigd door zijn vrouw,

ἀνοία μᾶλλον ἢ γνώμη φρενήρει,

en meer uit dwaasheid dan uit beredeneerde visie,

35 χρήματα προτείνας ὠνεῖται τὴν βασιλείαν,

een grote som geld op tafel en kocht het keizerschap;

Θέαμα δούς ἰδεῖν ἅπασιν οἶον οὔπω πρότερον ἐθεάσαντο.

hij voerde voor heel het volk zulk spektakel op als ze voordien nooit eerder hadden aanschouwd.

PROCOPIUS² van Caesarea (Προκόπιος, ± 500 - ± 562) had het voorrecht generaal Belisarius³, de belangrijkste militaire leider van zijn tijd, te vergezellen in een aantal oorlogen van keizer JUSTINIANUS I⁴. Daardoor was hij deelnemer aan en ooggetuige van heel wat belangrijke gebeurtenissen in het eerste deel van de 6^e eeuw. Gecombineerd met zijn schrijf- en observatietalent maakte dit hem tot de voornaamste geschiedkundige van de 6^e eeuw, en volgens velen van de gehele late Oudheid. Tot zijn belangrijkste werken behoren zijn *‘Oorlogen van Justinianus’* en de *‘Gebouwen van Justinianus’*. Ongeveer 1000 jaar na zijn dood werd zijn niet voor publicatie bedoelde *‘Ἀνέκδοτα’* / *‘Geheime geschiedenis’* teruggevonden. In dit werk veegt hij de vloer aan met keizer Justinianus en vooral met zijn vrouw, keizerin Theodora⁵.

¹ "Didius Julianus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 22 sep 2014, 21:51 (UTC). 22 sep 2014, 21:51 <://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Didius_Julianus&oldid=42138289>.

² "Procopius." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 3 sep 2014, 03:22 (UTC). 3 sep 2014, 03:22 <://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Procopius&oldid=42015028>.

³ "Belisarius." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 aug 2014, 09:51 (UTC). 30 aug 2014, 09:51 <://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Belisarius&oldid=41973224>.

⁴ Justinianus I. (2015, januari 4). *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. Opgehaald 20:33, januari 4, 2015 van <://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Justinianus_I&oldid=42922842>.

⁵ "Theodora I." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 nov 2014, 11:52 (UTC). 30 nov 2014, 11:52 <://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Theodora_I&oldid=42589205>.

Fragment (uit de 'Geheime geschiedenis') : de perversiteiten van keizerin Theodora ...

Θεοδώρα δὲ ἐν τῷ βεβαίῳ

Theodora bezat een geest

τῆς ἀπανθρωπίας ἐνδεδεχέστατα ἐπεπήγει τὴν γνώμην.

die volledig vervuld was van een ingekankerde haat tegen haar medemensen.

Ἄλλω μὲν γὰρ ἀναπεισθεῖσα ἢ ἀναγκασθεῖσα

Niemand anders kon haar ooit overreden of dwingen

εἰργάζετο οὐδὲν πώποτε,

iets te doen,

5 αὐτὴ δὲ τὰ δόξαντα ἐπετέλει αὐθαδιαζομένη δυνάμει τῆ πάση,

maar ze voerde zelf, koppig en verbeter, haar plannen met inzet van al haar krachten uit.

οὐδενὸς ἐξαίτεῖσθαι τὸν παραπεπτωκότα τολμῶντος.

Niemand waagde het ook om clementie te vragen voor een ander die het bij haar verbrod had.

Οὐδὲ γὰρ χρόνου μῆκος, οὐ κολάσεως πλησμονή,

Het maakte haar niets uit of iets verjaard was of dat de straf inmiddels was voltrokken,

οὐχ ἰκετείας τις μηχανή, οὐ θανάτου ἀπειλή,

en evenmin welke smeebeden er werden geuit. Zelfs de dreiging van de dood,

ὅτι δὴ ἐξ οὐρανοῦ πεσεῖται τῷ παντὶ γένει ἐπίδοξος οὔσα,

die haar naar ieders verwachting toch vanuit de hemel te wachten stond,

10 καταθέσθαι αὐτὴν τι τῆς ὀργῆς ἔπειθε.

kon haar er niet toe brengen om haar toorn ook maar voor een deel te laten varen.

Καὶ συλλήβδην

Om kort te gaan:

Θεοδώραν τῷ προσκεκρουκότι καταλλαγεῖσαν οὐδεὶς ποτε εἶδεν

nooit heeft iemand gezien dat Theodora zich verzoende met een persoon die haar woede had gewekt,

οὐδὲ ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθέντι,

ook al had die al lang de wereld verlaten.

ἀλλὰ τοῦ τετελευτηκότος ὁ παῖς

De zoon van de dode

15 διαδεξάμενος τὸ τῆς βασιλίδος ἔχθος ὥσπερ ἄλλο τι τοῦ πατρὸς

erfde samen met diens andere bezittingen de wrok van de keizerin

ἕς τριγένειαν παρέπεμπεν.

en gaf die tot in de derde generatie door.

Ὅ γὰρ θυμὸς αὐτῆ

Haar wraakzucht

κινεῖσθαι μὲν εἰς ἀνθρώπων φθορὰν ἐτοιμότητος ἦν,

was een beproefd middel om mensen te vernietigen

ἕς δὲ τὸ λωφῆσαι ἀμήχανος.

en géén macht ter wereld kon die afzwakken.

20 Καὶ ἦν τῷ ἐπιστείλειε πρᾶξιν τινα ὁ βασιλεὺς οὐκ αὐτῆς γνώμη,

Wanneer de keizer iemand een opdracht had gegeven en zij was daarin niet gekend,

ἔς τοῦτο τύχης περιειστήκει τούτῳ δὴ τῷ ἀνθρώπῳ τὰ πράγματα,

veranderde de positie van zo'n man drastisch.

ὥστε οὐ πολλῷ ὕστερον

Hij werd al gauw

τῆς τε τιμῆς παραλυθῆναι ξὺν ὕβρει μεγάλη

oneervol ontslagen

καὶ ἀπολωλέναι θανάτῳ αἰσχίστῳ.

en stierf een zeer onwaardige dood.

25 [...] Ὑποψίας δὲ συμπεσοῦσης αὐτῇ ἐρωτολήπτῳ εἶναι

[.../...] Ooit werd Theodora ervan verdacht een verhouding te hebben

εἰς τῶν οἰκετῶν ἓνα, Ἀρεόβινδον ὄνομα,

met een lid van haar personeel, een zekere Ariobindus.

βάρβαρον μὲν γένος, εὐπρεπῆ δὲ καὶ νεανίαν,

Hij was dan wel een buitenlander, maar hij zag er goed uit en was nog jong,

ὄνπερ ταμίαν αὐτῇ καταστησαμένη ἐτύγχανεν,

zodat ze hem tot haar persoonlijke rentmeester had benoemd.

ἀπολύσασθαι βουλομένη τὸ ἔγκλημα,

Omdat ze de roddelpraatjes wilde ontzenuwen,

30 καίπερ, ὡς φασι, τοῦ ἀνθρώπου δαιμονίως ἐρῶσα,

ondanks het feit dat ze razend verliefd op hem was - tenminste als het waar is wat ze zeggen -

ἐν μὲν τῷ παρόντι

besloot ze hem bij voorbaat,

πικρότατα αὐτὸν ἀπ' οὐδεμιᾶς αἰτίας αἰκίζεσθαι ἔγνω,

meedogenloos te laten geselen terwijl hij geheel onschuldig was.,

τὸ δὲ λοιπὸν οὐδέν τι ἀμφ' αὐτῷ ἔγνωμεν,

Sindsdien hebben we niets meer van hem vernomen

οὐδέ τις αὐτὸν ἄχρι νῦν εἶδεν.

en niemand heeft hem nog teruggezien.

35 [...] Ἐτύγχανε δὲ ὑπὸ τοῦ κυήσασα τῶν ἐραστῶν,

[.../...] Het was Theodora overkomen dat ze zwanger raakte van één van haar minnaars.

ἠνίκα ἔτι ἐπὶ σκηνῆς ἦν,

in de tijd waarin zij nog op scène werkte,

τοῦ δὲ κακοῦ ὀψὲ τοῦ καιροῦ αἰσθομένη

Het was een misrekening waar ze te laat achter kwam

πάντα μὲν ἐς τὸ ἀμβλύσκειν, ὥσπερ εἰώθει, ἐποίει,

en ze probeerde eerst, zoals ze vaker had gedaan, van alles om de vrucht af te drijven,

ἄωρον δὲ ἀποκτινύναι τὸ βρέφος οὐδεμιᾶ μηχανῆ εἶχεν,

maar het lukte haar met geen mogelijkheid om het ongeboren kind te aborteren

40 ἐπεὶ οὐ πολλῷ ἀπελέλειπτο τοῦ ἀνθρωποειδὲς γένος γεγονέναι.

dat intussen al bijna een volgroeid menselijk wezen was geworden.

Διὸ δὴ ἐπεὶ οὐδὲν προὔχῳρει,

Aangezien het toch niets uithaalde,

τῆς πείρας ἀφεμένη τίκτειν ἠνάγκαστο.

staakte zij haar pogingen en moest ze wel haar kind baren.

Ὅρων δὲ αὐτὴν ὁ τοῦ τεχθέντος πατὴρ

Toen de vader van de baby zag

ἀπορουμένην τε καὶ ἀσχάλλουσαν, ὅτι μήτηρ γενομένη

dat ze wanhopig en nijdig was

omdat ze, nu ze moeder was geworden,

45 τῷ σώματι ὁμοίως ἐργάζεσθαι οὐκέτι ἂν δυνατὴ εἶη,

niet meer met haar lichaam als voorheen haar werk kon verrichten,

ἐπεὶ καὶ ἀληθῶς δὴ ὑπήσθετο ὡς διαχρήσεται τὸ παιδίον,

nam hij terecht aan

dat zij zich van de baby zou ontdoen.

ἀνείλετό τε καὶ Ἰωάννην ἐπονομάσας, ἐπεὶ ἄρσεν ἦν,

Daarom ontfermde hij zich erover en noemde hem 'Johannes', want het was een jongen.

ἐς τὴν Ἀραβίαν ἐς ἣνπερ ὠρμητο ἀπιὼν ὤχετο.

Vervolgens vertrok hij naar zijn reisdoel Arabië.

Ἐπεὶ δὲ αὐτὸς μὲν τελευτᾶν ἔμελλεν, Ἰωάννης δὲ ἤδη μειράκιον ἦν,

Pas toen de vader zijn levenseinde voelde naderen, kreeg Johannes, die op dat moment al een tiener was,

50 τὸν πάντα λόγον αὐτῷ ἀμφὶ τῇ μητρὶ ὁ πατὴρ ἔφρασε.

van hem het hele verhaal over zijn moeder te horen.

Καὶ ὅς ἅπαντα ἐπὶ τῷ πατρὶ ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθέντι

Na het overlijden van zijn vader

τὰ νόμιμα ποιήσας, χρόνῳ τινὶ ὕστερον ἐς Βυζάντιον ἦλθε

bewees hij hem de gebruikelijke laatste eer en vertrok even later naar Byzantium,

καὶ τοῖς παρὰ τὴν μητέρα τὰς εἰσόδους αἰεὶ ποιούμενοις

waar hij aan de bedienden die altijd de audiënties bij zijn moeder regelden

τὸ πρᾶγμα ἀγγέλλει. Οἱ δὲ οὐδὲν ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπείου τρόπου

zijn komst bekendmaakte.

Zonder te vermoeden dat zij op een andere manier dan een normaal mens

55 αὐτὴν λογιεῖσθαι ὑποτοπήσαντες

zou gaan reageren,

ἐπαγγέλλουσι τῇ μητρὶ ὅτι δὴ αὐτῆς Ἰωάννης ὁ υἱὸς ἦκοι.

meldden ze aan Theodora dat haar zoon Johannes was gearriveerd en om een audiëntie verzocht.

Δείσασα δὲ ἡ γυνὴ μὴ ἐς τὸν ἄνδρα ἔκπυστος ὁ λόγος γένηται,

Bang als ze was

dat haar man het verhaal te weten zou komen,

τὸν παῖδά οἱ ἐς ὅψιν ἐκέλευεν ἦκειν.

liet ze de jongen bij zich komen.

Ἐπεὶ τε εἶδε παραγενόμενον, τῶν οἰκείων τινὶ ἐνεχείρισεν,

Toen hij verscheen, sloeg zij een blik op hem, en liet hem verder over aan een van haar dienaren

60 ὧπερ αἰεὶ τὰ τοιαῦτα ἐπέχειν εἰώθει.

die wel vaker voor haar dit soort klussen opknapte.

Καὶ τρόπῳ μὲν ὅτῳ ὁ ταλαίπωρος ἐξ ἀνθρώπων ἠφάνισται

En hoe die arme jongen naar de andere wereld is geholpen

οὐκ ἔχω εἰπεῖν, οὐδεὶς δὲ αὐτὸν

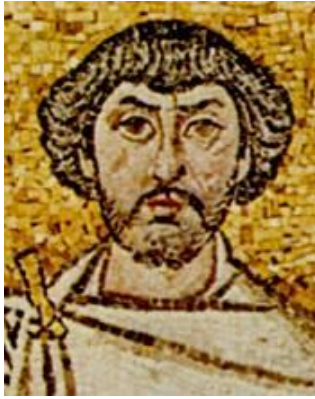
kan ik niet zeggen,

maar niemand heeft hem

ἄχρι δεῦρο ἰδεῖν οὐδὲ ἀπογενομένης τῆς βασιλίδος ἔσχε.

tot op heden teruggezien,

ook niet na het overlijden van de keizerin.

Het werk van Procopius over de regering van keizer Justinianus werd verder aangevuld door **AGATHIAS** van Myrina, en deze op zijn beurt door Menander Protector¹ (2^e helft van de 6^e eeuw).

Agathías² van Myrina³ (536 - 582, Ἀγαθίας, naar het beroep dat hij uitoefende meestal **Scholasticus** / Σχολαστικός d.i. *advocaat* bijgenaamd), was een Byzantijnse jurist, dichter en geschiedschrijver. Hij studeerde rechtsgeleerdheid in Alexandrië en oefende een eigen rechtspraktijk uit in Constantinopel tot aan zijn dood. Het meest is hij bekend om zijn verzameling epigrammen, waarop de bloemlezing met de titel *Anthologia Palatina*⁴ in grote mate is gebaseerd.

Agathias schreef ook een historisch werk over de regering van keizer Justinianus, bedoeld als vervolg op Procopius. Het werk bestrijkt de jaren tussen 552 en 558, en is tegelijk romantisch en poëtisch van toon.

Fragment: ooggetuige van een verwoestende aardbeving ...

Ἵπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον, θέρους ὥρα, ἔσεισε μέγα

Rond dezelfde tijd, in het zomerseizoen, deed zich een geweldige aardbeving voor,

ἔν τε Βυζαντίῳ καὶ πολλαχοῦ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς,

zowel in Byzantium zelf als op verschillende plaatsen in het Oost-Romeinse Rijk,

ὡς καὶ πόλεις συχνὰς, νησιωτικὰς τε καὶ ἠπειρώτιδας,

waardoor heel wat steden, op de eilanden zowel als op het vasteland

ἀθρόον ἀνατραπήναι, καὶ ἄρδην τοὺς οἰκήτορας διαφθεῖραι.

in één keer van de kaart geveegd werden, en de inwoners massaal om het leven kwamen.

5 Βηρυτὸς γοῦν ἢ καλλίστη,

Beiroet in elk geval, de prachtige stad,

τὸ Φοινίκων τέως ἐγκαλλώπισμα, τότε δὴ ἀπηγλαῖσθη ἅπασα,

tot dan toe de parel aan de kroon van Fenicië, verloor toen al haar pracht en praal,

καὶ κατέρριπτο τὰ κλεινὰ ἐκεῖνα

en de vermaarde

καὶ περιλάλητα τῆς οἰκοδομίας δειδάλματα,

en wereldberoemde pronkstukken van de bouwkunst aldaar werden dermate verwoest,

ὡς μηδὲν ὅτιοῦν σχεδὸν που λειφθῆναι,

dat er omzeggens nergens ook nog maar iets overeind bleef,

10 ἢ μόνα τῆς κατασκευῆς τὰ ἐδάφη.

tenzij enkel de vloeren van de gebouwen.

Πολὺς μὲν οὖν ὄμιλος

Een groot aantal mensen kwam daarbij om het leven,

¹ Wikipedia contributors. "Menander Protector." *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Wikipedia, The Free Encyclopedia, 26 May. 2015. Web. 7 Jul. 2015.

² "Agathias Scholastikos." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 30 aug 2014, 08:01 (UTC). 30 aug 2014, 08:01 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Agathias_Scholastikos&oldid=41969029>.

³ ... een stad in het noordelijke deel van de westkust van Klein-Azië

⁴ "Anthologia Palatina." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 26 jan 2014, 19:20 (UTC). 26 jan 2014, 19:20 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Anthologia_Palatina&oldid=40233398>.

ἰθαγενῶν τε καὶ ἐνδαπίων ἀνδρῶν ἀπολώλασιν,

zowel onder de oorspronkelijke bewoners als onder de inwijkelingen,

ὑποπεπιεσμένοι τῷ ἄχθει,

verpletterd onder het gewicht (van het puin),

πολλοὶ δὲ νέοι ἐπήλυδες

Vele jongelui uit afgelegen streken,

15 εὐπατρίδαι τε καὶ παιδείας ἄριστα ἔχοντες,

van goeden huize en met een uitstekende opleiding,

οἳ δὴ παρῆσαν τοὺς Ῥωμαίων ἀναλεξόμενοι νόμους.

die dáár verbleven om er de Romeinse wetgeving te bestuderen.

Τοῦτο γὰρ πάτριον τῇ πόλει καὶ ὡσπερ γέρας τι μέγιστον

Dit behoort immers tot het patrimonium van de stad, en het is als het ware een zeer groot voorrecht,

τὰ τοιάδε^α αὐτῇ ἀνεῖται διδασκαλεῖα.

dat er scholen van die aard zijn geopend.

Μετεσκευάσαντο τοιγαροῦν ἐν τῷ τότε οἱ τῶν νόμων ὑφηγηταὶ

In die periode evenwel waren de hoogleraren in de rechten verhuisd

20 ἐς Σιδῶνα τὴν πόλιν τὴν γείτονα,

naar de naburige stad Sidon,

καὶ ἐν τῇδε μετῆκτο τὰ φροντιστήρια,

en intussen werden in Beiroet de studiecetra aan hun lot overgelaten,

ἕως πάλιν ἡ Βηρυτὸς ἀνεδομήθη.

in afwachting dat de stad zou heropgebouwd worden.

Καὶ γέγονεν ἡκιστα μὲν ὅποια πρότερον ἦν,

En dat is ook gebeurd, maar allerm minst zoals het vroeger was

πλὴν ἀλλ' οὐχὶ ἐς ὅσον καὶ ἀγνοεῖσθαι ὡς ἐκείνη εἴη ἡ πάλαι.

maar nu ook weer niet in die mate dat men niet zou herkennen hoe het oude er uitzag.

25 Ἄλλ' οὗτος μὲν ὁ τῆς πόλεως ἀνοικισμὸς

Maar deze heropbouw van de stad

καὶ ἡ τῶν διδασκαλείων ἐπάνοδος

en de terugkeer van de scholen

χρόνῳ ὕστερον ἔμελλεν ἔσεσθαι.

zou een tijdje later plaatsvinden.

Τότε δὲ καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἀλεξανδρείᾳ,

Op dat moment echter werd ook in de grote stad Alexandria,

τῇ πρὸς τῷ Νείλῳ^α ἰδρυμένη ποταμῷ,

die gebouwd was aan de bedding van de Nijl,

30 (καὶ ταῦτα οὐκ εἰωθὸς σείεσθαι τὸ χωρίον)

(ook al was die streek normaal niet gevoelig voor aardbevingen)

συναίσθησίς τις τοῦ κλόνου ἔλαχίστη μὲν καὶ ἀφαιροτάτη

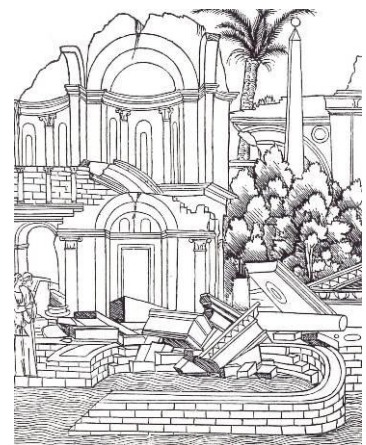
een soort beving waargenomen,

weliswaar heel onbeduidend en zwak,

καὶ οὐ πάμπαν ἀρίδηλος, γέγονε δὲ ὅμως.

en niet overal waarneembaar,

maar het gebeurde toch.

Ἄπαντες δὴ οὖν οἱ ἐπιχώριοι καὶ μάλιστα οἱ σφόδρα γεγηρακότες
Alle autochthone inwoners, en vooral de hoogbejaarden,

ἐν θαύματι μεγάλῳ τὸ ξυνενεχθὲν ἐποιοῦντο,
maakten het voorval tot onderwerp van hun verwonderde gesprekken,

35 ὡς οὕτω πρότερον γεγενημένον, ἔμενέν τε οἴκοι ὅστις οὐδεὶς,
omdat het zich nog nooit eerder had voorgedaan, en niemand bleef in huis,

ἀλλ' ἀνά τὰς λεωφόρους τὰ πλήθη ξυνέρρει,
maar in de brede lanen kwamen de menigten samengestroomd,

τῷ ἀπροσδοκῆτῳ δὴ που καὶ παραδόξῳ πέρα τοῦ μετρίου
ongetwijfeld door het onverwachte en uitermate ongewone verschijnsel

καταπεπληγμένοι.
totaal uit hun lood geslagen.

Ἐμοὶ δέ γε καὶ αὐτῷ (ἐτύγχανον γὰρ αὐτοῦ διατρίβων
Ook bij mij zelf (want toevallig verbleef ik daar

40 παιδείας ἔνεκα τῆς πρὸ τῶν νόμων)
omwille van de voorbereidende studies op de rechten)

δεδιέναι προσήει,
haalden angstige gevoelens de bovenhand,

καὶ ταῦτα ἐπὶ λίαν σμικρᾷ τῇ κινήσει,
omdat, ook al was de aardbeving daar uiterst klein,

λογιζομένῳ ὅτι δὴ αὐτοῖς αἱ οἰκοδομῖαι
ik toch de redenering maakte dat hun gebouwen

οὐκ ἰσχυραὶ οὐδὲ εὐρεῖαι τυγχάνουσιν οὔσαι,
eigenlijk niet sterk zijn, en ruim evenmin,

45 οὐδὲ οἶαι καὶ πρὸς βραχὺ ἀνασχέσθαι δονούμεναι,
en niet in staat om zelfs voor korte tijd weerstand te bieden tegen aardschokken,

ἀλλ' ἰσχναὶ ἄγαν καὶ ἀσθενεῖς - ἐφ' ἐνὶ⁷ γὰρ ὑφαίνονται λίθῳ.
neen, zij zijn veel te zwak en te slap - de muren zijn immers gemetseld met slechts één steendikte.

ἀλλὰ γὰρ καὶ ὅ, τι λόγιμον ἐν τῇ πόλει,
Alles immers wat enige geleerdheid bezat in de stad,

ἐδείκναι καὶ οἶδε, οὗ τί που, οἶμαι, τὸ ἤδη παρωχηκός,
ook die waren bang, misschien niet zozeer, denk ik, voor wat voorbij was,

ἀλλ' ὅτι αὐτοῖς
maar omdat zij de indruk hadden

50 καὶ ἐσαῦθις ταῦτ' οὗτο ξυμβήσεσθαι οὐκ ἀπὸ τρόπου ἐδόκει.
dat precies hetzelfde zich bij herhaling opnieuw kon voordoen.

Keizer **CONSTANTIJN VII** ¹ (*'PORPHYROGÉNNETOS'* ², 905 - 959) was eerder een geleerde dan een heerser. Hij liet veel staatszaken aan zijn veel ambitieuzere vrouw Helena Lekápena over en wijdde zich aan de studie van het roemrijke verleden. Hij schreef zelf een aantal uitstekende historische verhandelingen en stimuleerde allerlei intellectuele activiteiten in zijn hoofdstad Constantinopel. De organisatie van het Byzantijnse onderwijs had veel aan hem te danken. Hij schreef o.m. een interessant werkje over het protocol, de ceremonies en geplogenheden aan het Byzantijnse keizerlijke hof: een onschatbare bron van informatie. Misschien zijn meest waardevolle werk is een boek dat hij schreef ten behoeve van zijn eigen zoon, die hem zou opvolgens als Romanus II³, (Gr. *'Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν'* / *'Pros ton idion yón Rōmanón'*, beter bekend onder de Latijnse titel *'De Administrando Imperio'*⁴). Het werk was oorspronkelijk bedoeld als handboek voor de binnenlandse en buitenlandse politiek ten behoeve van zijn troonopvolger. Het bevat niet alleen raadgevingen over de goede werking van het multi-etnische rijk en over de manier waarop vijanden van buiten verslagen konden worden, maar het werd later belangrijk als historische bron over het wordingsproces van Europa. Zo beschrijft het bij vb. de aankomst van de Serviërs en de Kroaten in de Balkan in de loop van de 7^e eeuw.

Fragment 1 : de vroegste geschiedenis van Venetië ...

Ἰστέον, ὅτι ἡ Βενετία τὸ μὲν παλαιὸν
Je moet weten *Venetië* *lang geleden*
ἦν τόπος ἔρημος τις ἀοίκητος καὶ βαλτώδης,
onbewoonbaar *moerassig*
οἱ δὲ νῦν καλούμενοι Βενέτικοι ὑπῆρχον Φράγγοι
Venetianen *waren eerst* *"Franken"*
ἀπὸ Ἀκουῖλεϊας
Aquileia ⁵
καὶ ἀπὸ τῶν ἐτέρων τόπων τῆς Φραγγίας,
Longobardische Rijk ⁶
καὶ κατῶκουν εἰς τὴν ξηρὰν ἄντικρυ τῆς Βενετίας.
waren gaan wonen *vasteland* *tegenover*
Τοῦ δὲ Ἀττίλα, τοῦ βασιλέως τῶν Ἀβάρων, ἐλθόντος
Attila ¹ *van de Avaren* ²

¹ "Constantijn VII Porphyrogenetos." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 18 sep 2014, 11:15 (UTC). 18 sep 2014, 11:15<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Constantijn_VII_Porphirogenetos&oldid=42109208>.

² In het versterde hofceremonieel van het Byzantijnse Keizerrijk werd de eretitel "πορφυρογέννητος" / "in-purper-geboren" toegewezen aan elk eerste kind van een keizer dat geboren werd na de troonsbestijging van de vader, en wel uit de wettige keizerin, de echtgenote van de regerende keizer

³ "Romanos II." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 mrt 2013, 21:34 (UTC). 13 mrt 2013, 21:34 <//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Romanos_II&oldid=35835207>.

⁴ "De administrando imperio." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 15 mrt 2013, 16:54 (UTC). 15 mrt 2013, 16:54<//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=De_administrando_imperio&oldid=36112418>.

⁵ "Aquileia." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 apr 2014, 08:51 (UTC). 1 apr 2014, 08:51 <//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Aquileia&oldid=40927766>.

⁶ "Longobardische Rijk." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 31 aug 2014, 20:47 (UTC). 31 aug 2014, 20:47 <//nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Longobardische_Rijk&oldid=41993377>.

- καὶ πάσας τὰς Φραγγίας καταληϊσαμένου καὶ ἀφανίσαντος,
< leegplunderen < onder de voet lopen
- ἤρξαντο φεύγειν μὲν πάντες οἱ Φράγγοι ἀπὸ Ἀκουϊλεγίας
(ze) begonnen
- 10 καὶ ἀπὸ τῶν ἐτέρων τῆς Φραγγίας κάστρων,
(versterkte) steden
- ἔρχεσθαι δὲ πρὸς τὰς ἀοικήτους νήσους τῆς Βενετίας
(te) gaan onbewoonde
- καὶ ποιεῖν ἐκεῖσε καλύβια διὰ τὸν τοῦ βασιλέως Ἀττίλα φόβον.
schuilplaatsen
- Αὐτοῦ οὖν τοῦ βασιλέως Ἀττίλα ληϊσαμένου
< plunderen
- πάσαν τὴν χώραν τῆς ξηρᾶς
vasteland
- 15 καὶ μέχρι Ῥώμης καὶ Καλαβρίας ἐλθόντος
tot (in) Rome Calabrië³
- καὶ τὴν Βενετίαν μακρόθεν καταλιπόντος,
(heel) ver < achter zich laten
- ἄδειαν εὐρόντες οἱ προσπεφευγότες ἐν ταῖς νήσοις τῆς Βενετίας
veiligheid < erheen vluchten
- καὶ οἷον τὴν δειλίαν ἀποσεισάμενοι,
als het ware lafheid < van zich afwerpen
- ἄπαντες ἐβουλεύσαντο τοῦ κατοικήσαι ἐκεῖσε,
(na overleg) besluiten zich (te) vestigen dáár
- 20 ὅπερ καὶ ἐποίησαν, κατοικήσαντες ἐκεῖσε μέχρι τῆς σήμερον.
hetgeen < zich vestigen (de dag van) vandaag
- Μετὰ δὲ τὸ ἀναχωρῆσαι τὸν Ἀττίλαν,
vertrek(ken)
- μετὰ χρόνους πολλοὺς παρεγένετο πάλιν Πιπῖνος ὁ Ῥήξ
arriveerde Pepijn de Korte⁴ koning
- ὃς ἤρχε τότε τῆς τε Παπίας καὶ ἐτέρων ρηγάτων.
Pauselijke Staat⁵ koninkrijken
- [.../...] Τοῦ δὲ ρηγὸς Πιπίνου ἐλθόντος κατὰ τῶν Βενετικῶν
cf. reg-is tegen
- 25 μετὰ δυνάμεως καὶ λαοῦ πολλοῦ, παρεκάθισεν διὰ τῆς ξηρᾶς
legermacht volk "zich neerzetten" vasteland

¹ "Attila de Hun." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 10 dec 2014, 11:02 (UTC). 10 dec 2014, 11:02 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Attila_de_Hun&oldid=42712559>.

² "Avaren (Kaukasus)." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 okt 2013, 20:15 (UTC). 1 okt 2013, 20:15 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Avaren_(Kaukasus)&oldid=39087921>.

³ "Calabrië." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 23 dec 2014, 21:21 (UTC). 23 dec 2014, 21:21 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Calabri%C3%AB&oldid=42818466>.

⁴ "Pepijn de Korte." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 21 jan 2015, 12:23 (UTC). 21 jan 2015, 12:23 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Pepijn_de_Korte&oldid=43067582>.

⁵ "Kerkelijke Staat." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 22 jan 2015, 20:06 (UTC). 22 jan 2015, 20:06 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Kerkelijke_Staat&oldid=43084106>.

ἐκεῖθεν τοῦ περάματος τῶν νήσων τῆς Βενετίας

aan die kant vaargeul

εἰς τόπον λεγόμενον “Αείβολας”.

Οἱ οὖν Βενέτικοι ἰδόντες τὸν ῥῆγα

cf. reg-em

μετὰ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως κατ’αὐτῶν ἐπερχόμενον

legermacht tegen “opmarcherend”

30 καὶ μέλλοντα μετὰ τῶν ἵππων ἀποπλεῦσαι

“zinnens zijnde” uitvaren

πρὸς τὴν νῆσον τοῦ Μαδαμαύκου

Malamocco¹

(ἔστιν γὰρ αὕτη ἡ νῆσος πλησίον τῆς ξηρᾶς),

βάλλοντες κερατάρια, ἅπαν τὸ πέραμα ἐναπέφραξαν.

< plaatsen versperringspalen vaargeul (ze) hadden versperd

Εἰς ἀμηχανίαν οὖν ἐλθὼν ὁ τοῦ ῥηγὸς Πιπίνου λαὸς

moeilijke situatie (krijgs)volk

35 (οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν αὐτοὺς ἀλλαχοῦ περᾶσαι),

op een andere plaats over (te) varen

παρεκάθισαν αὐτοῖς διὰ τῆς ξηρᾶς μῆνας ἕξ,

(ze) belegerden maanden zes

πολεμοῦντες καθ’ ἐκάστην ἡμέραν μετ’αὐτῶν.

iedere

Καὶ οἱ μὲν Βενέτικοι εἰσήρχοντο εἰς τὰ πλοῖα αὐτῶν,

(ze) bemanden schepen

καὶ ἴσταντο ὀπισθεν τῶν παρ’αὐτῶν ῥιφέντων κεραταρίων,

gingen postvatten achter opgetrokken palissade

40 ὁ δὲ ῥῆξ Πιπῖνος ἴστατο μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ αἰγιαλῷ.

kust

Καὶ οἱ μὲν Βενέτικοι μετὰ τοξείας καὶ ῥιπταρίων ἐπολέμουν,

boogschutters werpgeschut

μὴ ἔωντες αὐτοὺς πρὸς τὴν νῆσον διαπερᾶσαι.

“(toe)latend” door (te) stoten

Ἀπορήσας οὖν ὁ ῥῆξ Πιπῖνος, εἶπεν πρὸς τοὺς Βενετικούς, ὅτι

ten einde raad

« Ὑπὸ τὴν ἐμὴν χεῖρα καὶ πρόνοιαν γίνεσθε,

onder gezag hoede

45 ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς ἐμῆς χώρας καὶ ἐξουσίας ἐστέ. »

aangezien territorium jurisdictie

¹ Wikipedia contributors. "Malamocco." *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Wikipedia, The Free Encyclopedia, 5 Jan. 2015. Web. 10 Feb. 2015.

Οἱ δὲ Βενέτικοι ἀντέλεγον αὐτῷ, ὅτι·

gaven als antwoord

« Ἡμεῖς δοῦλοι θέλομεν εἶναι τοῦ Βασιλέως τῶν Ῥωμαίων

onderdanen

Keizer

Byzantijnen

καὶ οὐχὶ σοῦ. »

niet

Fragment 2 : Split, een bijzondere stad ...

(Ἰστέον,) ὅτι τοῦ Ἀσπαλάθου κάστρον,

Je moet weten

Aspalathum > Split

“burcht”

ὄπερ “παλάτιον μικρόν” ἐρμηνεύεται,

paleis

wordt vertaald

ὁ βασιλεὺς Διοκλητιανὸς τοῦτο ἔκτισεν·

keizer

Diocletianus¹

heeft gebouwd

εἶχεν δὲ αὐτὸ ὡς ἴδιον οἶκον,

eigen

5 καὶ αὐλὴν οἰκοδομήσας ἐνδοθεν καὶ παλάτια,

hof

< laten bouwen

vanbinnen

apartementen

ἐξ ὧν τὰ πλείονα καθελύθησαν.

merendeel

verwoest is

Σώζεται δὲ μέχρι τοῦ νῦν ὀλίγα,

(er) blijft over

tot

ἐξ ὧν ἐστὶ τὸ ἐπισκοπεῖον τοῦ κάστρου

bisschopsverblijf

καὶ ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Δόμνου,

kerk

Heilige

Domnius²

10 ἐν ᾧ κατάκειται ὁ αὐτὸς ἅγιος Δόμνος,

begraven ligt

ὄπερ ἦν κοιτὼν τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Διοκλητιανοῦ.

slaapkamer

keizer

Diocletianus

Ὑποκάτω δὲ αὐτοῦ ὑπάρχουσιν εἰληματικαὶ καμάραι,

Beneden

zijn er (aanwezig)

ondergrondse

gewelven

αἵτινες ὑπῆρχον φυλακαί, ἐν αἷς

dewelke

dienden als

(gevangenis)cellen

τοὺς παρ’ αὐτοῦ βασανιζομένους ἁγίους ἐναπέκλειεν ἀπηνῶς.

“gefolterden”

“heiligen”³

liet opsluiten

ongenadig

15 (Ἰστέον,) ὅτι τὸ τεῖχος τοῦ τοιοῦτου κάστρου

Je moet weten

stadsmuur

¹ "Diocletianus." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 20 jan 2015, 19:09 (UTC). 20 jan 2015, 19:09 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Diocletianus&oldid=43061509>.

² "Domnius." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 mrt 2013, 22:29 (UTC). 14 mrt 2013, 22:29 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Domnius&oldid=35999084>.

³ "Martelaar." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 14 nov 2014, 18:33 (UTC). 14 nov 2014, 18:33 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Martelaar&oldid=42483451>.

οὔτε ἀπὸ βησσάλων ἐστὶν ἐκτισμένον, οὔτε ἀπὸ ἐγχορήγου,
bakstenen (op)gebouwd beton

ἀλλ' ἀπὸ λίθων τετραπεδίκων [.../...]
rechthoekige

οἵτινές εἰσιν συνηρμοσμένοι καὶ συνδεδεμένοι εἰς ἀλλήλους
dewelke samengevoegd verbonden
μετὰ σιδήρων ἐν μολύβδῳ ἐγχυλιασμένων.
ijzeren krammen lood ingebed

20 Ἴστανται δὲ εἰς τὸ τοιοῦτον κάστρον καὶ κίοι πυκνοί,
Er staan zuilen dicht op elkaar

ἔχοντες ἐπάνω κοσμήτας,
bovenaan versierde kapitelen

ἐν οἷς ἔμελλεν ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Διοκλητιανὸς
waarop van plan was

εἰληματικὰς ἔγεῖραι καμάρας, καὶ σκεπάσαι τὸ κάστρον ὅλον
de

καὶ ποιῆσαι τὰ παλάτια αὐτοῦ
laten bouwen paleisalen

25 καὶ πάντα τὰ οἰκήματα τοῦ κάστρου ἐπάνω τῶν εἰλημάτων ἐκείνων
woonvertrekken

διώροφα καὶ τριώροφα,
met twee verdiepingen met drie verdiepingen

ὥστε καὶ ὀλίγον ἐκ τοῦ αὐτοῦ κάστρου ἐσκέπασεν.
zodat heeft kunnen afwerken

Τοῦ δὲ τοιοῦτου κάστρου τὸ τεῖχος οὔτε περίπατον ἔχει
ringmuur rondgang

οὔτε προμαχῶνας ἀλλὰ τοίχους μόνους ὑψηλοὺς
bolwerken muren hoge

30 καὶ τοξικὰς φωταγωγούς.
schietsgaten (voor de verlichting)

ANNA KOMNENE¹ (Gr. Ἄννα Κομνηνή, 1083 - 1153) was een Byzantijnse prinses die de *'Alexiade'* schreef, een sterk persoonlijk gekleurde biografie van haar vader keizer ALEXIOS I KOMNENOS². Met dit werk mag zij terecht beschouwd worden als de eerste vrouwelijke geschiedschrijver. Kenners beschouwen Anna's werk als een van de best geschreven boeken van de Middeleeuwen. Het is een waardevol getuigenis, omdat zij niet alleen persoonlijk betrokken was bij de gebeurtenissen die zij beschrijft, maar ook kon beschikken over diplomatieke correspondentie, militaire rapporten en andere documenten uit het keizerlijk archief. Het boek geeft blijk van een scherp inzicht in de politieke en militaire verwickelingen die de jaren rond 1100 tot een keerpunt in de Byzantijnse geschiedenis hebben gemaakt. Overigens is Anna's oordeel over de westerse kruisvaarders vernietigend: zij hebben zich in het Byzantijnse Rijk gedragen als een horde ongemanierde barbaren, die zij er terecht van verdacht meer geïnteresseerd te zijn in de rijkdommen van Constantinopel dan in de 'bevrijding' van Jeruzalem.

Fragment 1 (uit boek X) : een duivels wapen en ... een al te strijdlustige priester ...

Op dit punt in mijn verhaal aangekomen zou ik een woord van waardering willen uitspreken voor het moedige optreden van Marianos³. Hij vroeg de commandant van de vloot, die tegelijk zijn vader was, om de lichtere boten en voer daarmee recht op dat schip af. Hij kwam langszij ter hoogte van de voorsteven en probeerde aan boord te komen. Onmiddellijk renden de soldaten met z'n allen naar de voorsteven: ze zagen dat hij tot de tanden gewapend was. Maar Marianos riep de Latijnen in hun eigen taal toe dat ze niets te vrezen hadden en niet de strijd moesten aanbinden met hun geloofsgenoten. Op dat moment schoot een van de Latijnen met zijn kruisboog een pijl in zijn helm. De kruisboog is een boog die alleen de barbaren gebruiken: de Grieken kennen hem niet. Hij wordt niet gespannen doordat men met de rechterhand de pees naar zich toe trekt en met de linkerhand de boog van zich afduwt: wie dit langeafstandswapen, zoals men het zou kunnen noemen, wil spannen, moet achter-overliggend beide voeten tegen de kromming van de boog aan duwen en met beide handen de pees krachtig naar zich toetrekken. In het midden van de pees bevindt zich een halfcilindervormige buis die met de pees is verbonden en ongeveer even langs is als een flinke pijl. De buis loopt van de pees tot precies naar het midden van de kromming van de boog. Uit die buis kan van alles afgeschoten worden. Zo legt men er projectielen in die heel kort en dik zijn en aan de voorkant zijn voorzien van een zwaar stuk ijzer. Ze zijn heel doeltreffend. Wanneer men de pees loslaat en deze de projectielen op volle kracht wegschiet, stuiten die projectielen niet af op het voorwerp dat ze getroffen hebben, maar gaan ze dwars door een schild en een borstpantser heen en komen ze er aan de andere kant weer uit. Dat heeft te maken met het feit dat die projectielen met zoveel kracht afgeschoten worden. Zo'n projectiel gaat zelfs dwars door een bronzen standbeeld heen, en wanneer het de muur heeft geraakt van een grote vesting, steekt de punt van het projectiel er aan de binnenkant uit of is het hele projectiel in de muur verdwenen en kan men het niet meer zien. Dat is nu een kruisboog, het is een waarlijk duivels wapen. Wie zo ongelukkig is erdoor geraakt te worden, is dood voordat hij er erg in heeft, hij wordt zo hard geraakt dat hij het niet eens merkt. Het projectiel uit die kruisboog raakte dus zijn helm, aan de bovenkant, en ging dwars door de helm heen, echter zonder dat het haar van Marianos geraakt werd. De Voorzienigheid voorkwam dat. Zelf schoot hij onmiddellijk een pijl af op de graaf. Hij raakte hem in zijn arm. De pijl ging dwars door zijn schild en de schubben van zijn

¹ "Anna Komnene." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 6 mrt 2013, 22:35 (UTC). 6 mrt 2013, 22:35 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Anna_Komnene&oldid=35438563>.

² "Komnenen." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 31 okt 2014, 10:52 (UTC). 31 okt 2014, 10:52 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Komnenen&oldid=42382673>.

³ Anna bedoelt haar jonge neef Mariános Maurokatákolon. Deze was de zoon van een zus van haar echtgenoot Nikephoros Bryennios, cf. infra blz. 277.

30 borstplantser en schampte zijn zijde. Een of andere latijnse priester die daar op dat moment bij de twaalf mannen stond die het gewapend escorte van de graaf vormden, zag het vanaf zijn positie op de voorplecht gebeuren en schoot een regen van pijlen op Marianos af. Maar Marianos wist van geen wijken, hij vocht als een bezetene en spoorde zijn manschappen aan hetzelfde te doen. Tot drie keer toe moesten de soldaten rond de Latijnse priester zich door anderen laten aflossen omdat zij gewond en uitgeput waren geraakt. De priester zelf bleef echter onver-
35 vaard op zijn post, hoewel hij vele verwondingen had opgelopen en helemaal onder het bloed zat: zijn eigen bloed. Het gedrag van die priester heeft te maken met het feit dat de Latijnen er op het punt van personen die tot priester zijn gewijd, andere opvattingen op nahouden dan wij. Wij houden ons aan de kerkelijke en wettelijke regels en aan het Evangelie: "Raak niet aan, smaak niet, roer niet aan, want u bent gewijd". De barbaarse Latijn dient echter eerst de sacramenten toe en neemt op hetzelfde moment zijn schild in zijn linkerhand en zijn lans in
40 zijn rechterhand: hij deelt het lichaam van Christus en het bloed van Christus uit en tegelijk straalt er moord en doodslag uit zijn ogen en is hij, naar het woord van koning David in een van zijn psalmen, "een man die bloed vergiet". Zo is dat barbare volk: even devoot als oorlogszuchtig. Ook die man was eerder uit op slachtoffers dan op het toedienen van het zoenoffer ...

Fragment 2 (uit boek XIV) : Anna over zichzelf als historica ...

Ἄλλ' ἴσως τις ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος

Maar wellicht zou iemand die tot dit punt in mijn verhaal is gevorderd

καὶ ἐντυγχάνων τῷ συγγράμματι

en toevallig deze passage leest,

δεδεκασμένην εἶποι τῇ φύσει τὴν γλῶτταν.

kunnen opmerken dat ik wegens mijn afkomst geen objectieve taal kan spreken.

Ἐγὼ δὲ οὐ μὰ τοὺς τοῦ βασιλέως

Ik zweer echter bij de gevaren die de keizer

5 ὑπὲρ τῆς τῶν Ῥωμαίων εὐδαιμονίας κινδύνους,

omwille van het welzijn van het Romeinse volk heeft getrotseerd,

οὐ μὰ τὰ τοῦ πατρὸς ἀθλήματα καὶ τὰς συμφοράς,

en bij de inspanningen en beproevingen

ἄς ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν ἐπεπόνθει,

die hij omwille van de christenen heeft doorstaan,

οὐκ ἔγωγε χαριζομένη τῷ μῶ πατρὶ τὰ τοιαῦτα καὶ λέγω καὶ γράφω.

dat ik zoiets niet zeg en schrijf om mijn vader een gunst te bewijzen.

Ἥ γε καὶ ὄπη τὸν πατέρα σφαλλόμενον ἴδοιμι,

Veeleer is het zo dat telkens wanneer ik constateer dat mijn vader fouten heeft gemaakt,

10 ἄντικρυς καὶ παραβαίνω τὸν νόμον τὸν φυσικὸν

ik de gedragscode van de bloedverwantschap juist niet in acht neem,

καὶ τῆς ἀληθείας ἐξέχομαι φίλον μὲν καὶ τοῦτον ἡγουμένη,

maar mij strikt aan de waarheid houd. Mijn vader is mij weliswaar zeer dierbaar,

φίλτεραν δὲ ἀλήθειαν ἔχουσα·

maar nog dierbaarder is mij de waarheid.

ἀμφοῖν γὰρ ὄντιον φίλοι, ὥς πού τις ἔφη φιλόσοφος,

Want wanneer beiden iemand dierbaar zijn, zo heeft een filosoof eens opgemerkt,

κράτιστον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν.

dan is het beste te kiezen voor de waarheid.

15 Ἀλλὰ τοῖς πράγμασιν αὐτοῖς ἐπακολουθοῦσα

Maar ik houd mij aan de zuivere feiten,

καὶ μήτε προστιθεμένη παρ' ἑμαυτῆς

en het is zonder uit mezelf iets aan de gebeurtenissen toe te voegen

μήτε ὑφαιροῦσα τὰ ξυμπεσόντα καὶ λέγω καὶ γράφω.

of er iets van weg te laten als ik iets zeg én neerschrijf.

Καὶ ἐγγύθεν ὁ ἔλεγχος·

Ik hoef ook niet ver te zoeken:

οὐ γὰρ εἰς μυριοστὸν ἔτος ἀνάγω τὸ σύγγραμμα,

ik schrijf namelijk niet over feiten die duizenden jaren geleden gebeurd zijn.

20 ἄλλ' εἰσὶν οἵτινες εἰς τὴν τήμερον περιόντες

Tot op de dag van vandaag zijn er nog mensen in leven

καὶ τὸν πατέρα τὸν ἐμὸν ἐγνωκότες

die mijn vader hebben gekend

καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἀφηγοῦμενοι,

en nog over zijn daden kunnen vertellen.

ἀφ' ὧν καὶ οὐκ ὀλίγα τῆς ἱστορίας ἐνταυθοῖ συνηράνιστο

van hen heb ik bij mijn onderzoek ook in niet geringe mate profijt gehad:

ἄλλων ἄλλο τι διηγουμένων καὶ μεμνημένων ὧν ἕκαστος ἔτυχε

de een wist dit te vertellen, de ander dát, en ze vertelden het zoals eenieder het zich herinnerde,

25 καὶ πάντων ὁμοφωνοῦντων.

en ze stemden allemaal met elkaar overeen.

Τὰ μὲν γὰρ πλείω ἡμεῖς συνῆμεν τῷ πατρὶ

Meestal was ik ook persoonlijk aanwezig bij wat mijn vader deed

καὶ τῆς μητρὸς συνειπόμεθα.

en bevond ik mij in het gezelschap van mijn moeder.

Οὐ γὰρ ἦν τὸ ἡμέτερον τοιοῦτον

Mijn leven was namelijk niet van die aard,

οἷον οἰκουρικὸν

dat ik het heb doorgebracht als huismus,

30 καὶ ὑπὸ σκιὰν καὶ τρυφήν τρεφόμενον

in de luwte en grootgebracht in weelde en overdaad.

[.../...] Ἄ δὲ συνειλόχουν τῆς ἱστορίας, - ἴστω θεός,

[.../...] Wat ik aan materiaal voor mijn onderzoek heb verzameld, heb ik – God is mijn getuige,

ἴστω ἢ ὑπερκόσμιος μήτηρ αὐτοῦ καὶ ἐμὴ δεσπότις -

en zijn Moeder in de hemel, mijn Meesteres –

ἀπὸ τινων^α συνελεξάμην συγγραμμάτων

ontleend aan een aantal op schrift gestelde herinneringen,

ἀχρείων καὶ ἀσπούδων παντάπασιν

zeer bescheiden en onopgesmukt in ieder opzicht,

35 καὶ γερόντων ἀνθρώπων στατρευσαμένων κατ' ἐκεῖνο καιροῦ,

en aan mondelinge getuigenissen van bejaarde mannen die in het leger hebben gediend in de tijd

καθ' ὃν οὐμὸς πατὴρ τῶν σκήπτρων Ῥωμαίων ἐπέλιπτο,

toen mijn vader de scepter zwaaide over het Byzantijnse rijk,

χρησαμένων δὲ συμφοραῖς

en die later onder de druk van hun beproevingen

καὶ μετασηματισθέντων ἀπὸ τῆς κοσμικῆς τυρβῆς

de wereld met al zijn tumult de rug hebben toegekeerd

εἰς τὴν τῶν μοναχῶν γαληνιαίαν κατάστασιν.

en hebben gekozen voor de rust van het kloosterleven.

40 Τὰ γὰρ εἰς χεῖρας ἐμὰς ἐμπεισόντα συγγράμματα

De geschriften waarop ik de hand heb kunnen leggen,

ἀπλᾶ μὲν ἦσαν τὴν φράσιν

waren in eenvoudige stijl geschreven,

καὶ ἀπερίεργα καὶ τῆς ἀληθείας ἐχόμενα

zonder enige vorm van polijsting. Ze hielden zich aan de waarheid

καὶ οὐδέν τι κομψὸν ἐπιδεδειγμένα

en waren niet gekenmerkt door opsmuk

οὐδὲ ῥητορικὸν ὄγκον ἐπισυρόμενα.

En evenmin door retorische opgeblazenheid.

45 Τὰ δὲ παρὰ τῶν γεραιτέρων ἐκδιηγούμενα τῆς αὐτῆς ἦσαν

Wat de oude soldaten mij mondeling meedeelden,

καὶ λέξεως καὶ διανοίας τῶν συγγραμμάτων ἐχόμενα·

was naar vorm en inhoud vergelijkbaar met het schriftelijke materiaal.

καὶ ἐτεκμηράμην ἐξ αὐτῶν τὴν τῆς ἱστορίας ἀλήθειαν

Met behulp van die bronnen kon ik vaststellen hoe het gesteld was met het waarheidsgehalte van mijn onderzoek:

συμβάλλουσα καὶ παρεξετάζουσα τὰ παρ' ἐμαυτῆς ἱστορούμενα

ik heb mijn eigen bevindingen vergeleken met en getoetst aan

πρὸς τὰ παρ' ἐκείνων λεγόμενα,

de verhalen die zij vertelden,

50 καὶ τὰ παρ' ἐκείνων πρὸς τὰ παρ' ἐμαυτῆς,

en omgekeerd wat zij vertelden vergeleken met en getoets aan wat ik zelf vaak had gehoord

ἄπερ αὐτὴ ἐξ αὐτοῦ τε τούμοῦ πατρὸς

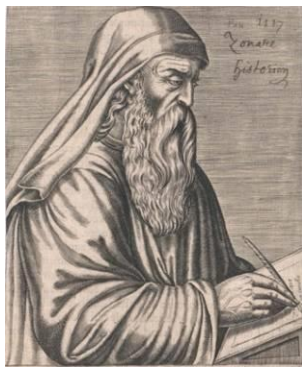
van mijn vader persoonlijk

καὶ τῶν πρὸς πατρὸς καὶ μητρὸς ἐμοὶ θείων.

en van de broers van mijn vader en mijn moeder.

Ἄφ' ὧν ἀπάντων τὸ τῆς ἀληθείας ἅπαν σῶμα συνεξυφαίνεται.

Dat zijn, alles bij elkaar, de bestanddelen die het totale weefsel van de waarheid van dit boek vormen.

Een heel ander geluid is te horen bij Anna's tijdgenoot **Joannes ZONARÁS** (Gr.: Ιωάννης Ζωναράς), een Byzantijnse jurist, theoloog en

kroniekschrijver die leefde van het eind van de 11^e tot het midden van de 12^e eeuw. Onder keizer ALEXIOS I KOMNENOS was hij commandant van de keizerlijke lijfwacht en eerste secretaris van de keizerlijke kanselarij. Na de dood van Alexios en de troonsbestijging van diens zoon JOHANNES II KOMNENOS¹ trok hij zich terug in een afgelegen klooster waar hij de rest van zijn leven doorbracht met het schrijven van boeken. Hij schreef verschillende werken over theologische onderwerpen, maar zijn *magnum opus* is een historisch compendium, “*Επιτομή Ἱστοριῶν*” / “*Epitome Historiarum*”, dat qua vorm en inhoud veruit de meest andere Byzantijnse kronieken overstijgt, en vaak werd geraadpleegd tijdens de middeleeuwen. Het is een kroniek van het ontstaan van de wereld tot de troonsbestijging van Johannes II (1118). Voor het eerste deel is Zonarás schatplichtig aan het werk van FLAVIUS JOSEPHUS², voor de Romeinse geschiedenis tot het begin van de 3^e eeuw volgt hij over het algemeen het werk van DIO CASSIUS³. Vooral dit gedeelte heeft voor historici een toegevoegde waarde doordat het uittreksels uit de verloren boeken van Cassius Dio bevat. Het gewichtigste deel is gewijd aan de regering van Alexios I, die hij herhaaldelijk van nepotisme⁴ beschuldigt.

Fragment: intriges in de keizerlijke familie ... wie wordt de nieuwe keizer?

Πρὸς δὲ τὴν κοινωνὸν τοῦ βίου ὁ βασιλεὺς οὗτος

Aanvankelijk stond deze keizer tegenover zijn levensgezellin vrij neutraal:

οὐτ’ ἀποστρόφως εἶχε τὸ πρότερον

hij had wel niet echt een hekel aan haar,

οὔτε λίαν ἐκείνη προσέκειτο,

maar was ook niet overdreven gepassioneerd van haar.

ἀφροδισίων δ’ ἠττώμενος οὐ πάνυ τὰ ἐς εὐνήν ἐτύγχανε δίκαιος,

Hij had een zwak voor seksuele avontuurtjes, en nam het met zijn huwelijksvrouw eigenlijk niet al te ernstig,

5 ὄθεν καὶ βέλεσιν ἢ Αὐγούστα ζηλοτυπίας ἐβέβλητο.

en daarom ook had de keizerin hem bestookt met de pijlen van haar jaloezies.

Ἐπεὶ δ’ ὁ χρόνος προήκων τῷ αὐτοκράτορι

Met het vorderen van de jaren werd bij de keizer

τὰ πυρφόρα βέλη τοῦ ἔρωτος ἡμβλυνε,

de behoefte aan de vurige pijlen der liefde steeds minder fel,

τότε πρὸς τὴν Αὐγούσταν τρέψας τὸν ἔρωτα

en sindsdien richtte hij zijn aandacht meer naar de keizerin.

ὄλος ἦν τῆς πρὸς τὴν ἐκείνην στοργῆς

Hij raakte zelfs zo geheel op haar gesteld,

10 καὶ ἠθέλεν εἶναι σχεδὸν αὐτῆς ἀδιάσπαστος.

dat hij haar zowat heel de tijd onafscheidelijk in zijn buurt wilde hebben.

Τοιαύτη μὲν οὖν τῆ βασιλίσση ἐσύστερον ἢ διάθεσις,

Zo was dan in het vervolg de positie van de keizerin,

καὶ μεγάλα τότε ἡδύνατο,

¹ "Johannes II Komnenos." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 1 sep 2015, 11:42 (UTC). 1 sep 2015, 11:42 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Johannes_II_Komnenos&oldid=44813929>.

² Cf. supra blz. 133.

³ Cf. supra blz. 216.

⁴ "Nepotisme." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 20 feb 2016, 16:27 (UTC). 20 feb 2016, 16:27 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Nepotisme&oldid=46066763>.

en wat belangrijke aangelegenheden betreft had zij géén noemenswaardige invloed,

καὶ εἶχεν οὕτω μέχῃς ἔρρωτο τὸ σῶμα τῷ βασιλεῖ.

en dat bleef zo, zolang de keizer lichamelijk gezond bleef.

Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος τοὺς πόδας ἤλγει καὶ τὰς βάσεις ἐβέβλαπτο

Vanaf het moment waarop hij, gekweld door jicht, niet goed meer kon lopen,.

15 καὶ περὶ τὰ ἄρθρα τούτῳ μοχθηρᾶς ὕλης συνερρυήκεσαν ρεύματα,

en zijn gewrichten zozeer doordrenkt waren geraakt van allerlei vochten van kwaadaardige materie

καὶ ἦν ἐντεῦθεν κλινοπετῆς, κατῆρχεν ἡ βασιλισσὶς,

dat hij er door aan zijn bed was gekluisterd, nam de keizerin de regering van hem over,

καὶ τῷ ταύτης ἦν ὡς ἐπίπαν τιθέμενος ὁ αὐτοκράτωρ θελήματι,

en in de regel sloot hij zich bij haar beslissingen aan.

καὶ πᾶσα ἡ ἐξουσία καὶ ἡ τῆς Βασιλείας διοίκησις

Zo kreeg zij in feite alle macht en het bestuur over het Rijk in handen,

ἀνατεθῆναι αὐτῇ μετὰ παρέλευσιν τοῦ ἀνδρὸς μεμελέτητο,

en dit heeft haar op de gedachte gebracht om, na het overlijden van haar man,

20 ὡς καὶ τὸν υἱὸν καὶ βασιλέα ὑποκεῖσθαι αὐτῇ.

ook zijn zoon als nieuwe keizer aan haar wil te onderwerpen.

Τῷ δὲ τὸ σκέμμα οὐκ ἀνεκτὸν, ἐς ἀνδρας ἤδη τελοῦντι

Voor deze was dit opzet echter onaanvaardbaar.

Hij was reeds een volwassen man,

καὶ γυναικὶ πρὸ πολλοῦ συναφθέντι

sinds lang getrouwd ook,

- τοῦ ἔθνους τῶν Οὐγγρων τοῦ ἀρχηγοῦ θυγατρὶ -

- met een dochter van de Hongaarse¹ koning -

καὶ παίδων γεγονότι πατρί.

en vader van verschillende kinderen.

25 Ἐδεδοίκει γὰρ περὶ τῆ ἀρχῆς καὶ περὶ αὐτῆς τῆ ζωῆς,

Hij was immers bang geworden voor zijn eigen erfopvolging en zelfs voor zijn leven,

ὁρῶν τὴν μητέρα πολλήν¹

toen hij merkte dat zijn moeder

περὶ τὴν πρεσβυτέραν τῶν θυγατέρων ἐνδεικνυμένην σχέσιν

een duidelijke voorkeur voor haar oudste dochter aan de dag begon te leggen,

καὶ περὶ τὸν ἐπ' αὐτῆς κηδεστὴν τὸν Βρυέννιον.

net als voor haar schoonzoon Bryennios²

Ἵθ' ἔθεν μετήει τὸ συγγενές,

Om die reden deed hij een beroep op zijn hele entourage, niet enkel op zijn bloedverwanten,

30 ἀλλὰ μέντοι καὶ ξύμπαντες, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν

maar ook op alle mogelijke andere personen,

πρὸς ἕκαστον λαθραίως ἀποκλαιόμενος

en deed bij iedereen heimelijk zijn beklag.

¹ "Ladislav I van Hongarije." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 29 jan 2014, 15:58 (UTC). 29 jan 2014, 15:58 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Ladislav_I_van_Hongarije&oldid=40268094>. De dochter in kwestie is Piroška, die na haar huwelijk met Johannes Komnenos de Byzantijnse naam 'Irene' aannam. Uit dit huwelijk werden acht kinderen geboren, van wie de jongste, Manuel, keizer werd.

² Wikipedia contributors. "Nikephoros Bryennios the Younger." *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Wikipedia, The Free Encyclopedia, 22 Feb. 2016. Web. 30 Apr. 2016.

ἀνεμίμνησκε τῶν ὄρκων τοὺς ἄνδρας,

Hij herinnerde deze mannen aan hun eed van trouw,

οὓς οἱ πλείονες αὐτῶν ἦσαν ὁμωμοκότες, ὡς οὐχ ἕτερον ἂν

die de meesten van hen hadden gezworen, dat ze na de dood van zijn vader nooit

παρὰ τοῦτον μετὰ τὸν πατέρα δέξαιτο αὐτοκράτορα.

een andere keizer dan hem zouden aanvaarden.

35

Οἱ δ' αὐτὸν ἐπεθάρρυνον,

Zij stelden hem gerust,

καὶ ἐπαρῆξαι οἱ καιροῦ καλοῦντος προθυμότατα ἐπηγγέλλοντο,

en beloofden dat zij hem, wanneer het ogenblik aanbrak, met de grootst mogelijke geestdrift zouden bijstaan:

ὄρκους ἐμπεδοῦντες τὰς ὑποσχέσεις.

en deze beloften bevestigden zij onder ede.

Ταῦτα δὲ τὴν βασιλίδα οὐκ ἐλελήθεισαν,

Een en ander was de keizerin niet ontgaan,

δί' ἃ καὶ προσώχθισε τῷ υἱῷ,

met het gevolg dat zij boos raakte op haar zoon,

40

ἐντεῦθεν παντὶ που καθάπαξ προσίεναι οἱ ἀπείρητο,

hem voor eens en altijd verbood om nog met andere personen om te gaan

καὶ πάντοθεν σκοποῖ τε καὶ κατοπτῆρες ἦσαν αὐτοῦ.

en hem overal liet schaduwen door haar spionnen.

Ὅ δὲ καὶ οὕτως οὐκ ἐπαύετο

Hij trok zich daar echter niets van aan en ging gewoon door

πρὸς ἑαυτὸν σχεδὸν τοὺς σύμπαντας ἐφελκόμενος,

met het ronselen van al zijn medestanders,

τοὺς μὲν δι' ἑαυτοῦ, τοὺς δὲ διὰ τῶν προσκειμένων αὐτῷ.

sommigen uit eigen beweging, anderen door bemiddeling van zijn handlangers.

45

Προσέκειτο δ' αὐτῷ καὶ τῶν ἀδελφῶν ὁ νεώτερος·

Zijn jongste broer koos zijn kant;

θάτερος δέ γε, δηλαδὴ ὁ Ἀνδρόνικος,

de andere echter, Andrónicus uiteraard,

τῷ συγγόνῳ καὶ βασιλεῖ ἠναντίωτο.

koos partij tegen zijn broer en tegen de keizer.

Zonarás' historische arbeid werd later, voor de jaren tussen 1118 tot 1207, voortgezet door **Niketas AKOMINATOS** (1155 - 1217), naar zijn geboorteplaats meestal 'CHONIÁTES' genoemd. Als telg van een rijke familie uit het binnenland van Klein-Azië werd samen hij met zijn oudere broer Michael naar Constantinopel gestuurd om daar een uitstekende opleiding te krijgen. Beide broers maakten vervolgens carrière in dienst van de keizerlijke administratie. Na de verovering van Constantinopel in 1204 door de "Latijnse" ("Frankische") kruisridders van de Vierde Kruistocht¹, vluchtte Niketas, net als veel anderen naar Nicea², naar het hof van keizer THEODOROS I LASCARIS³, waar hij in 21 delen de recente geschiedenis van het Byzantijnse Rijk optekende, de "Χρονική Διήγησις" / "Chronikè diégesis". Voor de noodlottige verovering en plundering van Constantinopel in 1204 vormt zijn werk een belangrijk ooggetuigenverslag. Ter attentie van de lezer dient er wel te worden op gewezen hoe de verontwaardiging en de walging de auteur drijft naar een exuberante wordeuze en "epische" breedvoerigheid ...

Fragment: de Westerlingen gedragen zich als bloeddorstige beesten ...

Τί δ' ἂν πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξαιμι

Wat zou ik het eerst moeten vertellen, wat daarna en wat als laatste,

τῶν τηνικαῦτα τολμωμένων παρὰ τῶν παλαμναίων ἐκείνων ἀνδρῶν;

van wat die bloeddorstige vandalen toen hebben uitgehaald?

᾽Ω μοι τῆς ἀτίμου τῶν προσκυνητῶν εἰκόνων κατεδαφίσεως

Helaas, de eerbiedwaardige ikonen werden vertrappeld,

καὶ τῆς τῶν λειψάνων τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παθόντων

en de relieken van de bloedgetuigen in Christus' naam

κατὰ τόπων ἐναγῶν ἀκοντίσεως.

verspreid over onheilige plaatsen ...

Τὸ δὲ φρικῶδες καὶ ἀκουόμενον, ἦν ὁρᾶν·

Wat al doet huiveren wanneer men het hoort, was toen ook te zien:

5 τὸ θεῖον αἷμα καὶ σῶμα Χριστοῦ

het goddelijke bloed en het lichaam van Christus,

κατὰ γῆς χεόμενον καὶ ῥιπτόμενον.

op de grond verspild en verstrooid.

Οἱ δὲ τὰ τιμαλφῆ δοχεῖα τούτων διαρπάζοντες

Zij die de kostbare reliekschrijnen plunderden,

τὰ μὲν διέθραυον καὶ τοὺς ἐγκειμένους κόσμους ἐνεκολπίζοντο,

verbrijzelden die en droegen de sieraden die ze bevatten op hun borst,

τὰ δὲ εἰς σίτων κανᾶ καὶ οἴνων κεράσματα

en namen het vaatwerk mee naar hun eigen tafels,

10 ταῖς ἑαυτῶν τραπέζαις παρέφερον,

om ze daar te gebruiken als schotels voor hun voedsel of drinkbekers voor hun wijn.

¹ "Vierde Kruistocht." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 19 apr 2016, 19:05 (UTC). 19 apr 2016, 19:05 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Vierde_Kruistocht&oldid=46551155>.

² "Nicea." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 28 jan 2016, 19:01 (UTC). 28 jan 2016, 19:01 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Nicea&oldid=45875165>.

³ "Theodoros I Laskaris." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 21 mrt 2013, 16:41 (UTC). 21 mrt 2013, 16:41 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Theodoros_I_Laskaris&oldid=36607419>.

Οἱ τοῦ Ἀντιχρίστου πρόδρομοι καὶ

De voorlopers van de Antichrist,

τῶν προσδοκωμένων πανασεβῶν πράξεων ἐκείνου

voorvechters en voorboden van diens heiligschennende misdaden

πρωτουργοὶ καὶ προάγγελοι.

waaraan wij ons nog mogen verwachten!

Ἄτεχνῶς τοίνυν ὑπὸ τοῦδε τοῦ γένους

Het was overduidelijk, inderdaad, dat dit soort volk

15 ὡς πάλαι ποτὲ καὶ τότε ἀπημφιάζετο Χριστὸς καὶ ὑβρίζετο,

nu opnieuw, net als in vroeger tijden, Christus uitkleedde en beschimpte,

καὶ μερισμοὶ καὶ κληροὶ τῶν αὐτοῦ ἱματίων ἐγίνοντο,

en dat zijn gewaden bij loting werden verdeeld,

καὶ μόνον οὐ λογχεύομενος τὴν πλευρὰν

met enkel dit verschil dat zijn zijde niet met een speer werd doorboord,

θεορρύτου ῥύακας αἵματος εἰς γῆν καὶ πάλιν ἀπέσταζε.

zodat ditmaal geen stroom van goddelijk bloed op de aarde kon lekken.

Τὰ δ' ἐπὶ Νεῶ τοῦ Μεγίστου ἠσεβημένα

De daden van heiligschennis die zich hebben afgespeeld in de kathedraal van Hagia Sofia¹

20 οὐδ' ἀκοαῖς εἰσιν εὐπαράδεκτα. Ἡ μὲν θυωρὸς τράπεζα,

klinken zelfs voor het oor van een luisterpubliek niet aangenaam. Het hoofdaltaar

τὸ ἐκ πασῶν τιμίων ὑλῶν σύνθεμα συντετηγμένων πυρὶ

dit meesterwerk van edelsmeedkunst, samengesteld uit alle mogelijke kostbare materialen,

καὶ περιχωρησασῶν ἀλλήλαις

die in elkaar overvloeiden

εἰς ἑνὸς ποικιλοχρόου κάλλους ὑπερβολήν,

tot één onovertroffen hoogtepunt van veelkleurige pracht,

ἐξαισίου τῷ ὄντι καὶ ἀξιαγάστου παρ' ἔθνεσιν ἅπασι,

werkelijk oogverbindend en bewonderd door alle volkeren,

25 κατετεμαχίσθη καὶ διεμερίσθη τοῖς σκυλευταῖς,

werd in stukken geslagen en verdeeld onder de plunderaars.

ὥσπερ καὶ πλοῦτος ἅπας ὁ ἱερός,

net zoals alle kostbare rituele siervoorwerpen trouwens.

ὁ τοσοῦτος τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἀγλαΐαν ἀπέραντος.

waarvan de hoeveelheid en de schittering zo groot was dat ze huns gelijke niet vonden.

[.../...]

Ἡμίονοί τε καὶ ὑποζύγια σεσαγμένα

Muilezels en opgezadelde trekpaarden

μέχρι τῶν ἀδύτων εἰσήγοντο τοῦ νεώ,

werden tot in het ontoegankelijke heiligdom van de kerk geleid,

30 ὧν ἔνια διωλισθηκότα μηδ' ἐπὶ ποδῶν στήναι δυνάμενα

waarvan er enkele, die uitgedleden waren en niet meer op hun poten konden staan

¹ "Hagia Sophia." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 31 mrt 2016, 22:24 (UTC). 31 mrt 2016, 22:24 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Hagia_Sophia&oldid=46433649>.

διὰ τὴν τῶν ἐπιπέδων λίθων στιλπνότητα

wegens de gladheid van de marmeren tegels,

μαχαίραις ἐξεκεντήθησαν,

met messen werden afgemaakt,

ὡς ἐκ τῆς τῶν χολάδων κόπρου καὶ τοῦ προχυθέντος αἵματος

zodat door de smurrie uit hun ingewanden en door het uitgevloeiende bloed

τὸ θεῖον μολυνθῆναι δάπεδον.

de gewijde vloer werd bezoedeld.

35 ἄλλὰ καὶ γυναικάριον σεσωρευμένον ἁμαρτίαις,

En nog erger: een wulpse deerne, overladen met zonden,

Ἐριννύων ζάκορον, δαιμόνων πρόσπολον,

- een dienaress van de Wraakgodinnen, volgeling van demonen,

ἄρρητων τε γοητειῶν καὶ ἐπιρρήτων ἐπωδῶν ἐργαστήριον,

een werkplaats van hekselij en toverspreuken -

καταστρηγιᾶσαν Χριστοῦ,

ging, om de spot te drijven met Christus,

ἐπὶ τοῦ συνθρόνου καθῖσαν

zitten op de patriarchentoon,

40 κεκλασμένον ἀφῆκε μέλος καὶ πολλάκις περιδινηθὲν

zong schunnige liederen en trappelde met beide voeten

εἰς ὄρχησιν τῷ πόδε παρενεσάλευσε.

in een duivelse rondedans.

[.../...]

ἐπὶ πᾶσιν ἐργῶδες ἦν καὶ δυσμήχανον τὸ μειλίξασθαι λιταῖς

Het was alleszins een lastige en haast ondoenbare karwei om die barbaarse horde met smeekbeden tot rede te brengen

ἢ ὅπως οὖν εὖνουν θέσθαι τὸ βάρβαρον,

of op welke manier ook ter wille te zijn,

οὕτω μὲν εὐπαρόξυντον ὄν,

zo snel maakten zij zich boos

45 οὕτω δ' ἐρευξίχολον ἀκριβῶς καὶ πρὸς πᾶσαν ἀκοὴν ἀθέλητον.

zo gauw waren zij op de tenen getrapt, en in géén geval voor rede vatbaar.

Πάντα δ' ἐκρίνετο θυμοῦ ὑπεκκαύματα

Zowat alles was in hun ogen brandstof voor een woedeuitbarsting

καὶ ἄνοιαν ὠφλίσκανε καὶ γέλων.

of bracht hen onbedaarlijk aan het lachen alsof wij allemaal onnozel waren

καὶ ὡς τὴν γλῶτταν ἀταμίευτος ἐπεπλήττετο.

en geen zinnig woord in hun taal konden begrijpen.

ἐν πολλοῖς δὲ καὶ τὸ παραξιφίδιον εἶχεν

In vele gevallen bedreigen zij, met hun zwaard getrokken,

50 ἐπ' αὐτὸν σπώμενον ὁ καὶ μικρὸν ἀντειπὼν

wie het waagde ook maar even tegen te spreken

ἢ πρὸς τὰ θυμήρη σφίσιν ἀναδύομενος.

of hen niet onmiddellijk op hun brutale wenken te bedienen.

Ἦθεν ἦν εἰς πόνον ἅπασα κεφαλή,

En bijgevolg zat ieders hoofd vol zorgen,

ἐν στενωποῖς θρῆνοι καὶ οὐαὶ καὶ κλαυθμοί,

in steegjes dodenklachten, gejammer en gesnotter,

ἐν τριόδοις ὄδυρμοί, ἐν ναοῖς ὀλοφυρμοί,

op kruispunten weeklachten, in kerken kreten om erbarmen,

55 ἀνδρῶν οἰμωγαί, γυναικῶν ὀλολυγαί,

jammerende mannen, gillende vrouwen,

ἐλकुσμοί, ἀνδραποδισμοί, διασπασμοί

mensen meegesleurd, gevangen en tot slaaf gemaakt, gezinnen van elkaar gescheiden,

καὶ βιασμοί σωμαίων συναφῶν πρότερον.

en verkrachting van personen die eerder in de echt waren verbonden.

Οἱ τῷ γένει σεμνοὶ γυμνοὶ περιήεσαν,

De hooggeboren edellieden werden uitgekleeft en moesten naakt door de straten lopen,

οἱ τῷ γήρᾳ γεραροὶ γοεροί, οἱ πλούσιοι ἀνούσιοι.

de respectabele bejaarden roepend om erbarmen, de rijken tot de bedelstaf veroordeeld,

60 Οὕτως ἐν πλατεῖαις, οὕτως ἐν γωνίαις, οὕτως ἐν τεμένεσιν,

Zo ging het er aan toe op pleinen, zo op straathoeken, zo in omheinde voorhoven,

οὕτως ἐν καταδύσεσιν· οὐδὲ γὰρ ἦν τις τόπος ἀνεξερεύνητος

zo ook in alle schuilhoeken; er was niet één plek te vinden die niet door plunderaars werd doorzocht,

ἢ ἀσυλίαν τοῖς προσφυομένοις διδούς ...

of die nog schuilplaats bood aan de tallozen die er hun toevlucht zochten ...

Χριστὲ βασιλεῦ, τῆς τότε θλίψεως καὶ συνοχῆς τῶν ἀνθρώπων!

Here Jezus, wat een benauwdheid, wat een beklemming overviel toen de mensen!

Ὁ δ' ἦχος ὁ θαλάττιος, ὁ δὲ τοῦ ἡλίου σκοτασμός καὶ ἡ ζόφωσις,

Het wilde geklots van de zee, de verduistering van het zonlicht,

65 ἡ δὲ τῆς σελήνης εἰς αἷμα μεταστροφή,

de maan die in bloed veranderde,

οἱ δὲ τῶν ἀστέρων ἕξεδροι,

de sterren die vervaagden om dan uit te vallen,

ὅπη καὶ ὅπως οὐ τὰ τελευταῖα ταῦτα κακὰ προεσήμαναν;

waren dat niet allemaal op een of andere wijze tekenen die voorspelden dat de laatste rampspoed aanbrak?

Epiloog ...

Met deze apocalyptische beelden zijn wij dan aan het eind gekomen van deze reis door de Grieks-Romeinse geschiedschrijving. Een toeval is dit niet. De inval van het “*Frankische*” Kruisvaardersleger in Constantinopel zou het laatste epeisodion inluiden van de tragedie die de geschiedenis van het Laat-Byzantijnse Rijk uiteindelijk is geworden. De feodale kruisvaarders verdreven de rechtmatige keizer van diens troon en plaatsten zijn kroon op het hoofd van de Vlaamse graaf Boudewijn IX¹, die meteen Boudewijn I van Constantinopel werd. De afgezette keizer en de adel vluchtten naar Nicea en probeerden daar te redden wat er te redden viel. Deze dramatische gebeurtenissen zouden de kloof tussen de oostelijke en de westelijke christenheid niet alleen vergroten maar ook bestendigen. Maar het “*Latijnse*” keizerrijk² was geen lang leven beschoren. Zo’n zestig jaar later slaagde de Byzantijnse keizer er in terug te keren en zijn Rijk tijdelijk in eer te herstellen. Maar afgesneden van alle hulp van hun westerse geloofsgenoten, moesten de Byzantijnen lijdzaam toezien hoe de naburige vijand steeds meer gebiedsdelen van hun Rijk inpalmde. Tot uiteindelijk keizer Constantijn XI Palaeologus, de laatste rechtstreekse opvolger van Julius Caesar en Augustus, sneuvelde op de wallen van zijn hoofdstad. Zijn stoffelijk overschot werd nooit teruggevonden. Constantinopel werd de hoofdstad van het Osmaanse Rijk.

Met de val van Constantinopel kwam er niet alleen definitief een einde aan het Romeinse Rijk, dat in naam 21 eeuwen had stand gehouden, maar ook en vooral een breuk in de rechtstreekse erfenis van de Grieks-Romeinse beschaving. Zelf hebben de Byzantijnen nooit de breuk met het West-Romeinse goed beseft. Zij noemden zichzelf steevast “*Romeinen*”, en de laatste keizer droeg nog steeds de titel van ‘*Βασιλεύς τῶν Ῥωμαίων*’ / ‘*Basileús tōn Rōmaiōn*’, d.i. ‘*Keizer van de Romeinen*’. Maar de val van Constantinopel betekende het einde van het Grieks als taal van wetenschap, literatuur en cultuur. Een aantal Byzantijnse intellectuelen en geleerden vluchtten naar het Westen, waar zij onder andere bijdroegen aan het ontstaan van de Renaissance. Hun kennis werd gretig aanvaard door humanisten³ als Petrarca, Erasmus en Lorenzo Valla. Vier eeuwen lang leeft het Grieks nog slechts als spreektaal onder de cultureel onmondig gehouden Griekse bevolking en als schrijftaal van de Orthodoxe geestelijkheid. De Osmaanse Turken stonden behoorlijk vijandig tegenover het onderwijs in het Grieks, en het is de grote verdienste van de Orthodoxe geestelijkheid dat zij het erfgoed van de Antieken al die tijd angstvallig hebben bewaard en - soms in erbarmelijke omstandigheden en met gevaar voor eigen leven - stiekem probeerden door te geven aan de komende geslachten. Maar een wereldtaal is het sindsdien nooit meer geworden ... Wat er met het Latijn gebeurde is bij de meeste lezers beter geweten, namelijk dat het als communicatiemiddel in het westen nooit helemaal verdween, maar in de eerste plaats opging en voortleeft in de westerse talen en literatuur. Maar dit behoort niet meer tot het oorspronkelijke opzet van dit werk.

¹ "Boudewijn I van Constantinopel." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 17 jan 2016, 13:03 (UTC). 17 jan 2016, 13:03 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Boudewijn_I_van_Constantinopel&oldid=45779103>.

² "Latijnse Keizerrijk." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 13 apr 2016, 20:04 (UTC). 13 apr 2016, 20:04 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Latijnse_Keizerrijk&oldid=46513988>.

³ "Renaissance-humanisme." *Wikipedia, de vrije encyclopedie*. 6 apr 2016, 01:32 (UTC). 6 apr 2016, 01:32 </nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Renaissance-humanisme&oldid=46464803>.

The very ink with which history is written
is merely fluid prejudice ...

Mark TWAIN

...

Ἐκ τῶν μελλόντων οἱ σοφοὶ τὰ προσερχόμενα

Uit wat in de toekomst ligt begrijpen de wijzen

ἀντιλαμβάνονται. Ἡ ἀκοή

wat op handen is. Hun gehoor

αὐτῶν κάποτε ἐν ὥραις σοβαρῶν σπουδῶν

wordt af en toe in uren van aandachtige studie

ταράττεται. Ἡ μυστικὴ βοή

opgeschrikt. Het mysterieuze roepen

τοὺς ἔρχεται τῶν πλησιαζόντων γεγονότων.

bereikt hen, van de naderende gebeurtenissen.

Καὶ τὴν προσέχουν εὐλαβεῖς. Ἐνῶ εἰς τὴν ὁδὸν

En met eerbied slaan zij er acht op.

Terwijl op straat

ἔξω, οὐδὲν ἀκούουν οἱ λαοί.

daarbuiten, het gepeupel niets hoort.

K.P. ΚΑΥΑΪΣ, 1915

Halle, vrijdag 20 mei 2016
pro manuscripto

BIBLIOGRAFIE

- *Barnsteen. Een bundel verhalen uit de klassieke Oudheid*, vertaald en toegelicht door M.A. SCHWARTZ, Amsterdam (Athenaeum – Polak & Van Genneep), 1991
- G.J.M. BARTELINK, *Geschiedenis van de klassieke letterkunde*, Utrecht & Antwerpen (Aula), 2011.
- K. BUYSE, *Griekse en Latijnse Literatuur*, Averbode (Altiora), 2005.
- P. GRIMAL, *Tacitus. Een biografie*, Baarn (Ambo), 1992.
- H.H. JANSSEN, *Latijnse letterkunde*, (Bohn, Scheltema & Holkema), 1979.
- D. KNECHT, *De Literatuur van de Romeinen. Een gids voor gebruikers (Didactica Classica Gandensia 50, 2010)*, Gent (Academia Press), 2010.
- P. LATEUR, *Muze, zeg me ... Bloemlezing Griekse literatuur*, Leuven (Davidsfonds/Clauwaert), 1993.
- A. LESKY, *Geschichte der griechischen Literatur*, Bern & München (Francke), 1971.
- F.G. NAEREBOUT & H.W. SINGOR, *De Oudheid. Grieken en Romeinen in de context van de wereldgeschiedenis*, Amsterdam (Ambo), 2010.
- R. NOUWEN, *De Erfenis van de Oudheid voor de Mens van nu*, Leuven (Davidsfonds), 2011.
- M. PIETERS e.a., *Oude Keizers, Nieuwe Kleren. Griekse en Latijnse vertalersvondsten*, Amsterdam (Athenaeum – Polak & Van Genneep), 1997
- *Rome in revolutie. Documenten van Caesar, Cicero en andere ooggetuigen. 50-46 v.C.*, vertaald en toegelicht door H.W.A. VAN ROOYEN-DIJKMAN, met medewerking van A.D. LEEMAN, Amsterdam (Athenaeum – Polak & Van Genneep), 1992

REGISTER VAN BEHANDELDE AUTEURS

Cijfers verwijzen naar de bladzijde in dit boek

- A -

• Agathias Scholasticus	264
• Ammianus Marcellinus	228
• de annalisten	82
• Appianus van Alexandrië	201
• Aristoteles	67
• Arrianus	196
• Asinius Pollio	117
• keizer Augustus	114
• Aulus Gellius	212
• Aurelius Victor	223

- B -

• Beda Venerabilis	248
• Berossus	75

- C -

• Gaius Julius Caesar	87
• Cassius Dio → Dio Cassius	
• Cato de Oudere	83
• Charon van Lampsacus	25
• Niketas Choniates	2739
• keizer Claudius	128
• Constantijn VII Porphyrogennetos	267
• Cornelius Nepos → Nepos	
• Cratippus van Athene	74
• Cremutius Cordus	169
• Ctesias	74

- D -

• Dio Cassius	216
• Diodorus van Sicilië	94
• Dionysius van Halicarnassus	104

- E -

• Eginhardus	254
• Ephorus	74
• de epiek	8
• Eusebius van Caesarea	232
• Eupolemus	84
• Eutropius	234

- F -

• Fabius Pictor	76
• Fannius	83
• Flavius Josephus	133
• Florus	193

- G -

• Gregorius van Tours	245
-----------------------	-----

- H -

• Hecataeus van Milete	11
• Hellanicus van Mytilene	11
• Hellenica Oxyrhynchia → Cratippus	
• Herodianus	219
• Herodotus van Halicarnassus	11
• schrijvers van de Historia Augusta	180

- I / J -

• Isocrates	42
• Iuvenalis	177
• Julius Caesar → Caesar	
• Juvenalis → Iuvenalis	

- K -

• Anna Komnene	272
• keizer Konstantijn VII → Constantijn	

- L -

• Livius	109
• de logografen	11
• Lucanus	139
• Lucas de Evangelist	125

- M -

• Manetho	75
-----------	----

- N -

- Nepos 96

- P -

- Pausanias 205
- Plinius de Jongere 172
- Plutarchus 144
- Polybius van Megalopolis 77
- Pompeius Trogus 117
- Procopius van Caesarea 260
- Ptolemaeus I Soter 75

- Q -

- Quintus Curtius Rufus 130

- S -

- Sallustius 100
- Suetonius 180
- Sulpicius Severus 239

- T -

- Tacitus 152
- Theopompus 74
- Timaeus van Tauromenium 75
- Titus Livius → Livius 29
- Thucydides 29

- V -

- Valerius Maximus 118
- Velleius Paterculus 120

- X -

- Xenophon van Athene 46

- Z -

- Joannes Zonarás 276
- Zosimus 258

APPENDIX 1 – GRIEKSE GESCHIEDENIS

Prehelleense tijd	4000 → 1500 v. C.:	prehistorische beschavingen (niet-Grieks) Centra: <ul style="list-style-type: none"> ▪ de Cycladen → Cycladische beschaving ▪ Thessalië → opgravingen van Sesklo en Dimini ▪ Kreta → de “Minoïsche” beschaving
	1800 → 1500 v. C.:	migraties: <ul style="list-style-type: none"> ▪ aankomst van de eerste “Grieken” (eerst “Achaërs”, daarna “Ioniërs”) ▪ geleidelijke versmelting met de autochtone “prehellenen”
	1500 → 1100 v. C.:	“Myceense” (“Helladische”) beschaving <ul style="list-style-type: none"> ▪ feodale maatschappij, weerspiegeld in de werken van Hómeros ▪ sterke gelijkenis met onze Middeleeuwen (burchten, vorsten, minnezangers, ...) ▪ 1200: de “Trojaanse” Oorlog (?) ▪ kort daarna: aankomst van de “Doriërs” → einde v.d. Myceense maatschappij
	1100 → 900 v. C.	de “duistere tijd”: moeizaam herstel van de materiële beschaving
Archaïsche tijd	900 → 750 v. C.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ontstaan van de eerste Griekse <i>πολεις</i> ▪ groei van het eenheidsbesef (panhelleense spelen en eredienst)
	750 → 600 v.C.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ economische expansie ▪ kolonisatie v.h. Middellandse-Zeegebied
	600 → 500 v.C.	crisisperiode: botsing van krachten <ul style="list-style-type: none"> ▪ intern: sociale spanningen → democratisering aristocratie (oligarchisch) → tirannie → democratie ▪ extern: confrontatie met grote mogendheden: oosten: de Perzen westen: de Etrusken + Carthago
Klassieke tijd	5 ^e eeuw v. C.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 1°: conflict met het Perzische Rijk (500 → 480) - 500: val van Milete - 490: 1^e Perzische Oorlog (→ Marathon) - 480: 2^e Perzische Oorlog (→ Salamis) ▪ 2°: 50-jarige welvaart onder de hegemonie van Athene (480 → 430) ▪ 3°: conflict Sparta Athene: de “Peloponnesische Oorlog” (430 → 404)
	4 ^e eeuw v. C.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Strijd om de hegemonie: - Sparta (→ ± 370) - Thebe (→ ± 360) - Athene (→ ± 340) ▪ daarna Macedonië grootmacht (338: Chaeronea) - Philippos II verenigt de Griekse <i>πολεις</i> onder zijn bestuur - Alexander III “de Grote” verovert het oosten (→ het “hellenisme”)
Hellenisme	3 ^e eeuw v. C.	verdeling van Alexanders rijk → de hellenistische “diadochenrijken” <ul style="list-style-type: none"> - Macedonië → machtsstrijd - Syrië → de Seleuciden-dynastie - Egypte → de Ptolemaeën-dynastie - Pergamon → de Attaliden-dynastie
	2 ^e eeuw v. C.	Romeinse interventies in de “Griekse wereld”: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Rome wordt te hulp geroepen in de strijd tussen de hellenistische vorsten ▪ een opstand tegen de Romeinse aanwezigheid in Griekenland leidt tot definitieve annexatie → Provincia Achaea
Rome	1 ^e eeuw v. C.	Griekenland is regelmatig strijdtoneel voor Romeinse burgeroorlogen
	1 ^e → 3 ^e eeuw na C.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ “hellenisering” van de Romeinse beschaving ▪ verspreiding van het Christendom
	4 ^e eeuw na C.	“Byzantium” → “Constantinopel” wordt hoofdstad v.h. Romeinse Rijk <ul style="list-style-type: none"> ▪ Theodosius I (379-395) → einde van de antieke beschaving

APPENDIX 2 – ROMEINSE KEIZERS

A - De keizers van de Eerste Twee Eeuwen:

Mnemotechniek:

CAESAUTICAL - CLAUNEGALOT - VIVESTIDOM - NERTRAHADANPI - LUCMAURCOM

Het Julisch-Claudische Huis :

• { JULIUS CAESAR	[‘dictator ad vitam’ 45 - 44 v.C.] }	
• AUGUSTUS	[r. 27 v.C. - 14 na C.]	adoptiefzoon van vorige
• TIBERIUS	[r. 14 - 37]	adoptiefzoon van vorige
• GAIUS (‘CALIGULA’)	[r. 37 - 41]	neef en adoptiefzoon van vorige
• CLAUDIUS I	[r. 41 - 54]	oom van vorige
• NERO	[r. 54 - 68]	adoptiefzoon van vorige

Het Vierkeizersjaar :

• GALBA	[r. 68 - 69]	door opstand tegen vorige
• OTHO	[r. 69]	door opstand tegen vorige
• VITELLIUS	[r. 69]	door opstand tegen vorige

Het Flavische Huis :

• VESPASIANUS	[r. 69 - 79]	door opstand tegen vorige
• TITUS	[r. 79 - 81]	zoon van vorige
• DOMITIANUS	[r. 81 - 96]	broer van vorige

De ‘Adoptief’keizers (of de Antonijnen):

• NERVA	[r. 96 - 98]	door de Senaat aangewezen
• TRAJANUS	[r. 98 - 117]	adoptiefzoon van vorige
• HADRIANUS	[r. 117 - 138]	[?] adoptiefzoon van vorige
• ANTONINUS PIUS	[r. 138 - 161]	adoptiefzoon van vorige
• LUCIUS VERUS	[r. 161 - 169]	adoptiefzoon van vorige
• MARCUS AURELIUS	[r. 161 - 169 & 169 - 180]	adoptiefbroer van vorige
• COMMODUS	[r. 180 - 192]	zoon van vorige

B - Enkele vermeldenswaardige keizers van het Laat-Romeinse Rijk :

• SEPTIMIUS SEVERUS	[r. 193 - 211]	
• GETA	[r. 211]	zoon van vorige
• CARACALLA	[r. 211 - 217]	broer van vorige
• HELIOGABALUS	[r. 218 - 222]	achterneef van vorige
• DIOCLETIANUS	[r. 284 - 305]	
• CONSTANTINUS I	[r. 306 - 337]	
• JULIANUS	[r. 360 - 363]	
• THEODOSIUS I	[r. 379 - 395]	
• ARCADIUS	[r. 395 - 408 → O.R. Rijk]	zoon van vorige
• HONORIUS	[r. 395 - 423 → W.R. Rijk]	broer van vorige

APPENDIX 3 – GROTE WESTERSE GESCHIEDSCHRIJVERS UIT LATERE TIJDEN ...

Jean FROISSART (1337 - 1405) :	<i>'Chroniques'</i>
Edward GIBBON (1737 - 1794):	<i>'The History of the Decline and Fall of the Roman Empire'</i>
Theodor MOMMSEN (1817 - 1903):	<i>'Römische Geschichte'</i>
Henri PIRENNE (1862 - 1935):	<i>'Histoire de Belgique'</i>
Johan HUIZINGA (1872 - 1945) :	<i>'Herfsttij der Middeleeuwen'</i>
Jérôme CARCOPINO (1881 - 1970):	<i>'La vie quotidienne à Rome à l'apogée de l'Empire'</i>
Pieter GEIJL (1887 - 1966):	<i>'De Geschiedenis van de Nederlandsche stam'</i>
Arnold J. TOYNBEE (1889 - 1975):	<i>'A Study of History'</i>
Moses FINLEY (1912 - 1986):	<i>'Aspects of Antiquity'</i>
Barbara TUCHMAN (1912 - 1989):	<i>'A Distant Mirror' (= 'De Waanzinnige veertiende eeuw')</i>
Geert MAK (1946 – heden):	<i>'In Europa: reizen door de twintigste eeuw'</i>

